

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
SOSYAL ADALET ALGI VE DENEYİMLERİ**

Sercan BURSA

(Yüksek Lisans)

Eskişehir, 2015

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL ADALET ALGI VE
DENEYİMLERİ**

Sercan BURSA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arife Figen ERSOY**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Aralık, 2015**

Bu tez çalışması Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje No: 1502E089

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sercan BURSA'nın "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algı ve Deneyimleri" başlıklı tezi 24.12.2015 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı-Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr. Arife Figen ERSOY

Üye : Doç.Dr. Sevgi KESKİN

Üye : Yard.Doç.Dr. Hıdır KARADUMAN

Prof.Dr. Esra CEYHAN
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL ADALET ALGI VE

DENEYİMLERİ

Sercan BURSA

İlköğretim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Aralık, 2015

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arife Figen ERSOY

Yirmibirinci yüzyıl, dünya genelinde yaşanan toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerin en hızlı gerçekleştiği dönem olarak kabul edilmektedir. Gerçekleşen bu değişimler eğitim anlayışını doğrudan etkilemektedir. Eğitimin amaçlarından biri vatandaş yetiştirmektir. Küresel değişimler ile birlikte farklılıklara saygı duyma, hoşgörülü olma gibi birçok yeni özellik vatandaşlardan beklenir hale gelmiştir. Bu özelliklerden biri sosyal adalet bilincidir. Sosyal adalet, toplumsal hayat içerisinde her bireyin kendini güven ortamı içerisinde hissederek, ilgi ve ihtiyaçlarını en üst seviyede karşılayıp potansiyelini ortaya koymasını amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal yaşam içerisinde var olan ekonomik, sosyal ve politik ayrımcılıkların giderilmesini de amaçlamaktadır. Bu nedenle sosyal adalet farkındalığı küresel vatandaşların sahip olması gereken nitelikler arasında görülmektedir. Türkiye’de ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersi doğrudan vatandaş yetiştirme amacını taşıyan bir ders olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle, sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaş yetiştirme amacıyla sosyal adalet eğitimine de yer verilmesi beklenmektedir.

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerine yönelik bilgi edinilmesidir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim desenine göre gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örneklemesinden yararlanılmıştır. İlk aşamada maksimum çeşitlilik örneklemesi ile belirlenen 10 öğretmen ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. İkinci aşamada, bu görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda öğretmenlerin hayata bakış açısı, mesleki deneyimleri, buldukları okulun sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal adalet konusundaki farkındalıkları,

sosyal adalet eğitimine sınıf içerisinde yer verme düzeyleri gözetilerek görüşme yapılan 10 öğretmen arasından dört öğretmen belirlenmiştir. Belirlenen dört öğretmenin sınıfında sosyal adalet eğitimine ilişkin deneyimleri yaklaşık beş ay süresince katılımcı gözlem ile gözlenmiştir. Katılımcı gözlem sürecinin ardından tüm öğretmenlerle son görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ve gözlemlerden elde edilen veriler Nvivo 10 nitel veri analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir.

Araştırmada öğretmenlerin çoğunun sosyal adalet kavramını, eşitlik ve adalet olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Öğretmenlerin çoğu, sosyal adalet algılarının gelişiminde ailelerinin ve aldıkları eğitimlerin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğu sosyal adalet eğitimini fırsat eşitliği yaratmak, sosyal adaleti kavram olarak öğretmek ve öğrencilere sosyal adaletle ilgili değerleri kazandırmak olarak değerlendirmişler ve sosyal adalet eğitiminde öğretmenlerin, öğrencilerine olumlu model olması, farklı düşünce ve kimliklere saygı göstermesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin çoğu, sosyal bilgilerin vatandaş yetiştirme, bireyleri yaşama hazırlama ve sosyal bilimleri öğretme gibi temel amaçlarının var olduğunu belirterek sosyal adaletin, sosyal bilgiler dersi içerisinde önemli bir yeri olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında sosyal adaletin doğrudan yer almadığını söylemişlerdir. Ders içerisinde öğretmenlerin, öğrencilerde sosyal adalet bilincini geliştirmek adına yaptıkları etkinlikler sınırlı kalmaktadır. Öğretmenlerin çoğu, öğrencileri arasında ayırım yapmadıkları ve öğrencilerine karşı olumlu tutumlarda buldukları görülmesine karşın ders içerisinde sosyal adaletin insan hakları, demokrasi ve çevre koruma boyutlarına kısmen değinmişlerdir. Sonuç olarak öğretmenlerin çoğunun sosyal adalet kavramını sınırlı bir şekilde algıladıkları ve bu doğrultuda ders içi deneyimlerinin de sınırlı kaldığı görülmektedir. Araştırmada, sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında sosyal adaletle doğrudan yer verilmesi, öğretmenlerin farkındalıklarının artırılması adına MEB ile üniversitelerin işbirliği içerisinde sosyal adalet konusunda çalışmalar yapmaları ve araştırmacılara, STK'larla işbirliği içerisinde yapılabilecek eylem araştırmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal adalet, sosyal bilgiler eğitimi, sosyal adalet eğitimi.

ABSTRACT

SOCIAL STUDIES TEACHERS' SOCIAL JUSTICE PERCEPTIONS AND EXPERIENCES

Sercan BURSA

Department of Elementary Education

Anadolu University Institute of Educational Sciences

December, 2015

Supervisor: Doç. Dr. Arife Figen ERSOY

Social, economic and cultural changes are happening in the 21st century. These changes affected educational approaches in this period. One of the aims of education is training citizens. And many new features such as respect for diversity and to be tolerant are seeming important for global citizenship. In addition, social justice is also one of the major feature for global citizenship. Social justice aims to provide all individuals to feel safe and meeting their all needs. Also, social justice aims to eliminate economic, social and political discriminations. Thus, awareness of social justice seems to be important for global citizens. When we looking at curriculums, we can observe that social studies course aims to raise citizenship education in Turkey. Educators expect that the social justice education should have a place in social studies course for raising a global citizen.

The aim of this study was to identify social studies teachers' social justice perceptions and experiences. The study was designed in accordance with the phenomenographical design that is a qualitative research method. The participants were selected based on maximum variation sampling method that is a purposive sampling method. Firstly, researcher was interviewed ten teachers. After these interviews, researcher was selected four teachers in order to observe their lesson experiences about social justice. Four teachers were selected according to their world-view, professional experience, their schools' socioeconomic status, social justice awareness and social justice education experiences in their classrooms. Researcher was observed four teachers' social justice experiences in their classrooms through participant observation along five months. After observation process, researcher was interviewed with all teachers last time. The data were

gathered from interviews and observations were analysed with inductive analysis technique using NVivo 10 qualitative data analysis software.

In the study, it was found that the most of social studies teachers evaluated the concept of social justice as equality and justice. As for the development of social justice perceptions, the most of teachers pointed it their families and educations. Most of teachers emphasized that there are problems related to women's and disability rights in Turkey about social justice. Most of teachers evaluated that the concept of social justice education as creating equal opportunities, teaching social justice concept and giving the values of social justice to students. Participants said that most of teachers should be a model with positive behaviours for students and to be respectful to different identities. Most of teachers stated that the social studies course have three objectives. These objectives are raising citizens, preparing students to real life and teaching the social sciences. Also, most of teachers stated that the social justice was an important part of social studies course. Most of teachers stated that the elements related to social justice were not sufficiently included in the text books, and teaching activities that in order to improve students' awareness of social justice remained limited. As a result, most of teachers' perceive about social justice concept was seen in a limited way and also, most of teachers' classroom experiences was seen limited. Considering the findings of this study, it is suggested that concept of social justice directly should be a place in social studies curriculum, cooperation between universities and MEB to increase the teachers' awareness about social justice and investigating action researches in colloboration with NGO's about social justice.

Key Words: Social studies, social justice, social studies education, social justice education.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sercan BURSA

ÖNSÖZ

İçinde bulunulan yüzyılda yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel ve politik gelişmeler nedeniyle farklılıkların bir arada yaşaması, gelir uçurumlarının artması, göç ve mülteci hareketlerinin hızlanması gibi olaylara bireylerin ayak uydurabilmesi için sahip olmaları gereken niteliklerden biri güçlü sosyal adalet bilincidir. Eğitim sistemlerinin, bireylerin sosyal adalet bilincine sahip olmalarında önemli bir yeri vardır. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere sosyal adalet bilinci kazandırılmasında önemli rolü olan derslerden biridir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerinin belirlenmesi ve buradan yola çıkarak uygulamaların daha iyi bir düzeye getirilmesi için bu araştırma önem taşımaktadır.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin emeği olmuştur. Bu araştırmanın tüm aşamalarında bana destek veren ve yönlendirmeleriyle bana ve araştırmama katkı sağlayan tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Arife Figen ERSOY'a teşekkürlerimi sunarım. Tez jürimde yer alarak, değerli görüşleriyle araştırmama katkı sağlayan Doç. Dr. Sevgi KESKİN ve Yard. Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN'a çok teşekkür ederim.

Araştırmanın geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen iş arkadaşlarım Arş. Gör. Hatice TÜRE ve Arş. Gör. Uğur GEZER'e destekleri için teşekkür ederim. Araştırma süresince katkı ve desteğini esirgemeyen değerli iş arkadaşlarım Arş. Gör. Önder ERYILMAZ ve Arş. Gör. Ayşegül PEHLİVAN'a teşekkür ederim.

Gerek tez sürecim, gerekse yaşantım boyunca manevi desteğiyle yanımda olan sevgili Arş. Gör. Gülhan YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Yaşamım boyunca desteklerini benden esirgemeyen babam Ahmet BURSA'ya, annem Gülcan BURSA'ya ve kardeşim Yiğit BURSA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Görüşleriyle araştırmama katkı sağlayan sosyal bilgiler öğretmenlerine, öğrencilere çok teşekkür ederim. Araştırma sürecini maddi olarak destekleyen Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür borçluyum.

Eskişehir, 2015

Sercan BURSA

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	viii
ÖNSÖZ	ix
ÖZGEÇMİŞ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ	xx
1. GİRİŞ	1
1. 1. Sosyal Adalet	2
1. 1. 1. Sosyal Adaletin Tanımı	2
1. 1. 2. Sosyal Adaletin Tarihçesi	5
1. 1. 3. Sosyal Adaletin Önemi	8
1. 2. Sosyal Adalet ve Eğitim	9
1. 2. 1. Sosyal Adalet Eğitiminin Tanımı	9
1. 2. 2. Sosyal Adalet Eğitiminin Kuramsal Temelleri.....	11
1. 2. 3. Sosyal Adalet Eğitiminin Amaç ve Önemi.....	14
1. 2. 4. Sosyal Adalet Eğitiminin Boyutları	17
1. 2. 5. Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü	21
1. 2. 6. Sosyal Adalet Eğitimi ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	23
1. 2. 7. Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Adalet.....	27
1. 3. İlgili Araştırmalar	31
1. 4. Problem Durumu.....	36
1. 5. Araştırmanın Amacı.....	38

1. 6. Araştırmanın Önemi	38
1. 7. Tanımlar.....	39
2. YÖNTEM	40
2. 1. Araştırmanın Dayandığı Paradigma.....	40
2. 2. Nitel Araştırma Yaklaşımı	41
2. 3. Olgubilim	42
2. 4. Katılımcıların Belirlenmesi.....	43
2. 5. Verilerin Toplanması	46
2. 5. 1. Görüşme Formunun Hazırlanması.....	47
2. 5. 2. İlk Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi.....	48
2. 5. 3. Katılımcı Gözlemlerin Gerçekleştirilmesi	49
2. 5. 4. Son Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi.....	51
2. 6. Verilerin Analiz Edilmesi	52
2. 7. Araştırmacının Bakış Açısı ve Ön Deneyimleri	54
2. 8. İnanırcılık.....	55
2. 9. Etik.....	57
3. BULGULAR.....	57
3. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algıları	60
3. 1. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletin Anlamı	60
3. 1. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri	69
3. 1. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-Kültürel Yapının Rolü.....	75
3. 1. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Konusundaki Güncel Yaşam Deneyimleri.....	98

3. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakışları.....	104
3. 1. 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi.....	117
3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları	123
3. 2. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı.....	124
3. 2. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü.....	129
3. 2. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	137
3. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolüne Dair Algıları.....	140
3. 3. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı.....	141
3. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları.....	146
3. 3. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Programlarında Sosyal Adalet	151
3. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri	160
3. 4. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme.....	162
3. 4. 2. Öğrencilerdeki Sosyal Adalet Bilincini Geliştirmek İçin Yapılan Etkinlikler.....	176
3. 4. 3. Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları.....	182
3. 4. 4. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme.....	194

3. 4. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerinde Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlükler	235
4. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	243
4. 1. Sonuçlar	243
4. 1. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algılarına İlişkin Sonuçlar	243
4. 1. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algılarıyla İlgili Sonuçlar	246
4. 1. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolüne Dair Algılarına İlişkin Sonuçlar	247
4. 1. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet İlişkin Deneyimlerine Yönelik Sonuçlar	249
4. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlüklere İlişkin Sonuçlar	253
4. 2. Tartışma	253
4. 2. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algıları	253
4. 2. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları	255
4. 2. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgilerde Sosyal Adaletin Rolüne İlişkin Algıları.....	256
4. 2. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adalet İlişkin Deneyimleri	259
4. 2. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlükler	262
4. 3. Öneriler	262
4. 3. 1. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Öneriler	262
4. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Yönelik Öneriler	263
4. 3. 3. Araştırmaya Yönelik Öneriler	263

4. 4. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar	264
EK 1. Eskişehir İl Milli Eğitim M¼d¼rl¼đ¼ Araştırma İzin Belgesi.....	265
EK 2. Öğretmen Bilgilendirme ve Onay Formu	266
EK 3. İlk ve Son Görüşme Soruları	267
EK 4. Araştırmacı Alan Notu Örneği	269
EK 5. Araştırmacı Gözlem Bilgileri	270
EK 6. Araştırmacı Görüşme Bilgileri	271
EK 7. Alan Uzmanı Değerlendirme Örnekleri	272
EK 8. Ayrıntılı Öğretmen Bilgileri	273
EK 9. Nvivo Kodlama Raporu.....	278
KAYNAKÇA.....	304

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Hedeflenen Değerler	28
Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Hedeflenen Beceriler	29
Tablo 3. Sosyal Adalet Anlayışıyla İlişkili Sosyal Bilgiler Kazanımları	30
Tablo 4. Katılımcıların Kişisel Özellikleri	45

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılımcıların Maksimum Çeşitlilik Örneklemesiyle Belirlenmesi Süreci	44
Şekil 2. Veri Toplama Süreci.....	47
Şekil 3. Katılımcı Gözlem Süreci	50
Şekil 4. Bulgular	59
Şekil 5. Sosyal Adalet Algıları	60
Şekil 6. Sosyal Adaletin Anlamı.....	61
Şekil 7. Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri.....	69
Şekil 8. Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü.....	76
Şekil 9. Güncel Yaşam Deneyimleri.....	99
Şekil 10. Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış	105
Şekil 11. Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi	118
Şekil 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları	123
Şekil 13. Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı.....	124
Şekil 14. Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü	130
Şekil 15. Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	138
Şekil 16. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü	141
Şekil 17. Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı.....	142
Şekil 18. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları.....	147
Şekil 19. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet	152
Şekil 20. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet	157
Şekil 21. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri	161
Şekil 22. Sosyal Adaletsizlik Örnekleri.....	164
Şekil 23. Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler	177
Şekil 24. Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları	183
Şekil 25. Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme	195

Şekil 26. İnsan Hakları.....	196
Şekil 27. Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değnilmesi	197
Şekil 28. İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması	207
Şekil 29. Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi.....	219
Şekil 30. Sosyal Devlet Çalışmaları	232
Şekil 31. Yaşanan Güçlükler	236
Şekil 32. Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler	237

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TEGV	: Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
TEOG	: Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş

1. GİRİŞ

Yirmibirinci yüzyılda dünya genelinde ekonomik, sosyal ve toplumsal birçok değişikliğin yaşandığı bilinmektedir. Sanayileşme ve küreselleşme ile beraber ekonomik, sosyal ve toplumsal olguların hızlı değişimi beraberinde yeni kavramların gelişmesini sağlamıştır. Sanayileşme ve küreselleşme süreci ile beraber 1960'lı yıllardan sonra hızla gelişim gösteren kavramlardan biri sosyal adalettir. Sosyal adalet kavramı Bell (2007, s.4) tarafından şöyle tanımlanmaktadır:

Toplumdaki kaynakların eşit dağıtılması, tüm bireylerin kendini fiziksel ve psikolojik olarak güven, emniyet ve huzur içerisinde hissetmesi ve bu sayede her bireyin demokratik karar alma süreçlerine tam ve eşit olarak katılması, diğer insan ve toplumlara karşı sorumluluk duygusu içinde olmasıdır.

Sosyal adalet kavramı tanımında da görüleceği üzere kaynakların dağıtılması gibi ülke yönetimleri ile ilgili boyutlara sahipken, bireylerin demokratik karar alma süreçlerine katılabilmesi, diğer insanlara karşı sorumluluk duygusu içinde olabilmesi gibi çeşitli vatandaşlık becerilerini de içermektedir. Sözü edilen bu gibi vatandaşlık becerilerinin bireylere kazandırılması konusu akıllara vatandaşlık eğitimi getirmektedir.

Türkiye'de eğitim sistemi içerisinde vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi amacını taşıyan derslerin en önemlilerinden biri sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler, "vatandaşlık becerilerini geliştirmek üzere insan ve topluma dair bilgilerden oluşturulan bir çalışma alanı" olarak ifade edilmektedir (Savage ve Armstrong, 1996). Sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerde geliştirilmek istenen vatandaşlık becerilerinden biri de sosyal adalet bilincidir. Sosyal bilgiler eğitimi ile sosyal adalet bilinci gelişmiş bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Ross, 2006). Gerçekleştirilmek istenen bu amacın başarıya ulaşmasındaki en önemli etmenlerden biri sosyal bilgiler öğretmenleridir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramıyla ilgili olarak sahip oldukları farkındalık düzeyi ve öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmek adına derslerinde dikkat ettikleri, sosyal adalet bilinci yüksek vatandaşlar yetiştirilmesi konusunda önemli görülmektedir. Gerçekleştirilen bu araştırmada da sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algıları ve sosyal bilgilerde sosyal adalet deneyimlerine yönelik bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

1. 1. Sosyal Adalet

1. 1. 1. Sosyal Adaletin Tanımı

Sosyal adalet çok çeşitli anlamları içinde barındıran şemsiye bir kavram niteliğindedir. Bu nedenle sosyal adaletle ilgili olarak net bir tanımın yapılması zordur ve sosyal adalet, farklı insanlar için farklı anlamlar içermektedir (North, 2008). Sosyal adalet kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle adalet kavramının tartışılması gerekmektedir. Adalet kavramı ile ilgili teoriler, Platon (M.Ö. 427-347) ve Aristoteles'e (M.Ö. 384-322) kadar uzanmaktadır. Platon, en önemli eseri olarak kabul edilen Devlet'te bir yönetim biçiminin sahip olması gereken en önemli ilkelerden birisinin adalet olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, başarılı bir eğitim sonucunda yetiştirilen bireylerin adil bir karaktere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu dönemde Aristoteles ise, ortaya koyduğu dağıtımsal adalet fikri ile günümüz sosyal adalet anlayışının temel çıkış noktalarından birisini oluşturmuştur. Onun dağıtımsal adalet anlayışına göre bir toplumun adil kabul edilebilmesi için toplumsal yaşamda ortaya çıkan bütün fayda ve sorumlulukların tüm bireylere eşit olarak dağıtılmış olması gerekmektedir (Griffiths, 2003).

Antik Çağda, Platon ve Aristoteles gibi filozoflar tarafından temelleri oluşturulan adalet kavramının işaret ettiği anlam, ilerleyen dönemler içerisinde değişime uğramıştır. Adalet kavramı kimi dönemlerde, intikam alma temeline dayanan kısasa kısas uygulamasını işaret ederken, kimi dönemlerde yardıma muhtaç olanlara acıma duygularını işaret etmek için kullanılmıştır. Ancak modern zamanlara gelindiğinde adalet kavramı bu anlamından sıyrılmış, sosyal, siyasal ve ekonomik olarak birtakım yeni anlamlar kazanmıştır. Aynı zamanda adalet kavramı bireylerin ötesine geçerek insanların oluşturduğu devlet gibi kurumların da varlığını kabul ettirebilmesi için var olması gereken ölçütlerden biri haline dönüşmüştür (Solomon, 2004). Günümüzdeki adalet kavramı, bireylerin var olan haklarını alıp, alamamaları ile ilgili bir anlama ulaşmıştır. Toplumların doğru işleyen bir yapı içerisinde olabilmesi ve toplum içi iletişimin olumlu olabilmesi için haklıların, hak ettiklerine sahip olabilmeleri gerekmektedir (Rebore, 2001). Adaletin gerçekleşmesi için para gibi maddi hak edişlerin yanı sıra saygı, eşitlik, güvenlik ve özgürlük gibi sosyal ve yaşamsal gerekliliklerin de sağlanması gerekmektedir. Buna karşın adalet kavramı var olan mevcut düzen içindeki hak ve uygulamaların her kesime eşit şekilde uygulanmasını amaçlarken bir diğer kavram olan sosyal adalet kavramı ise hukuksal yolları kullanarak

mevcut düzene ek olarak yeni haklar ve özgürleştirici uygulamalar yaratmayı amaçlamaktadır (Öztürk, 2014). Bunun yanı sıra sosyal adalet anlayışı siyasal etkinlikleri beraberinde getirir ve temel olarak adalet kavramından farklı şekilde toplumsal eşitsizliklere siyasal müdahalelerde bulunarak yeni haklar ve özgürleştirici uygulamalar yaratmayı amaçlar (Öztürk, 2013).

Saygı, eşitlik, güvenlik, özgürlük gibi sosyal ve yaşamsal gerekliliklerin yanı sıra toplumsal eşitsizliklere siyasal müdahale gibi uygulamalar akıllara sosyal adalet kavramını getirmektedir. Sosyal adalet kavramı Türk Dil Kurumu (TDK, 2015) tarafından; “Toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi vb. birtakım ölçütlerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu” olarak tanımlanmıştır. Ancak alanyazında sosyal adalet kavramı için yapılmış birçok farklı tanım yer almaktadır. Bunun sebebi sosyal adaletin bir süreç ve amaç olmasının yanı sıra ulaşılmak istenen ve olması gereken bir idea olarak kabul edilmesi ve sınırlandırılmamasıdır (Bell, 2007; Furman ve Shields, 2003). McDaniel vd. (2001) sosyal adaleti, var olan fırsatların tüm bireylere eşit olarak dağıtılması, bireylerin fiziksel ve psikolojik olarak kendilerini güvende hissederek kapasitelerini geliştirebilmeleri ve diğer insanlarla bağımsız bir biçimde demokratik ilişkiler içerisinde olabilmeleri olarak ifade etmektedirler. Başka bir ifadeyle, Gaudelli (2001) ve Allen (1997), sosyal adaleti önyargı, ayrımcılık gibi olumsuz durumların azaltılması olarak tanımlarken; Dantley ve Tillman (2010) ise, sosyal adaleti toplumsal hayatta yetersiz temsil edilen, yetersiz hizmet alan ve çeşitli kamu olanaklarından yeteri kadar faydalanamayan bireylerin yaşadıkları adaletsizliklere odaklanan bir kavram olarak nitelendirmektedir. Moffat, Hanley ve Wilson (2001) sosyal adaletin ekonomik boyutuna vurgu yaparak sosyal adaleti; zengin ve zengin olmayan ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin azaltılması, insan haklarının korunması ve toplumsal hayatta var olan bireylerin eşit fırsatlara sahip olması olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Rosner-Salazar (2003), sosyal adaleti sağlık, eğitim, siyaset, ekonomi gibi her bireyin eşit şekilde yararlanması gereken alanlarda sosyal sınıf, kültürel farklılık, ekonomik seviye gibi durumlar nedeniyle var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması şeklinde nitelendirmektedir. Miller (1999) ise sosyal adaleti, toplumsal hayatta var olan artı ve eksilerin her bireye eşit şekilde dağıtılması olarak ifade etmektedir. Ek olarak Lewis (2001); sosyal adalet, bir sosyal

grubun gücü olup diğer bir sosyal grubun dezavantajı olabilen eşitsiz hiyerarşik yapıların keşfedilmesini kapsar derken, Speight ve Vera (2004), sosyal adaleti tüm vatandaşların bağımsız bir iradeye sahip olması ve kendilerini geliştirebilmeleri olarak ifade etmektedir. Son olarak Öztürk (2013) de sosyal adaleti, birey veya grupların toplumsal yaşamda var olan bir eşitsizliğe müdahale etmesi ve bireyin daha da özgür olması amacıyla eşitliği sağlamaya çalışması olarak açıklamaktadır. Sosyal adalet kavramıyla ilgili yapılan tanımlardan arasında en yaygın kabul edilen tanım Bell (2007, s.4) tarafından yapılandır. Ona göre sosyal adalet:

Hem bir amaç hem de bir süreçtir. Sosyal adaletin amacı toplumdaki kaynakların eşit dağıtılması, tüm bireylerin kendini fiziksel ve psikolojik olarak güven, emniyet ve huzur içerisinde hissetmesidir. Bu sayede her bireyin demokratik karar alma süreçlerine tam ve eşit olarak katılması, diğer insan ve toplumlara karşı sorumluluk duygusu içinde olması sağlanacaktır.

Toplumlarda yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal gelişmeler sosyal adalet kavramının son yıllarda daha çok gündeme gelmesini sağlamıştır. Sosyal adalet kavramının daha çok gündeme gelmesi toplumlarda yaşanan sosyal adaletsizliklerin varlığının bir göstergesi olabilmektedir. Sosyal adalet kavramından bahsedilirken değinilmesi gereken önemli noktalardan biri eşitsizlik ve adaletsizlik kavramları arasındaki ayırmadır. Toplumsal yaşam içerisinde bireyler, eşitsizlik içeren birçok durumla karşılaşmaktadırlar. Ancak bireylerin hayatları boyunca karşılaştıkları bütün eşitsizlik durumlarının adaletsizlik içerdiğinin söylenmesi mümkün değildir. Evrensel olarak bireyler ve toplumlar bazı eşitsizliklerin olması gerektiği konusunda ortak bir kabule varmıştır. Örneğin; bir doktorun aldığı aylık ücretin diğer bir sağlık personelinin aldığı aylık ücretten daha fazla olması bireyler ve toplumlar tarafından adil olarak kabul edilmektedir. Ancak toplumsal hayat içerisinde bireyler, adil olmayan birçok eşitsizlikle de karşılaşmaktadır. Sosyal adalet kavramı adil olmayan eşitsizliklerle ilgilenmekte, adaletsizlikleri mümkün olduğunca giderip adil bir toplum yaratma gayesi taşımaktadır. Bunun yanı sıra sosyal adalet, barınma, beslenme ve iş olanaklarından daha fazlasını talep ederek bireylerin kendi özgürlük ve özerklikleri doğrultusunda seçtikleri hayatlarını ayrıma maruz kalmayacak şekilde güven içerisinde yaşayabilmelerini sağlamaya çalışmaktadır (The Commission on Social Justice, 1998).

Sosyal adalet kavramı hakkında yapılan tanımlarda var olan ortak ifadelerden yola çıkıldığında sosyal adalet anlayışının temelini insan haklarına dayandığı görülmektedir.

Küresel anlamda temel insan haklarının sağlanması yanı sıra demokratik, çoğulcu adil toplumların oluşması yolunda çalışan sosyal adalet kavramı genel olarak bazı sosyal durumlarla ilgilenmektedir. Sosyal adalet kavramı kültürel ve ülkesel bağlamdan etkilenmesine rağmen genel olarak; sosyal adaletsizlik durumlarını sorgulama, zengin ve fakir olarak kabul edilen bireyler arasındaki açılan ekonomik gelir seviyesi, militarizmin artış göstermesi, ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlardaki hatalı uygulamalar yüzünden küresel göç hareketlerinin artış göstermesi, uluslararası insan kaçakçılığı, ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi, yabancı düşmanlığı, engellilere karşı önyargılı davranma, sınıf ayrımcılığı yapma gibi konularla ilgilenmektedir (Adams vd. 2010; Alexander, 2005; Apple, 2004; Blackmore, 2009; Giroux, 2007; Gorski, 2008; Kaplan, Alarcon, ve Moallem, 1999; Mohanty, 2003; Schweik, 2009; Torres, 2009). Bunların yanı sıra çalışma hakkı, barış içinde protesto hakkı, ayrımcı uygulamaların olmaması, demokrasiye katılım, sağlık, barınma ve eğitim haklarının garanti altına alınması, temel insan haklarının koruma altında olması 21.yüzyılda sosyal adalet anlayışının temelini oluşturmaktadır (Grant ve Gibson, 2013). Yapılan sosyal adalet tanımlarından ve bahsedilen tüm bu kavramlardan yola çıkıldığında sosyal adaletin toplumsal hayatta var olan ekonomik, sosyal, siyasal vb. ilişkileri düzenleyerek adil bir hale getirmeye çalıştığı ortaya koyulabilir. Ayrıca, ileri demokrasiye sahip, dayanışma, insan hakları ve insan onurunun değer gördüğü eşitlikçi toplumların en çok kullandığı kavramlardan birisinin sosyal adalet olduğu görülmektedir (Zajda, Majhanovich ve Rust, 2006).

1. 1. 2. Sosyal Adaletin Tarihçesi

Sosyal adalet anlayışının tarih boyunca birçok düşünürü ve araştırmacıyı etkilediği görülmektedir. Antik Çağ'da, Platon ve Aristoteles ile başlayan bu süreç boyunca adalet kavramının ele alınması ve geliştirilmesi ile beraber sosyal adalet kavramının ortaya çıktığı ve önem kazandığı dikkat çekmektedir. Platon (M.Ö. 427-347), Devlet adlı eserinde bilgelik, adalet, cesurluk ve ölçülülüğü ideal bir devletin sahip olması gereken nitelikler olarak ortaya koyarken, Aristoteles (M.Ö. 384-322) adil bir toplum olarak kabul edilmeyi toplumsal hayatta var olan bütün fayda ve sorumlulukların tüm bireylere eşit biçimde dağıtılmış olmasına bağlamıştır (Novak, 2000).

Aydınlanma Dönemi'nde, Thomas Aquinas (1225-1774), Aristoteles'den de etkilenecek adaleti, bir bireyin başka bireye karşı olan doğal görevi şeklinde nitelendirirken adaletin en temel özelliğinin dürüstlük olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Immanuel Kant (1724-1804) da bencil olmamayı ve ahlaki görev sahibi olmayı sosyal adaletin kaynağı olarak görmüştür. Aydınlanma Dönemi'nde genel olarak adalet ve sosyal adalet kavramları bireyler arası ilişkileri düzenleme rolü ile ön plana çıkartılırken, devlet ve birey arasındaki ilişkiyi düzenleme açısından arka planda kalmıştır (Novak, 2000).

Sosyal adalet terimi ilk olarak Sicilya'lı rahip Luigi Taparelli d'Azeglio tarafından 1840'larda kullanılırken sosyal adalet konusunda ele alınan ilk eser de bir başka İtalyan Antonio Rosmini-Serbati'nin 1848 yılında yazdığı "*La Costituzione Civile Secondo la Giustizia Sociale*" (Anayasa Altında Sosyal Adalet) adlı eserdir. 19.yüzyıl sonunda sosyal adalet terimi sosyal değişim amacıyla egemen sınıf tarafından kentsel işçilere ve haklarından mahrum bırakılan yığınlara dönüşen köylülerin ihtiyaçlarına kulak vermek için kullanılmıştır (Novak, 2000).

Sosyal adalet konusunda çok farklı tanımlar, bakış açıları ve sosyal teoriler ile karşılaşmaktadır. Sosyal adalet konusunda en çok kabul gören bakış ise eşitlik ve dayanışmayı temel alan, insan haklarına değer veren ve her bir insanın var oluşundan ötürü değerli olduğuna inanan eşitlikçi bir toplum anlayışıdır. 20.yüzyıla kadar geçen süreç içerisinde sosyal adaletin gelişim sürecini şekillendiren bazı önemli olaylar gerçekleşmiştir. Sosyal adalet anlayışının gelişim evresinde etkili olan en önemli olaylardan biri Fransız Devrimi'dir (1789-1799) (Gürkan, 2008). Fransız Devrimi ile birlikte yükselen ve tüm dünyaya yayılan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ülküleri doğrudan sosyal adaleti işaret etmektedir. Fransız Devrimi sonucunda güçlenen bireysel özgürlük ile eşitlik talepleri ve ortaya çıkan bireyler arası dayanışma ruhu, sosyal adalet anlayışının halk tarafından benimsenmesini artırmıştır. Fransız Devrimi'nin fikirsel liderlerinden biri olan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) devletin görevlerinden birinin vatandaşlarının refahını sağlamak ve temel haklarını koruma altına almak olduğunu savunmaktadır (Schugurensky, 2004). Bu düşünce sosyal adalet anlayışının güçlenmesine doğrudan katkıda bulunmuştur. Fransız Devrimi ile beraber sosyal adalet anlayışının tarihsel gelişiminde hümanizmin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir.

Sosyal adalet anlayışının gelişiminde dünya tarihinde karşılaşılabilecek en önemli gelişmelerden birisi 1948’de, BM tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir (İHEB). Dünya savaşları, Büyük Buhran (1929) gibi küresel ekonomik krizler, kolonileşme dönemleri gibi adaletsiz, militarist ve ekonomik olarak zor zamanların ardından dünyanın yeniden şekillendirilmesinde, dünya barışının yeniden tesis edilmesi ve güçlendirilmesinde sosyal adalet anlayışı önemli bir yere sahiptir (Glendon, 2001; Ishay, 2004; Morsink, 1999). İHEB ile birlikte bireysel özgürlük ve ekonomik güvenliğin sağlanması, empati ve sosyal sorumluluk ile baskı ve eşitsizliklerin farkında olunmasının yanı sıra kültürel, siyasal, inanç çeşitliliğinin kabul görmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Çalışan bireylere adil ücret ödenmesi, yeterli yaşam standartlarının sağlanması, düşünme özgürlüğü gibi bazı haklar İHEB ile beraber garanti altına alınmıştır. İHEB ile beraber atılan tüm bu adımların dünya genelinde sosyal adalet anlayışının gelişmesine önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir (Glendon, 2001).

Sosyal adalet anlayışının tarihsel gelişiminde etkili olan Fransız Devrimi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi bazı olay ve gelişmelere ek olarak, çalışmaları ve fikirleri ile sosyal adaletin gelişim sürecini önemli ölçüde etkileyen bazı 20.yüzyıl düşünürleri bulunmaktadır. Bu düşünürler arasında John Rawls (1921-2002) isminin ön plana çıktığı görülmektedir. “Adalet Teorisi” (1971) ve “Politik Özgürlük” (1993) adlı çalışmaları sosyal adaletin kavramsal olarak gelişiminde önem arz etmektedir. Rawls’ın sosyal adalet düşüncesini kendinden önceki düşünürlerin fikirlerini sentezleyerek oluşturduğu görülmektedir ve onun adalet anlayışının temelinde tarafsızlık ve hakkaniyet yatmaktadır. Rawls, her bireyin toplumun refahı için dahi olsa çiğnenemeyecek bir dokunulmazlığa sahip olduğunu vurgulamaktadır (Madakbaş ve Güleler, 2014). Bu nedenle Rawls tarafından tanımlanan sosyal adalet anlayışının hümanist bir niteliğe sahip olduğu düşünülmektedir (Rizvi, 1998). Ayrıca, Rawls bir bireyin, diğer bireylerin sahip olduğu kadar özgürlüğe sahip olması ve sosyal malların mümkün olduğunca eşit bir şekilde paylaştırılması gerekliliğini ifade etmektedir. Rawls, tüm kaynakların adil dağıtımına yaptığı vurgu ile sosyal adalet kavramını başka bir boyuta taşımıştır (Deutsch, 1975). Rawls’ın yanı sıra sosyal adalet kavramının gelişiminde Maxine Green (1917-2014) de önemli bir etki yaratmıştır. Green (1998), sosyal adalet anlayışına uygun bir yönetimin; ekonomik eşitsizliklere, sınıflara, ırklara, cinsiyete, etnik farklılıklara, vatandaşlığa, dine,

yaşa, cinsel yönelimlere ve fiziksel engellere bakılmaksızın tüm bireylerin temel insan hak ve özgürlüklerini koruma altına alması gerektiğini savunmaktadır. Rawls'ın "Adalet Teorisi", "Politik Özgürlük" gibi kitaplarında yer alan fikirlerinin yanı sıra Green gibi birçok düşünürün yarattığı etki ve Avrupa ile Kuzey Amerika toplumlarında oluşan özgür tartışma ortamıyla birlikte sosyal adalet kavramı genel olarak 20.yüzyılda çoğulcu demokratik yönetim sistemlerinin temel yapı taşlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır (Gürkan, 2008).

1. 1. 3. Sosyal Adaletin Önemi

Çoğulcu demokratik toplumların gelişiminde sosyal adalet, bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları adaletsiz ve ayrımcı uygulamaların giderilmesi ve daha demokratik bir toplumun yaratılması konusunda devreye girmektedir. Sosyal adalet anlayışı özgürleştirici yanı ile insanları baskıdan uzak tutma konusunda etkili olmaktadır (Boyles, Carusi ve Attick, 2009). Günümüz sosyal adalet anlayışının temel göstergelerinden birisi de kadın hakları hareketi gibi protesto hareketlerinde yatmaktadır. Sosyal adalet anlayışı, hakların savunulması konusunda barış içerisinde protesto hakkı, dernek kurma gibi temel demokratik hakların arayışı içerisinde (Grant ve Gibson, 2013). Benzer şekilde sosyal adalet, toplumsal yaşam içerisinde var olan farklılıkların kabul görmesi, eşitliğin artırılıp ayrımcılıkların azaltılması, açık görüşlülüğün geliştirilmesi, bireylerin kendini ifade etmesi ve seslerini duyurabilmesi gibi davranışların cesaretlendirilip güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Brooks ve Thompson, 2005). Böylelikle sosyal adalet anlayışı, toplumsal huzur ve barış ortamının sağlanmasında, baskıcı olmayan yönetim biçimleri ve toplumların yaratılmasında etkili olmaktadır.

Sosyal adalet anlayışının gelişmesi ile beraber bireylerdeki empati, nezaket ve hoşgörü duygularının da gelişeceği ifade edilmektedir (Stewart, 2012). Bu sayede bireylerin ahlaki açıdan gelişip yeterli olgunluğa ulaşacağı ve çoğulcu toplum yapılarının kuvvetleneceği vurgulanmaktadır. Bununla beraber bireylerin demokrasi okuryazarı olabilmeleri ve demokratik tutumlarda bulunabilmeleri adına gelişkin bir sosyal adalet bilincinin varlığı gerekli görülmektedir (Ciardiello, 2010). Genel olarak bakıldığında sosyal adalet anlayışı, insan hakları ile kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi, zayıf ve baskı altındaki seslerin duyulması, ekonomik ve sosyal hakların sağlanması, devletin adaletsizlik ve

ayrımcılıkları giderme konusunda sorumlu olması gibi amaçlara sahiptir (Grant ve Gibson, 2013). Sosyal adalet, toplumlarda ve dünyada huzur ve barışın gelişmesinde en önemli değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, günümüzde devletler sürdürülebilir ve geliştirilebilir ileri bir demokrasi için sosyal adalet bilincine sahip vatandaşlar yetiştirmeye çalışmaktadır. Sosyal adalet anlayışına sahip bireyler yetiştirebilmek sosyal adalete dayalı bir vatandaşlık eğitimi ile olanaklı olabilmektedir.

1. 2. Sosyal Adalet ve Eğitim

1. 2. 1. Sosyal Adalet Eğitiminin Tanımı

Sosyal adalet eğitimi tanımlanırken alanyazında üzerinde anlaşılmış tek bir tanım bulmak mümkün değildir. Bu durum sosyal adalet eğitiminin dinamik ve çok boyutlu bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir. Sosyal adalet eğitimi ile ilgili olarak North (2006) var olan güç hiyerarşilerinin ve kültürel emperyalizmin reddedilmesini ön plana çıkartırken, Grant ve Agosto (2008) ise, adaletin dağıtılması ve eşitsizlik içeren uygulamaların neden var olduğunu düşünme üzerine bir anlayışın kazandırılması şeklinde görüş belirtmektedir. Marshall ve Oliva (2006), sosyal adalet eğitimini aynı zamanda eşitlik, adalet, saygı, etik gibi değerlerin bir araya geldiği anlayış olarak tanımlarken, Carlisle, Jackson ve George (2006) ise sosyal adalet eğitiminin yerel ve küresel olarak sosyal gruplar arasındaki eşitliği güçlendirmek için eğitim ortamlarında gerçekleştirilen bir reform hareketi olduğunu ifade etmektedirler. Lund (2006), sosyal adalet eğitiminin ekonomik, siyasi ve eğitimsel haklarından tam manasıyla yararlanamayan, toplumsal yaşamda fazla sesi duyulmayan gruplar için var olan bir eğitim anlayışı olduğunu ifade etmektedir. Sleeter ve Grant (2007) benzer şekilde sosyal adalet eğitiminin ekonomik olarak düşük profilde olan toplulukların adaletsizlikler ile mücadele edebilmesi adına eğitim yoluyla onları harekete geçirmek için devreye giren bir eğitim anlayışı olduğunu belirtmektedir. Ladson-Billings (2006) ise sosyal adalet eğitimini küresel adalet ve insana duyulan saygının güçlendirilmesinin yanı sıra bireylerin etik olarak geliştirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Sosyal adalet eğitimi, demokratik eğitim anlayışının esas göstergelerinden biri olarak kabul edilip, temel olarak eğitim hizmetlerinin her grubu kapsayacak şekilde

düzenlenmesidir (Alsbury ve Shaw, 2005). Ancak sosyal adalet, adalette olduğu gibi her bireye benzer şekilde davranmak olarak algılanmamalıdır. Çünkü sosyal adalet eğitimi her bireye aynı davranmak yerine bireysel farklılıklar doğrultusunda her bireyin sahip olduğu özü ve potansiyeli göz önünde bulundurularak kendisini geliştirebilmesi için gerekli en uygun ortamı hazırlamaktır (Tungaraza, 2007). Ayrıca çoğulcu demokratik bir toplumun oluşturulması, eğitim ortamlarında var olan sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesiyle ilgili okullarda yapılan grup etkinlikleri, yardımlaşma günleri gibi çalışmalar da sosyal adalet eğitimi kapsamında değerlendirilmektedir (Furman ve Shields, 2003). Benzer şekilde Bigelow (1994) sosyal adalet eğitimi, toplumsal ve eğitsel bakış açılarının birleştirildiği, öğrenci ve toplum hayatından kesitlerin bulunduğu bir alan olarak tanımlarken, Goodman (1992) ise, sosyal adalet eğitimi eşitlikçi, eleştirel ve demokratik bir toplumun yaratılması için gerekli olan bir alan olarak nitelendirmektedir. Lucey ve Laney (2009) sosyal adalet eğitiminin, çocukların ahlaki ve etik gelişimini sağlayan ve çocuklara farklı insanların inandığı değerleri nasıl anlayacakları, dünyada var olan adaletsizlikleri nasıl tanımlayacakları ve bu adaletsizlikleri nasıl çözebileceklerini keşfedebilmeleri konusunda yardımcı olan bir alan olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde sosyal adalet eğitimi, farklı gruplar arasındaki adaleti sağlamaya odaklanan, toplumsal yaşantı içerisindeki eleştiri ve sosyal değişimi cesaretlendiren bir süreç olarak ifade edilmektedir (Bell, 2007; Cochran-Smith, 2004; Freire, 1993; Weissglass, 2004). Cook-Slather ve Youens'a göre (2007) sosyal adalet eğitimi, tüm öğrencilerin öğrenme ve kendi öğrenmelerini şekillendirme hakkının olduğunu anlaşılmasıdır. Sosyal adalet eğitimi ile ilgili olarak yapılan tanımlar arasından en geniş kabul edilirlğe sahip olanı Adams, Bell ve Griffin (1997) tarafından yapılan tanımdır. Adams, Bell ve Griffin (1997) sosyal adalet eğitiminin, çeşitliliği ve gruplar arası etkileşimi anlama açısından gelişmiş, sosyal kurumları eleştirel bir gözle değerlendirebilen, kendinden farklı özelliklere sahip bireylerle demokratik bir şekilde işbirliği içerisinde çalışabilen vatandaşlar yetiştirme amacı taşıyan bir alan olduğunu vurgulamaktadırlar (Adams, Bell ve Griffin, 1997).

Sosyal adalet eğitimi ile ilgili yapılan tanımlarda genel olarak eğitim kuramları ve etkinliklerinden yararlanarak sınıf ayrımcılığı, cinsiyetçilik, kültürel emperyalizm, ekonomik adaletsizlik gibi ayrımcı uygulamalarla mücadele etme ifadesi görülmektedir

(Adams, Bell ve Griffin, 1997; Francis ve Hemson, 2007; Hooks, 1994; Kumashiro, 2002; Richardson, 2004). Bu kapsamda sosyal adalet eğitimi küreselleşmenin, uluslararası göçlerin, mültecilerin, gelir adaletsizliğinin ve bir arada yaşayan farklılıkların artış gösterdiği 21.yüzyılda demokratik çoğulcu toplumların oluşturulmasına hizmet eden bir eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

1. 2. 2. Sosyal Adalet Eğitiminin Kuramsal Temelleri

Sosyal adalet eğitimi önemli ölçüde ABD’de ortaya çıkmış olmasına rağmen küresel anlamda giderek değer kazanan bir anlayışa sahiptir. Sosyal adalet eğitiminin özelliklerine bakıldığında sistematik eşitsizliklerle mücadele etme, demokratik yeterlikleri güçlendirme, eğitimi sosyal değişimin bir parçası olarak görme gibi boyutlara sahip olduğu görülmektedir (Grant ve Gibson, 2013). Eğitim alanında giderek güçlenen sosyal adalet eğitiminin sahip olduğu bu boyutlar, birçok eğitim kuramı tarafından şekillendirilmiştir. Hümanist eğitim, eleştirel pedagoji, çok kültürlülük, dezavantajlı gruplar hareketi, ahlak eğitimi, feminist pedagoji ve John Dewey (1859-1952) tarafından oluşturulan yeniden kurmacı yaklaşım gibi eğitim alanında ortaya çıkan kuram, yaklaşım ve felsefelerin sosyal adalet eğitiminin şekillenmesinde doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Sosyal adalet eğitiminin bu denli geniş bir yelpazede ele alınması çok boyutlu bir niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Adams, Bell ve Griffin, 2007).

1. 2. 2. 1. Hümanist eğitim ve sosyal adalet

Sosyal adalet eğitimine etki eden bu anlayışlardan ilki hümanist eğitimidir. Hümanist eğitim anlayışı ile beraber eğitim ortamlarında yer alan bireysel unsurların, eğitim çıktıları üzerinde yarattığı etkinin farkına varılmıştır. Böylece eğitim planlaması yapılırken ve eğitim etkinlikleri düzenlenirken yüksek bir başarı için bireysel unsurların da hesaba katılması gerektiği ön plana çıkartılmıştır. Sosyal adalet eğitimi anlayışı da eğitimde istenen başarının sağlanabilmesi için hümanist eğitimin ortaya koymuş olduğu bireysel unsurların sürece dâhil edilmesi fikrinden yararlanmışır (Patterson, 1973).

1. 2. 2. 2. Feminist kuramlar ve sosyal adalet

Sosyal adalet eğitimine etki eden bir diğer eğitim anlayışı feminist pedagojidir. Eğitim ortamlarında kadınlarla ilgili olarak yapılan araştırmaların yer bulması ve kadın haklarına dikkat edilmesinin feminist pedagojinin yarattığı etki ile gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Sosyal adalet eğitimi de toplumsal hayat içerisinde birçok kültürde baskı altında yaşayan, çok çeşitli sorun ve adaletsizliklerle karşı karşıya kalan kadınların durumlarına dikkat çekmek ve yaşamlarının temel insan haklarına uygun bir hale getirilmesini sağlamak için feminist pedagojinin öğretilerinden yararlanmaktadır (Hooks, 1981; Weiler, 1988).

1. 2. 2. 3. Engelli hakları hareketi ve sosyal adalet

Hümanist eğitim ve feminist pedagojinin yanı sıra engelli hakları hareketi de sosyal adalet eğitimi için önemli bir etki yaratmıştır. Engelli hakları hareketi, eğitim ortamlarının ve tüm toplumsal hayatın engelli haklarına uygun olarak düzenlenmesi konusunda katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, engelli vatandaşlara karşı bir önyargı beslenmemesi ve engelli vatandaşların toplumsal hayat içerisindeki varlıklarının göz ardı edilmemesi için yapılan çalışmalar da sosyal adalet eğitiminden etkilenmiştir. Böylelikle okul ve dersler bağlamında gerçekleştirilen etkinliklerin engelli öğrencileri de kapsayacak şekilde planlanıp, gerçekleştirilmesi beklenir hale gelmiştir (Patterson, 1973).

1. 2. 2. 4. Çokkültürlü eğitim hareketi ve sosyal adalet

Eğitimde sosyal adalet anlayışını etkileyen hareketlerin en önemlilerinden biri çok kültürlülüktür. Eğitimde çok kültürlülük hareketi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Çokkültürlülük temel olarak şu şekilde dönemlere ayrılmaktadır; a) 1920 ve 1930'larda güç kazanan kültürlerarası hareket dönemi (Montalto, 1982), b) 1940 ve 1950'lerde güç kazanan gruplar arası hareket dönemi (Banks ve Banks, 2007), son olarak da c) 1960'larda güç kazanan vatandaşlık hakları mücadelesi dönemi (Banks, 2010b). Çokkültürlü eğitim alanında önemli isimlerden biri olarak kabul edilen James A. Banks çokkültürlü eğitim anlayışının yansıtılması için gerekli olan beş temel özellik belirlemiştir. Banks'a (1993) göre; a) eğitim programlarına farklı kültürden kaynakların alınması, b) sosyal ve kültürel özelliklere ilişkin bilgilerin akademik bilgilerin arasına

katılması, c) önyargıları azaltmak için çaba sarf edilmesi, d) her öğrenciye hitap eden öğretim yöntem ve tekniklerinin oluşturulması ve e) güçlendirici bir okul kültürü oluşturulması çok kültürlü eğitim anlayışında var olması gereken beş temel özelliştir. Çok kültürlülük alanında önemli olan bir diğer isim Gay (2000) ise çok kültürlü eğitimin temel olarak kapsamlı, doğrulayıcı, çok boyutlu, güçlendirici, dönüştürücü ve özgürleştirici nitelikte olması gerektiğini savunmaktadır. Bu isimlerin söylediklerine ek olarak Sleeter (1996) da çok kültürlü eğitimin toplumda var olan güç, ayrıcalık ve fırsatların anlaşılması konusunda öğrencilere yardım eden bir yapıda olması gerektiğini ifade etmiştir. Çok kültürlülüğün bahsedilen bu amaç ve özellikleri ile sosyal adalet eğitiminin amaç ve özellikleri arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Bu nedenle eğitimde sosyal adalet anlayışı ile çok kültürlülüğü birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

1. 2. 2. 5. Eleştirel pedagoji ve sosyal adalet

Çok kültürlülüğe benzer şekilde eleştirel pedagoji de sosyal adalet eğitiminin gelişimi üzerinde bir etki yaratmıştır (Freire, 1974). Sosyal olayların eleştirel gözle ele alınabilmesi, sınıf içerisinde ortaya çıkan farklı fikirlere karşı açık görüşlü olunabilmesi, öğrenci merkezli eğitimin daha da önemli hale gelmesi ve sınıf içi tartışma ortamının güçlenmesinde eleştirel pedagojinin yarattığı bir etki gözlemlenmektedir. Bunlara ek olarak eğitimde eleştirel pedagoji mevcut sosyal eşitsizlik ve adaletsizliklerin dönüşümünün yanı sıra zayıf olanların güçlendirilmesi amacını gütmektedir (McLaren, 2003). Eleştirel pedagoji ve çok kültürlülük eğitimde sosyal adalet anlayışı ile aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Felsefi olarak da sosyal adalet anlayışının çok kültürlülük ve eleştirel pedagojiden etkilendiği görülmektedir.

1. 2. 2. 6. Yeniden yapılandırıcılık ve sosyal adalet

Sosyal adalet eğitimi pedagojisi ele alınırken John Dewey'in düşünceleri ve yeniden yapılandırıcılık fikri değinilmesi gereken önemli gelişmelerden bir diğeridir. John Dewey'in savunduğu toplumun yeniden yapılandırılması fikri için birçok eleştirel pedagoğ ve çok kültürlülük eğitimcisi birlikte çalışmalarda bulunmuştur. Okulların toplumdan ayrı bir şekilde düşünülmemeyeceğini savunan Dewey, öğrencilerin daha eşitlikçi bir toplum yaratılması için çalışan eleştirel birer birey haline getirilmesi

sürecinde okulların önemli bir yerde olduğunu vurgulamaktadır (Kliebard, 1994). Kendi seçimlerini özgürce yapabilen, tüm toplumun ve vatandaşların refahını düşünen bireylerin oluşumunda da sosyal adaletin önemi büyüktür. Dewey'e göre demokratik bir okul tüm bireyleri kapsayıcı ve onların katılımlarını artırıcı şekilde düzenlenmiş olmalıdır (Boyles, Carusi ve Attick, 2009). Dewey'in işaret ettiği bu özellikler 21.yüzyıl eğitim anlayışını şekillendiren niteliktedir ve görüldüğü üzere sosyal adalet eğitimi de Dewey'in ortaya koyduğu fikirlerden fazlasıyla etkilenmiştir (Editorial, 1998).

1. 2. 3. Sosyal Adalet Eğitiminin Amaç ve Önemi

Sosyal adalet eğitimi çok boyutlu bir çalışma alanına sahip olduğu için bireylere kazandırmayı amaçladığı davranışlar da çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Toplumsal hayatta var olan birçok eşitsiz uygulama ve yapının yarattığı sosyal zararların iyileştirilmesi için birçok eğitim anlayışı arayış içerisindedir. Çağdaş sosyal adalet eğitimi, cinsiyet, çevre, ırk ve sosyal sınıf gibi çalışma alanlarının yanı sıra demokrasi eğitimi gibi yaklaşımlarla da birçok ortak özellik içermektedir (Griffiths, 2003; Wade, 2001). Genel olarak bakıldığında tüm bu çalışma alanları ve sosyal adalet eğitiminin ortak olarak toplumdaki vatandaşların bilgi, beceri ve katılım anlamında geliştirilmesiyle daha iyi bir toplum yaratılması amacını taşıdıkları görülmektedir (Wade, 2001). Bu bağlamda öğrencilere adil, eşit, demokratik ve destekleyici bir öğrenme ortamı sunma anlamına gelen sosyal adalet eğitiminin verilmesi ile beraber öğrencilerin demokratik ve farklılıklara saygılı bir toplumda yaşamasına yardımcı olunacağı ifade edilmektedir (Furman ve Shields, 2003).

Demokratik bir eğitimin sağlanması konusunda sosyal adalet eğitiminin merkezi bir yerde olması gerektiği düşünülmektedir (Hunter, 1998; Todd, 2003). Demokratik bir eğitimin sağlanması adına sosyal adalet eğitimi çeşitli ırk, sınıf, kültür, cinsiyetten öğrencilerle beraber engelli öğrencilerin pozitif eğitim olanakları bulmalarına ve eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin giderilmesine odaklanmaktadır (Furman, 2012; Karagiannis, Stainback, ve Stainback, 1996). Fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için sosyal adalet eğitimi ile fark gözetilmeksizin tüm öğrencilerin eğitim kaynaklarına ve sınıf olanaklarına ulaşabilmesi önemsenmektedir (Hooks, 1994; Hackman ve Rauscher, 2010).

Fırsat eşitliği konusunda, Banks ve Banks (2007), sosyal adalet eğitiminin amacını farklı kültür, dil, din, cinsiyet ve sosyal sınıftan öğrenciler eşit öğrenme fırsatları bulabilsinler diye okul ve diğer kurumların değiştirilmesi olarak ifade etmektedir. Ayrıca öğrencilerden, toplumsal yaşam içerisinde var olan sosyal sınıf, ekonomik düzey gibi ayrışmaların tarihsel süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığını görmeleri beklenir. Buna ek olarak cinsiyetçilik ve engelli fobisi gibi eşitsizlikler sonucunda bazı grupların toplumsal yaşam içerisinde ne gibi zorluk ve adaletsizlikler ile karşılaştıklarının öğrenciler tarafından anlaşılması gerekli görülmektedir (Banks ve Banks, 2007). Sosyal adalet eğitimi ile de kimi grupların tarihsel süreç içerisinde nasıl marjinal olarak nitelendirildiğini, kimi grupların da nasıl baskın grup haline geldiğini açıklama konusunda öğrencilerin fırsat bulacağı düşünülmektedir (Banks, 2010a).

Sosyal adalet eğitiminin amaçlarından biri de öğrencilerin yaşadıkları toplumda ve dünyada var olan eşitsizlik ve adaletsizliklerin farkına varmaları, sosyal değişim stratejileri konusunda bilgi edinmeleri ve var olan adaletsizliklere karşı mücadele edebilecek güç ve isteği kazanmalarını sağlamaktır (Banks, 1994; Bowles ve Gintis, 1976; Goodman, 2001; Grant ve Sleeter, 2010; Hilliard, 1994; Irvine ve Armento, 2001). Adaletsizliklere karşı mücadele edebilecek güç ve isteği kazandırmanın yanında sosyal adalet eğitimi ile öğrencileri toplumsal yaşam içerisinde var olan ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, dinsel ve kültürel ayrımcılık ve engellilere karşı önyargı gibi baskılarla yüzleşmeye hazır hale getirmek ve toplumsal hayatta var olan baskıların ortadan kaldırılması yolunda cesaretlendirmek gerekmektedir (Bell ve Griffin, 2007; Gutstein, 2006). Böylece öğrencilerin, içinde yaşayacakları toplumun yapısal özelliklerine önceden hazırlanmış bireyler olarak yetişmeleri mümkün olacaktır.

Sosyal adalet eğitimi için önemli olan konulardan biri öğrencilere karşı olan eşitlikçi yaklaşımlardır. Okul ortamında yer alan öğretmen ve yöneticilerden hem okul ve sınıf içi etkinliklerde, hem de sınıf içi etkinliklerin değerlendirilmesi ve yönetilmesi aşamalarında öğrencilere karşı eşitlikçi uygulamalarda bulunmaları beklenmektedir (Kelly, 2012). Böylelikle okulda ve sınıfta gerçekleştirilen eşitlikçi uygulamalar ile öğrenciler kendi eğitimlerinde etkin rol alma konusunda cesaret kazanmaktadır (Hackman, 2005). Bu sayede öğrencilerin kendi özerkliklerini kazanmaları daha kolay olmaktadır.

Sosyal adalet eğitiminin öğrencilerde gelişmesini sağladığı birtakım beceriler vardır. Bu becerilerden bir tanesi eleştirel düşünme becerisidir (Applebaum, 2009; Gutmann, 1999, 2003). Sosyal adalet eğitimi öğrencilerin kendi sosyo-politik özelliklerinin farkına varmalarını sağlarken, eleştirel bir bilinç geliştirmelerine olanak vermektedir (Freire, 1993). Sosyal adalet eğitimi kapsamında geliştirilmeye çalışılan eleştirel düşünme genel olarak toplumdaki eşitsizlikler, adaletsizlikler ve insan hakları ihlalleri çerçevesinde olmaktadır. Banks (2010a), öğrencilerin akademik bilgi ve eleştirel düşünme becerisine sahip olmasını, herkesin fırsatlara eşit bir şekilde erişmesini, demokratik değerlerin kazanılmış olmasını gerekli görmektedir ve bunların başarılı bir sosyal adalet eğitimi ile sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Adams, Bell ve Griffin (2007), öğrencilerin eleştirel yansıtma becerilerinin güçlendirilmesinde sosyal adalet eğitimi önemli bulurken, Grant ve Sleeter (2010) ise öğrencilerin eleştirel bir yapıda yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna ek olarak Grant ve Sleeter (2010)'a göre sosyal adalet eğitiminin birincil hedeflerinden bir tanesi öğrencilere toplumsal değişimin öncüleri olabilmeleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasıdır.

Sosyal adalet eğitimi ile öğrencilerde geliştirilen bir başka beceri ise empati becerisidir. Öğrenciler genellikle ırk, kültür, sosyal norm, entelektüel düzey, bireysel bakış ve yetenek gibi birçok farklılığa sahip bireyler olarak sınıf ortamında bulunurlar. Sosyal adalet eğitimi ile kazandırılan empati becerisi bu noktada önem arz etmekte ve öğrencilerin sahip oldukları farklılıkların tanınması, saygı duyulması ve onlara değer verilmesi konusunda etkili olmaktadır (Lalas, 2007). Bu sayede öğrencilerin diğer bireylerle ilgili olarak daha güçlü bir sosyal sorumluluk duymaya başlayacakları düşünülmektedir (Bell, 2007).

Empati becerisinin yanı sıra eşitlik ve etkin vatandaşlık anlayışının güçlendirilmesinde de sosyal adalet eğitiminin önemi vardır (Giroux, 2004; Halx, 2010). Sosyal adalet eğitimi akademik ve sosyal açıdan güçlü bir eğitim vermek, öğrencileri dünyada olumlu bir değişim yaratma, güçsüz olanları güçlü hale getirme konusunda çaba göstermeye hazır etkin birer vatandaş haline getirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal adalet eğitimine göre okul, öğrencilerin değişim yaratma, aktif katılma ve adaletsizliklere karşı durma konusunda gerekli bilgileri öğrenip gelişim gösterebilecekleri bir yer anlamına gelmektedir. Okulda

öğrenilen bilgi ve değerler sosyal adalet eğitimine göre sınıf ve okulun ötesine taşınmalıdır. Bu amaç doğrultusunda öğrenciler, bilgilerini uygulamaya dönüştürebilme konusunda desteklenir ve birer etkin vatandaş olarak akademik bilgilerini gündelik hayatlarında uygularlar (Freire, 1993; Sleeter ve Grant, 2007). Böylece başarılı bir sosyal adalet eğitimi ile bireylerin toplumsal yaşama katılım fırsatlarının iyileşeceği düşünülmektedir (Darling-Hammond, 1996; Goodlad, 1996; Goodman, 2001). Son olarak sosyal adalet eğitimi sayesinde güçlenen adil ve demokratik bir dünya yaratma çabasının, bireylerin ahlaki ve etik değerler açısından gösterdiği gelişmede etkili olduğu düşünülmektedir (Lucey ve Laney, 2009; Stewart, 2012). Bu da sosyal adalet eğitimi ile bireylerdeki ahlaki gelişimin desteklendiğinin bir göstergesi olmaktadır.

Küreselleşmenin hızlı bir şekilde yükseldiği, farklılıkların daha yoğun şekilde bir arada yaşadığı, uluslararası göç dalgaları ve mülteci akınlarının sıklaştığı, ekonomik kazanç olarak ülkeler ve bireyler arası farkların açıldığı 21.yüzyılda genel olarak sosyal adalet eğitimi, kültürel farklılıkları içermeye, çeşitliliği güçlendirme, kültürel emperyalizm ve eşitsiz güç hiyerarşilerine karşı durma, ekonomik adaleti sorgulama, öğrencilerdeki etkin ve sorumlu vatandaş olma becerilerini güçlendirme, demokratik sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli donanımları kazandırma ve insan kişiliğini bir bütün olarak geliştirme amaçlarını gütmektedir (Ayers, 1998; BM, 1948; Grant ve Agosto, 2008; Sleeter, 2008). Bahsedilen bütün bu amaçların gerçekleşmesi adına verilen etkili bir sosyal adalet eğitimi dünyada huzur ve barışın geliştirilmesinde, çoğulcu demokratik yapıların güçlendirilmesinde ve etkin vatandaşlar yetiştirilmesinde önemli görülmektedir.

1. 2. 4. Sosyal Adalet Eğitiminin Boyutları

Kültürel farklılıkları içermeye, çeşitliliği güçlendirme, kültürel emperyalizm ve eşitsiz güç hiyerarşilerine karşı durma, ekonomik adaleti sorgulama, öğrencilerdeki etkin ve sorumlu vatandaş olma becerilerini güçlendirme, demokratik sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli donanımları kazandırma gibi birçok amaca sahip olan sosyal adalet eğitiminin bununla birlikte birçok boyutunun da var olduğu görülmektedir. Ancak tıpkı sosyal adalet eğitimi tanımlamalarında olduğu gibi sosyal adalet eğitiminin boyutlarının ifade edilmesi konusunda da üzerinde anlaşılması bir sınıflamaya rastlamak

olanaklı değildir. Sosyal adalet eğitiminin boyutları konusunda birçok farklı bakış açısının olduğu görülmektedir.

Sosyal adalet eğitiminin bahsedilen bu amaçların gerçekleştirebilmesi için etkili bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Sosyal adalet eğitiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için de dikkat edilmesi gereken bazı bileşenleri vardır. Hackman (2005) sosyal adalet eğitiminin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli beş bileşenden bahsetmektedir. Bu bileşenler şunlardır (Hackman, 2005, s.104):

- İçerik uzmanlığı
- Eleştirel analiz becerisi
- Sosyal değişim becerisi
- Öz yansıtma becerisi
- Sınıf dinamiklerinin farkında olunması

Hackman (2005, s.104) tarafından dile getirilen bu beş bileşenin ilki a) içerik uzmanlığıdır. İçerik uzmanlığının sosyal adalet eğitiminde önemli bir yeri vardır. Başarılı bir sosyal adalet eğitimi için öğrencilere, sosyal adaletle ilgili temel bilgilerin öğretilmesi gerekmektedir. Temel bilgilerin verilmesi sırasında dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi, sadece hâkim olan fikir ve bilgilerin verilmesi yerine geniş bir yelpazede düşünerek ana akımın dışında yer alanlarla ilgili bilgilerin de verilmesidir. Ayrıca öğrencilerin tarihsel bilgilere eleştirel bir gözle bakabilme becerisine sahip olarak yetişmeleri önemli görülmektedir.

Demokratik bir sınıf ortamı yaratma konusunda doğru bir içeriğin yanı sıra olması gerekenlerden biri de öğrencilerin içerikte yer alan tüm konulara karşı b) eleştirel ve tartışmacı bir yaklaşım içerisinde bulunabilmesidir. Çünkü öğrencilerin çoğunlukla eleştirel düşünme becerilerini kullanamadıkları ve geliştirmeye ihtiyaç duydukları görülmektedir (Freire, 1993). Sosyal adalet eğitiminde, öğrencilerin eleştirel düşünme ve analiz becerilerinin geliştirilebilmesi için dikkate alınması gereken bazı konular bulunmaktadır. Bunlar; bilgilere çoklu bakış açısı ile yaklaşma, öğrencilerin zihinlerini farklı görüşlerin varlığına açma ve gündelik yaşamda var olan baskıların analiz edilmesi konusunda öğrencilere yardımcı olmaktır (Hackman, 2005).

Sosyal adalet eğitiminin bir diğer bileşeni ise c) sosyal değişimdir. Sosyal değişim bileşeni kapsamında, toplumsal hayatta var olan sosyal adaletsizlikler konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi ve bu sosyal adaletsizliklerin değiştirilmesi için gerekli olan beceri ve güdünün öğrencilere kazandırılması önemli görülmektedir. Sosyal değişim yaratabilme konusunda yapılacak etkinliklerin öğrencilerin ilerleyen yıllarda sosyal adalet çalışmalarına katılımını tetikleyeceği düşünülmektedir. Sosyal adalet eğitiminin bir diğer bileşeni ise d) öz yansıtmadır. Bu bileşen doğrudan öğretmenlerle ilgili olup, sosyal adalet eğitimini etkileyen unsurlardan biri olarak kabul görmektedir. Öz yansıtma bileşenine uygun olarak öğretmenlerin, kendi yaşantılarından yola çıkarak sosyal adaletle ilgili deneyimlerini öğrencileri ile paylaşarak, sosyal adalet konusunda farkındalık yaratılmasına katkıda bulunabilecekleri düşünülmektedir. Hackman (2005)'e göre sosyal adalet eğitiminin son bileşeni ise e) sınıf dinamiklerinin farkında olunmasıdır. Birçok farklı kültür ve anlayıştan bireyin bir arada bulunduğu ortamlardan biri olan sınıflar içerisinde öğretmenlerin, buldukları sınıfın grup dinamiklerini anlaması ve ona göre gruba rehberlik etmeleri başarılı bir sosyal adalet eğitiminin önemli parçalarından biri olarak görülmektedir (s. 103-109).

Wade (2007) ise başarılı bir sosyal adalet eğitiminin temel olarak üç tema altında verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. İnsan hakları, demokrasi ve çevre koruma temaları Wade (2007) tarafından dile getirilen temalardır. Bu temalardan ilk olarak a) insan hakları teması altında insan haklarının tarihsel gelişiminden ve insan haklarıyla ilgili tarihsel belgelerden bahsedilmesinin yanı sıra hoşgörü, saygı, empati, cinsiyetçilik, engelli fobisi ya da önyargı gibi insan haklarıyla ilgili kavramlara da değinilmesi gerekmektedir. İnsan haklarına aykırı durumlar olarak toplumdaki adaletsizliklerin öğrencilere sunulması ve bu adaletsizliklere karşı mücadele veren sembol isimlere de değinilmesi insan hakları temasına uygun görünmektedir. Bununla birlikte kadın ve çocuk hakları, kölelik, toplumdaki baskılar, küresel adaletsizlik ve ayrımcılık örnekleri de insan hakları teması altında öğrencilere sunulması beklenen diğer konular olarak yer almaktadır (s. 53- 54).

Wade (2007, s.55)'ye göre başarılı bir sosyal adalet eğitiminin bir diğer teması ise b) demokrasidir. Demokrasi teması altında öğrencilere demokrasinin temelleri, demokratik bir yönetim anlayışının ne olduğu, eşitlik, özgürlük ve sorumluluk gibi demokrasiyle ilgili

kavramların yanı sıra içinde yaşanan ülkenin anayasası ve yasalarıyla, yönetim ve adalet sisteminin işleyişi hakkında da bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Sosyal adalet eğitiminin son teması olan c) çevre koruma teması içerisinde ise çevreye, tarihi ve kültürel varlıklara karşı duyarlılık kazandırılmasının yanı sıra dünya üzerindeki herhangi bir yerde yaşanan çevresel krizlerin küresel çapta etkili olabileceği bilincinin kazandırılması gerekli görülmektedir.

Hackman ve Wade'ye ek olarak sosyal adalet eğitiminin boyutları konusunda Bettez (2008) ise başarılı bir sosyal adalet eğitimi için gerekli olan yedi temel unsurdan bahsetmektedir. Bu unsurlar; eleştirel becerileri güçlendirecek etkinlikler gerçekleştirme, eleştirel bakış oluşturma, dünyada var olan eşitsizlikleri ve yapılan baskıları kavrama, öğrencilere şefkat gösterme, sosyal adalet ile değişimin mümkün olduğuna inanma, öz bakım egzersizleri yapma ve zihin-beden koordinasyonunu güçlendirmedir.

Başarılı bir sosyal adalet eğitimi için Patrick (2003) ise altı bileşenin gerekli olduğunu öne sürmektedir. Bu bileşenlerin ilki, hükümet, hukuk, demokrasi gibi resmi kavramlara vurgu yapmaktır. İkincisi, yaygın etkiye sahip güncel konu ve olayları sınıf içi tartışma ortamına dâhil etmek; üçüncüsü, sınıf içerisinde öğrencilerin vatandaşlık becerilerini kazanabilecekleri öğrenme ortamlarını yaratıp, okul programı ile uyumlu topluma hizmet projeleri düzenlemektir. Dördüncüsü, öğrencilerin okul ve topluma aidiyetlerini artıracak program dışı etkinlik fırsatları yaratmak; beşincisi, öğrencileri okul yönetimine katılmaya teşvik etme ve son olarak altıncısı da demokratik süreç ve yöntemlerle ilgili canlandırmalar düzenleyip, öğrencileri, katılım sağlamaları konusunda cesaretlendirmektir.

Son olarak Osler (2007) 'e göre ise sosyal adalet eğitiminin 2 temel bileşeni vardır. İlk bileşen okulda ele alınan konuların içeriğine sosyal adalet sorunlarının dâhil edilmesidir. Bu nedenle, ders ve etkinlikler düzenlenirken temel hedefler öğrencilerin toplumsal olayları anlamalarını sağlamanın yanı sıra problem çözme, sebep sonuç ilişkisi kurma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmektir. Osler'in dile getirdiği ikinci bileşen ise öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları sosyal adaletsizliklerle ilgili olarak çözüm

üretme becerilerini geliştirmek ve öğrencilerin, toplumdaki sosyal, politik ve ekonomik adaletsizlikler üzerine çalışmalarını sağlamaktır.

1. 2. 5. Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Sosyal adalet eğitiminde okul ve sınıf iklimi ile beraber öğretmen davranışlarının da öğrencilerin öğrenmelerini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Sosyal adalet eğitiminin amaçlarına ulaşması için en önemli değişkenlerden biri sınıf içerisinde ve dışında gerçekleşen öğretmen tutum ve uygulamalarıdır. Öğretmenlerin değer ve inançları ile deneyim ve uygulamaları öğrencilerin sosyal adalete olan bakışlarını doğrudan etkilemektedir (Banks ve Banks, 2007). Bu nedenle öğretmenlerin farklı kültürlere açık ve saygılı olması, farklı kültürler hakkında bilgili olması, eğitim felsefelerini bilmesi ve pedagojik anlamda yeterli seviyede bilgi sahibi olması önemli görülmektedir. Bunların yanı sıra öğretmenlerin yansıtıcı becerilere sahip olması, teknolojiyi öğretim amaçlı kullanabilmesi ve eğitim ortamlarını düzenleyebilmesi gerekli görülmektedir (Grant ve Gillette, 2006).

Sosyal adalet eğitiminin sınıf içerisine yansımaları birçok açıdan gözlenebilmektedir. Temel olarak eleştirel, baskıcı olmayan ve değişim odaklı bir eğitim anlayışını içeren sosyal adalet eğitimine göre derslerde ele alınan konuların sadece baskın olan tek bir kültürün bakış açısı ile verilmemesi gerekmektedir. Aksine derslerde ve programda, öğrencilerin olaylara ve konulara eleştirel şekilde bakmalarını sağlayacak sorulara yer verilmesi öğretmenlerden beklenmektedir (Hackman ve Rauscher, 2010).

Engelli bireylerin hakları sosyal adalet eğitimi kapsamında ele alınması gereken önemli başlıklardan biridir. Engelli bireylerin toplumsal hayata katılım konusunda yaşadıkları sıkıntıları ve baskıları vurgulamak, öğrencilerin dikkatini eleştirel bir şekilde bu yöne çekmek başarılı bir sosyal adalet eğitiminde olması beklenen boyutlardan biridir. Bunun yanı sıra engelli olan ve olmayan vatandaşlarla ilgili olarak var olan yasaların nasıl daha iyi hale getirilebileceği konusunda yaratıcı bir şekilde öğrencilerin düşündürülmesi gerekmektedir. Öğrencilerin engellilere dönük baskılar ve engelli hakları üzerine nasıl eleştirel gözle bakabileceği, düşüncelerini günlük hayatlarına önyargılarından

arındırılmış bir şekilde nasıl yansıtabilecekleri gibi konular da başarılı bir sosyal adalet eğitimi kapsamında ele alınmaktadır (Hackman ve Rauscher, 2010).

Sosyal adalet eğitiminde öğretmenlerden, öğrencilerin farklı sosyal problem durumlarıyla yüzleştirilmesi, problemlerle ilgili analizlerin ve yansıtmanın yapılması, toplumsal bir sorunla ilgili olarak eylem planı hazırlanması ve beyin fırtınası yapılması gibi etkinliklerde öğrencilere rehberlik etmeleri beklenmektedir. Wade (2004) sosyal adalet eğitiminde öğretmenlerin dikkat etmesi gereken davranışları ve gerçekleştirmesi gereken etkinlikleri şöyle açıklamaktadır (2004, s. 65):

- Sınıf ortamında öğrencilerin fikirlerine saygı duyulmalı ve öğrencilere değer verilmelidir.
- Öğrenciler, sınıflarında yer alan diğer öğrenciler ile işbirliği içerisinde çalışarak problem ve çatışmaları çözmeye konusunda çalışmaya yönlendirilmelidir.
- Öğrencilerin topluma ve okula etkin bir şekilde katılabilmesi için deneyim ve yaşantılarda bulundurulması gerekmektedir.
- Gerçek yaşam problemleriyle yüzleşme konusunda öğrencilerin akademik bilgi ve becerilerinin kullanılmasının sağlanması beklenmektedir.
- Toplumsal yaşamda hüküm süren kurallar ve bu kuralların altında yatanların neler olduğunu fark ederek değişim yaratabilme konusundaki başarılı ve başarısız örneklerin verilmesi gerekmektedir.
- Farklı etnik kökene, fiziksel özelliklere, inanca, cinsiyete, cinsel tercihe ve sosyo-ekonomik duruma bakılmaksızın tüm bireylerin sürece dâhil edilmesine önem verilmelidir.
- Her bireyin farklı bir değere sahip olabileceği gerçeğinden yola çıkarak bireylere çoklu bakış açısı ile yaklaşmak gerekmektedir.
- Öğrencilerin yaşantılarındaki sosyal adaleti sağlama fırsatlarını fark etmeleri ve sosyal değişimi sağlama konusunda gerekli olan stratejileri bilmeleri için öğretmenlerden gerekli çabanın gösterilmesi beklenmektedir.

Wade tarafından 2004 yılında ortaya konan bu özellikler sosyal adalet anlayışına uygun olarak düzenlenmiş bir sınıfta öğretmenler tarafından gerçekleştirilmesi ve dikkat edilmesi gereken davranışlar olarak nitelendirilebilir. Wade'nin ifadelerine benzer olarak Bigelow, Christiansen, Karp, Miner ve Peterson da sosyal adalet anlayışını güçlendirme konusunda öğretmenlerin gerçekleştirdikleri sınıf içi uygulamalara rehberlik edecek bazı ilkelerden bahsetmişlerdir. Bu ilkeler şöyledir (1994, s. 4-5):

- Öğrencilere genel olarak 5N1K olarak kısaltılan eleştirel soruları sorma alışkanlığı kazandırılmalı ve gerçek hayat problemlerine karşı eleştirel yaklaşma alışkanlıkları oluşturulmalıdır.
- Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hem kendi yaşantılarından hem de toplumsal hayattan örnekler verilmelidir.
- Öğrenciler toplumsal hayatta var olan eşitsizliklerin kökenlerini bulma konusunda teşvik edilmelidir.
- Öğrencilerin demokrasi becerilerini ilk elden geliştirmelerini sağlayacak deneyimler yaşamaları, problemler çözmeleri ve kararlar almaları sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin kendilerini, güvende ve mutlu hissedecekleri bir sınıf iklimi oluşturulmasına çaba gösterilmelidir.

- Öğrencilere akademik olarak doğru bilgi verilmesinin yanı sıra onlardaki sosyal değişim yaratma becerisinin güçlendirilmesi için çaba gösterilmelidir.
- Sosyal adalet anlayışına uygun bir şekilde toplumsal yaşamda var olan kültürel çeşitlilik konusunda öğrencilerde farkındalık ve hassasiyet yaratılmalıdır.

Wade (2004) ve Bigelow, Christiansen, Karp, Miner ve Peterson (1994) tarafından yapılan çalışmalarda sosyal adalet anlayışına uygun bir öğretmenin sahip olması gereken özellikler ve dikkat edilmesi gereken davranışlar yukarıda ifade edildiği gibi sıralanmıştır. Bu ifadelere bakıldığında ortak olarak görülen bazı özellikler vardır. Bunlar; bireyin ilişki içerisinde olduğu grupları anlayabilmesi, çeşitliliği takdir etme ve eşitliği artırmaya çalışma, eşitsizlikleri tanıma ve bunları azaltma yollarını arama, eşit bir şekilde katılım sağlamaya çaba gösterme, farklı kültürlere duyarlı bir eğitim ortamı yaratma, grup çalışması yapma, eleştirel düşünme ve yansıtma, öğrencilere adil bir değerlendirme uygulama ve sınıfı sorgulamaya yöneltmedir (Lalas, 2007). Sosyal bilgiler öğretmenlerinden, sosyal adalet bilincine sahip vatandaş yetiştirme konusunda bu davranışlara dikkat etmeleri ve öğrencilerine dünyayı değiştirebilirsin mesajını vermeleri beklenmektedir (Ayers, 1998).

1. 2. 6. Sosyal Adalet Eğitimi ve Sosyal Bilgiler İlişkisi

Sosyal Bilgiler dersi, dünya genelinde ilk defa ABD eğitim programlarında yer almıştır. Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS, 1994) tarafından yapılan Sosyal bilgiler tanımına bakıldığında alanın temel amacının bağımsız, çoğulcu ve demokratik bir dünya içerisinde yaşayan çocukların, kültürel farklılıkların varlığını bilen ve onlara karşı duyarlılık gösteren, kendi yaşamlarında ve toplumsal konularda mantıklı kararlar verebilen etkili birer vatandaş olmalarına yardım etmek olduğu görülmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler eğitiminin temel misyonu vatandaş yetiştirmektir. Vatandaş yetiştirme amacı doğrultusunda sosyal bilgiler eğitimi tarihsel süreç içerisinde birçok farklı alan ile ortak şekilde çalışmış ve farklı konu alanlarına yer vermiştir. Bunlardan biri de sosyal adalet eğitimidir.

Sosyal bilgiler eğitimi içerisindeki sosyal adalet anlayışının ortaya çıkışı 1930'lu yılların başındaki sosyal yeniden yapılandırmacı hareketin etkisiyle gerçekleşmiştir. ABD'de yaşanan büyük ekonomik krizin (Büyük Buhran) sosyal ve ekonomik etkileri ile sosyal adalet anlayışı okullarda yeni bir toplum düzenini oluşturmak amacıyla görünür hale

gelmiştir. 2. Dünya Savaşı nedeniyle ara verilen bu çalışmalar savaşın ardından tekrar hızlanmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda sosyal adaletin gelişimiyle ekonomi, cinsiyet ve vatandaşlık alanlarında eşitlik talep eden reform hareketleri sosyal bilgiler eğitiminde yeniden canlanmıştır (Good, 2010).

NCSS (1994)'e göre güçlü bir sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin toplumsal olaylara karşı adil bir şekilde yaklaşabilmesi, kültürel benzerlik ve farklılıklara karşı hassas olabilmesi, bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincini taşıyabilmesi konularında onlara yardımcı olmalıdır. Ayrıca etkili bir sosyal bilgiler eğitimi için gerek duyulan parçalardan biri de sosyal adalet eğitimidir. Çünkü sosyal bilgiler eğitimi içerisinde verilecek sosyal adalet eğitimi ile adaletsizlik ve eşitsizliklerle mücadele edebilecek, daha iyi bir dünya oluşturma konusunda çaba gösterebilecek vatandaşların yetiştirilmesi için adım atılmış olacaktır.

Sosyal bilgiler eğitiminin en temel amaçlarından birisi öğrencilerin, çoğulcu bir toplumun demokratik birer vatandaşı olarak yetişebilmesidir. Beane ve Apple (2007) sosyal adaleti demokratik yaşamın doğal bir parçası olarak görmektedirler. Onlara göre demokratik bir vatandaş farklı fikirlere açık olur, daha iyi bir dünyanın oluşması için kapasitesi ölçüsünde işbirliği içinde çalışır, sosyal problem ve politikaları analiz etmede eleştirel yansıtma becerilerini kullanır, başkalarının refahı ile ilgilenir ve refahın yükselmesi için çabalar, azınlık grupların hakları ve değerleri için savaşıyor, demokratik bir yaşamın oluşması için gerekli değer ve kurumları yaratır. Bu ifadelerle benzer şekilde Parker'a (2003) göre demokratik bir vatandaş, etkin olarak daha adaletli bir toplumun oluşması için çalışır. Eğitimciler sosyal adalet ile etkin, katılımcı ve eleştirel vatandaş tipinin oluşmasının sağlandığını ifade etmektedirler.

Westheimer ve Kahne (2004, s.242) üç tip vatandaş modelinden söz etmektedir. Bunlar; a) bireysel sorumluluk duyan vatandaş, b) katılımcı vatandaş ve c) adalet odaklı vatandaş tipidir. Bireysel sorumluluk duyan vatandaşlar iyi bir ahlaki karaktere sahip olup toplumdaki diğer bireylere karşı sağduyulu bir yapı içerisinde bulunurlar. Yasalara uyarlar, diğer insanlara saygı ile yaklaşır, paralarını ve zamanlarını bağışlamada isteklidirler. Katılımcı vatandaşlara bakıldığında onlar genellikle toplumda ve yerel

yönetimlerde etkin roller alırlar ve sosyal değişim için işbirliği içinde çaba gösterirler. Adalet odaklı vatandaşlar da sorumluluk sahibi ve katılımcı davranışlar gösteren özelliklere sahiptir. Buna ek olarak onlar sosyal eleştirinin önemini görürler ve etkili demokratik vatandaşlar olabilmek için sosyal, ekonomik ve politik güçlerin etkileşimi ile ilgili analizler yapma gereksinimi duyarlar. Ayrıca adalet odaklı vatandaşlar toplumlarda var olan sosyal problemlerin kökenlerine inme ve sosyal değişim yaratma ihtiyacı duyarlar.

Westheimer ve Kahne (2004, s.242) bahsettiği üç vatandaşlık tipini açlık problemi üzerinden şu şekilde açıklamıştır. “katılımcı vatandaş tipinin yemek kermesi düzenlediği ve bireysel sorumluluk duyan vatandaş tipinin de gıda bağışında bulunduğu bir yerde adalet odaklı vatandaş tipi ise insanların neden aç olduğunu sorar ve bunun sebebini keşfetmek için uğraşır.” Westheimer ve Kahne’nin sosyal adalet eğitimi ile geliştirildiğini ifade ettikleri adalet odaklı vatandaş tipine paralel olarak diğer araştırmacılar da benzer ifadeler kullanmaktalar ve sosyal adaletin demokratik vatandaşlığın temel bir bileşeni olduğunu ifade etmektedirler (Ayers, Hunt, ve Quinn, 1998; Greene, 1998). Bu durumdan yola çıkarak özü itibarıyla toplumu şekillendirme ve vatandaş yetiştirme amacı güden sosyal bilgiler dersinin sosyal adalet eğitiminden yararlanması gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin içeriği, sosyal adalet eğitiminin verilmesi için en uygun alan olarak kabul edilmektedir (Rubin ve Justice, 2005). Çünkü sosyal bilgiler dersinde yerel, ulusal ve uluslararası boyutta etkili olan kültürel, ekonomik ve siyasal olaylardan söz edilmektedir. Ayrıca, araştırmacılar ve NCSS gibi kuruluşlar etkin vatandaşlığın ve etkin vatandaş yetiştirmenin hem sosyal bilgilerin hem de sosyal adaletin en temel bileşenlerinden biri olduğunu ifade etmektedirler (NCSS, 1994). Buna benzer olarak Ross (2006) da sosyal bilgilerin amaçlarından birinin bireyleri baskılar, önyargılar ve ayrımcılıklarla yüzleştirecek, özgür ve kültürel olarak eşitlikçi bir eğitim vermek olduğunu ifade etmiştir. Noffke (2000) ise ekonomik ve ırksal adalet konularının sosyal bilgiler eğitiminin temel hedeflerinden olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde Ladson-Billings (2001), sosyal bilgiler dersinin kültürlere duyarlı bir yaklaşım ile ele alınması halinde öğrencilerin var olan bireysel farklılıklarının göz ardı edilmemiş olacağı

ve eleştirel bir eğitim sürecinin gerçekleşeceğini savunmaktadır. Epstein (2001) da öğrencilerin sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan konulara karşı bakış açılarının onların kültürel, cinsel, etnik ve sınıfsal kimliklerinden etkilendiğini bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin sahip olduğu farklı özelliklerin onları olumsuz etkilemeyeceği bir sınıf iklimi oluşturma konusunda çaba sarf etmesi gerektiğini düşünmektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi konuları, yöntemi ve hedefleri ile yeniden yapılandırmacı bir anlayışa sahiptir. Öğretmenler, öğrencilerine demokrasi ilkelerini, toplumsal sorumluluğu, sosyal ve ekonomik adaleti öğretmek sosyal değişim yaratma yolunda onları güdüleyebilir. Sosyal bilgiler öğretimi ve programının sosyal yeniden yapılandırmacı anlayışa uygun bir şekilde olması isteniyorsa sosyal adalete vurgu yapılması beklenmektedir. Sosyal, ekonomik ve siyasal yapılara ve sosyal adalete yer vermeden demokrasi öğretimi olanaklı olmayabilir. Demokrasi öğretimi konusunda dikkat edilmesi gereken davranışlardan birisi de eşitliktir.

Dewey, eşitlik içeren eğitim uygulamalarının gerçekleşmemesi halinde demokratik bir toplum ve vatandaş yaratma amacının zarar göreceğini ifade etmektedir. Dewey'e benzer şekilde Parker (2003) da sosyal bilgiler eğitiminin çoğulculuğa inanan ve işbirliğine uyumlu özellikleri olan demokratik vatandaşlar yetiştirme amacına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu amaç doğrultusunda da derslerde farklılıkları kabul etme, adaletle ilgili olabilecek konular hakkında sorular sorma, çok kültürlü eğitimle ilgili pratikler yapma gibi dikkat edilmesi gerekenler olduğunun altını çizmektedir.

Hess (2009) ise öğrencilerin çoğulcu ve demokratik toplumun birer parçası olarak yetişebilmesi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde sosyal adaletle ilgili tartışmalı konulardan bahsetmesi gerektiğini ifade etmektedir. Wade (2007)'ye göre sosyal bilgiler dersi, birey, kültür ve kurumlardan baskıcı olan ve olmayan örneklerin anlatılması için uygun bir ortam sağlar. Ayrıca toplumsal yaşamda var olan sosyal grupların güç ve ayrıcalıklarının farklı olduğunu keşfedebilme, dünyadaki yapısal eşitsizlikleri görebilme adına sosyal adalet eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi için temel konulardan biridir (Lewis, 2001).

Sosyal adalet eğitimi, çoğulcu bakış açısını oluşturmaları ve öğrencilerin deneyimlerine önem vermeleri konusunda öğretmenleri teşvik etmesinin yanında özellikle sosyal bilgiler dersi için kültürel açıdan zengin ve eşit bir öğrenme ortamının oluşmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Green, 2007). Zengin bir öğrenme ortamı oluşturmak adına büyük grup tartışmaları, küçük grup etkinlikleri gibi aktif öğrenme etkinliklerinden yararlanılmalıdır. Sosyal adalet eğitimi temel olarak empatiye, çoklu bakış açısına ve hak arama konusunda etkin olmaya dayanmaktadır. Öğrencileri demokratik bir topluma hazırlama amacı güden sosyal adalet eğitimi ile öğrencilerin eleştirel düşünme yetisi kazanmış bireyler haline dönüşmesi beklenmektedir (Wade, 2007).

Sosyal adalet kendi ülkesinde ve dünyada demokrasi ve insan hakları, barış ve huzurun gelişmesi için vatandaşların sahip olması gereken özellikler arasındadır. Sosyal bilgiler dersi bu özelliklerin kazandırılması açısından önemli görülmektedir. Ross (2006) sosyal bilgiler dersinin amaçlarından birinin sosyal adalet ve demokrasi eğitimi olduğunu ifade etmektedir. McGee ve Hostetler (2014) ise sosyal bilgiler dersinin amaçlarından bir tanesinin sosyal adalete inanmış bireyler yetiştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Böylece demokratik açıdan daha iyi bir toplum olma yolunda ilerlenmiş olacağına inanılmaktadır. Sosyal bilgiler ve vatandaş yetiştirme konusunda alanyazında adalet odaklı, küresel, demokratik, etkin ve katılımcı vatandaş gibi birçok vatandaş tipinden bahsedildiği görülmektedir. Genel olarak, bu vatandaş tiplerinin yetiştirilmesi için sosyal bilgiler eğitiminin, sosyal adalet eğitiminden yararlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

1. 2. 7. Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Adalet

Türkiye’de 1998 yılından itibaren eğitim programlarında yer alan sosyal bilgiler dersi Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2005 yılında çağdaş gelişmeler ışığında düzenlenerek yeniden tanımlanmıştır. Bu tanıma göre sosyal bilgiler dersi şöyle ifade edilmektedir:

Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (MEB, 2013).

Tanımdan da yola çıkarak sosyal bilgiler dersinin bireyi topluma hazırlayan, dolayısıyla sosyal sorunlara karşı duyarlı olan ve bu sorunların çözümü için etkin olarak rol alabilen

vatandaşlar yetiştirmeye çalıştığı söylenebilir. Başka bir deyişle sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlar yetiştirmeye çalışmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler eğitiminde verilecek kazanımlar ve gerçekleştirilecek etkinlikleri planlamada, öğrencilerde geliştirilecek beceri ve değerler konusunda Sosyal Bilgiler Eğitim Programından yararlanmaktadır. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler Eğitim Programı öğretmenler için rehber niteliğindedir. Bu yüzden sosyal bilgiler eğitiminde sosyal adalet anlayışı geliştirmek adına nelerin yapıldığını belirleyebilmek için öncelikle Sosyal Bilgiler Eğitim Programının incelenmesi gerekmektedir. Sosyal Bilgiler Eğitim Programı, genel olarak değer, beceri ve kazanım üzerinden hareket etmektedir. Programda yer alan değer ve beceriler için temel bir çerçeve belirlenmiş olsa da her sınıf seviyesi için farklılıkların var olduğu dikkat çekmektedir. Tablo 1’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programı’nda öğrencilere kazandırılması gereken değerler yer almaktadır. Bu değerler şu şekildedir (Milli Eğitim Bakanlığı-MEB, 2013):

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Hedeflenen Değerler

Adil Olma	Aile Birliğine Önem Verme	Bağımsızlık	Barış
Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık
Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik
Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi
Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik

Tablo 1’ de yer alan değerler ele alındığında adil olma, bağımsızlık, barış, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, yardımseverlik gibi değerlerin sosyal adaletle doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Tablo 1’ de yer alan değerlerin dışında sosyal bilgiler eğitimi kapsamında farklı sınıf seviyelerine özgü olarak verilmek istenen bazı değerler bulunmaktadır. Örneğin; 5.sınıf seviyesinde verilmek istenen değerlerden “sorumluluk, doğal çevreye duyarlılık, akademik dürüstlük, dayanışma, adil

olma, tarihsel mirasa duyarlılık” değerleri sosyal adalet ile doğrudan ilişkilidir. Benzer şekilde 6.sınıf seviyesinde “*doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı*” değerleri yer alırken, 7.sınıf seviyesinde de “*farklıklara saygı, dürüstlük, adil olma, barış*” değerleri yer bulmaktadır. Türkiye’de 5., 6. ve 7.sınıf seviyelerinde sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından yürütülen sosyal bilgiler dersinde yer alan bu değerlerin sosyal adalet alanyazınında doğrudan var olduğu ve sosyal adalet bilincine sahip bir insanda olması gereken değerler olarak belirtildiği görülmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler Eğitim Programı’nda, değerlerin yanı sıra öğrencilere kazandırılması gereken bazı becerilerin olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler eğitimi kapsamında öğrencilerde geliştirilmesi istenen beceriler Tablo 2’de verilmektedir (MEB, 2013).

Tablo 2

Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Hedeflenen Beceriler

Eleştirel Düşünme Becerisi	Karar Verme Becerisi	Mekânı Algılama Becerisi
Yaratıcı Düşünme Becerisi	Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi	Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
İletişim Becerisi	Girişimcilik Becerisi	Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
Araştırma Becerisi	Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi	Sosyal Katılım Becerisi
Problem Çözme Becerisi	Gözlem Becerisi	Empati Becerisi

Tablo 2’de yer alan becerilere bakıldığında “*eleştirel düşünme, iletişim, problem çözme, sosyal katılım ve empati*” becerilerinin sosyal adalet anlayışı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Tablo 2’de yer alan becerilerin dışında sosyal bilgiler eğitimi kapsamında farklı sınıf seviyelerine özgü olarak verilmek istenen bazı beceriler bulunmaktadır. Örneğin; 5. ve 6.sınıf seviyelerinde verilmek istenen becerilerden “*sosyal katılım*” ve 7. sınıf seviyesinde verilmek istenen becerilerden “*iletişim, karar verme ve kalıp yargıları fark etme*” sosyal adalet anlayışı ile ilişki içerisinde bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler Eğitim Programı değer ve becerilerin yanı sıra süreç sonucunda öğrencilerde var olması

hedeflenen kazanımlara yer vermektedir. Programa göre sosyal bilgiler öğretmenleri gerçekleştirdikleri etkinliklerde kazanımları dikkate almalıdır. 5., 6. ve 7.sınıf seviyelerinde yürürlükte olan Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarında sosyal adalet anlayışı ile ilgili olan birçok kazanıma rastlanmaktadır. Tablo 3’te sosyal adalet anlayışı ile ilişkili olan bazı kazanımlar yer almaktadır (MEB, 2013):

Tablo 3

Sosyal Adalet Anlayışıyla İlişkili Sosyal Bilgiler Kazanımları

Sınıf Seviyesi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
5. Sınıf	Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	Çocuk olarak haklarını fark eder.
	Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke, Bir Bayrak	Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke, Bir Bayrak	Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.
	Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.
6. Sınıf	Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır.
	Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.
7. Sınıf	Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim

İnsanlar, Yerler ve Çevreler Kültür ve Miras	Ülkemizde Nüfus Türk Tarihinde Yolculuk	özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	Siyasî partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır.
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	Küresel sorunların çözümlerinin yaşama geçirilmesinde kişisel sorumluluğunu fark eder.

Tablo 3’te yer alan örnek kazanımlar sosyal bilgiler eğitiminde sosyal adalet anlayışının yer bulduğunu göstermektedir. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değer, beceri ve kazanımlara bakıldığında doğrudan sosyal adalet ifadesi yer almasa da sosyal adalet anlayışını birebir yansıtan birçok değer, beceri ve kazanımla karşılaşılmaktadır. Bu durum sosyal bilgiler öğretiminde sosyal adalet anlayışına vurgu yapılmasının beklendiğini ortaya koymaktadır. Sosyal bilgiler programının uygulayıcıları olan öğretmenlerin eğitim programında yer alan sosyal adalet anlayışı ile ilgili değer, beceri ve kazanımları sosyal adalet eğitimi bağlamında nasıl hayata geçirdiği önem taşımaktadır.

1. 3. İlgili Araştırmalar

İlgili araştırmalar bölümünde Türkiye’de ve yurtdışında yapılmış çalışmalar tek bir başlık altında ele alınacaktır. Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde sosyal adaletle ilgili olarak doğrudan yapılmış bir çalışma olmadığından sosyal adaletle ilgili olarak eğitim alanında yapılmış diğer çalışmalardan bahsedilecektir.

Samuels 2014 yılında “Reflections in the Classroom: Perspectives on Teaching for Social Justice from Secondary Social Studies Educators” adlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı sosyal adalet eğitimi veren sosyal bilgiler eğitimcilerinin sosyal adaletle yönelik bakış açılarını açıklamak ve tanımlamaktır. Araştırmacı verilerini, 5 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yaparak, saha notları ve yansıtıcı günlük tutarak toplamıştır. Araştırmanın sonucunda

öğretmen algılarının ırk, eğitim, vatandaşlık, farklılık gibi konular üzerinde yoğunlaştığı, derslerde kullanılan materyalin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Storms tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen “Preparing Students for Social Action in a Social Justice Education Course: What Works?” adlı çalışmanın amacı eğitim programının ve sosyal adalet eğitimi konusundaki uygulamaların öğrencileri sosyal eylemlere hazırlama konusunda nasıl stratejilere sahip olduğuna dair algıları ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla 6 öğrenciyle görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin yaşantılarından yola çıkılarak şekillendirilen öğretim stratejilerinin bireysel farkındalık, empati, güven ve sosyal eylem araçları konusunda bilgilendirici olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Lee tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen “Investigating The Influences of Social Studies Methods Courses on Preservice Teachers with a Focus On Issues of Diversity And Social Justice: Three Case Studies” adlı çalışmanın amacı öğretmen adaylarının 10 hafta süren dönem boyunca sosyal bilgiler öğretimiyle ilgili olarak aldıkları derslerin öğretmen adaylarının çeşitlilik ve sosyal adalet algılarını nasıl etkilediğini belirlemektir. Araştırmanın verileri formal ve informal görüşmeler, katılımcıların çalışma odalarında gözlemlenmesi, ders planları ve diğer ders dokümanlarının toplanması ile elde edilmiştir. Üç katılımcı ile durum çalışması deseninde yapılan bu araştırmanın sonucunda katılımcıların sosyal bilgiler öğretimiyle ilgili olarak aldıkları derslerle beraber aile yapıları ve eğitsel geçmişlerinin, onların çeşitlilik ve sosyal adalet algılarını etkilediği görülmüştür.

Yıldırım tarafından 2011 yılında yapılan “Üniversite Gençliği “Sosyal Adaletten” Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkeleri Bağlamında Bir Eğilim Belirleme Araştırması” adlı çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerin sosyal adalet eğilimlerini belirlemektir. Ayrıca, kişisel ve ailesel özellikler, eğitim durumu ve diğer sosyal değişkenler ile sosyal adalet algısı ve sosyal adalet ilkeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve sosyal adalet ilkelerinin sosyal adaletsizlik algısı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından hazırlanan anket aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda üniversite öğrencileri sosyal adaleti genellikle fırsat eşitliği

olarak tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin adalet prensiplerine bağlı olmadığını düşünmektedirler.

Good tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen “Social Studies Teachers Who Teach Toward Social Justice: An Examination of Life Histories” adlı çalışmada Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramını sosyal bilgiler dersi içerisinde nasıl kavramsallaştırıp, nasıl uyguladıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 13 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda sosyal bilgiler eğitiminde sosyal adalete yer verilmesi ile ders içerisinde ve okul ortamında eleştirel yansıtmanın önem kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle araştırmacı, öğretmen yetiştirmede ve eğitim programlarında sosyal adalete daha fazla yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Henderson tarafından 2009 yılında gerçekleştirilen “We All Make a Difference: Social Justice Education Through Service-Learning and Critical Literacy” adlı çalışmada bir ilkökul öğretmenin bakış açısıyla sosyal adalet eğitiminin desteklenen ve engellenen yanlarının ortaya çıkarılması yoluyla sosyal adalet eğitim programının geliştirilmesi, uygulanması, değerlendirilmesi ve revize edilmesi süreçlerinin anlaşılması hedeflenmektedir. Durum çalışması deseniyle düzenlenen bu araştırmanın verileri ise gözlem, görüşme ve doküman analizi ile toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda, sosyal adalet eğitiminin, demokratik uygulamaları, eleştirel düşünmeyi geliştirdiği ve öğrencilerin demokratik bir toplumun etkin katılımcıları olarak hazırlanmasında temel unsur olduğu ifade edilmektedir.

Philpott tarafından 2009 yılında gerçekleştirilen “Exploring New Teachers’ Understandings and Practice of Social Justice Education” adlı çalışmada göreve yeni başlayan 27 Sosyal bilgiler öğretmenin sosyal adalet algısı ve bu algılarının sınıf içi uygulamalarına olan etkileri incelenmiştir. Araştırmanın verileri öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin sosyal adalet algılarının oluşumunda aile, eğitim, sosyokültürel etkinlikler ve seyahatler gibi değişkenlerin etkili olduğu ve öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerinin de bu değişkenlerden etkilendiği ortaya koyulmaktadır.

Tomul tarafından 2009 yılında gerçekleştirilen “İlköğretim Okullarındaki Sosyal Adalet Uygulamalarına İlişkin Yönetici Görüşleri” adlı çalışmanın amacı ilköğretim okullarında yapılan sosyal adet uygulamaları ve uygulamalarını engelleyici faktörleri belirlemektir. Çalışmanın verileri 147 ilköğretim okulunun yöneticilerinden anket yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda okullardaki sosyal destek çalışmalarının gelir düzeyi düşük, uyum sorunu olan, akademik başarısı düşük ve engelli özellikteki öğrencilere yönelik olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak okul kaynaklarının yetersiz olması çalışmaları engelleyici olarak görülmektedir.

Bender-Slack ve Raupach tarafından 2008 yılında yapılan “Negotiating Standards and Social Justice in the Social Studies: Educators’ Perspectives” adlı çalışmanın amacı sosyal bilgiler standartları ile sosyal adalet arasındaki uyumun öğretmenlerin bakış açılarıyla ortaya çıkartılmasıdır. Araştırmada dört öğretmenden yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veriler toplanmıştır. Bu çalışmanın sonucunda sosyal adalet öğretiminin yeni bir alan olduğu ve sosyal adalet eğitiminin çoklu bakış açısı eğitimi olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Robertson tarafından 2008 yılında yapılan “Teaching For Social Justice: A Case Study of One Elementary Teacher’s Experience with Implementing Social Justice Education in The Social Studies” adlı çalışmanın amacı dört sosyal bilgiler öğretmenin sınıflarındaki sosyal adalet eğitimi çabalarını incelemektir. Çalışmanın verileri uzun süreli katılımcı gözlem, yarı yapılandırılmış görüşme ve araştırmacı günlükleri kullanılarak toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda öğretmenin sosyal adalet eğitiminde model olduğu, öğrencilerin düşüncelerini etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Bruccoleri tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen “Perceptions of the Principal’s Role in Facilitating and Promoting Social Justice Education in Schools” adlı çalışmada çok kültürlülüğün yükseldiği okullardaki sosyal adaletin belirleyicileri olan paydaşlardan okul yöneticilerinin sosyal adaletle ilgili görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda okul yöneticileri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda sosyal adaletin okul yönetiminde etkili olmasının yanı sıra

sosyal adalet eğitiminin adaletsizlik içeren durumların azaltılmasında önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Polat tarafından 2007 yılında yapılan “Eğitim Politikalarının Sosyal Adalet Açısından Sonuçları Konusunda Yönetici ve Öğretmen Görüşleri” adlı çalışmanın amacı Türkiye’de uygulanan eğitim politikaları sonuçlarının yarattığı sosyal adaletsizliğin eğitime/okula “nasıl” yansıdığı ve adaletsizliklerin önlenmesine yönelik öneriler, yönetici ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmektir. Çalışmanın verileri 15 farklı okuldan birer yönetici ve ikişer öğretmen olmak üzere 45 kişiyle görüşülerek toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda okullara kaynak dağıtımını yetersizliğinin adaletsizlikleri artırdığı, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip olan bölgelerde öğretmen yetersizliği ve öğrenci motivasyonu düşüklüğü olduğu, programların cinsel, dinsel, etnik ayrımcılıklar içerdiğini, programlarda “milliyetçi” öğelere daha fazla yer verildiğini bunu gidermek için de evrensel değerlere yer verilmesi gerektiği gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Turhan tarafından 2007 yılında gerçekleştirilen “Genel ve Mesleki Lise Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi” adlı çalışmanın amacı genel ve mesleki lise yöneticilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının, okullarda sosyal adaletin algılanma düzeyine etkisini belirlemektir. Çalışmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen anket ile 82 yönetici ve 1195 öğretmenin katılımıyla elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda okul yöneticileri etik liderlik rollerini başarı ile gerçekleştirdiklerini düşünürken, öğretmenler etik liderliğin etik ikilemleri çözme ve etik karar verme ve güvene dayalı liderlik boyutlarında okul yöneticilerini tam olarak yeterli bulmamaktadır.

Sosyal adalet konusunda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde araştırmaların çoğunlukla son yıllarda yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu da sosyal adalet kavramının son yıllarda yükselmekte olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yapılan çalışmaların ortak özelliği okul yöneticileri ile yapılmış olmasıdır. Genel olarak bu çalışmalarda sosyal adaletin ekonomik boyutlarından olan gelir dağıtımını adaletsizliği ve bu adaletsizliğin yarattığı sorunlar ön plana çıkartılmıştır. Böylelikle sosyal adaletin yönetsel boyutları ön plana çıkarılırken, sınıf içerisinde işleyen eğitim boyutu arka planda kalmıştır.

Yurtdışında yapılan çalışmalar, hemen hemen Türkiye'deki çalışmalarla aynı yıllarda yapılmış olmasına rağmen sosyal adaletin farklı bir boyutuyla ilgilenmektedir. Bu çalışmalar genellikle sosyal adalet eğitimi, sosyal adalet ve sosyal bilgiler bağlantısı, sınıf içi öğretim etkinlikleri gibi farklı boyutlara odaklanmış gözükmektedir. Böylelikle okul yönetiminde sosyal adalet anlayışına nazaran sınıf içerisindeki sosyal adalet eğitimi yurtdışında daha fazla çalışılan bir konu olmuştur. Alanyazın incelemesiyle beraber dikkat çeken en önemli noktalardan biri Türkiye'de sosyal adalet eğitimi konusunda alanda eksiklik olduğu düşüncesidir. Buna ek olarak sosyal adalet konusunun, sosyal bilgiler eğitimi bağlamında ele alınmasında da eksiklik olduğu dikkat çekmektedir.

1. 4. Problem Durumu

Yirmibirinci yüzyıl sosyal, kültürel ve teknolojik olarak hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir. Yaşanan hızlı değişimler küresel sistem içerisinde yer alan tüm ülkeleri ve onların vatandaşlarını etkilemektedir. Bu yüzden küresel sisteme bağlı olan ülkelerin vatandaşlarını yetiştirirken küresel şartları göz önünde bulundurması ve değişen koşullara uyumlu bireyler yetiştirmesi gerekmektedir. Küresel vatandaşlık için gerekli olan çoklu bakış açısı geliştirebilme, eleştirel düşünebilme ve duyarlı olabilme gibi becerilerin sosyal adalet eğitimi ile geliştirildiği ortaya koyulmaktadır (McGee ve Hostetler, 2014; Au, 2009). NCSS (1994) tarafından yapılan sosyal bilgiler tanımına bakıldığında alanın temel amacının genç insanların bağımsız bir dünyada, demokratik toplumda, kültürel farklılıkların farkında ve mantıklı kararlar veren iyi bir vatandaş olmalarına yardım etmek olduğu görülmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi adına sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet eğitimi ile öğrencilerin çoklu bakış geliştirmeleri ve düşük koşullara sahip öğrencilerin yeni tecrübeler edinme konusunda cesaretlendirildikleri görülmektedir (Cochran-Smith, 2004). Bunlara paralel olarak Ross (2006) da sosyal bilgiler dersinin amacının sosyal adalet ve demokrasi eğitimi olduğunu söylemektedir. Böyle bir eğitim sayesinde demokratik açıdan daha iyi bir toplum olma yolunda ilerlenmiş olacaktır (McGee ve Hostetler, 2014).

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde yürütülen sosyal bilgiler dersi programları incelendiğinde ders içeriğinde doğrudan “Sosyal Adalet” adlı bir bölümün olduğu ve sosyal adalet eğitiminin bu bölüm aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. İnsan hakları,

demokrasi, çevre koruma olmak üzere üç ayrı tema üzerinden yürütülen eğitim etkinlikleri ile sosyal adalet becerilerinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Wade, 2004).

Türkiye’de yürütülen sosyal bilgiler dersinin programları incelendiğinde ise Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi doğrudan “Sosyal Adalet” adını taşıyan bir temanın olmadığı görülmektedir. Ancak program kazanımları ve verilmek istenen değerler incelendiğinde doğrudan sosyal adaletle ilgili olan örneklerle karşılaşmaktadır. Örneğin; 5. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan doğrudan verilecek olan değerlere bakıldığında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında “doğal çevreye duyarlılık” değeri kazandırılmak istenmektedir. “Birey ve Toplum” öğrenme alanında ise “sorumluluk” değeri doğrudan verilmesi planlanan değerdir. “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında “adil olma” değeri yer alırken “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında da “tarihsel mirasa duyarlılık” değeri yer almaktadır. 6. sınıf ve 7. sınıf sosyal bilgiler programı incelendiğinde benzer şekilde doğrudan verilmesi gereken değerler arasında Wade’nin (2007) sosyal adalet temaları altında yer alan bazı değerler görülmektedir. 6.sınıf programında “Yeryüzünde Yaşam” öğrenme alanında “doğal çevreye duyarlılık” değeri, “İpek Yolunda Türkler” öğrenme alanında “Kültürel mirasa duyarlılık” değeri, “Ülkemizin Kaynakları” öğrenme alanında “sorumluluk” değeri yer almaktadır. 7. sınıf programında ise “İletişim ve İnsan İlişkileri” öğrenme alanında “farklılıklara saygı” değeri, “Yaşayan Demokrasi” öğrenme alanında “adil olma” değeri, “Ülkeler Arası Köprüler” öğrenme alanında “barış” değeri yer almaktadır.

Türkiye’de uygulanan sosyal bilgiler programına bakıldığında sosyal adaletle ilişkili olan birçok değerle karşılaşmaktadır. Bu değerlerin öğrencilere kazandırılması görevi de program tarafından öğretmenlere verilmiştir. Sosyal adalet eğitimi genellikle öğretmenlerin sosyal adaletle ilgili kişisel düşüncelerinden etkilenmektedir (Bender-Slack ve Raupach, 2008). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaleti nasıl algılayıp, nasıl anlamlandırıldığı, derslerinde sosyal adaleti nasıl deneyimlediği konusunda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu durum, küreselleşen yaşamda giderek daha çok önem kazanan sosyal adalet olgusunun Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı konusunda belirsizlik yaratmakta ve bilimsel bir

boşluk oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algılarını ortaya çıkartmak ve bu bağlamda sınıf içerisinde sosyal adaleti nasıl deneyimledikleri konusunda bilgi sahibi olmak, Türkiye’de verilen sosyal bilgiler ve vatandaşlık eğitimi için önem taşımaktadır. Bu araştırmada da sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algıları ve sosyal bilgilerde sosyal adalet deneyimleri belirlenecektir.

1. 5. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algıları ve sosyal bilgilerde sosyal adalet deneyimlerine yönelik bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalete ilişkin algıları nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitimine ilişkin algıları nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin rolüne dair algıları nelerdir?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki sosyal adalet deneyimleri nelerdir?

1. 6. Araştırmanın Önemi

Sanayileşme ve kapitalizmin giderek güçlendiği bir dönem olan 21. yüzyılda tüm dünyada, farklı özelliklere sahip, farklı sosyo-ekonomik düzeyden insanların birbirleriyle olan etkileşimi giderek artmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin güçlenmesi de farklı kültür, değer ve sosyo-ekonomik düzeyden insanları birbirlerine yakınlaştıran diğer faktörlerdir. Ayrıca bu yüzyıl içerisinde kapitalizm ve sanayileşmenin yükselmeye devam etmesi ile beraber gelir adaletsizliği, işçi göçleri ve farklılarının bir arada bulunması gibi olgular ortaya çıkmaktadır. Sosyal adaletin giderek daha çok gündeme gelmesinde, 21. yüzyılda sosyal, teknolojik ve kültürel alanda yaşanan bu değişimler önemli rol oynamıştır. Bu yüzden ülkelerin, vatandaşlarını yetiştirirken küresel şartları göz önünde bulundurmaları ve değişen koşullara uyumlu bireyler yetiştirmeleri gerekmektedir.

21. yüzyılda okullar, bu amaçlar doğrultusunda bilgiyi kullanmak, bir arada barış içerisinde yaşamak, farklılıklara saygı duymak, adaletsiz uygulamalar karşısında harekete geçmek, kültürel çeşitliliğin zenginlik olduğuna inanmak gibi değerleri öğrencilere kazandırma rolünü benimsemiştir. Bu tip değerlerin egemen olduğu çoğulcu demokratik toplumlarda bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek için eğitim programları ve yaklaşımları konusunda yenilikçi uygulamalara gitme yolunu seçmişlerdir. Sözü edilen bu değer ve becerilerin sosyal adalet eğitimi ile geliştirildiği vurgulanmaktadır (Au, 2009; McGee ve Hostetler, 2014).

Sosyal adaletin ilkökul ve ortaokuldaki temel öğretim alanlarından biri sosyal bilgiler dersi ve sosyal bilgiler dersinin hedeflerinden birisi de sosyal adalete inanmış bireyler yetiştirmektir (Cochran-Smith, 2004; McGee ve Hostetler, 2014; Ross, 2006). Sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi, öğrencilerin okulda, ailede ve toplumda var olabilmesi için öğretmenlerin rolü ve sorumluluğu son derece önemlidir (McGee ve Hostetler, 2014). Bu nedenle öğretmenlerin düşünceleri, sahip oldukları algılar ve dersteki uygulamaları hedeflerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır. Bu araştırmayla sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaletle ilgili algı ve deneyimlerinin belirlenmesiyle, Türkiye'deki sosyal adalet eğitiminin durumuna ilişkin bilgi sahibi olunacaktır. Ayrıca, bu araştırmayla beraber sosyal adalet eğitimiyle ilgili olarak sosyal bilgiler alanyazınındaki bilimsel bir eksikliğe ışık tutulacağı ve sosyal bilgiler alanyazınına akademik bir katkı getirileceği düşünülmektedir.

1. 7. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Vatandaşlıkla ilgili yeterlikleri kazandırmak için sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bütünleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Bu alanın temel amacı, gençlerin bağımsız dünya ve demokratik bir toplumda, kültürel farklılıkların farkında, mantıklı kararlar veren iyi bir vatandaş olmalarına yardım etmektir (NCSS, 1994).

Sosyal Adalet: Toplumdaki kaynakların eşit dağıtılması, tüm bireylerin kendini fiziksel ve psikolojik olarak güven, emniyet ve huzur içerisinde hissetmesi ve bu sayede her bireyin demokratik karar alma süreçlerine tam ve eşit olarak katılması, diğer insan ve toplumlara karşı sorumluluk duygusu içinde olmasıdır (Bell, 2007).

Sosyal Adalet Eğitimi: Sosyal adalet eğitimi, toplumdaki çeşitliliği ve gruplar arası etkileşimi anlayabilen, sosyal kurumları eleştirel bir gözle değerlendirebilen ve kendinden farklı özelliklere sahip bireylerle demokratik bir şekilde işbirliği içerisinde çalışabilen vatandaşlar yetiştirme amacı taşıyan bir alandır (Adams, Bell ve Griffin, 1997).

2. YÖNTEM

2. 1. Araştırmanın Dayandığı Paradigma

Paradigmalar, sahip olduğu kişi için dünyanın doğasını gösteren bir dünya görüşü olarak tanımlanabilir (Guba ve Lincoln, 1994). Uzun tecrübelerle dayanan paradigma kavramı dünya ile bileşenleri arasındaki ilişkileri açıklamak için de kullanılan bilim felsefesi olarak adlandırılır (Glesne, 2012). Bilimsel anlamda üç temel paradigma ile karşılaşılmaktadır. Bunlar; pozitivist paradigma, yorumlayıcı paradigma ve eleştirel paradigmadır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerinin ortaya çıkartılmaya çalışıldığı bu araştırma, yorumlayıcı paradigma bağlamında ele alınmıştır. Dünyanın bireylerden bağımsız bir şekilde var olamayacağını savunan İdealist filozoflardan biri olan Immanuel Kant'ın (1724-1804) çalışmaları ile yorumlayıcı paradigmanın temellerinin atıldığı kabul edilmektedir. Yorumlayıcı paradigma, temel olarak insanların tutum ve davranışlarıyla hayata olan bakışlarını doğal ortamı içerisinde çevresel etmenleri dışlamadan geniş bir çerçevede ele almayı amaçlar (Glesne, 2012). Yorumlayıcı paradigmanda araştırılan olay ve olguların içinde bulunduğu bağlam dikkate alınarak, kişilerin önceki yaşantılarına dikkat edilir (Kümbetoğlu, 2005). Böylelikle var olan algı, değer ve tutumlarını ortaya çıkaran tüm yaşantı ve deneyimler göz önünde bulundurulmaya çalışılır. Pozitivist anlayışın aksine rakamsal kesinliklerin yerine sosyal belirsizlikler içerebilen yorumlayıcı paradigma bu belirsizliklerden yola çıkarak algı, değer ve tutumlarla ilgili olarak nasıl ve niçin sorularını yanıtlamaya çalışmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012). Benzer olarak Geertz (1973) de pozitivist yöntemin benzeştirici ve genelleyici yönü yerine yorumlayıcı paradigmanın bireysel tutum, davranış ve değerler ile ilgilendiğini böylece insan varoluşuna daha yakın

bir duruş sergilediğini ifade etmektedir. Yorumlayıcı paradigma bahsedilen bu özellikleri sayesinde sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların özüne daha yakın görülmektedir. Bu nedenle, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerinin incelendiği bu araştırmada tüm sürece yorumlayıcı paradigma ışığında bakılmıştır.

2. 2. Nitel Araştırma Yaklaşımı

Nitel araştırma genel olarak bireylerin içinde yaşadıkları dünyayı nasıl algıladığı, anlamlandırıldığı ve deneyimlediği konusu ile ilgilenmekte (Merriam, 2009) ve bireylerin sahip olduğu algıların derinlemesine incelenmesini sağlamaktadır (Creswell, 2011). Bireylerin sahip olduğu algılar, deneyimler ve dünyayı anlamlandırmaları nitel araştırma yaklaşımında ele alınırken içinde buldukları doğal ortam göz önünde bulundurularak yorumlanmaktadır (Erickson, 2005). Golden-Biddle ve Locke (1997), nitel araştırma yaklaşımı sayesinde bireylerin sosyal ortamlarını bozmadan onlarla ilgili birçok soruya derinlemesine yanıtlar alınmasının sağlandığını ifade etmektedirler. Böylelikle nitel araştırma yaklaşımı ile daha doğal ve derinlemesine veriler elde edilmesi mümkün olmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımında veriler temel olarak görüşme, gözlem, çeşitli doküman ve kayıtlar aracılığıyla toplanır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012; Bogdan ve Biklen, 2006; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Glesne, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca, nitel araştırma yaklaşımında araştırmacı, verilerin toplanması ve analiz edilmesinde öncelikli temel araç olarak görülürken, derinlemesine araştırılan olguların tanımlanmasında da rakamlar yerine kelimeler kullanılmaktadır (Merriam, 2002).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet konusunda sahip oldukları algı ve deneyimler ile bu doğrultuda gerçekleştirdikleri sınıf içi deneyimlerinin derinlemesine ve çok boyutlu bir şekilde incelenebilmesi için en uygun yaklaşımın nitel araştırma yaklaşımı olduğu görülmektedir. Mertens (2005) de öğretmenlerin katılımcı olduğu araştırmalarda nitel araştırma yaklaşımının kullanılması ile duruma dair zengin bir tasvir olanağı yakalandığını ifade etmiştir. Mevcut sosyal durumu derinlemesine tasvir etmek, farklı durumlarla olan bağlantılarını ortaya koymak, bireylerin algı ve düşüncelerinin onların uygulamalarını nasıl şekillendirdiğini gözlemek adına bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır.

2. 3. Olgubilim

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet hakkındaki algı ve deneyimlerinin incelendiği bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımından olgubilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Olgu (fenomen), Sokolowski (2000) tarafından, düşünebildiğimiz ve deneyimleyebildiklerimiz olarak tanımlanmaktadır. Temelleri, 20. yüzyıl filozofları olarak kabul edilen Edmund Husserl (1859-1938), Jean-Paul Sartre (1905-1980) ve Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) tarafından oluşturulan olgubilim (fenomenoloji) deseni (Guest, Namey ve Mitchell, 2013) ise insanların sahip oldukları bir olguyu nasıl oluşturdukları ve bunu sosyal hayatlarında nasıl yaşadıkları sorularına yanıt arar (Holstein ve Gubrium, 2005). Bununla beraber olgubilim çalışmalarında katılımcıların deneyimleri ve anlamlandırmaları tanımlanmaya, böylelikle araştırılan olgu ve bireyler arasındaki bağlantı ortaya çıkartılmaya çalışılır (Moustakas, 1994). Başka bir ifade ile katılımcıların yaşantısal deneyimleri ele alınarak bir kavram veya olgu ile ilgili anlamlandırmalar yapılmaya çalışılır (Creswell, 1998). Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak olgubilim çalışmalarında veriler, görüşme, katılımcı gözlem, dökümanlar ve diğer kayıtlardan yararlanarak toplanır. Bu sürecin ardından araştırmacılar, toplanan verilerden yola çıkarak incelenen olgu ile ilgili olarak katılımcıların sahip oldukları algı, düşünce, varsayım ve önyargı gibi düşünsel noktaları ortaya koymaya çalışırlar. Verilerin niteliğinin yanı sıra bu süreci şekillendiren bir diğer unsur da araştırmacının deneyimi ve bakış açısıdır (Katz, 1987). Araştırmacıların deneyim ve bakış açısında taşıdığı farklılıklar tüm araştırma sürecinin yönlendirilmesi ve yorumlanması üzerinde etkili olmaktadır.

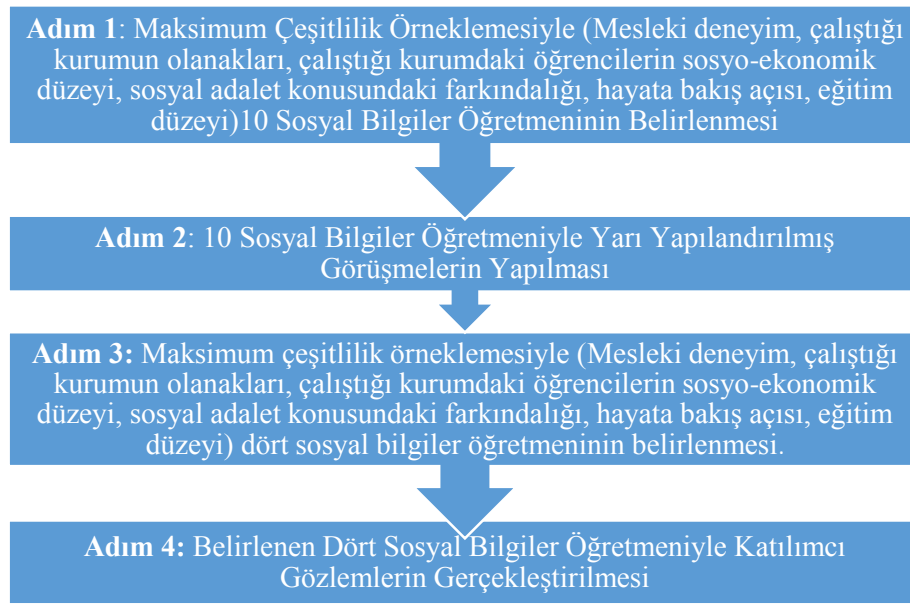
Yapılan bu araştırmadaki olgu (fenomen), sosyal adalet kavramıdır. Dolayısıyla araştırmacının başlangıç noktasını oluşturan olgu (fenomen) da sosyal adalet kavramıdır (Moustakas, 1994). Bu olguya dair katılımcıların algılarının yanı sıra sınıf içerisindeki deneyimlerinin neler olduğu merak edilmiş ve bu durumu ortaya çıkartabilmek adına araştırma, nitel araştırma yaklaşımından en uygun desen olduğu düşünülen olgubilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Böylece, katılımcıların araştırmacının olgusuna dair deneyimleri, algıları, yanılgıları ve önyargıları incelenip yorumlanma olanağı bulunacağı düşünülmüştür.

2. 4. Katılımcıların Belirlenmesi

Katılımcılar belirlenirken nitel araştırma yaklaşımında benimsenen amaçlı örneklem stratejisinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımında ve olgubilim deseninde katılımcıların olguyla ilgili algı, görüş ve deneyimlerinin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalarda, nicel araştırmaların aksine çalışmalardan elde edilen sonuçların evrene genellenmesi kaygısı olmadığı için birlikte çalışılacak katılımcılar, çalışmanın amaç ve soruları doğrultusunda belirlenirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerinin incelenmeye çalışıldığı bu araştırmada katılımcılar belirlenirken maksimum çeşitlilik örneklemeinden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemeiyle konuyla ilgili grup veya kişilerin maksimum ölçülerde yansıtılması ve bu sayede farklılıklar arasındaki ortak ve ortak olmayan temaların belirlenip konunun tüm boyutları ile ele alınması sağlanır (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Böylelikle var olan problemin benzer ve farklı yönleriyle ortaya konulmasının yanı sıra farklı deneyim ve koşullara sahip katılımcıların olguyla ilgili olarak algı, görüş ve deneyimlerinin neler olduğunun anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Alanyazında sosyal adalet algısının bireylerin kişisel özellikleri ile içinde buldukları sosyal ve kültürel ortam ve çalışma koşullarından etkilendiği belirtilmektedir (Grant ve Gillette, 2006). Bu nedenle katılımcıların belirlenmesi için maksimum çeşitlilik örneklemei kullanılmıştır. Katılımcı grubunun oluşturulması sürecinde öncelikle maksimum çeşitlilik örneklemeiyle 10 sosyal bilgiler öğretmeni belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde, öğretmenlerin belirlenmesinde mesleki deneyim, çalıştığı kurumun olanakları, çalıştığı kurumdaki öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal adalet konusundaki farkındalığı, hayata bakış açısı, eğitim düzeyi gibi özelliklerde farklı öğretmenlere ulaşılması amaçlanmıştır. Böylece, farklı özelliklere sahip öğretmenlerin sosyal adalet algıları ve deneyimleri geniş bir yelpazede anlaşılmaya çalışılmıştır. Belirlenen 10 sosyal bilgiler öğretmeniyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşme sonrasında elde edilen veriler doğrultusunda yeniden maksimum çeşitlilik örneklemeiyle katılımcı gözlem yapılacak dört sosyal bilgiler öğretmeni belirlenmiştir. Bu dört sosyal bilgiler öğretmeni, mesleki deneyim, çalıştığı kurumun olanakları, çalıştığı kurumda yer alan öğrencilerin sosyo-ekonomik

düzeıı, sosyal adalet konusundaki farkındalığı, hayata bakış açısı ve eğitim düzeıı farklı olan ve katılımcı gözlem sürecine gönüllü olarak katılacak öğretmenler arasından belirlenmiştir. Böylece, bu araştırma kapsamında 10 sosyal bilgiler öğretmeni birinci ve son görüşmelerde yer alırken bu öğretmenler arasından seçilen dört sosyal bilgiler öğretmeni de ayrıca, katılımcı gözlem sürecinde yer almıştır. Bu araştırmada sadece dört öğretmenle katılımcı gözlem yapılmasına araştırmacı olanakları düşünülerek karar verilmiştir. Alanyazında olgubilim deseninde yapılacak çalışmalarda 5-10 katılımcı sayısı yeterli olarak değerlendirilmektedir. (Creswell, 2007). Katılımcıların belirlenmesi süreci Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların Maksimum eşitlilik Örneklemeııyle Belirlenmesi Süreci

Gönüllük esasına ve öğretmenlerin kabulünün alınmasına dayalı olarak gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin sonuçlarına göre bazı kriterler (mesleki deneyim, çalıştığı kurumun olanakları, çalıştığı kurumda yer alan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeıı, sosyal adalet konusundaki farkındalığı, hayata bakış açısı, eğitim düzeıı) göz önünde bulundurularak ve sınıflarında katılımcı gözlem süreci içinde bulunmayı isteyip istemediklerine dair onayları alınarak belirlenen katılımcıların kişisel özellikleri genel olarak Tablo 4’te görülmektedir:

Tablo 4

Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Öğretmen Kod İsim	Katılımcı Rolü	Çalıştığı Kurumun Türü	Çalıştığı Kurumun Sosyo-ekonomik Düzeyi	Mesleki Deneyimi	Sendika Durumu	Lisans Mezuniyet Programı	Öğrenim Durumu
Yiğit Öğretmen	Görüşme ve Gözlem	Devlet Okulu	Orta-alt	6 Yıl	Üye	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Ersin Öğretmen	Görüşme ve Gözlem	Devlet Okulu	Alt	10 Yıl	Üye	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Gülcan Öğretmen	Görüşme ve Gözlem	Özel Okul	Üst	11 Yıl	Üye değil	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Mustafa Öğretmen	Görüşme ve Gözlem	Devlet Okulu	Orta	18 Yıl	Üye	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Gülten Öğretmen	Görüşme	Özel Okul	Üst	11 Yıl	Üye değil	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Melek Öğretmen	Görüşme	Özel Okul	Üst	12 Yıl	Üye değil	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Okan Öğretmen	Görüşme	Devlet Okulu	Alt	9 Yıl	Üye	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Ercan Öğretmen	Görüşme	Özel Okul	Üst	11 Yıl	Üye değil	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans
Ahmet Öğretmen	Görüşme	Devlet Okulu	Orta	17 Yıl	Üye	Tarih Bölümü	Yüksek Lisans
Emine Öğretmen	Görüşme	Devlet Okulu	Alt	5 Yıl	Üye değil	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Lisans

Öğretmenlerin özellikleri genel olarak Tablo 4’te verilmiştir. Katılımcı gözlem için belirlenen Yiğit, Gülcan, Ersin ve Mustafa öğretmenlerden Gülcan öğretmen özel bir okulda çalışırken diğer üç öğretmen devlet okullarında çalışmaktadır. Devlet okulunda çalışan bu üç öğretmen de farklı sendikalara üye durumdadırlar. Öğretmenlerin çalıştıkları okulların dördü de sosyo-ekonomik düzey olarak alt, orta, orta-alt ve üst şeklinde farklılık taşımaktadır. Bununla beraber dört öğretmen de Türkiye’nin farklı bölgelerinde yer alan şehirlerde yetişmiş ve lisans eğitimlerini de farklı bölgelerde yer alan üniversitelerde almışlardır. Öğretmenlerin dördü de gündelik yaşamlarında sivil toplum çalışmalarına katılma konusunda istekli ve etkin olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin dördü de Sosyal Bilgiler Lisans Programı’ndan mezun durumdadırlar. 10 öğretmen arasında yer alan Ahmet öğretmen diğerlerinden farklı olarak tarih bölümünden mezun olup, aynı

alanda yüksek lisans yapmış olmasına rağmen ders programı hem Mustafa hem de Gülcan öğretmenle çakışma yaşanmasına neden olduğu ve eğitim durumu dışındaki özellikler açısından Mustafa öğretmenle benzerlik gösterdiği için katılımcı gözlem grubuna dâhil edilmemiştir. Dört öğretmenin ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarına bakıldığında Yiğit öğretmenin alt, Mustafa ve Ersin öğretmenin alt-orta ve Gülcan öğretmenin de orta-üst seviyede bir aile ortamında yetişmiş olduğu bilinmektedir. Son olarak öğretmenlerden Gülcan öğretmenin bir yılı aşkın süren yurtdışında yaşama deneyiminin olduğu dikkat çekmektedir. Sıralanan bu özellikler bağlamında 10 öğretmen arasından maksimum çeşitliliği yansıttığına inanılan bu dört öğretmen belirlenmiş ve katılımcı gözlem süreci gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tüm katılımcıların Tablo 4’te verilen özelliklerinin yanı sıra doğdukları bölge, yetiştikleri aile ortamı, aldıkları eğitimler, yaşadıkları şehirler ve mesleki deneyimlerinin yer aldığı kısa yaşam öyküleri gibi ayrıntılı bilgiler ise EK-8’de yer almaktadır.

2. 5. Verilerin Toplanması

Nitel araştırma yaklaşımında temel olarak veriler, gözlem, görüşme, çeşitli doküman ve kayıtlar aracılığıyla toplanmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012; Bogdan ve Biklen, 2006; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Glesne, 2012; Schostak, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte nitel araştırmalarda verilerin çok boyutlu toplanmasına ihtiyaç duyulsa da nitel araştırmanın özünde gözlemler ve görüşmelerle toplanan veriler yatmaktadır (Denzin ve Lincoln, 2005; Merriam, 2002; Mertens, 2005; Yin, 2003). Bu araştırmada veri çeşitlemesine gidilerek temel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemler ile veriler toplanmıştır. Araştırmanın veri toplamaya ilişkin süreci Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Veri Toplama Süreci

2. 5. 1. Görüşme Formunun Hazırlanması

Nitel araştırmalarda derinlemesine yapılan görüşmeler kapsamlı bir sorgulama ve anlamlandırma yapmayı sağlayacak zengin bir veri setinin oluşmasını sağlamaktadır (Janesick, 2004; Patton, 2014). Ayrıca görüşmeler ile katılımcıların bakış açılarının da yakalanması mümkün olmaktadır (Patton, 2014). Şekil 2’de görüldüğü gibi araştırmacı, veri toplama sürecine ilk olarak pilot görüşmeleri gerçekleştirerek başlamıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Araştırmacı, görüşme formunu hazırlarken alanyazında yer alan bazı yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarından yararlanmıştır (Good, 2010; Lee, 2011; Robertson, 2008; Samuels, 2014). Sosyal adalet ve sosyal adalet eğitimi alanyazınındaki temel konular ve yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarından yararlanılarak oluşturulan görüşme formu iki alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Alan uzmanlarının görüşlerine göre yeniden düzenlenen görüşme formu doğrultusunda iki sosyal bilgiler öğretmeni ile 14 Kasım 2014 tarihinde pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelere dâhil olan iki öğretmenden biri üst sosyo-ekonomik ve bir diğeri de orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bir okulda çalışmaktadır. Bu öğretmenlerle gerçekleştirilen pilot görüşmelerin dökümleri yapıldıktan sonra görüşme formunda yer alan her bir soru ve sorulara verilen yanıtlar incelenmiştir. Bu işlemin ardından görüşme formunda yer alan soruların yeniden düzenlenmesi, bazı soruların çıkarılması ve bazı soruların eklenmesi gibi kimi süreçlerin sonucunda görüşme formuna son hali verilmiştir. Kişisel bilgiler ile başlayan görüşme

formunda sosyal adalet, sosyal adalet eğitimi ve sosyal bilgiler-sosyal adalet ilişkisine dair sorular yer almaktadır. Görüşme formunun son hali EK-3'te görülmektedir.

2. 5. 2. İlk Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi

Pilot uygulamaların ardından son halini alan görüşme formu doğrultusunda 10 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile ilk görüşmelerin gerçekleştirilmesi amacıyla öncelikle öğretmenler, çalıştıkları okullarda araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş ve EK-2'de yer alan öğretmen bilgilendirme formu doğrultusunda araştırmayla ilgili bilgilendirilmişlerdir. Gönüllülük esasına uygun olarak araştırmaya dâhil olmak isteyen öğretmenlere, EK-2'de yer alan öğretmen onay formları imzalatılmış ve görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için uygun oldukları tarih ve saatlere randevular ayarlanmıştır. Görüşmeler belirlenen randevu saatlerinde, okulların rehberlik veya spor odalarında görüşmeci ve görüşülen kişilerden başkaları olmaksızın rahat bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, öğretmenlerin kendilerini rahat hissedebilmeleri adına görüşmelere kendi kişisel bilgileri ve kısa öz geçmişinin yanı sıra gündelik olaylardan bahsederek başlamıştır. Bu konuların ardından da görüşme formunda yer alan sorular öğretmenlere yöneltilmiştir. Araştırmacı, görüşmeler esnasında mümkün olduğunca görüşme formlarına bakmamaya gayret etmiş ve böylelikle katılımcılarda sorgulanma hissini oluşmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Ayrıca öğretmenlere, istedikleri takdirde görüşmeye ara verilebileceği veya görüşmenin sona erdirilebileceği söylenmiştir.

25 Kasım 2014 ve 3 Aralık 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen ilk görüşmelerin uzunlukları ortalama olarak 25 dakika ile 36 dakika arasında olup, toplamda 280 dakika uzunluğundadır. Görüşmelerle ilgili ayrıntılı bilgiler EK-6'da yer almaktadır. 10 Sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan ilk görüşmeler makro düzeyde analiz edildikten sonra katılımcı gözlem sürecine dâhil olacak öğretmenlerin belirlenmesi için maksimum çeşitliliğin en üst seviyede sağlanmasına dikkat edilerek bazı kriterler (mesleki deneyim, çalıştığı kurumun olanakları, çalıştığı kurumda yer alan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal adalet konusundaki farkındalığı, hayata bakış açısı, eğitim düzeyi) doğrultusunda dört sosyal bilgiler öğretmeni belirlenmiştir. Böylelikle katılımcıların gönüllü olarak dâhil oldukları katılımcı gözlem süreci başlamıştır.

2. 5. 3. Katılımcı Gözlemlerin Gerçekleştirilmesi

Nitel araştırmalarda ilgilenilen olgunun betimlenebilmesi için gözlemlerin yapılması gerekli görülmektedir (Merriam, 2002). Gözlemler, katılımcılarla ilgili verilerin bir aracı olmaksızın doğrudan elde edilmesini olanaklı kılar. Bunun yanı sıra gözlemler sayesinde araştırmacılar görüşmelerden çıkan bulguları kendi gözlemleri ile karşılaştırma fırsatı yakalarlar. Böylelikle de daha güvenilir veriler elde edilmiş olur (Merriam, 1998).

Araştırma kapsamında 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan yarı-yapılandırılmış ilk görüşmelerin makro düzeyde analiz edilmesi ve mesleki deneyim, çalıştığı kurumun olanakları, çalıştığı kurumda yer alan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal adalet konusundaki farkındalığı, hayata bakış açısı, eğitim düzeyi gibi çeşitli kriterlerin göz önünde bulundurulması ile çeşitliliği maksimum düzeyde yansıtabileceği düşünülen dört öğretmen belirlenmiştir. Gönüllük esası ile araştırmaya katılan bu öğretmenlerin derslerindeki katılımcı gözlem süreci 3 Aralık 2014 ile 14 Mayıs 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin ders programları gözetilerek her bir öğretmen bir hafta içerisinde arka arkaya iki saatlik ders süresince gözlenmiştir. Araştırmacı, katılımcı gözlemleri gerçekleştirirken genel olarak sınıfların arka bölgelerinde yer alan sıralarda oturmayı ve böylelikle öğrencilerin dikkatini dağıtmamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda araştırmacının sınıf içerisinde gözlemci olarak katılımcı rolünü benimsediği ve sınıf içi olaylara çok fazla müdahil olmadan, daha çok sınıf içerisinde gelişen olayları gözlediği söylenebilir (Glesne, 2012). Katılımcı gözlemler sırasında her bir ders saati bizzat araştırmacı tarafından gözlenerek alan notları tutulmuştur. Ayrıca, gözlem sürecinde veri kaybını önlemek ve öğretmenlerle öğrenciler arasında geçen diyalogları tam olarak kaydedebilmek için öğretmenlerden sözlü izin alınarak ses kayıt cihazları kullanılmıştır. Alan notları tutulurken sosyal adaletle ilgili konulara ders içerisinde değinilip değinilmediğine, sosyal adaletsizlik örneklerinden bahsedilip bahsedilmediğine, öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmeye dönük olarak yapılan etkinliklere, öğretmen davranışlarına, öğretmen-öğrenci ilişkilerine ve sınıfın genel iklimine dikkat edilmiştir. Katılımcı gözlem süresince tutulan alan notlarından bir örnek EK-4'te yer almaktadır. Gerçekleştirilen katılımcı gözlemlere ilişkin bilgiler ise Şekil 3'de yer almaktadır.

	Ersin Öğretmen	Gülcan Öğretmen	Yiğit Öğretmen	Mustafa Öğretmen
Gözlenen Sınıf Seviyesi	5. Sınıf	5. ve 6. Sınıf	6. ve 7. Sınıf	7. Sınıf
Gözlenen Ders Saati	28 Ders Saati	32 Ders Saati	38 Ders Saati	28 Ders Saati
Gözlem Süresi	1120 Dakika	1280 Dakika	1520 Dakika	1120 Dakika

Şekil 3. Katılımcı Gözlem Süreci

Sosyal bilgiler dersi 4., 5., 6. ve 7. sınıf eğitim programlarında yer almasına rağmen sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından verilen 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersleri araştırma kapsamında gözlenmiştir. Araştırma kapsamında gözlem yapılan öğretmenlerin gözlenen ders saatlerinin eşit sayıda olmadığı Şekil 3’de görülmektedir. Bunun sebebi gözlenen ders saatlerinin tatile denk gelmesidir. Hangi öğretmenin hangi tarihlerde kaç ders saati gözlendiği EK-5’te yer almaktadır. Gözlem yapılamayan tarihler ise ayrıntılı olarak şu şekildedir:

- 30 Aralık 2014 Salı günü saat 14.00'den sonra ve 31 Aralık 2014 Çarşamba günü tam gün olmak üzere eğitim ve öğretime, ilk ve orta dereceli okullarda yoğun kar yağışı nedeniyle 2 Ocak 2015 Cuma gününe kadar ara verilmesi.
- İlk ve orta dereceli okullarda eğitime yoğun kar yağışı nedeniyle 8-9 Ocak 2015'te iki gün süreyle ara verilmesi.
- İlk ve orta dereceli okullarda eğitime yoğun kar yağışı nedeniyle 19-20 Şubat 2015'te iki gün süreyle ara verilmesi.
- Ersin Öğretmen’in eşinin doğum yapması nedeniyle 26 Mart 2015 ile 2 Nisan 2015 tarihleri arasında babalık iznine ayrılması.

- Mustafa Öğretmen'in çalıştığı kurumda gözlem saatleri ile aynı zamana denk gelen ve gözlemlerin iki hafta gerçekleştirilememesine neden olan okul geneli Seviye Tespit Sınavlarının (STS) yapılması.
- 23 Nisan 2015 Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı.
- 1 Mayıs 2015 Emek ve Dayanışma günü.
- 19 Mayıs 2015 Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı.
- Gözlem yapılan tüm okullarda dönem sonunda gerçekleştirilen ortak sınavların bazı gözlem saatlerini olumsuz etkilemesi. Bahsedilen bu gibi olaylar katılımcılar arasındaki gözlem sürelerinin farklı olmasına neden olmuştur.

2. 5. 4. Son Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen ilk görüşmeler ve katılımcı gözlemlerin ardından araştırmaya katılan 10 sosyal bilgiler öğretmenin tamamı ile son görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dair tarih ve süre bilgileri EK-6'da yer almaktadır. Katılımcı gözlem sürecine dâhil olmayan öğretmenlerle yapılan ikinci görüşmelerin soruları gerçekleştirilen ilk görüşmelerin makro düzeyde analiz edilmesi ile birlikte oluşan kişiye özgü sorular ve tüm öğretmenlere sorulan genel sorular niteliğinde hazırlanmıştır. İkinci görüşmelerin soruları için yapılan ilk görüşmelerde anlaşılamayan ve örneklendirilmesi istenen bazı sorulara yer verilmiştir. Örneğin; *“Sosyal adaleti genel olarak her alanda eşitlik olarak tanımladınız, ne tip alanlarda eşitlik olabilir sizce?”* ve *“Sosyal adalet konusunda Mevlana, Yunus Emre gibi isimlerden etkilendiğinizi söylemiştiniz onların hangi düşünceleri sizi sosyal adalet adına etkiliyor?”* gibi bireysel soruların yanı sıra alanyazından çıkan bazı genel sorular eklenerek oluşturulmuştur. Eklenen genel sorulardan bazıları ise şunlardır; *“Medya ve sosyal adalet ilişkisi nasıldır? Medyanın sosyal adalet konusundaki yeri hakkında neler düşünüyorsunuz?”* ve *“Sosyal adalet bilincini kazanmış bir bireyin özellikleri neler olabilir?”* Bu süreçle beraber oluşturulan ikinci görüşme formları doğrultusunda gözlem sürecine dâhil olan ve olmayan tüm öğretmenlerle ikinci görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcı gözlem sürecine dâhil olan dört sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan ikinci görüşmeler ise öğretmenlerin ilk görüşmelerde ifade ettikleri ve gözlemler sırasında araştırmacı tarafından gözlenen ifade, tutum ve davranışlarla ilgili olarak gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmede yer alan ifadelerini, gözlem sürecinde destekleyen ya da desteklemeyen ifade, tutum ve davranışları doğrultusunda gözlem sürecine dâhil olan öğretmenlere ek sorular sorulmuştur. Bu sorular doğrultusunda görüşme ve gözlem süreci sonucunda elde edilen veriler karşılaştırılma olanağı bulmuş ve daha güvenilir bir hal almıştır. Yukarıda sözü edilen süreçler sonucunda araştırmacının verileri elde edilmiştir.

2. 6. Verilerin Analiz Edilmesi

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak olgubilim deseninde gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri katılımcı gözlem ve görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Olgubilim araştırmalarında analiz süreci veriler toplanır toplanmaz araştırmacının zihninde başlayan bir süreçtir (Seidman, 2006). Bu araştırmada da son görüşmelerle birlikte toplanan verilerin ardından araştırmacı, zihinsel olarak belli başlı örüntüler oluşturmaya başlamıştır. Araştırma verilerinin analiz edilmesi ise tümevarımsal yöntemle gerçekleştirilmiştir. Tümevarımsal analizde araştırmacılar var olan tüm veriler içerisinden kodlamalar yapmaya ve böylece anlamlı bir bütün oluşturmaya çalışırlar (Glesne, 2012).

Verilerin analiz edilmesine öncelikle ilk görüşmelerin makro analiziyle başlanmıştır. Araştırmacı, ikinci görüşmelerde kullanılacak görüşme formunu oluşturabilmek için ilk görüşmeleri makro düzeyde analiz etmiştir. Makro düzeyde yapılan bu analizde ilk görüşmelerde sorulması gereken ancak sorulmayan sorulara, eksik kalan yanlara, örneklendirilmesi istenen açıklanmayan bazı taraflara ve anlaşılamayan kimi ifadelere dikkat edilmiştir. Yapılan bu makro analizin ardından her bir katılımcı için ayrı sorular oluşturulmuş ve ikinci görüşme formları düzenlenmiştir.

Araştırmacı, gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemler ile elde edilen verilerin analiz edilmesinde belirli aşamaları izlemiştir. Bu aşamalar Rubin ve Rubin'in (2005) nitel verilerin analizinde bahsettiği beş aşamadır. Tümevarımsal analiz yapılan bu araştırmada Rubin ve Rubin (2005) tarafından bahsedilen aşamalar göz

önünde bulundurulurken veri analizi gerçekleştirilmiştir. Rubin ve Rubin'e (2005) göre tanıma, inceleme ve kodlama aşamaları verilerin analize hazırlanmasıyla ilgili aşamaları oluştururken; sınıflandırma ve sentez aşamaları ise verilerin analiziyle ilgili aşamalardır. Bu aşamalarda şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

1) Tanıma

Verilerin analize hazırlanmasıyla ilgili olarak öncelikle toplanan veriler yazılı olarak bilgisayar ortamına geçirilmiş ve verilerin daha iyi tanınip, incelenebilmesi için oluşturulan bu veri seti birkaç kez okunmuştur. Yapılan bu okumalarla beraber araştırmacı, veri setini daha yakından tanıma olanağı bulmuştur.

2) İnceleme

Veri setinin tanınmasının ardından verileri kodlamaya hazır hale getirebilmek adına araştırmacı verileri derinlemesine incelemiş ve bir örüntü meydana getirmeye çalışmıştır.

3) Kodlama

İncelemenin ardından Nvivo 10 paket programı aracılığıyla veriler kodlanmış ve toplamda 582 koda ulaşılmıştır. Oluşturulan 582 kodla beraber veriler analize hazır hale getirilmiştir.

4) Sınıflandırma

Verilerin analiz edilmesi aşamasında ise oluşturulan kodlar, temalar ve üst temaların oluşturulabilmesi için sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma sonucunda temalar ve üst temalar belirlemeye başlamıştır.

5) Sentez

Son olarak sınıflandırılan 582 kodun sentezlenmesi ile beraber beş ana tema oluşturulmuş ve ardından gerçekleştirilen raporlaştırma süreci ile birlikte veri analizi tamamlanmıştır (Braun ve Clarke, 2006). Nvivo 10 paket programının yardımıyla yapılan analizler sonucunda elde edilen kod ve temalar EK-9'da yer alan Nvivo kodlama raporunda görülmektedir.

Araştırmacı, tümevarımsal analize yardımcı olması amacıyla verilerin analiz edilmesinde Nvivo 10 Nitel veri analizi paket programından yararlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak araştırma kapsamında yapılan görüşmelerin yazılı dökümü ve toplamda 5040 dakika süren katılımcı gözlemlerde araştırmacı tarafından tutulan gözlem notları Nvivo 10 programına yüklenmiştir. Bulguların yazımında, öğretmenlerin her görüşünden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca, katılımcı gözlem sürecinde öğretmen ve öğrenci arasında geçen konuşmalar aynen verilmiştir. Öğretmenlere ilişkin yapılan alıntılarda öğretmenlere ve öğrencilere verilen kod isimler kullanılmıştır.

2. 7. Araştırmacının Bakış Açısı ve Ön Deneyimleri

Nitel araştırmada verilerin yorumlama sürecinde araştırmacıların verilere kendi hayat görüşleriyle ya da başka bir deyişle kendi “lensleri” ile baktıkları, bu nedenle araştırmacıların, kendi değer ve önyargılarını verileri yorumlama sürecine dâhil ettikleri genel olarak kabul edilmektedir (Creswell, 2008). Ancak, kimi zaman araştırmacıların konuyla ilgili kendi değer ve önyargılarını araştırma sürecine dâhil etmeleri araştırmanın güvenilirliğini düşüren etmenlerden bir tanesi olarak değerlendirilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Olgubilim araştırmalarında ise, araştırmacının ön bilgi ve deneyimlerini fenomeni sorgulama sürecinde “paranteze” alması beklenir. Paranteze almak araştırmacının kendi ön bilgi ve deneyimlerini fenomeni sorgulama sürecinin dışında tutması anlamına gelmektedir (Kuşcu, 2010; Öktem, 2005; Yüksel ve Yıldırım, 2015). Bunun sağlanabilmesi amacıyla araştırmacılar, olgubilim araştırmalarında, konuyla ilgili kendi önyargılarını, yanlılıklarını ve kişisel geçmişlerini gözden geçirmeli ve araştırma raporunda araştırmacının bakış açısı ve ön deneyimleri başlığı altında bunları belirtmelidir.

Bu araştırmada, araştırmacı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı’ndan mezun olduktan sonra aynı alanda yüksek lisans programına başlamıştır. Nitel araştırma konusuna yönelik olarak araştırmacı yüksek lisans ders döneminde, “Nitel Araştırma Yöntemleri”, “Bilim Etiği” ve “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri” derslerini almış ve bu dersler dışında gerçekleştirdiği nitel araştırma yöntemlerine uygun akademik çalışmalar ile de nitel araştırmalar konusunda deneyim sahibi olmuştur.

Araştırmacı, sosyal bilgiler eğitiminde sosyal adalet konusundaki bilgilerini araştırmaya başlamadan önce yaptığı okumalar ve alanyazın incelemesiyle oluşturmuştur. Daha öncesinde sosyal adalet kavramıyla ilgili olarak herhangi bir çalışma içerisinde olmayan araştırmacı, lisans eğitiminde ve iki yıla yakın süren sosyal bilgiler öğretmenliği deneyiminde sosyal adalet kavramıyla ilgili olarak sınırlı bilgiye sahiptir. Araştırmacı bu dönem içerisinde sosyal adalet kavramını, devletin toplumdaki ekonomik ve sosyal olanakları güçlendirerek tüm insanların yaşam kalitesini artırması olarak algılamaktadır. Ayrıca, sosyal adalet eğitimi konusunda bilgi sahibi olmamakla birlikte eşitlik, adalet, ayrımcılık gibi değerlere önem vermesine karşın bu değerlerin sosyal adalet anlayışıyla ilişkili olduğunu düşünmemektedir.

Araştırmacı, sosyal adalet kavramıyla ilk olarak yüksek lisans ders döneminde aldığı “Küresel Eğitim” dersinde karşılaşmıştır. Bu derste sosyal adalete dair temel bilgileri öğrenen araştırmacı bu bilgilerden yola çıkarak iki yıla yakın süren kendi öğretmenlik deneyimini göz önünde bulundurmuş ve eski bir sosyal bilgiler öğretmeni olarak sosyal adalet ve sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmen olarak çalıştığı sınıflarda yeterli farkındalığa sahip olmadığını fark etmiştir. Bu nedenle benzer şekilde diğer öğretmenlerin de sosyal adalet konusunda farkındalık sahibi olmadıkları ve derslerinde sosyal adalet anlayışını öğrencilerine kazandırmak adına herhangi bir girişimde bulunmadıkları gibi önyargılara sahip olan araştırmacı, bu önyargılarından kurtulmak adına görüşmeler esnasında öğretmenleri yönlendirici ifadelerde bulunmaktan kaçınmış ve gözlemler esnasında da olayları doğrudan not etmiştir. Araştırma değerlendirilirken araştırmacının bu durumunun göz önünde bulundurulması beklenmektedir.

2. 8. İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda toplanan verilerin geçerliliğinin okuyuculara yöntem başlığı altında sunulması gerekli görülmektedir. Toplanan verilerin geçerliliğin ortaya konulabilmesi için nitel araştırma yapan araştırmacılar, birçok teknikten yararlanmaktadır. Araştırmanın inandırıcılığının artırılması adına yapılabilecek uygulamalardan biri veri çeşitlemesidir (Patton, 2014). Bu araştırmanın verileri, araştırma amaçları doğrultusunda gözlem ve görüşmeler yoluyla toplanarak veri çeşitlemesine gidilmiştir. Veri çeşitlemesi sayesinde öğretmenlerin görüşmelerde kullandıkları ifadeler ile gözlemlerde karşılaşılan durumlar

arasındaki uyumun ya da tutarsızlıkların ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Araştırmacı, görüşme ve gözlemler arasında var olan uyuma ve tutarsızlıklara araştırma içerisinde bulgularda değinerek araştırmanın inandırıcılığının artırılmasını sağlamaya çalışmıştır. Böylelikle araştırma olgusunun daha derinlemesine incelenmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın inandırıcılığının artırılması ve toplanan verilerin geçerliliğın ortaya konulması adına yapılabilecek bir diğer uygulama veri analizinde uzman incelemesine başvurmaktır (Creswell, 2008; Glesne, 2012). Uzman incelemesi olarak adlandırılan yöntem, araştırmacının kendi çalışmasını aynı alanda ya da yakın bir alanda uzman olan kişilerin yansız incelemelerine sunmasıdır. Bu çalışmada elde edilen verilerin bir kısmı inandırıcılığın sağlanabilmesi adına araştırma konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olmayan biri doktora diğeri yüksek lisans seviyesinde olmak üzere iki uzmana sunulmuştur. Böylelikle, araştırmayla ilgili olarak konu hakkında fikir sahibi olmayan iki uzmanın denetimi sağlanmış olmaktadır. Uzman incelemesiyle ilgili olarak öncelikle araştırma kapsamında elde edilen tüm veriler araştırmacı tarafından analiz edilip kod, tema ve kategoriler halinde belirlenmiştir. Yapılan bu analizin ardından bir katılımcının iki farklı görüşmeye ait verileri uzmanlara sunulmuş ve uzmanlardan bu verileri analiz ederek kod, tema ve kategorilere ulaşmaları istenmiştir. İki uzman tarafından gerçekleştirilen analizlerin son bulmasının ardından araştırmacı ve iki uzman bir araya gelerek yapmış oldukları analizleri karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırmayla analizler arasındaki bazı farklılıklar konusunda uzlaşmaya varılırken, bazı farklılıklar doğrultusunda da yapılan kodlamalar değiştirilmiştir. Uzman incelemesiyle ilgili olarak iki uzman tarafından yapılan analizler EK-7’de yer almaktadır.

İnandırıcılığın ve verilerin geçerliliğın artırılması adına veri toplama süresince öğretmenlerin rahat olabileceği ve fikirlerini çekinmeden açıklayabilecekleri görüşme ortamları ayarlanmasına gayret edilmiştir. Ayrıca araştırmada toplanan veriler, öğretmenler ile paylaşılmış ve onların bilgileri olmadan herhangi bir veriye araştırma içerisinde yer verilmemiştir. Araştırmacı kendi önyargılarını ve deneyimlerini araştırma sürecine yansıtılmaya çalışmış ve gerek verilerin toplanması gerekse de verilerin analiz edilmesinde yansız davranmaya çalışmıştır.

2. 9. Etik

Araştırma etiğinin sağlanması adına araştırmacı tarafından bazı uygulamalar yapılmıştır. Öncelikle araştırmaya dâhil olan öğretmenlerin tümüne araştırmanın boyutları ve kapsamı anlatılmış ve gönüllü olarak katılmak isteyip, istemedikleri öğrenilmiştir. Gönüllü olarak araştırmaya katılmak istediğini ifade eden öğretmenlerin her birine araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını ve araştırmacının sorumluluklarını gösteren bir form imzalatılmıştır. Öğretmen bilgilendirme ve onay formuna EK-2’de yer verilmiştir. Ayrıca, araştırma içerisinde hiçbir öğretmenin ve öğrencinin gerçek ismine yer verilmemiş, bunun yerine takma isimler kullanılmıştır. Öğretmenlerin kimliğinin ortaya çıkmaması adına çalıştıkları kurumların, doğdukları ve yaşadıkları şehirlerin de isimlerine yer verilmemiştir.

Son olarak araştırmacı, etik boyutun sağlanması adına tüm resmi kurum ve idari amirlerden araştırmanın gerçekleştirilmesiyle ilgili gerekli izinleri almıştır. Öncelikle Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla Eskişehir Valiliği ve Eskişehir İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinden araştırmayla ilgili gerekli izinler alınmıştır. Araştırmayla ilgili alınan izin belgelerine EK-1’ yer verilmiştir. Bu izinlerin alınmasının ardından izin belgeleriyle birlikte okul müdürlüklerine giden araştırmacı, araştırma hakkında okul müdürlüklerini bilgilendirip izin belgelerini onlarla paylaştıktan sonra araştırma için gerekli onayı almıştır. Öğretmenlerin de izinlerinin ve gönüllük belgelerinin alınmasıyla birlikte araştırma süreci başlamıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma verilerinin analiz edilmesi ile birlikte ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemler ile elde edilen araştırma verilerinin analiz edilmesi ile oluşan bulgular ve yarı-yapılandırılmış görüşme soruları temalar altında sunulacaktır. Araştırmanın bulgularının sunulacağı tema ve alt temalar Şekil 4’te görülmektedir. Aynı zamanda bu tema ve alt temalar şu şekildedir:

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algıları

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletin Anlamı
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Konusundaki Güncel Yaşam Deneyimleri
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakışları
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

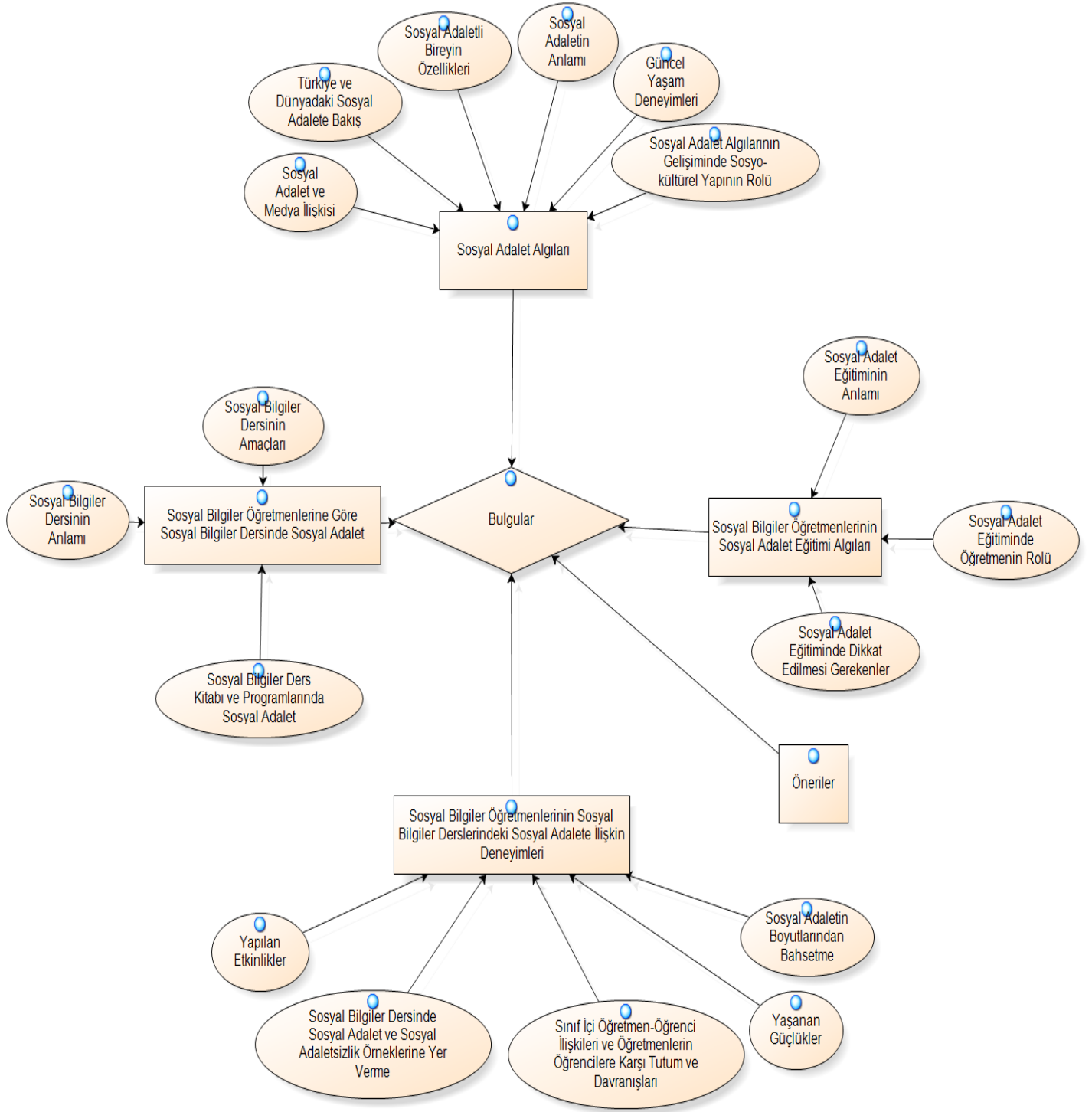
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolüne Dair Algıları

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programında Sosyal Adalet

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri

- Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme
- Öğrencilerdeki Sosyal Adalet Bilincini Geliştirmek İçin Yapılan Etkinlikler
- Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları
- Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme
- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerinde Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadığı Güçlükler

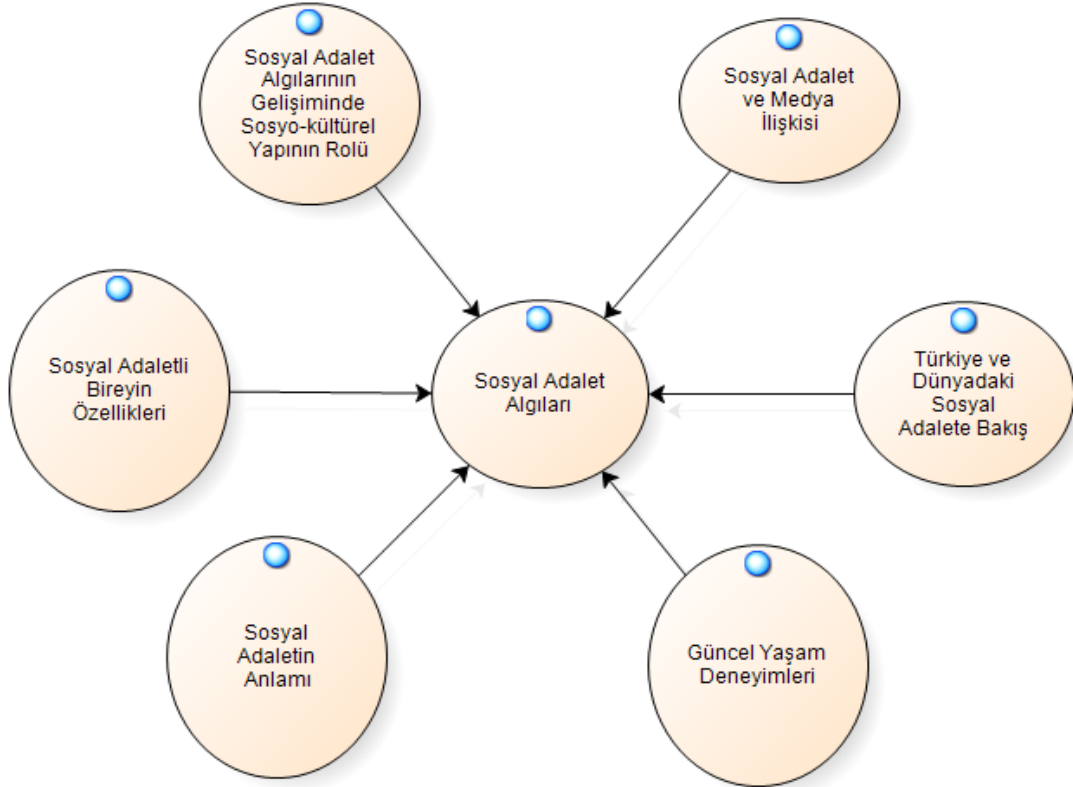
Öneriler

Şekil 4. Bulgular

3. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algıları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algıları temasında; sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adaletin anlamı, sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adaletli bireyin özellikleri, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algılarının gelişiminde sosyo-kültürel yapının rolü, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet konusundaki güncel yaşam deneyimleri, sosyal bilgiler öğretmenlerinin Türkiye ve dünyadaki sosyal adalete bakışları ve sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet ve medya ilişkisi alt temalarına yer verilmiştir. Şekil 5’te bu alt temalar görülmektedir. Bu temalardan ilk olarak sosyal adaletin anlamına değinilmektedir.

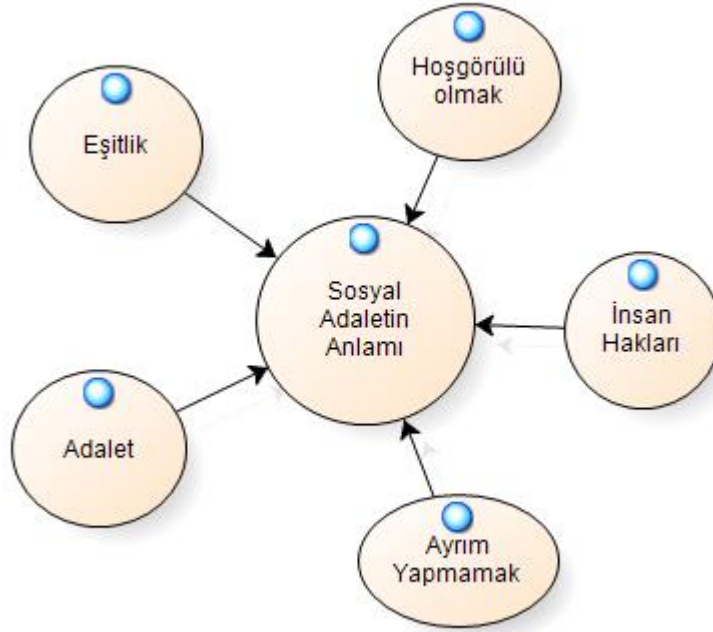

Şekil 5. Sosyal Adalet Algıları

3. 1. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletin Anlamı

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adaletin anlamı başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramını nasıl anlamlandırdıklarına değinilmiştir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekleştirilen ilk görüşmelerde öğretmenlere “Sosyal adaleti nasıl tanımlarsınız?” ve “Sosyal adalet sizin için ne anlam ifade ediyor?” soruları

sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramına birden çok anlam yükledikleri görülmektedir. Öğretmenlerin sosyal adalet tanımlamalarına bakıldığında genel olarak ön plana çıkan bazı kavramların yer aldığı dikkat çekmektedir. Eşitlik, adalet, ayrımcılık, insan hakları ve sosyal devlet gibi kavramlar, öğretmenlerin sosyal adaleti tanımlarken çoğunlukla kullandıkları kavramlar arasında yer almaktadır. Öğretmenlerin sosyal adalet kavramına yükledikleri anlamlar genel olarak Şekil 6’da görüldüğü gibidir. Öğretmenler tarafından sosyal adalet kavramını tanımlarken sıklıkla değinilen boyutlardan biri eşitliktir.

Şekil 6. Sosyal Adaletin Anlamı

3. 1. 1. 1. Eşitlikçi Olmak

Sosyal adalet kavramını anlamlandırma konusunda öğretmenler sıklıkla eşitlik kavramından yararlanmakta ve eşitlik kavramının birçok boyutunu ön plana çıkarmaktadırlar. Bu bağlamda bireyler arası eşitlik, fırsat eşitliği, yasalar önünde eşitlik ve toplumsal olanakların dağıtılmasında eşitlik sosyal adaleti tanımlamak için kullanılmaktadır. Örneğin; Emine öğretmen, bireyler arası eşitliğe vurgu yaparak sosyal adaleti; “Çocukların ya da insanların bir toplum içerisinde yaşayan bütün insanların hepsinin eşit şekilde olması” ve “Bir ülkede yaşayan her insanın eşit şekilde söz hakkının

olması” olarak tanımlarken, Ercan öğretmen, sosyal adalet için; “Toplumsal alanda eşitlik, sınıfta çocuklar arasında eşitlik kısacası bu eşitliği toplumun her alanına yayabiliriz” ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde Gülcan ve Ersin öğretmen, sosyal adaleti; “İnsanlara eşit davranmak” ve “Eşitlikçi olmak” şeklinde ifade etmektedirler. Sosyal adaletin eşitlik boyutuna vurgu yapan öğretmenlerden bir diğeri olan Melek öğretmen sosyal adalet konusunda, tüm bireylerin toplumsal yaşam içerisinde kendilerini eşit olarak görmeleri ve bunu içselleştirmelerinin önemine değinmiştir. Melek öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Sosyal adalet dediğimizde tabi benim aklıma ne gelebilir insanların, herkesin kanun önünde hiç bir farklılık gözetmeksizin, ayrıcalıkları ön plana çıkmaksızın eşit olmaları. Sosyal çevrede de sosyal adalet olmalı ama var mıdır, yok mudur orası tartışılır. Yani adalet evet, sosyal adalet dediğimizde insanların kendini başka bir bireyden farklı görmeden, gerçekten eşit olduğuna inanması, bunu özümsemesi gerekiyor diye düşünüyorum.

Gülten öğretmen ise diğer öğretmenlerden farklı olarak daha önce almış olduğu bir TEGV (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) seminerinden yola çıkarak örneklendirme yoluyla sosyal adalet kavramını tanımlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Gülten öğretmen, sosyal adalet kavramının kendisi için bireysel farklılıklara bakılmaksızın her bireyin olanaklardan eşit şekilde yararlanabilmesi anlamına geldiğini şu şekilde ifade etmektedir;

Sosyal adalet deyince aklımda direkt şu şema canlandı. Söylemişim ya bir eğitime gittim, bir vakfın eğitimi diye. O eğitimde bir anne köpek vardı, yavruları vardı, yavrularını emziriyordu o resim geldi aklıma. O resimde işte yavruların biri irice, biri biraz daha zayıf, birinin rengi farklıydı ama hepsini emziren anne tek anneydi o geldi aklıma. Yani o resimler canlandı. Sosyal adalet deyince benim aklıma eşitlik geliyor, yani somut kelime eşitlik.

Sosyal adalet kavramını tanımlarken kaynakların eşit dağıtılmasına vurgu yapan öğretmenlerden bir diğeri de Ersin öğretmendir. Ersin öğretmen, özellikle bireylerin toplumsal olanaklardan eşit şekilde yararlanabilmelerini vurgulamıştır ve sosyal adalet anlayışının hâkim olduğu toplumlarda bireylerin toplumsal olanaklardan eşit yararlanmasına önem verildiğini dile getirmektedir. Ersin öğretmen, sosyal adalet kavramını tanımlamak için şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adalet işte vatandaşların eşit şartlar altında yaşayabilmesini sağlayan, her türlü imkân ve kabiliyetin her türlü vatandaşın hizmetine sunulduğu, devletin bütün imkânlarının eşit şekilde dağıtılarak insanların faydasına sunulduğu bir anlayıştır sosyal adalet” ve “Hakların ve olanakların bütün insanlara eşit bir şekilde paylaşılması ve eşit bir şekilde yaşantılarına

uygulanmasıdır” ve “Hani sosyal adalet deyince aklımıza ne geliyor insanların eşit fırsatlara sahip olması.”

Sosyal adaletle ilgili olarak imkân ve olanakların eşit dağıtılması konusuna vurgu yapan diğer öğretmenlerden farklı olarak Emine öğretmen özel ve kamuya ait eğitim kurumlarındaki öğrencilerin imkân ve olanaklarının da sosyal adalet bağlamında ele alınması gerektiğini düşünmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır: “Sosyal adalet deyince herkese eşit hakların verilmesi, herkesin eşit haklardan yararlanması özel okulla devlet okullarındaki çocukların eşit haklardan hani bir nebze olsun yararlanması geliyor o şekilde.” Bu ifadeler ile gündelik yaşantıların yanı sıra eğitim sistemi içerisinde de imkân ve olanakların dağıtımını sırasında eşitlikçi bir anlayışın göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Sosyal adalet kavramını tanımlarken eşitlik boyutu altında öğretmenler tarafından değinilen bir diğer kavram ise hukuksal eşitliktir. Gülten öğretmen, sosyal adalet kavramının kendisi için bireylerin hukuksal ortamda bir diğer ifadeyle mahkemeler önünde eşit muamele görmesi anlamına geldiğini söylemektedir. Diğer öğretmenlerden farklı olarak hukuksal eşitliğe vurgu yapan Gülten öğretmen düşüncelerini; “Toplumsal yaşamda eşitlik yani adalet önünde eşitlik. Hukuksal alandaki eşitliğe örnek vermek isterim hukuk önünde herkesin eşit olması, mahkemeler önünde herkesin eşit olması” biçiminde betimlemektedir.

3. 1. 1. 2. Adaletli Olmak

Eşitlik kavramı ile beraber öğretmenlerin sosyal adaleti tanımlarken sıklıkla kullandıkları bir diğer kavram adalettir. Ersin, Gülcan, Gülten, Ahmet, Emine ve Ercan öğretmen sosyal adaleti tanımlarken adalet kavramından yararlanmışlardır. Ersin, Gülcan ve Gülten öğretmen sosyal adalet kavramı için “Adil olmak, adaletli olmak” ifadelerini kullanırlarken, Ahmet ve Emine öğretmen ise adalet kavramının başka bir boyutu olan dağıtımsal adalete değinmişler ve sosyal adalet kavramını “Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve maaşların adaletli olarak belirlenmesi” olarak tanımlamışlardır.

Ercan öğretmen, diğer öğretmenlerden farklı olarak sosyal adaleti tanımlarken genellikle adliye binalarının girişlerinde yer alan Themis heykelinden örnek vererek, şu ifadeleri kullanmıştır: “Yani sosyal adalet dediğimiz zaman tabi direkt benim aklıma bu adliye binasının önündeki heykel geliyor. Yani oradaki işte terazi olsun kılıç olsun bunun kadın olması gözlerinin bağlı olması aklıma geliyor.”

Öğretmenlerin sosyal adalet kavramını tanımlarken genellikle adalet ve eşitlik kavramlarından yararlandıkları ancak her iki kavramı da benzer anlamları çağrıştıracak şekilde kullandıkları görülmektedir. Ersin öğretmen diğer öğretmenlerden ayrı olarak adalet ve eşitlik kavramlarının farklılık taşıdığını ve birbirleriyle karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiş ve toplumsal yaşam içerisinde eşitlikten ziyade adaletin sağlanmasının önemine vurgu yaparak, çalışanların sosyal ve ekonomik haklarının iyileştirilmesine dikkat çekmiştir. Ersin öğretmenin görüşmelerde dile getirdiği bu ifadelere benzer şekilde ders içerisinde de bir öğrencinin sorusu üzerine madencilerin yaşadıkları sorunlara değinirken eşitlik ve adalet arasındaki farkı vurguladığı görülmüştür. Ersin öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

Şimdi adalet deyince şunu da belirtmek lazım eşitliği her zaman sağlayamayabilirsiniz. Herkesin doğduğu annesini babasını seçme hakkı olmadığı gibi aynı eşit ortamda doğma gibi bir şansı yok. Ama siz adaleti sağlarsınız. Nasıl sağlarsınız şimdi eğer bu ülkeye kömür veya bu ülkeye çeşitli madenler lazımsa birilerinin yer altına girip çalışması lazım birilerinin oradan maden çıkarması lazım o tehlikeli şartlarda çalışması lazım. Ama bu ülkenin memura da ihtiyacı var. Birilerinin de memur olması lazım. Siz adaleti sağlayabilirsiniz burada eşitliği sağlayamazsınız. Yani sen yer altına girme diyemezsin fakat ne yapabilirsin ücret anlayışında adalet sağlayabilirsin, emeklilik yaşında adalet sağlayabilirsin, işte sosyal güvenceleri içerisinde veya o insanların imkânlarını daha çok artırabilirsin. Böyle adalet sağlanabilir yani eğitimde de bu böyledir. Eşitliği sağlayamazsınız hiç bir zaman ama adaleti sağlayabilirsiniz ben böyle düşünüyorum.

Okan öğretmen de Ersin öğretmen gibi adalet ile sosyal adalet kavramları arasında bir farklılık olduğunu vurgulamaktadır. Okan öğretmen, sosyal adalet kavramını açıklarken diğer öğretmenler gibi eşitlik ve adaletten yararlı olsa da sosyal adaletin, adaletten farklı olarak ahlaki ve vicdani davranışlarla ilgili bir yönünün olduğunu, toplumsal değerler olarak iyiyi ve yanlış öğrenebilmenin sosyal adalet konusunda önemli olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Sosyal adaletin biraz daha toplum vicdaniyla insanın vicdaniyla alakalı olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü adalet kavramı zaten hukuksal norm çerçevesinde tanımlanmıştır ama sosyal adalet deyince insanların yaşadığı toplum içerisinde eşit düzen, adil bir düzen, hak ettiği yerde olabilme, haklarını arayabilme, iyiliği, doğruyu, yanlış, iyi, güzel

kavramlarını ahlaki bazda davranış olarak edinebilme gibi kavramlar aklıma geliyor. Sosyal adaletin biraz da insanın vicdanı ve toplumsal değerlerle ilgili olduğunu düşünüyorum ben.

3. 1. 1. 3. Devletin Zayıf ve Gücsüz Olanları Desteklemesi

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet kavramını tanımlarken çalışanların ve diğer vatandaşların, sosyal ve ekonomik haklarının iyileştirilmesi konusuna değinmişler ve bu durumun sosyal adalet anlayışı ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışanların ve diğer vatandaşların, sosyal ve ekonomik haklarının iyileştirilmesini sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak gören öğretmenlere göre sosyal devlet çalışmalarının güçlü olması, sosyal adaletin varlığını temsil etmektedir. Bu doğrultuda Ahmet, Gülcan, Ersin, Gülten, Mustafa, Okan ve Yiğit öğretmen sosyal adalet kavramını tanımlama konusunda sosyal devlet kavramından yararlanmaktadır. Örneğin Gülten öğretmen; “Şimdi sosyal adalet deyince aklıma sosyal devlet geliyor” derken, Yiğit öğretmen de sosyal adalet kavramını tanımlamak için sosyal devlet kavramından yararlanarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bireylerin her hakka sahip olmaları lazım işte eğitim hakkına, sağlık hakkına onun dışında ulaşım, barınma her türlü imkânlardan aynı ekonomik durumu iyi olanlar gibi faydalanmaları lazım. Zaten bu anayasal güvence altında yani çünkü anayasamızın başlangıç ilkesinde sosyal devlet ilkesi belirtiliyor bu zaten teorikte var pratikte de yoğun bir şekilde yaşanması hissedilmesi lazım.

Öğretmenlerin çoğunluğuna göre sosyal adaletin sağlanması konusundaki en önemli aktörlerden biri devlettir. Öğretmenlerin çoğunluğu, sosyal adaletin sağlanması için yapılması gereken sosyal ve ekonomik çalışmalar konusunda devletleri sorumlu görmektedirler. Ahmet öğretmen de toplumsal yaşantıda sosyal adaletin sağlanmasının devletin sorumluluğunda olduğunu ve bunun anayasa ile güvence altına alınmış olduğunu vurgulayarak sosyal adaletin, devletin yaptığı çalışmalara bağlı olarak güçlendiğini ifade etmektedir. Ahmet Öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal adaletten benim anladığım kavramsal olarak toplumu oluşturan bireyler bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılayamazlar dolayısıyla devletin bazı önemli noktalarda devreye girerek vatandaşın ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Zaten anayasaya bakarsanız devletin temel amaç ve görevleri madde 5 ne diyor işte cumhuriyeti, demokrasiyi korumak, ülkenin bağımsızlığını, bütünlüğünü korumak. Sonra diyor ki kişilerin ve toplumun huzurunu, mutluluğunu, refahını sağlamak, sağlamaya çalışmak. Bunun önündeki ekonomik engelleri, siyasal engelleri, sosyal engelleri kaldırmaya çalışmak yani zaten devletin bir görevi bu teknik olarak...

Mustafa öğretmen de sosyal adaleti tanımlarken devletin sosyal devlet anlayışı konusundaki rolüne vurgu yapan öğretmenlerden bir diğeridir. Mustafa öğretmen bir toplumda sosyal adaletin sağlanabilmesinin, devletin insanlarda uyandırdığı güven

duygusu ile alakalı olduğunu ve buradan yola çıkarak sosyal adaletin kendisi için güven duymak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ancak Mustafa öğretmenin görüşmelerde dile getirdiği bu düşüncelerini ders içerisinde öğrencilerine iletmediği görülmüştür. Mustafa öğretmen konuyla ilgili olarak görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır:

Bence sosyal adalet güveni anlatıyor. Mesela toplumda yani toplumsal bir güven olması lazım yani insanların birbirine güvenmesi lazım ve en önemlisi işte neye güvenmesi lazım devlete güvenmesi lazım. İşte devlet insanlara öyle yatırımlar yapacak, insanlar arasındaki adaleti sağlayacak, bireyler de yaşadığı toplumun içerisinde birbirine karşı güven aşılayacaklar yani bence tamamen bir güveni anlatıyor diyebiliriz. Devletin bunu sağlaması lazım...

3. 1. 1. 4. Ayrımcılık Yapmamak

Ayrımcılık kavramı ve bu kavramın boyutları, öğretmenler tarafından sosyal adalet kavramını anlamlandırmak için sıklıkla kullanılan bir başka kavramdır. Ayrımcılık konusunda öğretmenler, sınıfsal ve ekonomik ayrımcılıkla birlikte cinsiyet ayrımcılığına da değinmektedirler. Örneğin; Emine öğretmen sosyal adalet için; “Sosyal adalet deyince aklıma hani herkesin eşit olması, hiç bir şekilde bireylerin ayırt edilmemesi, kızların erkeklerden ya da zenginlerin fakirlerden ya da köyde yetişmiş olanın şehirde olandan ayırt edilmemesi geliyor” ifadelerini kullanırken, Ersin öğretmen ise benzer şekilde sosyal adaleti şöyle ifade etmektedir; “Herkesin eşit haklara sahip olması, herkesin ırkına, diline, dinine, cinsiyetine, zenginliğine ve fakirliğine bakılmaksızın her alanda eşit muameleye sevk edilmesi.” Ersin ve Emine öğretmen kullandıkları bu ifadelerle sosyal adalet kavramını ayrımcılık ile açıklamaktadırlar. Ersin ve Emine öğretmene ek olarak Yiğit öğretmen de cinsiyet, meslek ve yaş gibi konularda ayrımcılık yapılmamasını sosyal adalet olarak tanımlamaktadır. Yiğit öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

Sosyal adalet nedir desek öncelikle şu, hiç bir insanın ayrımcılık yaşamaması sosyal adalet bence. Yani ilk başta bu sonradan tabi kadın erkek olarak ayrılıyor, meslekler olarak ayrılıyor, yaş grupları olarak ayrılıyor ama ilk düşündüğümüz zaman hiç bir insanın hiç bir konuda ayrımcılığa muamele olmaması.

Bireylere ayrımcılık yapılmamasının yanı sıra toplumsal yaşantı içerisindeki dezavantajlı olarak nitelendirilen grupların korunması da öğretmenlerden Ahmet ve Yiğit öğretmen tarafından sosyal adaletin varlığı olarak nitelendirilmektedir. Örneğin, Yiğit öğretmen; “Sosyal adalet, devletin ekonomik olarak dezavantajlı grupları koruması sosyal adalet en çok akla gelen bu” ifadesini kullanırken, Ahmet öğretmen de “Sosyal adalet hani özellikle

toplumun güçsüz olan kesimlerinin tabi bu ekonomik yetersizlik olabilir, bedensel anlamda bir takım engeller olabilir, eğitim hayatında ve sağlık hayatında değişik alanlardaki kişilerin özellikle güçsüz olan kesimlerin devlet tarafından korunması” ifadesini kullanmaktadır. Böylelikle Ahmet öğretmen, birtakım nedenlerden ötürü sosyal ve ekonomik olanaklardan yeteri kadar faydalanamayan bazı birey veya grupların devlet tarafından korunması gerektiğini vurgulamakta ve bu durumu sosyal adaletin göstergesi olarak tanımlamaktadır.

Gülcan ve Okan öğretmen, sosyal adaleti, devletin ayrımcılık yapmaması ile açıklama yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Okan öğretmen; “Sosyal adalet anlayışını geliştirmiş bir toplum yapısında halkçılığın çok iyi oturmuş, iyi özümsemiş olması gerektiğini düşünüyorum” diyerek sosyal adalet kavramını halkçılık kavramı ile açıklama yoluna gitmiştir. Okan öğretmene ek olarak Gülcan öğretmen ise; “Atatürk’ün ilk yıllarında mesela o dönemde sosyal adaletin yerleşmiş olduğunu düşünüyorum gerçekten sosyal adalet vardı. Halkçı devletti çünkü fakir zengin ayrımı, üst düzey alt düzey ayrımı yoktu” diyerek sosyal adalet kavramını tanımlarken halkçılık kavramına değinmesinin yanı sıra ayrımcılık kavramına da değinen Gülcan öğretmen, bir toplumda ekonomik ve sınıfsal ayrımcılık olmamasını sosyal adaletin varlığı olarak algıladığını ortaya koymuştur.

3. 1. 1. 5. İnsan Haklarına Saygılı Olmak

Birey veya grupların sosyal ve ekonomik olanaklardan yeteri kadar faydalanamamaları durumu olanakların dağıtılmasıyla ve insan haklarının korunmasıyla ilgili bir durumu ortaya koymaktadır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi ise sosyal adalet anlayışının bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Ercan, Gülcan, Ahmet ve Okan öğretmen sosyal adalet kavramını tanımlamak için insan haklarına başvurmuş ve sosyal adaleti tanımlamak için “İnsan hakları anlamına geliyor”, “İnsan haklarına saygılı olmaktır” ve “Yani benim anladığım sosyal adalet insanların haklarını korumadır” ifadelerini kullanmışlardır. Okan öğretmen ayrıca “İnsanların eğitim ve sağlık hakkının korunması” ifadesini kullanırken, Ahmet öğretmen de konuyla ilgili olarak; “Toplum içerisinde yaşayan tüm insanların haklarına karşı anlayışlı olunması, herkesi haklarının korunması aklıma geliyor” demiştir. Bu ifadeler de göstermektedir ki öğretmenlerden bazıları sosyal

adalet kavramını tanımlama konusunda insan hakları kavramını kullanmayı tercih etmektedirler.

3. 1. 1. 6. Hoşgörülü Olmak

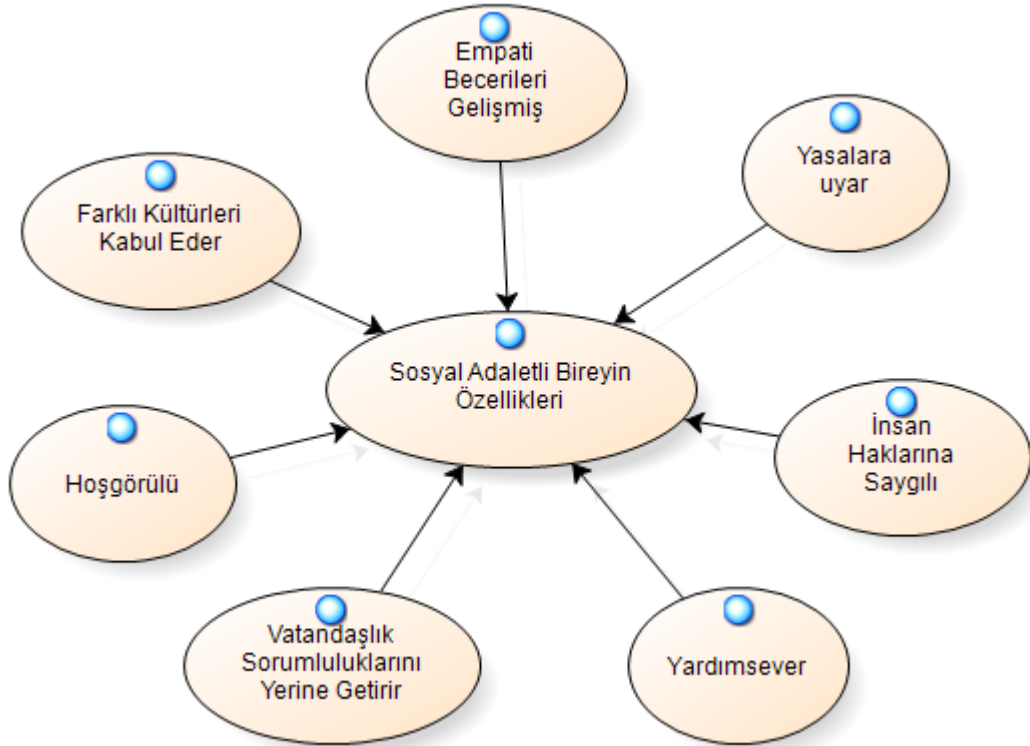
Sosyal adalet kavramının boyutlarından bir diğeri de insan hakları ile ilişkili olarak bireylere saygı duyulması ve hoşgörü gösterilmesidir. Sosyal adalet anlayışı, toplumsal yaşantı içerisinde var olan farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmak, insana değer verip, saygı duymak gibi bazı değer ve davranışları beraberinde getirmektedir. Ercan, Gülcan, Mustafa ve Gülten öğretmen sosyal adalet kavramını anlamlandırırken insanlara saygı duyma, hoşgörü göstermeye değinmişlerdir. Örneğin, Gülten öğretmen, insanlara saygı duyulması konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır; “Saygı hani sosyal adaletin olması için bunun kazanılması gerekiyor.” Benzer şekilde Gülcan öğretmen ise “Sosyal adalet kesinlikle saygı, hoşgörü yani belki birbirimizi seviyoruz ama saygı duymuyoruz ya ben bunu düşünüyorum” ve “Valla sosyal adalet benim için hoşgörülü olmak demek, benim için sosyal adaletle hoşgörü aynı şey” ifadelerini kullanarak sosyal adaletin tanımlanması konusunda insanlara saygı duyulması ve hoşgörü gösterilmesi gibi sosyal adaletin alt boyutları olarak kabul edilen değerlerden yararlanmıştı. Gülcan öğretmen görüşmede dile getirdiği bu ifadeleri destekleyecek şekilde ders içerisinde de sıklıkla öğrencilerine hoşgörülü olmaları gerektiğini sözel olarak ifade etmiş ve zaman zaman hoşgörünün önemine dair açıklamalarda bulunmuştur.

Mustafa öğretmen ise sosyal adaleti tanımlamak için diğer öğretmenlerle benzer şekilde toplumsal yaşantı içerisinde karşılaşılan farklılıklara karşı hoşgörü gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hoşgörünün varlığı ile toplumsal yaşam içerisinde sosyal adaletin gelişeceğini savunan Mustafa öğretmenin, buna karşın ders içerisinde hoşgörü ve farklılıklara saygı ile ilgili bu düşüncelerine yeteri kadar yer vermediği görülmüştür. Mustafa öğretmen, konuyla ilgili görüşlerini görüşmede şu şekilde dile getirmektedir:

İnsanlar fikirlerini birbirine rahat bir şekilde açıklarsa, söylerse herhangi bir konuda öbür taraftaki de derse ki senin düşüncen bu kabul ederse ve insanların farklılıklarını rahat görebilirlerse, farklılıkları kabul ederse farklılıklar işte ekonomik kazançlar, sosyal durumlar, kültürel yapılar gibi farklılıkları kabul ederse sosyal adalet sağlanabilir diye düşünüyorum.

3. 1. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adaletli bireyin özellikleri başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet bilincine sahip bir bireyin sahip olduğu özellikleri nasıl algıladıklarına değinilmiştir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla, gerçekleştirilen ikinci görüşmelerde öğretmenlere “Sizce sosyal adalet bilincine sahip bir insanın ne gibi özellikleri vardır?” sorusu sorulmuştur. Sorulan bu soruya verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet bilincine sahip bir insan genel olarak diğer insanlara saygı gösteren, demokratik becerileri gelişmiş, insan haklarına uyan ve yardımsever niteliklere sahip bir bireydir. Ancak sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal adaletli bir bireyi tek bir özellikle sınırlandırmadan birden çok özellikten bahsetmişlerdir. Sosyal adaletli bireyin özellikleri Şekil 7’de gösterilmektedir. Bu başlıklar arasından, öğretmenlerin en çok değindikleri özelliklerden biri demokratik değerlere sahip olmadır.

Şekil 7. Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri

3. 1. 2. 1. Demokratik Becerileri Gelişmiş Olmalı

Emine, Gülcan ve Okan öğretmen sosyal adaletli bir bireyin demokratik becerilerinin gelişmiş olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Emine öğretmen; “Sosyal adaletli bir birey demokratik özelliklere sahip olmalı” derken, Okan öğretmen ise “Sosyal adaletli birey yani demokratik bilincin en fazla gelişmiş olduğu insan modelidir” ifadelerini kullanmaktadır. Gülcan öğretmen de Okan ve Emine öğretmen gibi sosyal adaletli bir bireyin demokratik değerlere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyo-ekonomik düzey olarak yüksek profilde bir kurumda çalışan Gülcan öğretmen çalıştığı kurumda sıklıkla görüldüğünü ifade ettiği sorunlardan biri olan küçümsemenin sosyal adaletli bir bireyde olmaması gerektiğini, onun yerine bireyler arasında karşılıklı saygıya ve hoşgörüye dayalı bir ilişkinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Gerçekleştirilen gözlemlerde de Gülcan öğretmenin bahsettiği bu öğrenciler arasındaki küçümseme ve ciddiye almama gibi durumlar sıklıkla görülmüş ve Gülcan öğretmen de bu gibi durumlar ortaya çıktığı anda öğrencileri sözlü bir şekilde uyarıp, olaya müdahale ederek bunun önüne geçmeye çalışmıştır. Gülcan öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu ifadelerle dile getirmiştir:

Sosyal adaletli bireyin demokratik olması gerekir saygı, hoşgörü gibi değerleri hayatında içselleştirmesi çok önemli. Bunları sadece söylemek yetmiyor yani çünkü para, zenginlik artınca karşı tarafı küçümsemek hem sosyal hem ekonomik olarak önemli yani böyle görüyorum yani böyle olması gerekir bir insanın.

Sosyal adaletli bir bireyin sahip olması gereken özelliklerden bir başkası Gülcan öğretmenin de vurguladığı gibi insanların karşılıklı ilişkilerinde saygıya dayalı tutumlar göstermesidir. Bu özellik öğretmenlerin bazıları tarafından sosyal adalet bilincine sahip bir birey olmanın göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu konuda Gülten öğretmen; “Sosyal adaletli insan saygılı davranır derken” Mustafa öğretmen sosyal adaletli bir birey olabilmek için kişilerin sevmedikleri bireylere karşı dahi saygılı tutum ve davranışlar göstermesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Saygı çok önemli ben mesela sınıfa söylüyorum birbirimizi sevmek zorunda değiliz diyorum bazen beni de sevmeyebilirsiniz diyorum açık olun diyorum beni sevmeyebilirsiniz diyorum dersi de sevmeyebilirsiniz ama birbirimize saygı göstereceğiz. Başkalarına saygılı olmak çok çok önemli sosyal adalette.

3. 1. 2. 2. Empatik Becerileri Gelişmiş Olmalı

Bireyler arası ilişkilerde saygılı tutumlar göstermek gibi sosyal adalet kavramı ile ilişkili olarak düşünülen bir diğer davranış ise empatik becerilerin gelişmiş olmasıdır. Melek, Mustafa ve Okan öğretmen sosyal adaletli bir bireyin empatik değerlere sahip olması gerektiğini ve böylelikle toplumsal ilişkilerde sadece kendisini değil yakın ve uzak çevresindeki insanları da düşünmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bireylerin kendileri dışındaki insanları düşünmesi konusundaki düşüncelerini Okan öğretmen şöyle ifade etmektedir; “Sosyal adalet bilinci gelişmiş bir insan kendisinin altındaki insanları, ekonomik olarak kendisinin altındaki insanları düşünen insandır.” Bu ifadelerle Okan öğretmen sosyal adaletli bir bireyin kendisi dışındaki bireyleri düşünmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Mustafa öğretmen, sosyal adaletli bir bireyin başkaları adaletsizliğe uğradığında dahi sesini yükseltmesi, böylece toplumsal yaşamın bir parçası olarak adaletsizliklere karşı durması gerektiğini şu ifadelerle vurgulamaktadır; “Şey çok önemlidir bakın empati mesela bir yerde adaletsizlik olduğu zaman benim başıma gelseydi ben nasıl hissederdim kendim gibi olaylar vardır bu empatide. Bu da bence çok çok önemli bu var yani bunları söyleyebilirim.” Böylelikle Mustafa öğretmen bireylerin sadece kendisini düşünmemesi, toplumsal yaşam içerisinde bir adaletsizlikle karşılaştığı zaman kendisini etkilemese dahi bu adaletsizliğe karşı durması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak gerçekleştirilen gözlemlerde Mustafa öğretmenin öğrencilerin empati becerilerini geliştirmeye ve öğrencilerin empati kurmalarını sağlamaya yönelik olarak yeterince çaba göstermediği dikkat çekmektedir.

Mustafa öğretmene benzer şekilde Melek öğretmen de şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adalet bilinci güçlü bir insan bir kere kendini ilgilendirmeyen bir olay olsa da burada adalet olmadığından ya da şu şekilde olmalıdır diye aslında o olaya tepki verebilmeli.” Bu ifadelerle Melek öğretmen de toplumsal yaşam içerisinde bireylerin karşılaştıkları adaletsizliklere karşı ortak karşı bir duruş göstermesi gerektiğini dile getirmektedir. Sosyal adaletli bir bireyin sadece kendini değil diğer insanları da düşünmesi gerektiğini, sosyal adaletli bir birey “Bencil olmamalı” şeklinde ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır. Örneğin; Gülten öğretmen sosyal adaletli bir birey için

“Toplum bilincini kazanmıştır” ifadesini kullanırken, Melek öğretmen ise sosyal adaletli bireyin kendinden önce toplumu düşünmesi gerektiğini belirtmek için şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ben bilincinden önce biz bilincinin olması lazım bir bireyin. Hani ben bilinci ile yetişen bireyler sosyal adaleti de daha çok yargılayan insanlardır onlar. Ya da hani daha çok özümseyemeyen insanlardır. O yüzden nasıl diyeyim hani ne denir ona bencil olmaması gerekir bireyin sosyal adalet için.

3. 1. 2. 3. Yardımsever Olmalı

Öğretmenlerin bazıları sosyal adaletli bireyin özelliklerini belirtirken toplumsal yaşam içerisinde bencil davranmama, diğer bireyleri düşünme durumunun yanı sıra başka bir boyut olan yardımseverlik konusuna dikkat çekmektedirler. Emine ve Okan öğretmen sosyal adalet bilincine sahip bir insanın ihtiyaç sahibi bireylere yardım etme konusunda çekince duymaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu konuda Okan öğretmen komşularından örnek vererek şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adaletli biri yanındaki komşularında bir sıkıntı varsa onlara yardım eden bir insandır.” Böylelikle Okan öğretmen yakın çevresindeki ihtiyaç sahiplerine yardım eden bireyleri sosyal adaletli bireyler olarak nitelendirmektedir. Emine öğretmen ise ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin yanı sıra bu tip bireylerin sahip oldukları potansiyellerini ortaya koyabilmeleri yolunda yönlendirmeler yapılmasını da sosyal adaletli bireyin özellikleri arasında görmektedir. Bunu da şu ifadelerle açıklamaktadır; “Sosyal adaletli birey yardım edecek özellikle ihtiyacı olanlara daha fazla yardım etmeli diye düşünüyorum. Sonra ihtiyacı olanlara yardım etmenin yanında onların kendi ne diyeyim kendilerinin daha güçlü yanlarını ortaya çıkaracak şeyleri bulmaya yönelmeli.” Öğretmenlerden bazılarının dile getirdiği yardım boyutu, genel olarak ihtiyaç sahibi bireylere ekonomik temelli yardımları vurgulamaktadır. Ekonomik olarak yeterli seviyede olmayan bireylere yardımların yapılması konusunda istekli olunması sosyal adaletli bir bireyin özellikleri arasında gösterilmektedir.

3. 1. 2. 4. İnsan Haklarına Saygı Duymalı

Ekonomik durumlardan farklı olarak insan haklarına uyulması ve sorumlulukların bilincinde olunması öğretmenlerin bazıları tarafından sosyal adaletli bir bireyin özellikleri arasında gösterilmektedir. Ersin ve Gülten öğretmen sosyal adaletli bir bireyin

insan haklarına karşı saygılı olduğunu, başkalarının haklarını çiğnemediğini ve böylece sosyal adaletli bir birey olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda Ersin öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adaletli birey insanların haklarına riayet eder kendi hakkına riayet eder” derken Gülten öğretmen ise “İnsanların haklarını yemez en başta o geliyor aklıma insanların haklarını yemez yani” demektedir. İnsan hakları konusunda Ahmet öğretmen ise, diğer öğretmenlerden farklı olarak sosyal adaletli bir bireyin hakkını arama konusunda bilgi sahibi olması ve hak arama yollarını bilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra sosyal adalet bilinci olan birey devletin sosyal adaleti sağlama görevi olduğunu bilmeli ve devletten bu görevini yerine getirmesi gerektiğini hem kendisi için hem de güçsüz (“Ekonomik ve fiziksel olarak”) durumda olanlar için talep edebilmelidir. Böylelikle sosyal adaletli bir bireyin hem kendisinin hem de diğer bireylerin haklarını, devlet ve diğer vatandaşlar karşısında koruyabilme konusunda etkin olabileceğini bunun da beraberinde sosyal adaleti getireceğini şu şekilde ifade etmektedir:

Şimdi sosyal adalet bilinci yüksek bir birey bir kere talep etmesini bilir. Neyi talep etmesini işte sosyal işte anayasada zaten devletin sosyal olduğu yazıyor devletin nitelikleri arasında var o zaman bir kere talep etmesini bilecek özellikle güçsüz durumda olanlar. Hani vatandaşlar öncelikle bunun anayasal bir hak olarak farkına varmalı ve gerektiğinde talep etmeli. Kendisi için talep etmeli veya kendisi o durumda olmasa bile zayıf olan güçsüzler için güçsüz durumda olanlar için bunu talep edebilmeli. Yani önce bunun farkına varabilmek önemli.

3. 1. 2. 5. Farklı Kültürlere Karşı Hoşgörü Göstermeli

İnsan haklarının korunması ve yaşatılmasıyla ilgili olan bir diğer boyut ise farklı kültürler karşısında takınılan tavır ve farklı kültürlerden bireylere karşı gösterilen hoşgördür. Bu konuda Emine, Mustafa ve Gülcan öğretmen sosyal adaletli bir bireyin sahip olması gereken özelliklerden birisinin farklılıkların kabullenilmesi ve hoşgörülü davranışlarda bulunulması olduğunu ifade etmektedirler. Böylelikle farklılıklara sahip insanlara karşı hoşgörülü davranışlar göstererek onların haklarının ihlal edilmeyeceğini, hoşgörülü bir ortam içerisinde yaşamaları sağlanarak sosyal adalet ortamının yaratılabileceğini vurgulamaktadırlar. Mustafa öğretmen sosyal adaletli bir birey için; “Sosyal adaletli bir birey farklı kültürleri kabul etmeli” ifadesini kullanmaktadır. Mustafa öğretmene benzer şekilde Gülcan öğretmen ise “farklı kültürlere karşı hoşgörülü olması gerekir” diyerek düşüncelerini ortaya koymuştur. Ancak Mustafa ve Gülcan öğretmen de görüşmelerde değindikleri bu farklı kültürlere saygı konusunu ders içerisinde nadiren dile getirmişlerdir. Son olarak Emine öğretmen de diğer öğretmenler gibi sosyal adalet bilinci

gelişmiş bir bireyin farklı kültürden bireylere karşı saygılı olması gerektiğini düşünmektedir. Emine öğretmen, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adalet açısından güçlü bir birey bir kere farklı kültürlerle ayırım yapmayacak.” Böylelikle öğretmenlerden bazıları farklı kültürlerle saygı duymayı sosyal adalet bilincine sahip olmanın özelliklerinden biri olarak göstermişlerdir.

3. 1. 2. 6. Yasalara Uymalı

İnsan haklarına saygılı davranmanın, hak arama yollarını bilmenin ve farklılıklara karşı hoşgörülü davranmanın yanı sıra toplumsal yaşamı düzenleyen yasalara uyum göstermek de sosyal adaletli bireyin bir diğer özelliği olarak öğretmenlerin bazıları tarafından vurgulanmıştır. Bu konuda Yiğit öğretmen, Danimarka’dan bir örnek vererek yasalara ve kurallara uyum göstermenin sosyal adaletli bir birey olabilme yolunda önemli bir aşama olduğunu söylemekte ve ceza alma korkusuyla kurallara uymak yerine içselleştirilmiş bir şekilde uyma davranışı göstermenin önemine dikkat çekmektedir. Görüşmelerde kullandığı bu ifadeleri destekleyecek şekilde Yiğit öğretmenin ders içerisinde de sıklıkla yasalara uymanın öneminden bahsettiği görülmüştür. Yiğit öğretmen, görüşmede konuyla ilgili düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

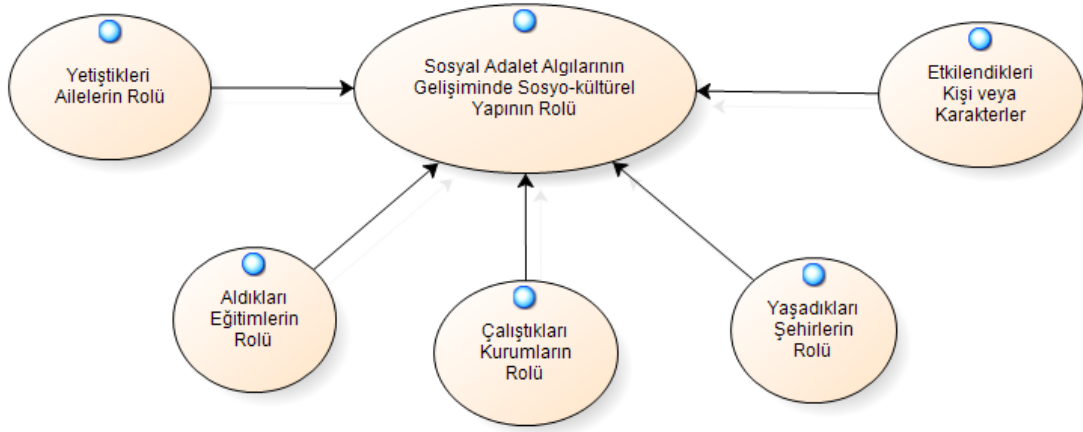
Ayrıca sosyal adaletli biri yasalara uyar. İşte kaçmaya çalışmaz, yasaları delmeye çalışmaz, yasaların bunu sağlayacağını düşünüp uymaya çalışır kendisi de. Yani şu demek çocuklar hep onu söylüyor hocam kimse görmezse, kimse fark etmezse ne olur falan filan değil de hani ben buna uymalıyım diye düşünüp hareket etmeli. Mesela kardeşim bir şey söylemişti yurt dışında Danimarka’da da orada mesela metro veya tramvaya binileceği zaman bileti okutacak herhangi bir yer yokmuş ama herkes bilet alıp biniyormuş ama hani okutacak gösterecek bir yer yok ama o şekilde olması gerekiyor insanların ama bu tabii en üst seviyede.

Yiğit öğretmen yasalara ve kurallara uyum gösterme konusuyla ilgili olarak bir insanın vergilerini ödemesini de sosyal adalet anlayışı ile doğrudan ilişkili olarak görmekte ve sosyal adaletli bir bireyin mutlaka vergilerini ödemesi gerektiğini böylelikle kazandığı ücretin toplumsal geri dönüşünün sağlanacağını vurgulamaktadır. Vergi verme konusunda Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal adalet bilinci güçlü bir insan yani mutlaka vergisini verir mutlaka yüzde 100 vergi vermeyen vergi kaçıran bir adamda sosyal adalet duygusu gelişmemiştir.” Böylelikle Yiğit öğretmen sosyal adaletli bir bireyin, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak temel sorumluluklarının farkında olması ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde Ersin ve Gülten öğretmen, bir bireyin sosyal adaletli olarak kabul edilebilmesi

için temel vatandaşlık sorumluluklarının farkında olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin; Gülten öğretmen; “Sosyal adaletli olmak için insanların sorumluluklarını da bilmesi gerekiyor sorumluluk da önemli bir kavram” diyerek sosyal adaletli bir bireyin temel vatandaşlık sorumluluklarına (vergi vermek, oy kullanmak vb.) vurgu yapmaktadır. Sorumluluklar konusunda Okan öğretmen, diğer öğretmenlerden farklı olarak doğal çevrenin korunmasına dikkat çekmekte ve doğal çevrenin korunmasını sosyal adaletli bir bireyin özellikleri arasında görmektedir. Bunu da şu şekilde ifade etmektedir; “Bana göre sosyal adaletli insan sokaktaki çöpünü dahi yere atmaya utanan insandır.”

3. 1. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-Kültürel Yapının Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algılarının gelişiminde sosyo-kültürel yapının rolü başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algılarının gelişiminde etkili olan unsurlara değinilmiştir. Bu unsurların ortaya çıkartılabilmesi için öğretmenlere bazı sorular yöneltilmiştir. Bu sorular şu şekildedir; “Şu ana kadar çalıştığınız kurumlardaki kurum içi sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz?”, “Sosyal adalet algınızın gelişiminde çalıştığınız kurumların rolü nedir?”, “İlkokuldan başlayarak üniversite ve sonrası da dâhil olmak üzere şu ana kadarki eğitim hayatınızda sosyal adalet adına neler öğrendiniz?”, “Hayatınız boyunca sizi sosyal adalet konusunda etkileyen herhangi bir kişi veya bir karakter oldu mu? Varsa hangi yönüyle sizi etkilediğini anlatır mısınız?”, “Doğduğunuz ve yaşadığınız şehirlerde sosyal adalete bakış nasıldı açıklar mısınız?”, “Yetiştirdiğiniz aile ortamındaki sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz anlatır mısınız?” ve “Sosyal adalet algınızın gelişiminde yetiştirdiğiniz aile ortamının rolü nedir?” Öğretmenlere yöneltilen bu sorular doğrultusunda elde edilen veriler alt başlıklar içerisinde sunulmuştur. Bu alt başlıklar Şekil 8’de görülmektedir.

Şekil 8. Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü

3. 1. 3. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularının Gelişiminde Yetiştikleri Ailenin Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının gelişiminde yetiştikleri ailenin rolü başlığı altında öğretmenlere yöneltilen “Yetiştığınız aile ortamındaki sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz anlatır mısınız?” ve “Sosyal adalet algınızın gelişiminde yetiştığınız aile ortamının rolü nedir?” sorulardan elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenler genel olarak bir bireyin sosyal adalet bilincinin gelişiminde ailenin önemi bir rolü olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin, Okan öğretmen sosyal adalet bilincinin gelişiminde ailenin önemini şu ifadelerle dile getirmektedir; “Ailede başlıyor aslında sosyal adalet dediğimiz kavram daha sonra toplumun diğer kesimlerini de içine aldığı düşünüyorum.” Bunun yanında öğretmenlerin çoğunluğu yetiştikleri aile ortamlarını sosyal adalet anlayışının hâkim olduğu ortamlar olarak nitelendirmekte ve sosyal adalet algularının gelişiminde aile ortamlarının önemli bir payı olduğunu düşünmektedirler. Ancak öğretmenlerden bazıları yetiştikleri aile ortamında sadece ekonomik temelli ihtiyaçlarının karşılanmasını sosyal adalet olarak algılamak bazıları ise söz hakkı, kararlara katılım, ayrımcılık yaşanmaması gibi konularda yetiştikleri aile ortamında önemli kazanımlar elde ettiklerini vurgulamaktadırlar.

Ahmet, Emine ve Yiğit öğretmen sosyal adalet algularının gelişiminde yetiştikleri ailenin rolünü temel olarak ekonomik durum ve maddi olanaklarla açıklama yoluna gitmişlerdir.

Ahmet ve Emine öğretmen aile içerisinde ekonomik ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılanmasını sosyal adaletin varlığı olarak nitelendirmektedirler. Ahmet öğretmen bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

Yani aile ortamında hani ailenin liderlerini anne babayı bir devlet gibi düşünürsek o zaman biz çocukların ihtiyaçlarını karşılaması, kimseye muhtaç etmemesi gibi düşünürsek hani bu anlamda ben aileme teşekkür ederim. Sağ olsunlar güç koşullara rağmen hiç bir ihtiyacımızı eksik etmeden benim ve kardeşlerimin hem eğitime hem diğer ihtiyaçlarına yönelik hiç bir sıkıntı yaşatmadan hepsini karşıladılar diyebilirim.

Emine öğretmen de sosyal adalet algısının gelişiminde yetiştiği ailenin rolünü açıklarken Ahmet öğretmene benzer şekilde konuya yaklaşmış ve ailesinin ekonomik ihtiyaçları karşılama konusundaki çabalarına değinmiştir. Yetiştirdiği aile içerisinde ekonomik olarak ihtiyaçlarının karşılandığı vurgulayan Emine öğretmen böylelikle yetiştiği aile ortamının sosyal adalet açısından iyi seviyede olduğunu söylemekte bunları da şu ifadelerle dile getirmektedir:

Valla nasıl diyeyim bana özel annemle babam evlendikten sonra çok zaman geçtikten sonra ben olmuşum o yüzden bayağı bir nazlı büyüdüm ben her istediğim oldu. O yüzden tam şey olarak anlatamıyorum benim her istediğim oldu yapmaya çalıştılar. Hani oldu demeyeyim de yapmaya çalıştılar neredeyse her istediğim oldu hep annemle babamlar yanımdaydılar hep benimle ilgiliydiler öyle kardeşimle de aynı şekilde...

Yiğit öğretmen ise, sosyal adalet algısının gelişiminde yetiştiği ailenin rolünü ekonomik temelli açıklamakla birlikte ekonomik olarak maddi yetersizlikler yaşayan bir aile içerisinde yetiştiği için alım gücü konusunda sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmektedir. Buna paralel olarak sosyal adaletsizliğin varlığından söz edebilmek için bir tarafın mevcut kaynakları kullanabilmesi, diğer tarafın ise hakkı olmasına rağmen kaynakları kullanamaması durumunun olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak kendi ailesinde yeteri kadar kaynak bulunmadığı için kardeşleri ve kendisi arasında ailesi tarafından herhangi bir sosyal adaletsizlik yaratılmadığını dile getirmektedir. Bunu da şu ifadelerle açıklamaktadır:

Hiçbir şekilde ayırım yok zaten ekonomik durumumuz kötü olduğu için zaten bir ayırım yapacak bir durum yoktu zaten hani imkansız oldu zaten. Bir şey alsak belki anne babam ayırım yapacak diyeyim de kardeşimle ben arasında zaten alamadıkları için ortada bir şey olmadığı için bir ayırım da olmuyordu zaten. Dolayısıyla sosyal adaletsizlik yoktu yani gayet böyle işte olmayan bir şekilde yaşayıp gidiyorduk yani.

Ercan, Gülcan, Melek, Okan, Mustafa ve Ahmet öğretmen ise, sosyal adalet algılarının gelişiminde yetiştikleri ailelerin rolünü açıklarken sosyal adaletin ekonomik boyutundan farklı olarak aile içerisinde demokratik ortam yaratılması, ailenin tüm bireylerinin söz

hakkının ve eşit paylaşımın olması, farklılıkların kabul edilmesi gibi konulara değinmekte ve ailelerinin bu konuda önemli bir yerde olduğunu vurgulamaktadırlar. Ercan, Gülcan, Melek ve Okan öğretmen sosyal adalet algılarının gelişiminde yetiştikleri ailelerin rolünü açıklarken demokratik değerlerden, eşit söz hakkından, kararlar alınırken kendi fikirlerine önem verilmesinden bahsetmekte ve kendi ailelerinde bu anlayışın güçlü olmasının sosyal adalet bilinçlerinin gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Örneğin; Ercan öğretmen, büyüdüğü aileyi eşit yaklaşım, fikirlere önem verilmesi gibi davranışlar sayesinde sosyal adalet açısından gelişkin bulmakta ve bunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

Çok demokratik bir ailede büyüdüğümü söyleyebilirim babam hep eşit mesafede yaklaşmıştır bizlere. Burada bizim sahip olduğumuz haklara her zaman saygı göstermiştir, fikirlerimizi almıştır. Bir baba gibi bunları oturup tartışmışızdır bazen bir arkadaş gibi bizi dinlemiştir. Yanlış olduğu yerde bizim fikirlerimizi uygulamıştır. O açıdan aile içerisinde de sosyal adaletli bir ortamda büyüdüğümü de söyleyebilirim.

Gülcan öğretmen ise yetiştiği aile ortamında herkesin fikrine değer verildiğini, birçok ailede yaygın olarak yapıldığını düşündüğü kız ve erkek çocuk ayrımının kendi ailesinde olmadığını ve bir kız çocuk olarak kendi fikirlerine son derece önem verildiğini şu ifadelerle açıklamaktadır; “Valla benim ailem sosyal adalet yönünden iyiydi mesela işte genelde aileler işte kız erkek ayrımı yapar ama bizim aile de iyiydi yani ben o yönden şanslıydım. Demokratik bir ailem vardı öyle diyeyim.” Gülcan öğretmenin bu ifadelerine benzer şekilde Okan öğretmen de yetiştiği ailenin sosyal adalet bilincinin oluşumu ve gelişimindeki etkisini şu şekilde ifade etmektedir; “Benim ailem, annem babam emekli öğretmen oldukları için ailemizde bir adalet kavramı vardı. Herkesin söz hakkı vardı, eşit paylaşımımız vardı. Aynı zamanda küçük yaşta olmamıza rağmen fikirlerimiz alınır ve adaletli bir şekilde evdeki öncelikler belirlenir bunun üzerinde konuşabilirdik.” Böylelikle Okan öğretmen aile içerisinde kendi fikirlerinin alınmasını, görüşlerine değer verilmesini sosyal adalet açısından önemli görmekte ve sosyal adalet algısının gelişiminde etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Melek öğretmen de Gülcan ve Okan öğretmene benzer şekilde aile içerisinde kardeşler arasında ayrım yapılmadığını ve fikirlere saygı gösterme konusunda yetiştiği ailenin son derece dikkatli olduğunu bu sayede sosyal adalet açısından güçlü bir ortam oluştuğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Biz üç kardeşiz ailemizde herkesin düşüncesi fikri alınır. Fikirlerimize yani bizim yaşadığımız ortamda özgür bir fikir belirtebilme, düşüncelerimizi açıklayabilme hakkımız vardı ve bunu da çok rahat kullanabiliyorduk ama hiç bir zaman saygısızlık çerçevesini aşmadan. Adalet derken hani hakka hukuka kardeşler arasında bu tarz şeylere de gerçekten hani önem verilirdi belki de yetiştirme tarzıyla ilgili. Hani ben bununla ilgili kardeşlerim arasında hiç bir sorun yaşamadım. Annem babamla da ilgili hiç bir olumsuz yaşantım olmadı.

Mustafa ve Ahmet öğretmen ise, sosyal adalet algılarının gelişiminde yetiştikleri ailelerin rolünü açıklarken ayırım yapmama, farklılıkları kabul etme ve insanları aşağılamama gibi sosyal adaletle ilgili olduğunu düşündükleri değerleri kendi ailelerinde kazandıklarını bu nedenle yetiştikleri aile ortamının kendi sosyal adalet algılarının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmektedirler. Mustafa öğretmen bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bizim öyle bir kültür yapısı olduğu için altyapı sağlam olduğu için yani işte insanları aşağılama, insanlara önyargılı davranma, insanları olduğu gibi kabul etmeye çalış gibi hareket noktaları vardır ya bunları kazandığımız için bizde iyi bir sosyal adalet vardır diyebilirim yani. Böyle bir altyapı oluşturduk. Benim bu altyapım olmasaydı daha farklı bir ortamda daha farklı bir yapıda büyüseydim belki rutin ya bu olan pozitif değerler belki olmayabilirdi yani.

Ahmet öğretmen ise Mustafa öğretmene benzer şekilde yetiştiği aile ortamında insanlara eşit davranmayı öğrendiğini, ihtiyacı olan bireylere yardım etmenin gerekli olduğu fikrine sahip olduğunu ifade etmektedir. Böylece Ahmet öğretmen de yetiştiği aile ortamının kendi sosyal adalet algısının gelişmesinde önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmektedir. Bunu da şu ifadelerle özetlemektedir:

Ama hani sonuçta aileden şekilleniyoruz o da nedir insanlar arasında işte ayırım gözetmemek, işte güçsüzü korumak sosyal adaletin özünde olan bu tür değerleri aile ortamı içerisinde tabi davranış olarak kazandık. Çünkü ailemde de insanlar her zaman komşularımız arasında olsun ya da işte bir takım kurumlara kuruluşlara zaman zaman yardımda destekte bulunmak olsun bu açıdan güçsüzü korumak adına sosyal adalet doğrultusunda bir takım davranışlar oluyordu. O da beni etkilemiştir mutlaka.

Ahmet öğretmen, sosyal adalet bilincinin kazanılması konusunda içinde yetiştiği ailenin kendisini şekillendirdiğini, bu aile ortamı içerisinde insanlar arasında ayırım yapmamak, güçsüzleri korumak gibi sosyal adaletle ilgili olan değerleri kazandığını ifade etmektedir. Ancak buna karşın sosyal adalet kavramının doğrudan aile içerisinde sunulmadığını, sosyal adaletle ilgili olduğunu düşündüğü ayırım yapmama ve insanlara yardım etme gibi değerlerin aile içerisinde kazanıldığını vurgulamaktadır. Bunu da şu ifadelerle dile getirmektedir:

Şimdi sosyal adalete ilişkin tabi insan doğup büyüdüğü ailede ondan sonra işte aldığı eğitimle şekillendiğine göre tabi biz de aile ortamı içerisinde gerek ekonomik konularda gerek diğer eğitim, kültür, sağlık konularında zaman zaman yaşadığımız güçlükler, zaman zaman işte elde ettiğimiz imkânlar bunlar tabi bir duygunun, düşüncenin oluşmasına etki ediyor. Ama açık ve net olarak ailemden herhangi bir kimsenin bak bu işte bu sosyal adalettir diye bir bilgi aktarması ya da bir telkini olmadı.

Gülten öğretmen, sosyal adalet algısının gelişiminde yetiştiği ailenin rolü konusunda diğer tüm öğretmenlerden farklı olarak aile içerisinde sosyal adalet konusunda herhangi bir kazanımının olmadığını ve sosyal adalete dair sahip olduğu bilgi, tutum ve değerleri aileden bağımsız olarak kendi yaşantıları yoluyla elde ettiğini ifade etmektedir. Bunun sebebi olarak da küçük yaşlardan itibaren öz ailesinden ayrı büyümek zorunda kalmasını görmekte ve ailesiyle sosyal adalet anlayışını içeren herhangi bir paylaşımı olmadığını ifade etmektedir. Yapılan görüşmelerde bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı konuşmak istemediğini belirten Gülten öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Şimdi biraz değişik bir aile yapısı olduğu için kendi ailemle çok birlikte yaşamadım o yüzden ailedeki sosyal adalet çok boş geldi bana hani böyle size anlatabileceğim sosyal adaletle ilgili örnek verebileceğim bir yaşantım olmadı. Yani kendi ailemle birlikte yaşamadım o yüzden böyle bir şey olmadı.

3. 1. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularının Gelişiminde Aldıkları Eğitimlerin Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının oluşumu ve gelişiminde aldıkları eğitimlerin rolü başlığı altında öğretmenlere yöneltilen “İlkokuldan başlayarak üniversite ve devamında aldığımız eğitimlerde sosyal adalet adına öğrendiğiniz şeyler nelerdir?” sorusundan elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu genel olarak bir bireyin sosyal adalet bilincinin oluşumu ve gelişiminde genellikle üniversite seviyesinde alınan eğitimin etkili olduğunu, sosyal adalet gibi soyut nitelikte sayılabilecek bir kavramın daha küçük yaşlarda alınan eğitim seviyelerinde yeteri kadar kazandırılmadığını vurgulamaktadırlar. Bunun yanında öğretmenlerin çoğunluğu sahip oldukları sosyal adalet algularının gelişiminde aldıkları eğitimin bir payı olduğunu ifade etmektedirler.

Mustafa ve Okan öğretmen sosyal adalet bilincinin gelişiminde genellikle üniversite seviyesinde aldıkları eğitimin daha etkili olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin, Okan

öğretmen sosyal adalet bilincinin gelişiminde üniversitede aldığı eğitimin rolünü şu şekilde ifade etmektedir:

Üniversite en büyük bu konudaki gelişimi üniversiteler sağlıyor ki mezun olduğum üniversite bu konuda çok iyidir. Yani işin bu boyutuyla ilgili bizim alanımız da sosyal bilimler olduğu için gerek ders çerçevesinde akademik ders çerçevesinde gerekse hocalarımızla yaptığımız sohbetler ve ülkenin bulunduğu siyasi konjonktür ve halkla olan devlet bütünleşmesi açısından sosyal adaleti çok iyi özümlediğimizi iyi anladığımızı düşünüyorum ben.

Ersin öğretmen ise sosyal adaletle ilgili olarak ilkokuldan itibaren doğrudan sosyal adalet kavramı verilme dahi sosyal adaletle ilgili olan kavramların verildiğini ve özellikle bir vatandaş olarak eşitlik ve etnik ayrımcılık yapılmaması gibi konularla ilgili olarak aldığı eğitimlerde önemli kazanımlar elde ettiğini vurgulamaktadır. Örneğin, eşitlik kavramıyla ilgili olarak aldığı eğitimlerde vurgulanan yanları şöyle ifade etmektedir; “Sosyal adalet yani bütün bu öğrendiklerimizden tabii şimdi çok genel bir kavram. Ama ilkokuldan bu tarafa hep bize öğretilen nedir işte eşitlik temelinde, hak özgürlük temelinde bir vatandaş olmamız.” Ersin öğretmenin, sosyal adalet bilincinin gelişiminde aldığı eğitimlerin rolünü açıklamaya devam ederken değindiği bir diğer kavram ise etnik ayrımcılıktır. Ersin öğretmen, aldığı eğitimlerde derslerine giren hocalarının etnik ayrımcılık yapılmaması gerektiğini vurguladığını ve etnik ayrımcılık yapılması konusunun sosyal adalet anlayışına ters bir durum olduğunu şu şekilde ifade etmektedir; “Okulda işte herkesin eşit olduğu, ülkenin doğusu ile batısının her türlü etnik temele sahip olan insanların her türlü alanda eşit olduğu öğretilir.” Böylelikle Ersin öğretmen aldığı eğitimlerde sosyal adalet algısının gelişmesi adına bireylere eşit davranmanın ve etnik ayrımcılık yapmamanın önemine değinildiğini vurgulamaktadır.

Yiğit öğretmen ise sosyal adalet algısının gelişiminde aldığı eğitimin önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Aldığı eğitimlerde insana saygı duyulması, ayrımcılık yapılmaması ve barışın önemine dair çeşitli kazanımlar elde ettiğini böylelikle sosyal adalet anlayışının oluşumu ve gelişiminde aldığı eğitimlerin önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bize de öğretmenlerimiz her zaman insan bazlı sosyal bilgiler dersine giren öğretmenlerimiz hem işte ilköğretim, ortaöğretim hem üniversitede olsun, insanın sadece insan olduğu için değerli olduğu bir de bizim dersimizde kölelik falan var ya yani tarih marifet hep onlardan dem vurup işte insanın insan olduğu için değerli olduğu ırk, din, dil ayrımı hep o öğretildi bize. Yani hani insana insandan dolayı değer vermemiz gerektiği öğretildi. Onun dışında da işte diğer konularda da her zaman ben hiç bir ayrımcılık duymadım.

Yiğit öğretmen, sosyal adalet konusunda insana değer verilmesi ve ırk, din, dil konularında ayrımcılık yapılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu değerleri kazanma konusunda da aldığı eğitimlerin ve öğretmenlerinin önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal adaletle ilgili olarak bir diğer boyut olan barışa vurgu konusunda da Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Mesela savaşlar olsun hocalarımız konuyu anlatırdı mesela Kurtuluş Savaşı sonra da şunu derlerdi hani artık biz Yunanlılarla mesela işte şeyiz derdi mesela artık barışız falan hiç öyle bir ayrımcılık duymadım şu ana kadar.” Melek öğretmen ise öğretmenlerin söylemlerinden bahsederek aldığı eğitimlerde sosyal adalet konusunda ve diğer konularda genel olarak nasihate dayalı konuşmalar yapıldığını ancak bu konuşmaların da davranışa dönüşmekten uzak kaldığını bu nedenle de sosyal adalet anlayışını yansıtan davranışların içselleştirilmesinin güç olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır; “Sosyal adalet adına işte söylediğim gibi hep öğretmenlerimiz bize sözel şeyler nasihatler yaptı ama davranışlar anlamında zayıf kaldı. İşte küfür etmeyin falan hep bu tip şeyler söylediler.”

Diğer öğretmenlerin aksine Gülten ve Gülcan öğretmen ise bir okul çatısı altında aldıkları eğitimin, sosyal adalet algılarının oluşumu ve gelişiminde etkili olmadığını ifade etmektedirler. Gülcan öğretmen kendisini sosyal adalet bilinci yüksek bir insan olarak görürken bu özelliğini kazanması konusunda aldığı eğitimlerin katkısı olmadığını düşünmekte ve sosyal adalet bilinci kazanabilmesini daha çok kendi gayreti ile açıklamaktadır. Bunu da şu ifadelerle dile getirmektedir; “Bence ben kendimi yetiştirdim hani bana çok da Türk eğitim sisteminin çok katkısının olduğunu düşünmüyorum.” Benzer şekilde Gülten öğretmen de Gülcan öğretmen gibi okul çatısı altında aldığı eğitimlerin sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde önemli bir etki yaratmadığını ancak TEGV(Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) tarafından düzenlenen bir eğitim seminerinde sosyal adaletten bahsedildiğini ve bu seminerde gerçekleştirilen etkinliklerin sosyal adalet anlayışının gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunu da şu ifadelerle dile getirmektedir:

Benim sosyal adaletle ilgili öğrendiğim en önemli yer diyeyim hani sosyal adaleti en iyi öğrendiğim yer TEGV’in bir eğitimi vardı Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfının bir eğitimi. İnsanım, Bireyim, Yurttaşım diye bir eğitim almıştık bir profesör kendileri yayınevi açmışlar orada eğitim veriyorlardı. Oradaki eğitimlerde kitap hazırlamışlardı orada öğrendim. Sosyal adaletin en güzel anlatıldığı yer orasıydı. Uygulamaya yönelik bir seminerdi yani bize İnsanım, Bireyim, Yurttaşım eğitimi verildi o eğitimde çocuklara vatandaşlık dersini nasıl

öğreteceğimizle ilgili eğitimler vardı. Orada ne öğrendik mesela örnekle açıklayayım şöyle bir yaşantı örnek olay üzerine çalışmıştık bir park alanında faytonlar var araçlar girmiyor, faytonların görünüşü hoş gözüküyor ama bir taraftan da atların kokusu var bu durumda ne yaparız. Hani adaletli olmak için insanların sağlığı, kokuyu engellemek için ne yaparız ya da hoş görünmesi için ne yaparız gibi bir örnek olay üzerinden çalıştay yapmıştık güzeldi o geldi aklıma. Onun dışında daha çok uygulamaları vardı ama hatırlamıyorum tam olarak.

3. 1. 3. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularının Gelişiminde Çalıştıkları Kurumların Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının gelişiminde çalıştıkları kurumların rolü başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Şu ana kadar çalıştığınız kurumlarda kurum içi sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz?” ve “Şu ana kadar çalıştığınız kurumlar sizin sosyal adalet algınızın gelişiminde nasıl bir rol oynadı?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin sosyal adalet algularının oluşumu ve gelişiminde çalıştığı kurumların rolüyle ilgili görüşleri genel olarak iki farklı grup altında toplanmaktadır. Geçmiş yıllarda özel okulda çalışmış ve halen daha özel okullarda çalışan öğretmenlerin alguları ile devlet okullarında çalışan öğretmenlerin bu başlıkla ilgili olan alguları farklılaşmaktadır. Özel okullarda çalışmış veya çalışmakta olan öğretmenlerin çoğunluğu özel kurumları sosyal adalet açısından yetersiz seviyede görmekte ve çalışanlara karşı sosyal adaletin yeteri kadar uygulanmadığını düşünmektedirler. Ancak devlet kurumlarında çalışan öğretmenlerin çoğunluğu ise kurumlarının sosyal adalet açısından iyi seviyede olduğunu ve önemli sosyal adaletsizliklerle karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Ancak öğretmenler, özel ya da devlete bağlı olup olmaması fark etmeksizin bireysel ilişkilerde sorunlar olsa bile kurumsal ilişkilerde sosyal adaletin mutlak olması gerekenlerden biri olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin, Melek öğretmen bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır:

Eğer çalıştığınız yerler kurum olma özelliğine sahipse bu tarz hani sosyal adalet gibi olması gereken özellikler de onlar da olmuş oluyor ama şimdi kurum olarak var olan adalet vardır bir de birebir ilişkilerde var olan adalet vardır. Kurum var olan adaletini sürdürebilir çalıştığım kurumlarda bu hep vardı ama kişiler arasındaki adalette tabi ki bazen sektemeler olabiliyor.

Meslek hayatı boyunca devlete bağlı kurumlarda çalışan Mustafa öğretmen birlik ve beraberliğin önemini çalıştığı kurumlarda öğrendiğini, iş arkadaşlarıyla birlik ve beraberlik içerisinde olunması gerektiğini ve böylece sosyal adalet açısından daha gelişmiş bir çalışma ortamı yakalanabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, Mustafa

öğretmen çalışma ortamında karşılaştığı farklı fikirler sayesinde kendi düşüncesini zenginleştirebildiğini de dile getirmektedir. Bu düşüncesini de şöyle özetlemektedir:

Bu kurumda çalışırken birbirini şikâyet etmemeyi öğrendim yani. Ne yapacaksın çalışan insan ve burada çok sayıda öğretmeniz biz birbirimizin kuyusunu kazmaktan ziyade birbirimizi desteklemeyi ben çok iyi öğrendim burada kurumda. Yani yapımda böyle bir şey var ama burada öğrendim yani kurumda birbirini desteklemeyi, kenetlenmeyi öğrendim. Bu var bir de branş olarak farklıyız tabi ki hayata bakış açılarımız da farklı şimdi ben üç tane pencere açıyorsam öbürü farklı bir şey söylüyor daha farklı bir pencere açıyor dünyaya bakış açısı işte farklı görüşlerden aldıkça değişebiliyor. Üzerine katabiliyorum bu oldu bu var. Ama beraber olmayı, beraberliğin ne kadar önemli olduğunu burada öğrendim diyebilirim ha çalışan insan da öyle olmalı zaten.

Ahmet öğretmen, çalıştığı kurumda yer alan meslektaşlarının yaptığı bazı uygulamalar ile sosyal adalet açısından kendisine örnek oluşturduğunu ve sosyal adalet konusundaki duyarlılığını artırdığını vurgulamaktadır. Örneğin; meslektaşlarının ekonomik açıdan yetersiz durumda bulunan öğrencilere çeşitli yardımlarda bulunması ve bu öğrencilerin bazı ekonomik olanaklardan yararlanabilmesi için meslektaşlarının uğraş vermesi ve yine ekonomik açıdan yetersiz durumda bulunan öğrencilere merkezi sınavlara hazırlanmaları konusunda yardımcı olacak ücretsiz ek kurslar vermeleri çalıştığı kurum çatısı altında Ahmet öğretmeni, sosyal adalet adına etkileyen olaylar olarak göze çarpmaktadır. Ahmet öğretmen de bu tip çalışmalara katılma konusunda özen gösterdiğini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Bazen mesela ekonomik durumu iyi olmayan öğrenciler olabiliyor. Okul idaresi bunları tespit edip işte elden geldiğince bunlara yardımcı olmak bu zaman zaman birtakım öğretmen arkadaşlarımızın hani ekonomik durumu iyi olan birtakım öğretmen arkadaşlarımızın erzak yardımları olabiliyor, kılık kıyafet yardımları olabiliyor. Onun dışında idare olarak birtakım tasarruflarda bulunabiliyoruz. Kaymakamlık, valilik aracılığıyla birtakım destekler sağlanmaya çalışılıyor. Ekonomiden biraz dışarıya doğru taşırırsak mesela dershaneye gidemeyen dolayısıyla sınava hazırlanma konusunda diğerlerinin gerisinde kalacak birtakım öğrencilere, başarılı öğrencilere tabi hafta içi okuldan çıktıkları zaman çeşitli öğretmen arkadaşlarla beraber birer saat birer saat sınavlara hazırlama yolunda bir destek sağlamaya çalışıyoruz.

Okan öğretmen ise kurum içerisinde çalışan öğretmenler arasında sosyal adalet açısından bir sorun olmadığını dile getirirken, kurum içerisinde yer alan çalışanların birbirlerine karşı adaletsiz bir uygulama içerisinde olmadıklarını dolayısıyla da meslektaşlarıyla arasında sosyal adaletsizlik içeren bir yaşantı bulunmadığını ifade etmektedir. Bunu da şu şekilde dile getirmektedir; “Yani şimdi şöyle biz kendi çalışanlarımızla aramızda sosyal adaletsizlik olduğunu düşünmüyorum okul içerisindeki meslektaşlarımızla.” Okan öğretmen gibi bir devlet okulunda çalışan Yiğit öğretmen de kurum içerisinde herhangi

bir sosyal adaletsizlik yaşanmadığını çünkü özel bir okulun aksine devlet okulunda herkesin devletten maaşını aldığını ve kurumun maddi olarak kazanç elde etme gibi bir amaç taşımadığını ifade etmektedir. Kazanç elde etme amacı olmadığı için de özellikle çalışan hakları açısından sosyal adaletsizliklerin daha az yaşandığını vurgulamaktadır. Yiğit öğretmen düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir; “Köyde çalıştım sonra da buraya geldim yine çalıştığım ortamlarda hiç böyle adaletsizliğe uğradığımı düşünmedim zaten hani ortada bir para dönmüyor hani zaten hepimiz devletten maaş alıyoruz o yüzden adaletsizlik olmuyor.” Ancak geçmiş yıllarda özel kurumlarda da çalışan Yiğit öğretmen, devlet okullarının aksine özel okullarda ekonomik temelli sosyal adaletsizlikler yaşadığını şu sözleriyle dile getirmektedir:

Özel kurumlarda oldu. Dershanede çalışmıştım 2008-2009 yılında orada çok büyük bir sosyal adaletsizlik vardı. Çok cüzzî miktar komik rakamlara 500 lira para alıyordum ben sigortalı sadece sigortamız yatıyordu. Çok zor şartlarda sabah 7’de evden çıkıyordum akşam 9’da eve geliyordum çok düşük ücretlere çalışıyorduk orada oldu özel kurumda. Devlete geçince tabii ortada bir para olmadığı için sadece işte günlük işleyiş var onda da çok büyük bir uçurum olmuyor yani.

Yiğit öğretmene benzer şekilde geçmişte özel okulda çalışan veya halen daha çalışmakta olan Emine, Gülten ve Ercan öğretmen de bu başlık altında çalıştıkları özel kurumların sosyal adaletsizliğe neden olduğunu düşündükleri uygulamalarından bahsetmektedirler. Öğretmenler çalıştıkları özel kurumlarda sosyal adaletsizliğin daha yoğun olmasının sebebi olarak şunları göstermektedir; maddi kazanç elde etme amacıyla kurulmuş kurumlar olmaları, merkezi sınavlara dayalı çalışma sisteminin varlığı, öğrenci velileri ve okul yönetimlerinin sınav odaklı salt başarıya odaklanmış olmaları. Bu durumların varlığı da öğretmenlere göre sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan diğer değerlerin geri plana itilmesine neden olmaktadır. Ercan öğretmen uzun yıllar boyunca özel sektör içerisinde çalıştığını ve bu kurumların, sosyal adalet ve adalet gibi kavramlar ile uyumlu olma konusunda zorluklar yaşadığını vurgulamaktadır. Ercan öğretmen bu durumla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Biz hep özel sektörde çalıştığımız için buralarda adalet kavramı biraz daha değişik. Maddi amaçla kurulmuş olan kurumlarda adalet kavramı çok fazla dikkate alınmıyor açıkçası. Buradaki önemli olan değerler başarılı olma sınavlardaki başarılar genel ölçüt. Ne açıdan bu başarıları artırırsan o derece değerlisin onun dışında herhangi bir şekilde değer yok. Yani öğretmenliğin tanımı ve bahsettiğin sosyal adalet kavramının tanımları burada çok daha değişik. Burada kurallar biraz daha keskin bu insanların birliktelik duyguları, okullardaki işte o eğitim ve öğretim kısımları burada biraz daha birbirinden ayrılıyor öğretim biraz daha ön planda. Dediğim gibi sınav odaklı çalışıyoruz e eğitime çok fazla önem veremiyoruz.

Emine ve Gülten öğretmen de Ercan ve Yiğit öğretmenle benzer şekilde sosyal adalet algılarının oluşumu ve gelişiminde çalıştığı kurumların rolünü açıklarken özel okullardan olumsuz ifadelerle bahsetmekte ve bu kurumlarda sosyal adaletin yeterince uygulanmadığını dile getirmektedirler. Bu öğretmenlere göre özel okullar maddi kazanç elde etme amacıyla ve merkezi sınavlarda başarı elde etme amacıyla kurulmuş oldukları için sosyal adaletin sağlanması gibi bir önceliğe sahip olmamaktadır. Geçmiş yıllarda özel kurumlarda çalışan Emine öğretmen, özel kurumları sosyal adalet açısından yetersiz bulduğunu ve bu sosyal adaletsizliğe bazı öğretmenlerin de gösterdikleri tutum ve davranışlar ile neden olduğunu şu örnekle açıklamaktadır:

O kurumları çok adaletsiz buldum sırf para yüzünden öğrencilere hiç olmadığı şekilde davranmalarını hiç hak etmedikleri şekilde davranmak çok bana yanlış geliyor. Ben hayatım boyunca da sürekli eleştireceğim o kurumları, hiç bir çocuğumu göndermeyi de düşünmüyorum çok katırım onlara karşı çok sertim yani. Tamam, hani eğitimi gerçekten iyiydi hani öğretmenlerle isteyen çocuklar başarılı çocuklar gerçekten elde ettikleri şeyler çok güzel özel okuldan da ama hani genelde böyle şımarık, yaramaz çocuklara bakarsak onlar hiç hak etmedikleri şeylerle karşılaştı orada. Sırf paralı okul olduğu için. Mesela şunu anlatabilirim öğretmenler odasında bir öğrenci hakkında görüşe varıyoruz velisi gelince söyleriz diye velisi geliyor 5 dakika önce konuşmuştuk kapıdan önce giriyor. Ondan sonra diyorlar ki genelde kötü şeyler konuşmuştuk biz kendi aramızda bunu velisine iletelim diye bir bakıyorum sizin öğrenciniz bir tane, çok düzgün yetiştirmişsiniz ben böyle hani çok acayip geliyordu bana oradaki öğretmenlerin tavırları.

Gülten öğretmen de Emine öğretmen gibi özel kurumlarda çalışmış veya çalışmakta olan öğretmenlerden biridir. Gülten öğretmen, diğer öğretmenlerden farklı olarak özel kurumların var oluş sebebini eğitim alanındaki sosyal adaletsizliğin varlığına bağlamaktadır. Özel kurumlar ve devlet okulları arasındaki olanakların farklı olmasının öğrenciler açısından da sosyal adaletsizlik yarattığını düşünmektedir. Bu düşüncelerini de şu şekilde ifade etmektedir:

Şimdi zaten çalıştığım özel kurumlar sosyal adalet olsaydı olmazlardı diye düşünüyorum. Hani bir ülkede zaten özel okulun olması Milli Eğitimin ne kadar kötü olduğunu gösterir bence. Hani okulların devlet okullarının her yerde eşit olması gerektiğini düşünüyorum ben ama işte böyle şartlar olduğunda da insanlar çocuklarını göndermek istiyorlar. Zaten şu anda da devlette de özel okula teşvik var devlet okullarını yarım gün yaparak özele gitmelerini istiyorlar. Böyle bir kurumda çalışarak sosyal adaletin Türkiye’de olduğunu söyleyemem. Hani böyle kurumlara biraz daha geliri ortalamanın üstünde olan ailelerin çocukları geliyor. Onlardan tabi ki etrafına yardım etmek isteyenler oluyor, bunların sağladığı bir sosyal adalet olabiliyor. Ama dediğim gibi sistemin başı çürük sonundan çok da fazla verim bekleyemiyorum ben.

Diğer öğretmenlerin aksine uzun yıllardır özel kurumlarda çalışmakta olan Gülcan öğretmen ise özel okullar için farklı ifadeler kullanmaktadır. Gülcan öğretmen çalışmakta olduğu kurum içerisinde çok büyük haksızlıklar yaşanmadığını, haksızlıkların yaşandığı

durumlarda sorunlarını iletebildiklerini, kurum içerisinde sevgi, saygı, hoşgörü gibi değerlerin olduğunu ve baskıcı bir tutumun izlenmediğini dile getirmektedir. Böyle bir ortam içerisinde çalıştığı için de diğer öğretmenlerin aksine sosyal adalet anlayışı açısından bireysel olarak gelişim gösterebildiğini ve yeni kazanımlar elde edebildiğini vurgulamaktadır. Gülcan öğretmen bunları şu şekilde dile getirmektedir:

Sosyal adalet var bizde elimizden geldiğince onu sağlamaya çalışıyoruz. Olmadığı zamanlarda çünkü biz söylüyoruz bunu gerekli makamlara yani sesimizi bir şekilde duyuruyoruz çok büyük haksızlıklar zaten hani yapılmıyor çünkü bir eğitim kurumunda bunlara çok dikkat edilmesi gerekiyor. Yani işte sevgi, saygı, hoşgörü onlar demokratik olarak biraz daha iyi bir kurumuzu onu düşünüyorum yani baskıcı değiliz hiç bir konuda gereksiz işlerle uğraşmıyoruz e yani elimizden geldiğince eşitliğe önem vermeye çalışıyoruz öyle.

3. 1. 3. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularının Gelişiminde Yaşadıkları Şehirlerin Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının gelişiminde yaşadıkları şehirlerin rolü başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Şimdiye kadar yaşadığınız şehirlerdeki sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz?” ve “Yaşadığınız şehirler sosyal adalet algınızın oluşumu ve gelişimi açısından sizi nasıl etkiledi?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu bu başlık altında Türkiye'nin batısında yer alan ve şu an yaşamakta oldukları şehirle ilgili olarak ifadelerde bulunma yoluna gitmişler ve şu anda yaşamakta oldukları şehri sosyal adalet açısından gelişmiş seviyede gördüklerini ve bu sayede sosyal adalet algularının gelişimi açısından olumlu örneklerle karşılaşma fırsatı yakalayabildiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, bireyler arası gelir uçurumunun az olması, sosyal olanakların çok çeşitli olması ve ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımların çokluğu gibi nedenlerden ötürü şu an yaşadıkları şehrin sosyal adalet anlayışının gelişkin olduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenlerden bazıları ise öğretmenlik mesleğinin bir gereği olarak belirli bir dönem boyunca Türkiye'nin doğusunda yer alan şehirlerde çalıştıklarını ancak yaşadıkları bu şehirlerde kadın-erkek eşitliği, kız çocuklarının okullaşma oranı gibi konularda çeşitli sosyal adaletsizliklerle karşılaştıklarını ve bu durumun da kendi yaşantılarını olumsuz yönde etkilediğini özellikle kadın-erkek eşitliği açısından bir sosyal adaletsizlik yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Okan, Mustafa, Gülten, Ahmet ve Ercan öğretmen sosyal adalet konusunda şu an yaşamakta oldukları şehrin vatandaşlara sunulan sosyal ve kültürel olanaklar, yapılan yardımlar ve halkın toplumsal olaylara karşı duruşu gibi birçok açıdan Türkiye'nin diğer şehirlerine oranla daha gelişkin bir seviyede olduğunu ifade etmektedirler. Bu durumda şehirde yaşayan bireyler olarak kendilerini sosyal adalet konusunda olumlu etkilediğini ve bazı konulara karşı daha duyarlı hale getirdiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin, Gülten öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yaşadığımız şehir dışarıdaki şehirlere baktığımızda ben hep şey diye nitelendiririm yaşadığımız şehri akvaryum olarak nitelendiriyorum. Farklı bir şehir o yüzden hani burada kendi şehrimde sosyal adaletin biraz daha iyi olduğunu düşünüyorum şartların. Bunda da tabi belediyelerin sosyal devlet anlayışını özümsemiş olması biraz daha etkili diye düşünüyorum. Tabi tamamen yok ama belki diğer şehirlere göre biraz daha fazla ya da şöyle değerlendiriyorum mesela çok gidip gezdiğimiz İstanbul'la yaşadığımız şehri kıyasladığımda çok fazla fakir insan görürken burada daha az görüyoruz. Hani şehrimizde biraz daha sosyal adalet olduğunu düşünüyorum çok fazla olmasa da. Hani yardıma duyarlı kişiler var şehrimizde o yardımların da iyi yapıldığını düşünüyorum.

Ercan öğretmen ise Gülten öğretmene benzer olarak içinde yaşadığı şehrin diğer şehirlere oranla sosyal adalet açısından daha iyi durumda olduğunu ve bunun da halk, yönetim ve okullar gibi birçok unsurun bir araya gelmesi ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. İçinde yaşadığı şehrin sağladığı bu olanaklar sayesinde “Kendisinin sosyal projeler üretmek adına çeşitli halk meclisi çalışmalarında bulunduğunu” eklemektedir. Ercan öğretmen içinde yaşadığı şehirdeki sosyal adaleti şöyle yorumlamaktadır:

Diğer şehirlere nazaran tabi içinde yaşadığımız şehrin yapısı biraz daha farklı daha sosyal demokrat bir yapıya sahip halk olsun ortam olsun üniversiteler olsun bu bağlamda daha özgür bir ortam var. Yani bunu neye dayanarak söylüyorum Türkiye'deki pek çok vilayeti gezdiğim için Güneydoğu, Doğu Anadolu bunun dışındaki diğer yerler bunlarla mukayese ettiğimde içinde yaşadığımız şehrin tabi ayrıcalıklı bir konumu var. Bu açıdan içinde yaşadığım şehrin insanları biraz daha şanslı diye düşünüyorum.

Ahmet öğretmen ise yaşadığı şehirdeki sosyal adalet anlayışına farklı bir açıdan yaklaşarak vatandaşlara yapılan maddi ve diğer yardımlardan bahsetmiş ve yaşadığı şehri bu yönüyle diğer şehirlerden ayrı tutarak sosyal adalet konusunda yapılan yardımların ve çeşitli kamu hizmetlerinin önemine değinmiştir. Ahmet öğretmen bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

Yaşadığım şehre baktığımda burada yerel yönetimlerin işte aşevi var Büyükşehir belediyesinin işte oradan insanlara bir takım yardımlarda bulunuyorlar. Onun dışında hani valilik kanalıyla hükümetin yürüttüğü bazı yardımlar var gıda, erzak yardımı ya da işte yakacak yardımı bunun gibi şeyler. Onun dışında özellikle yine yakından tanıdığım bildiğim

insanlar olduğu için söyleyebiliyorum e engelli vatandaşlara evde bakım hizmeti karşılığında ödenen bir takım ücretler var aklıma gelen ilk etapta bunlar.

Türkiye'nin batısında yer alan büyükşehirlerden birinde uzun süre yaşayan Yiğit öğretmen ise diğeri öğretmenlerden farklı şekilde ekonomik olarak alt düzey olarak kabul edilebilecek bir mahallede yetiştiğini, bu ortamın sosyal adalet algısını şekillendirmesi açısından etkili olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir ortamda yetişmesi sayesinde toplumlarda ekonomik olarak var olan uçurumları daha iyi görebildiğini, bu tip ortamlarda yaşayan bireylerin ruh halini daha iyi anlayabildiğini vurgulamaktadır. Ayrıca ekonomik açıdan tüm yakın çevresinde yetersizlikler yaşandığını bu durum nedeniyle de kendisinde görülmesi bile çevresindeki çoğu insanda kolay yoldan maddi kazanç elde etme çabasının görüldüğünü, yaşanan ekonomik dengesizlikler nedeniyle alt ekonomik düzeyde yer alan bölgelerde yaşayan bireylerin hızlı bir şekilde maddi birikim yapabilmek için emek sarf etmeden kazanç elde etme yolunu tercih edebildiğini ifade etmektedir. Yaşanan sosyal adaletsizlik nedeniyle bireylerde suça yönelmenin de sıklıkla görülebildiğini bunun temelinde de maddi olanaksızlıkların yattığını belirtmekte ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Yaşadığım şehir büyükşehir olduğu için orada zaten çok net gözlemleyebiliyoruz. Benim zaten oturduğum yer varoş mahalleydi işte hatta TV'de dizisi bile çekildi. Orada doğup büyüdük. Orada zaten çok net görebiliyorsunuz işte deniz kenarında oturan ayrı bir grup var farklı mahallerde oturan büyükşehirlerde zaten çok daha net gözleniyor küçük şehirlere göre. Şöyle diyeyim sahil kesimlerinde çok lüks evlerde oturup tam tersi onların hemen arka sokağında çok daha kötü durumlarda yaşayan insanlar büyükşehirlerde yaşıyor. Zaten bu sadece Türkiye'de geçerli değil. Mesela Fransa. Fransa'nın banliyölerinde işte bu Marsilya kentinde sürekli zaten orada da sorunlar çıkıyor. Özetle dünyada da zaten böyle büyükşehirlerde bu ayrım hala daha var çok daha derin giderek de derinleşiyor zaten kapanacağına. Bu durum beni nasıl etkiledi yani bunun kötü bir şey olduğunu ilerleyen yıllarda bölgeler arasında insanlar arasında sıkıntılar olduğunu oradaki insanların suça yönelmeye başladıklarını ilerleyen yıllarda suça yönelmeyen insanların da ailesine karşı şiddete başvurduklarını ve ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını gördüm. Bu kadına şiddet olsun, çocuğa şiddet, ekonomik sıkıntılar çocukların orada yetişen çocukların zengin kesimlere özenmesi ve bunların onlar gibi hareket etmeye başlaması ve bunlar da yine suça yönlendiren şeylerden biri. İşte kısa yoldan para bulmak kumar şans oyunları çok fazla yani. Bu kesimdeki çocuklar çok fazla şans oyunu oynar. Yani aşırı derecede her hafta her gün futbol bahisleri mesela ben her gün futbol bahisleri oynayan biliyorum yani hem de yüksek meblağlarla e niye çünkü kısa yoldan parayı bulayım onlar gibi olayım o şekilde arabaya bineyim diye. Tabi bunda medyanın TV'nin de etkisi olduğunu düşünüyorum.

Geçmiş yıllarda Türkiye'nin doğusunda, güneydoğusunda ve iç bölgelerinde yer alan bazı şehirlerde yaşayan Ercan, Ersin, Emine ve Mustafa öğretmen ise bu bölgelerde yer alan şehirlerdeki yaşantıları süresince kimi sosyal adaletsizlikler yaşadıklarını ve sosyal olanaklara erişim konusunda sıkıntılar yaşadıklarını ya da sosyal adaletsizlik yaşanan

durumlara tanık olduklarını ifade etmektedirler. Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusunda yer alan şehirlerde yaşayan Ercan ve Emine öğretmen bölgede var olan hayata bakış açısı ve güvenlik gibi durumlar nedeniyle bazı özgürlüklerinin kısıtlandığını, kadın-erkek eşitliği konusunda çeşitli sorunlar yaşadıklarını dile getirmektedirler. Yaşantılarının bu dönemlerini olumsuz olarak atfetseler de bazı hakların önemini kavrama ve toplumsal yaşantı içerisinde var olan kimi sosyal adaletsizlikleri görme açısından yararlı bulmaktadırlar. Örneğin, Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde doğan ve büyüyen Emine öğretmen, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan bir şehirdeki yaşantısını ve o bölgedeki durumu şöyle dile getirmektedir:

İlk defa Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan bu şehre gittiğim zaman çok şey olmuşum hani çok nasıl diyeyim çok farklı gelmişti bana. İşte kadınlar dışarıya çıkınca birazcık da böyle farklı giyinince çok farklı bakıyorlar. Hani çok böyle bir herkesin gözü orada sanki böyle bir uzaylı kıyafeti giymişim çıkmışım dışarıya gibi çok farklı geliyor insana ya da hava karardıktan sonra bir bayanın dışarı çıkması tek başına ya da bayan arkadaşlarıyla ona çok farklı bakılıyor. Ondan sonra mesela ben kendi okul arkadaşlarımla aynı yol üzerinden geçmiştik mesela ben iki farklı hatta üç farklı okulda çalışmışım o şehirde işte diğer okulumun müdürü, öteki okulumun öğretmen arkadaşı vardı matematik öğretmeni arkadaşımız erkek birlikte bir yere gidiyorduk ikimiz arkadaşlarımızla buluşacaktık. Bana selam vermedi mesela gördü kafasını çevirdi böyle. O hani kadınlara orada işte evde otursun çocuğuna baksın o şekilde bakıyorlar. Şimdi doğup, büyüdüğüm şehirle o şehri karşılaştığımda öyle genellikle ben bayan olduğum için o şeyleri gördüm.

Emine öğretmene benzer şekilde Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehirde çalışan Ercan öğretmen de doğup, büyüdüğü şehir ile bölgede yer alan şehri karşılaştırma yoluna giderek bölgede geçen süre boyunca güvenlik gibi gerekçeler nedeniyle seyahat etme gibi kimi özgürlüklerinin kısıtlandığını bu durum sayesinde de kendi şehri ile farklı şehirleri mukayese etme olanağı bulunduğunu dile getirmektedir. Böylelikle sosyal adalet konusunda "Sahip olduğu farkındalığın arttığını vurgulamaktadır." Mustafa öğretmen ise Türkiye'nin iç bölgelerinde yer alan bir şehirde uzun yıllar boyunca yaşadığını ancak bu şehirde sosyal olanakların ("Sinema, tiyatro, konser") çok yetersiz olduğunu ve bu yüzden bu şehrin sosyal adalet olarak gelişkin olmadığını bu nedenle o şehirde sosyal adalet anlamında çok fazla kazanım elde edemediğini vurgulamaktadır. Yani Mustafa öğretmen bir şehrin sosyal adalet açısından gelişkin kabul edilebilmesi için sosyal ve kültürel olanaklarının üst düzeyde olması gerektiğini düşünmektedir. Mustafa öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

Ben iç bölgelerde yer alan bir şehirde büyüdüm. Orası küçük bir yer gelenekçi bir yapıya sahip. Ana fikir olarak o şehirden sosyal adalet anlamında çok fazla bir şey kazandığımı söyleyemem. Ama tabii şey de var mesela o şehir küçük bir yer olduğu için toplumda insanlara

bir şeylerin kazandırılabilmesi için bulunduğu yerin gelişmiş olması gerekiyor. Yani mesela o şehre babam tayin ol gel diyor burada ol diyor. Burası harika diyor işte herkesi tanıyorsun diyor avantajların daha büyük diyor. Yok dedim baba ben o şehirde artık yapamam çünkü bulunduğu yerin insana bir şeyler kazandırabilmesi için oranın ilk etapta birçok yönünün güzel olması gerekiyor ki insan bir şeyler kazanabilsin. İşte sosyal olur kültürel olur...

Ersin öğretmen ise çalışma yaşantısının bir bölümünü Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehirde geçirdiğini ve bu süre içerisinde bölgede özellikle kız çocuklarının okullaşma oranında rakamsal olarak büyük bir eksikliğin varlığına tanık olduğunu ifade etmektedir. Bunun kız çocukları açısından sosyal bir adaletsizlik olduğunu vurgulayan Ersin öğretmen yaşanan bu gibi durumların o bölge içinde normal olarak karşılandığını ancak kendi açısından bu gibi durumların önemli bir sosyal adaletsizlik olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Mesela işte Türkiye'nin doğusunda yer alan şehirde çalıştığım zaman oradaki kız çocuklarının eğitim alma hakkının erkekler kadar çok da eşit şartlarda verildiğini düşünmüyorum. Hatta işte kampanyalar yapıldı. Haydi Kızlar Okula kampanyası, Eğitime %100 Destek kampanyası ama burada tabii oradaki insanların özellikle sosyal adalet açısından düşünecek olursak böyle bir terazinin kefesinin eşit olmadığını görüyoruz kız çocuklarının ve erkek çocuklarının. Tabii bu şu anlama gelmesin yani oradaki insanlar da okumaya karşı kız çocuklarını okutmaya karşı değil ama onların okuldan beklentileri ve okuldan istekleri çok farklı yani bize bakış açıları çok farklı onun için aynı şekilde değerlendirmek yanlış olur. Ama orada şimdi tabii toplum yapısı da aynı şekilde sosyal adaleti şekillendirirken erkeğin bir adım önde olduğu 1-0 önde olduğu bir şey var sosyal yapı var ister istemez öyledir. İşte en basitinden bir kişi çocuğunu dedesinin yanında sevmez böyle bir anlayış vardır. Veya kız çocuklarının böyle çok fazla görünmesi veya konuşması bir yerde görüş belirtmesi çok fazla istenilen bir şey değildir. Bu açıdan baktığımız zaman cinsiyet manasında bir adaletsizlik var. Yani aslında oradaki yaşantı geleneksel bir âdetin okula yansımasydı. Kız çocuklarının okula gönderilmemesi veya çocukların istediği veya istemediği halde eğitimine devam ettirilmemesi gibi bir durum söz konusuydu. Evrensel ilkeler açısından baktığımız zaman hani normal bir insanın düşüncesi bu konuda nasıl olmalı herkes eşit bir şekilde eğitim öğretim görme hakkına sahip olmalı. Oradan bugüne benim düşüncemde çok büyük farklılık olmadı yine olması gerektiği gibi düşünüyorum orada yaşarken de kız çocukların okula gönderilmesi gerektiğini düşünüyordum.

Melek öğretmen ise sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde yaşadığı şehirlerin önemini açıklarken şehirlerin büyük veya küçük olmalarının sosyal adalet açısından önemli olduğuna değinmektedir. Melek öğretmen, nüfus ve ekonomi olarak küçük kabul edilen şehirlerde kültürel özellikler ve geleneksel değerlerin daha ön planda olduğunu ve bu sayede sevgi, saygı ve adalet gibi değerlere daha fazla önem verildiğini ifade etmektedir. Buna karşın nüfus ve ekonomi olarak büyük kabul edilen şehirlerde ise yaşamın hızlı akışı, iş hayatının yoğun olması ve kalabalık insan topluluklarının varlığı gibi sebeplerden ötürü sosyal adaletle ve sosyal adaletle ilgili olan değerlere daha az önem verildiğini ifade etmektedir. Kendi yaşadığı şehri büyük bir şehir olarak kabul eden Melek

öğretmen sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan değerlerin çok fazla görünmediğini vurgulamaktadır. Melek öğretmen düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Sosyal adalete bakış şöyle şimdi küçük çaplı illerde yani ekonomik düzeyi ya da ekonomik anlamda çok gelişmemiş yerlerde kültürel özellikler daha ön plandadır daha ortadadır. İnsanlar da bu kültürel özelliklerle yoğrulan insanların sosyal adalet anlayışı, sevgi anlayışı, gelenek anlayışı, görenek anlayışı çok daha farklıdır. O yüzden küçük şehirlerde bu tarz şeylere daha çok dikkat edilirken büyük şehrin verdiği yoğunluk kalabalık yaşam farklı insan kitlelerinden dolayı sosyal adalet konusu üzerinde hani çok da üzerinde durulamayacak kadar hızlı yaşıyoruz çünkü hayatı. Hani zaman insanlara yetmiyor bir şeyleri sindiremiyoruz özümseyemiyoruz ve özümsemeden de birçok kez adalet duygularımızı ya da düşüncelerimizi es geçip atlayabiliyoruz aslında büyük şehirlerde bu dezavantaj ama daha küçük çaplı illerde bu daha net. Çünkü kültürel dejenerasyon yok yani kültürel öğelerimizi çok böyle daha bağlıyız ve daha çok ne yapamıyoruz bunları daha birebir yaşayabilme zamanımız ve imkânımız var ama burada öyle değil büyükşehirde. O yüzden hani şu an yaşadığım şehirde bu tarz şeyler daha ön planda olamıyor ne yazık ki.

Gülcan öğretmen ise sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde yaşadığı şehirlerin önemini açıklarken yaklaşık olarak bir yıl süren yurtdışı deneyiminden bahsetmekte ve sosyal adalet algısının gelişimi açısından Türkiye ile yurtdışında yaşadığı ülkeyi karşılaştırma yoluna gitmektedir. Gülcan öğretmen öncelikli olarak yurtdışında geçen bir yıllık yaşantısının sosyal adalet algısının gelişimi açısından kendisini “Çok olumlu bir şekilde etkilediğini vurgulamaktadır.” Yurtdışında yaşadığı ülkenin insanların özellikle bireylere gösterilen hoşgörü, bireylerin tercihlerine duyulan saygı gibi konularda Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar ileri seviyede olduklarını ve bu sayede bireylerin daha özgür bir şekilde yaşantılarını sürdürebildiklerini ifade etmektedir. Gülcan öğretmen bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Yaşadığım şehirdeki sosyal adaleti mesela çok olumsuz yönde görmüyorum ama çok olumlu yönde de değil yani. Ben bu arada 1 yıldır yurtdışında bir ülkede yaşadım oradakiyle de kıyaslamam gerekirse mesela gerçekten orasıyla Türkiye arasında fark var o yönden. İnsanların bilinci o yönde gelişmiş. Yani her şeye çok alışkınlar ve yani böyle insanların her türlü tercihine çok saygı duyuyorlar yani Türkiye’de beklenemeyecek bir şey yani şaşırdığım çok noktalar oldu yani. İnsanlar arasında her türlü ayrımcılık, ırkçılık artık çok azalmış yani 1960’lardaki gibi zaten değil yani şey bile diyemiyorsun hani onların dilinde siyahilere kötü bir kelime söylediğin zaman hemen dava açılıyor o konuda çok hassaslar yani gerçekten bunu yerleştirmişler. Keşke biz de Türkiye’de bunu yerleştirebilsek.

3. 1. 3. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularının Gelişiminde Etkilendikleri Kişi veya Karakterlerin Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının gelişiminde etkilendikleri kişi veya karakterlerin rolü başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Sosyal adalet konusunda sizi etkileyen kişi veya karakterler oldu mu? Varsa eğer bu kişi hangi yönleriyle sizi

sosyal adalet konusunda etkiledi?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet algılarının oluşumu ve gelişiminde Türk tarihinde önemli yeri olan karakterlerden etkilendiklerini belirtmekte ve bu karakterler arasından öğretmenler tarafından en çok dile getirilene Mustafa Kemal Atatürk’tür. Öğretmenler, sosyal adalet algılarının gelişiminde Mustafa Kemal Atatürk’ün şu yönlerinden etkilendiklerini belirtmektedirler; köylüye değer vermesi, ülkenin tüm bölgelerine eşit yatırım yapma gayreti içerisinde olması, ülke yönetiminin ayrıcalıklı bir sınıfın elinden alınıp halka verilmesinde önemli bir rol üstlenmesi ve halkçılık ilkesinin uygulanması. Tarihi karakterlerin yanı sıra bazı öğretmenler aile bireylerinden ve eski öğretmenlerinin sosyal adalet anlayışını yansıtan uygulamalarından etkilendiklerini dile getirmektedir.

3. 1. 3. 5. 1. Mustafa Kemal Atatürk

Gülcan, Yiğit ve Emine öğretmen sosyal adalet algılarının gelişiminde Mustafa Kemal Atatürk’ün önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedirler. Örneğin, Emine öğretmen, “Atatürk’ün insanlar arasında ayırım yapılmamasını içeren halkçılık ilkesini örnek aldığı” belirtmektedir. Gülcan öğretmen ise Atatürk’ün insanlar arasında zengin-fakir ya da köylü-kentli gibi bir ayırım yapmadığını bunun kendisi için önemli olduğunu şu ifadelerle dile getirmektedir; “Atatürk’ün sosyal adalet anlayışını çok takdir ediyorum. Yani o çobanından çiftçisine her şeyine değer vermiş köylü milletin efendisidir çok önemli bir söz mesela yani onun birikimi benim için çok önemli bunlar geldi aklıma.” Gülcan öğretmene benzer şekilde Yiğit öğretmen de “Köylülere değer vermesi köylü milletin efendisidir demesi önemli” ifadesi ile halkın tüm kesimine değer verilmesini önemli görmektedir. Yiğit öğretmen bunlara ek olarak ülke yönetiminin ayrıcalıklı bir kesimin elinden alınarak, yönetim hakkının halka verilmesinde Atatürk’ün önder olmasını, maden işçilerinin can sağlığı için yapılan çalışmaları ve yine Atatürk döneminde gerçekleştirilen yatırımların ülkenin tüm bölgelerine eşit şekilde yayılmasını sosyal adalet anlayışına uygun bulmakta ve Atatürk’ün bu gibi davranışlarının kendisinin sosyal adaletle olan bakışında önemli bir yeri olduğunu ve kendi davranışlarına model olduğunu ifade etmektedir. Yiğit öğretmenin, ders içerisinde de görüşmelerde dile getirdiği şekilde sık sık Atatürk’ten bahsettiği ve onun sosyal adaletin sağlanması adına

gerçekleştirdiği uygulamalarına yer verdiği görülmüştür. Yiğit öğretmen bu düşüncelerini görüşmede ise şu şekilde ifade etmektedir:

Sosyal adalet konusunda örnek aldığım Mustafa Kemal Atatürk var. Bir numara dünyada bu konuyla ilgili çünkü bir kere zaten hanedanı kaldırması ayrıcalıklı bir sınıfı ortadan kaldırması bu bir kere sosyal adaleti sağlamaya yönelik dünyada yapılan en önemli adımlardan bir tanesidir. Onun dışında Doğuya yatırımlar yapması işte tren, karayolları işte Doğu-Batı arasında ayırım yapmaması. Zaten doğuda pek çok proje var pek çok fabrika var tren yolu Cizre'ye kadar gitmiş Mardin'e Cizre'ye kadar gitmiş ilk defa onun sayesinde doğu batı kuzey güney ve toplumsal sınıflar arasında adalet sağlanmış. Şöyle söyleyeyim ayrıca günümüzde maden kazaları var çok biliyoruz. Bunun için Atatürk döneminde Zonguldak'ta hastane yapılmış sırf madencilere yönelik en basitinden onu örnek verebiliriz yani.

Ahmet öğretmen ise, cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında izlenen devletçilik politikası ve o dönemlerde kurulan Millet Mekteplerinin kendisini sosyal adalet anlamında etkilediğini ifade etmektedir. Ahmet öğretmene göre ülke içerisindeki sosyal adaletin güçlendirilmesi için vatandaşlarının ekonomik durumlarını iyileştirmek konusunda en önemli görev devlete aittir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da devletin ekonomik görevini önemli bir şekilde yerine getirdiğini vurgulayan Ahmet öğretmen benzer şekilde eğitim ihtiyacı duyan bireylerinin eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi için kurulan Millet Mekteplerini vatandaşların temel haklarından biri olan eğitim hakkını alabilmesi için önemli bulmaktadır. Ahmet öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

Sosyal adalet tabi şöyle baktığımızda tabi cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlenen devletçilik politikası, ekonomide özel sektörün teşvik edilmesi ama bir taraftan da onların yapamadıklarının devlet eliyle yapılması vatandaşa bu hizmetlerin sunulması önemli. Yine mesela Millet Mekteplerinde halka okuma yazma öğretmek, onları okuryazar yapmak bunun yanında hesap, ölçülerden sağlık bilgisine vatandaşlık bilgisine kadar çeşitli dersler koyup e kendine yetecek bilinçli bir vatandaş oluşturma konusunda işte eğitiminden sağlığına pek çok alanda devletin bir takım hizmetler sunmaya başlaması. Bunların devlet eliyle yapılması hepsi yani bu anlamda cumhuriyetin kurucularını sosyal adalet konusunda öncü olarak kabul ediyorum. Dolayısıyla zaten ilkelere de yansımış bunlar.

3. 1. 3. 5. 2. Türk Düşünüleri

Gülten ve Gülcan öğretmen sosyal adalet anlayışı olarak Yunus Emre ve Mevlana gibi düşünürleri ve onların fikirlerini örnek aldıklarını ve sosyal adalet algılarının gelişiminde Yunus Emre ve Mevlana gibi kişilerin etkili olduklarını belirtmişlerdir. Gülten ve Gülcan öğretmen özellikle bireyler arasında ayırım yapılmaması, her insana değer verilmesi ve koşulsuz kabul edilmesi gibi düşüncelerin yanı sıra geleneksel olarak toplumda var olan ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması âdetinin kendi sosyal adalet algılarında önemli bir

yeri olduğunu vurgulamaktadırlar. Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mesela Mevlana'dan çok etkilendim ondan sonra onun yani Mesnevi'yi okudum ama onunla ilgili kitapları okudum diyeyim. Mesela ben onun şeyini her insanı eşit bir şekilde sevmesini kabullenmesini çok beğendim. Yani lise çağlarında bilmiyordum zaten yeni yeni öğrendik yani Mevlana'yı.

Gülten öğretmen ise kendisini sosyal adalet konusunda etkileyen kişiler konusundaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Sosyal adalet konusunda etkileyen kişiler yani aklıma şimdi dersimle alakalı şeyler geliyor geleneksel Türk değerleri, Türk düşünürleri geliyor Yunus Emre geliyor, Mevlana geliyor. İşte zaten Türklerdeki o değer anlayışı geliyor sağ elin verdiği sol el görmesin onlar geliyor.” Böylelikle Mevlana'nın koşulsuz kabul ve ayrımcılık yapılmaması gibi düşüncelerinden etkilendiğini vurgulamıştır.

3. 1. 3. 5. 3. Aile Bireyleri ve Öğretmenleri

Ercan, Mustafa ve Melek öğretmen ise, sosyal adalet algılarının gelişiminde etkilendiği kişilerin rolünü açıklarken daha çok yakın aile bireyleri ve eski öğretmenlerinden etkilendiklerini vurgulamaktadırlar. Örneğin, Ercan öğretmen sosyal adalet konusunda köy enstitülerinden mezun olan dedesinin anlattıklarından etkilendiğini ifade ederken, Melek öğretmen ise ablasından etkilendiğini vurgulamaktadır. Ercan ve Melek öğretmenlerden farklı olarak Mustafa öğretmen ise İngilizce öğretmenin yaptığı davranışlar ile kendi sosyal adalet algısının gelişiminde önemli bir rol oynadığını kendi öğretmenlik yaşantısında da İngilizce öğretmenin davranışlarından izler bulunduğunu ifade etmektedir. Ercan öğretmen köy enstitülü dedesinden örnekler verirken o dönemdeki eşitlik ve adalet anlayışının, öğrenciler arasındaki işbirliği ve dayanışmanın önemini özellikle vurgulamakta ve bugünkü yaşantısında toplum içerisinde bunları yeteri kadar göremese de kendi sosyal adalet anlayışının oluşumunda önemli olduğunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

Ben hep aileden örnekler almışımıdır kendime. Bu babam olsun dedem olsun hep böyle demokratik bir aile ortamında büyüdüğümüz için dedem de köy enstitüsü mezunuydu o dönemleri anlatıyor işte o dönemde yaşananlar okul ortamları daha sonrasındaki iş hayatları tabi ki oradaki o tablo insanı bu konuda etkiliyor. Oradaki o yaşantılar adalet kavramı tabi orada daha bariz olarak hissediliyor ama tabi biz artık günümüzde pek de gerek okul çağında olsun gerek iş hayatında olsun o dönemleri maalesef yakalayamadık. Okul ortamından bahsettikleri zaman her zaman eşitlikten, adaletten, kardeşlik duygularından bahsederler. Bir işi yaparken hep birlikte koşturduklarından hani ben kavramını hiç kullanmazlar sürekli biz

kavramı. Örneğin; buldukları çevreyi ağaçlandırdıklarından bahsetmişlerdi ilk aklıma o geldi. Tabii Türkiye'nin iç bölgelerinde okulları olduğu için bozkır çok fazla görüntü açısından zengin bir bölge değil ama onlar enstitünün olduğu yeri yeşillendirdiklerini ifade ediyorlardı. Bunu yaparken de oradan akan bir dereye el ele tutuştuklarını yüz kadar çocuğun bir ucu dereye diğer ucunun ise tepeye kadar çıktığını oraya ağaçlar dikildiğini ve sanki o ırmağın oraya akıyormuş gibi kovanın oradan dolup birlikte onları suladıklarını. Bunun dışında diğer işleri yaparken görev paylaşımı yine bir adaletten vurgu örneğinin buldukları enstitüyü temelinden çatısına kadar birlikte yaptıklarını. Bunun dışında işte tarlalarında bağında bahçesinde yediklerini ürettiklerini ununa varıncaya kadar yumurtası eti, tavuğu, sütü hep orada birlikte bunları gerçekleştirdiklerini bizlere hep anlatır. İşte oradaki o eşitlik kavramı, adalet, birlik beraberlik, dostluk hep bunlar bizim hayallerimizde. Ama biz bunları gerek öğrencilik dönemimizde gerekse şu an iş hayatımızda çok fazla hani Türkiye'nin içinde bulunduğu durumlar da buna neden oluyor biz bu dönemde bunları açıkçası çok fazla yasayamıyoruz. Günümüzde herkes bir yaşam derdine düştü ben şöyle yapayım ben böyle yapayım en azından aile bazına indirgenmiş bu. Böyle olması da hani adalet kavramının tanımını biraz daha değiştirdi açıkçası.

Melek öğretmen de Ercan öğretmene benzer şekilde sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde kendisini bir aile bireyinin etkilediğini ifade etmektedir. Melek öğretmen bu konuda ablasından etkilendiğini onun tarafsız duruşunu kendisine örnek aldığını şu ifadelerle vurgulamaktadır; “Karakter olarak ben ailemden kaynaklı söyleyebilirim ablamdan bahsedebilirim. Ablam her zaman tarafsız bakmazdı olaylara objektif bakmaya çalışırdı net bakardı yani duygusal anlamda değil olması gerektiği gibi bakardı hani bu konuda da onun benim üzerimde olumlu etkisi olmuştur.”

Mustafa öğretmen ise Ercan ve Melek öğretmenlerden farklı olarak sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde kendisinin İngilizce öğretmeninden etkilendiğini söylemektedir. Ayrıca, Mustafa öğretmen İngilizce öğretmenin sosyal adalet anlayışı konusundaki davranışlarını kendisine örnek olarak aldığını ifade etmektedir. Mustafa öğretmen, İngilizce öğretmenin öğrencilere eşit yaklaşımı, öğrencilerin tümüne değer verip öğrencileri kendilerini ifade edebilmeleri konusunda cesaretlendirmesi, kendi düşüncelerini açıklıkla dile getirebilmesi gibi konularda İngilizce öğretmenini örnek aldığını belirtmektedir. Mustafa öğretmenin bu bahsettiği özellikleri kendi öğretmenlik hayatında da uygulamaya çalıştığı gerçekleştirilen gözlemler sırasında ders içerisinde ve tenffüslerde dikkat çekmiştir. Mustafa öğretmen, bu konudaki düşüncelerini görüşmede şöyle ifade etmektedir:

Benim ortaokulda İngilizce öğretmenim vardı hiç onu unutmam ya hala onu unutmam hatta ileriki bir süreçte bir çeviri yapmıştı bir dergide gördüm ben bunu çeviri yaptığımı hatta gittim buldum. Türkiye'nin iç bölgelerinde bir lisede bulmuştum yıllar önce gitmişim. İşte orada görüştük falan yani İngilizce öğretmenimin sosyal adalet konusunda bana kazandırdıkları var diyebilirim yani. Bir defa bize çok değer verirdi yani sınıf içerisinde herkesin söz almasını isterdi mümkün olduğu kadar süre yettiği kadar değerini buradan bize değer verdiğini

buradan algılayabiliyorduk biz. İşte şey yoktu mesela o zamanlar mesela şey de öğretmenlerin içinde hakaret, baskı falan o tip şeyler de vardı yani yıllar önce mesela onda yoktu çok farklıydı. Söz hakkı verirdi mesela dışarıya çıktığı zaman teneffüslerde bizimle konuşurdu eğlendirirdi bizi. Bizimle birlikte voleybol oynardı. Hani o dönem işte öğretmenler sanki bir fanusun içerisindeymiş gibiydi o öyle değildi bizimle beraberdi hep. Yani bu davranışlar sosyal adaleti getirir herhâlde yani eşit söz hakkı verme, bizi kabul etme, bizim onu kabul etmemiz işte karşılıklı görüş alışverişinde bulunma zamanı işte belirli çerçevenin içerisinde beraber zaman geçirme bunlar şeyi getiriyor işte sosyal olmayı sosyal eşitlik durumunu getirir yani.

3. 1. 3. 5. 4. Sosyal Demokrat Yöneticiler

Okan öğretmen, sosyal adalet algısının oluşumunda ve gelişiminde sahip olduğu düşünceleri oluştururken etkilendiği kişilerin genellikle politik çizgi ve hayat duruşu konusunda sosyal demokrat yapıya sahip olduğunu ifade etmekte ve bu kişiler arasından Bülent Ecevit'in ayrı bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Okan öğretmen, özellikle yoksullukla mücadele edilmesi ve halkın ekonomik durumunun iyileştirilmesi konularında çaba gösterilmesinin kendisi için önemli olduğunu ve sosyal adalet algısının gelişiminde etki yarattığını söylemektedir. Okan öğretmen bu konudaki düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

Bülent Ecevit örneği, ben Bülent Ecevit'e hayran bir kişiyim. Hangi yönü mesela sosyal adalet kavramı için, sosyal devlet için, insanları için, halkı için büyük bir mücadele vermiş, yoksulluğu önleme adına örnek alınacak bir kişidir. Ve mütevazı yaşantısıyla da örnek alınacak bir kişidir kasketiyle kartal arabasıyla gelmiştir, kasketiyle kartal arabasıyla gitmiştir. Bunları da içine dâhil edersek sosyal adalet konusunda örnek aldığım kişi daha çok sosyal demokrat yapıda olan insanlardır. Çünkü bu dünyadan ayrılırken kesinlikle geldikleri gibi gitmişlerdir kefenin cebine para koyup gitmemişlerdir.

3. 1. 3. 5. 5. Evrensel ve İslami Değerler

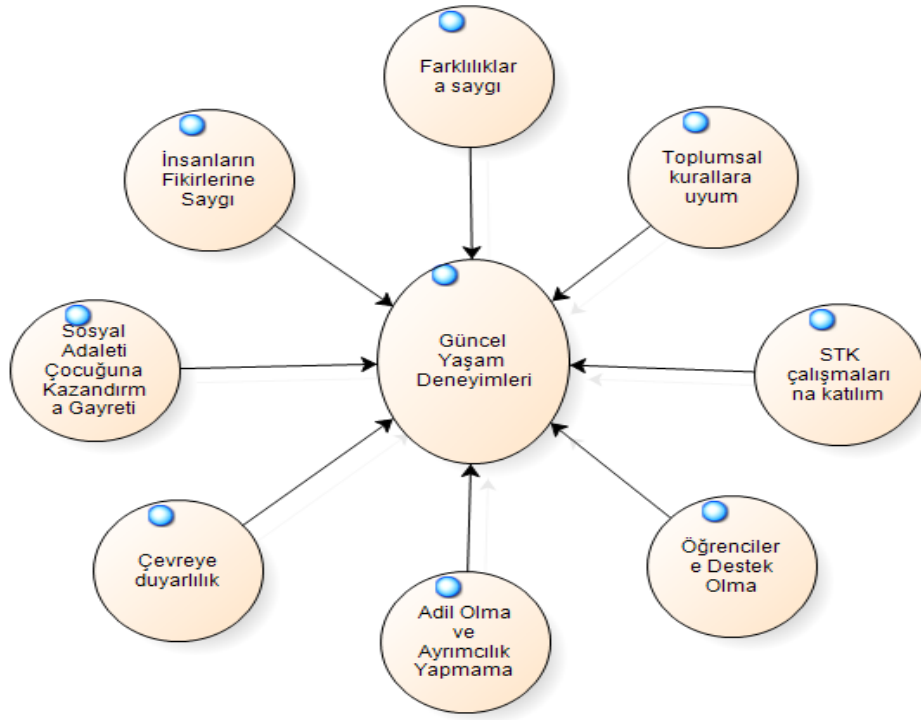
Diğer öğretmenlerden farklı olarak Ersin öğretmen sosyal adalet algısının oluşumu ve gelişiminde etkilendiği belirli bir kişi veya karakterin olmadığını ve tek bir kişiden etkilenmenin doğru olmadığını vurgulamakta ve evrensel ve İslami değerleri sosyal adalet konusunda kendisine örnek ve yol gösterici olarak benimsediğini vurgulamaktadır. Ersin öğretmen evrensel ve İslami değerlere örnek olarak da şunlardan bahsetmektedir; “Adalet, eşitlik, hak yememek, insanlara değer vermek.” Böylelikle evrensel ve İslami değerler doğrultusunda kendi sosyal adalet algısını şekillendirdiğini anlatan Ersin öğretmenin bu konudaki düşünceleri ise şu şekildedir:

Tam anlamıyla örnek alabileceğim birisini söylemek çok doğru olmaz siyasetçiler olabilir veya yazarlar olabilir ama onları biz sadece yazdıklarından biliyoruz sadece bize görüldüğü bize gösterildiği tarafını biliyoruz. Dolayısıyla bu konuda şunu örnek alıyorum demek yanlış olur. Burada önemli olan bence evrensel ilkelere, değerlere dikkat etmektir. Bu evrensel ilkelerin, değerlerin her aşamasını insanların yansıtması gerekir bir eğitimci öyledir veya bir

hâkim doktor her türlü meslek kuruluşuna ait olan insanlar veya normal bir vatandaş, hiçbir işi olmayan insanlar da öyledir. Çünkü hepimizin algısı kültürü farklı olabilir fakat hangi dinden, hangi cinsten, hangi kültürden olursak olalım bizim birleşeceğimiz nokta evrensel değerler olmalıdır. Dinimiz İslam olabilir bunun getirdiği kurallar olabilir ama evrensel değerler İslam'ı da şey yapmayan yani üzerini çizmeyen değerler olduğu için kendi fikrimi söylüyorum burada. Her konuda bu baz alınmalıdır diye düşünüyorum o zaman bir sosyal adalet anlayışı geliştirilebilir.

3. 1. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Konusundaki Güncel Yaşam Deneyimleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet konusundaki güncel yaşam deneyimleri başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Günlük yaşamınızda sosyal adalet adına neler yapıyorsunuz? Sosyal adalet adına yaşamınızda nelere dikkat ediyorsunuz?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet konusunda gündelik yaşamlarında insanlara karşı eşitlikçi olmaya ve insanlar arasında ayırım yapmamaya özen gösterdiklerini ayrıca toplumsal kurallara uyma konusunda dikkatli davrandıklarını ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra sivil toplum çalışmalarına katılma, çevre korumaya ve engelli haklarına karşı duyarlı olma gibi konular da gündelik yaşantılarında dikkat etikleri diğer davranışlardır. İnsanlara karşı eşitlikçi davranmak ve ayırım yapmamak, öğretmenlerin gündelik yaşantılarında en çok dikkat ettikleri konular arasındadır. Bu konular Şekil 9’da görülmektedir.

Şekil 9. Güncel Yaşam Deneyimleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet konusundaki güncel yaşam deneyimlerinden ilk olarak adaletli olma ve ayrımcılık yapmama konusuna değinilmiştir.

3. 1. 4. 1. *Adaletli Olma ve Ayrımcılık Yapmama*

Ahmet, Ercan, Gülcan, Mustafa, Melek ve Okan öğretmen genel olarak gündelik yaşamlarında sosyal adalet adına adaletli olmaya, bireyler arasında ekonomik, cinsel ve sınıfsal olarak ayırım yapmamaya dikkat ettiklerini ifade etmektedirler. Örneğin, Ahmet öğretmen bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır; “Mümkün olduğu kadar insanlar arasında ayırım yapmamak cinsiyet olarak, ekonomik olarak, statü olarak herhangi bir şekilde ayırım yapmadan eşit, adaletli davranmaya çalışıyorum.” Benzer şekilde Ercan öğretmen de şu ifadeleri kullanmaktadır; “Tabi ki eşitlikçi olmaya çalışıyoruz günlük hayatımızda da gerek aile hayatımızda, sokakta, komşularımızla olan ilişkilerimizde olsun onlara karşı davranışımızla.” Okan öğretmen de bireyler arasında sınıfsal ayırım yapmadığını toplumun tüm kesiminden insanlara karşı adaletli yaklaşım göstermeye çalıştığını şu şekilde ifade etmektedir:

Sosyal adalet konusunda nelere dikkat ediyorum bir kere hiç kimseyi ezmiyorum. Hiç kimseyi gelirine göre ekonomik açıdan değerlendirip onları sınıfsal farklılıklara ayırmıyorum iletişim kurarken. Ekonomik olarak onları bir kast sistemi gibi ayırmış değilim. Kesinlikle insanları ekonomik açıdan değerlendirmiyorum, insani özellikleri yönünden değerlendiriyorum. Benim gözümde çöpçü Mehmet'le normal sitemde oturan mühendis Ahmet aynı kategoridedir.

Mustafa öğretmen de sosyal adalet konusunda gündelik yaşantısı içerisinde tarafsız olmaya önem vermektedir. Mustafa öğretmene göre tarafsızlık hukuksal alanda olduğu gibi gündelik yaşantı içerisinde de olmalı ve insan ilişkilerinde sınıfsal ya da ekonomik ayrımlar ilişkinin şeklini belirleyici nitelikte olmamalıdır. Mustafa öğretmen bu konuyla ilgili fikirlerini şöyle ifade etmektedir:

Mesela objektif olmayı çok savunurum. Bunu kendi ailemin içerisinde de söylerim. Mesela kendi çocuğuma da söylerim o tabi daha küçük tabi ki de mesela eşimle de konuşuyorum bir yerde farklı söyleyip bir yerde farklı söylemek iyi bir şey değil yani. Objektif olmak çok çok önemli bence sosyal adalette de var bu, hukukta var zengine farklı bir şey uygulayıp ona başka bir şey uygulama olmaz. Sosyal adalette objektif olmak, tarafsız olmak çok çok önemli ben tarafsız olduğuma çok çok inanıyorum ve kalıbımı basarım diyebilirim bu konuda.

Melek öğretmen ise insanlara sadece insan olduğu için değer gösterdiğini kimsenin mevkiine ve varlık durumuna göre yargıda bulunma yoluna gitmediğini ve herkesin eşit haklara sahip olduğuna inandığını ifade etmektedir. Bu düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

Hani sosyal adalet için insanların hepsini eşit görüyorum biri diğerinden üstün değil. Var oldukları mevkiler değil görüşleri, düşünceleri, yaşam tarzları ya da hayata bakış açılarıyla ilgilenmiyorum. Bir insanı insan olduğu için değerlendiriyorum ve herkesin de eşit haklara sahip olduğunu düşünüyorum. Yani o yüzden bir insanın bir diğer insandan çok da üstün yani olduğunu düşünmüyorum açıkçası.

3. 1. 4. 2. Farklı Kültürlere ve Düşüncelere Saygı Gösterme

Bireylere karşı eşitlikçi davranmak ve insanlar arasında ayırım yapmama konularıyla benzer şekilde değerlendirilebilecek boyutlardan bir başkası farklılıklara, farklı kültür ve görüşlere saygı gösterme konusudur. Bu konuda Mustafa öğretmen gündelik yaşantısında kendi sosyal adalet anlayışı doğrultusunda toplum içerisinde var olan farklılıklara, farklı kültür ve görüşlere karşı önyargısız bir şekilde kabul edici tavırlar göstererek yaklaştığını ifade etmektedir. Ancak gerçekleştirilen gözlemlerde Mustafa öğretmenin farklı kültür ve farklılıklara saygı konusuna ders içerisinde nadiren değindiği görülmüş ve bu konulara değindiği derslerde de ağırlıklı olarak dinsel farklılıklara vurgu yaptığı dikkat çekmiştir.

Mustafa öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini yapılan görüşmede şu şekilde paylaşmaktadır:

Bunu savunurum kesinlikle bak hep aynı şeyi söylüyorum saygı duyarım kesinlikle sosyal alanda, kendi hayatımda yani farklılıklara da saygı gösteririm. Saygı kendi başına bir şey ama farklılıklara da çok çok saygı gösteririm. Kültürel değerlere de önem veririm yani herkesin kendi kültürünü çok iyi bir şekilde yaşamasını isterim bu tabii ki beraberinde sosyal adaleti getirir zaten sorun yaratmaz sıkıntı yaşatmaz insanlara. Ayrıca bazen arada olur ya herkes bir şeyler söyler karşı tarafa ama ben dinlerim sosyal bir adalet olsun diye. Mesela a'yı da dinlerim, b'yi de dinlerim, c'yi de dinlerim sonuna kadar dinlerim isterse saatlerce sürsün çok iyi dinleyiciyimdir diyebilirim yani tüm fikirleri iyi dinlemek gerekir sorunu çözebilmek için sosyal adaletsizlik mi var acaba sıkıntı nerede gibisinden bu da çok önemli bence dinlemek de çok önemli.

3. 1. 4. 3. Toplumsal Kurallara Uyma

Ahmet, Ersin ve Yiğit öğretmen gündelik yaşantılarında sosyal adalet anlayışının sağlanması adına toplumsal kurallara uyduklarını ve kurallara uymayan insanlarla karşılaştıkları zaman kuralların yerine gelmesi açısından o bireyleri uyardıklarını dile getirmektedirler. Böylelikle Ahmet, Ersin ve Yiğit öğretmen toplumsal düzenin sağlanmasını ve ayrıcalık olmaksızın herkes tarafından kurallara riayet edilmesini gündelik yaşam içerisinde sosyal adaletin sağlanması açısından önemli görmektedirler. Konuyla ilgili olarak Ahmet öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Kendim de mümkün olduğu kadar işte toplumsal düzen kurallarına uymaya çalışıyorum hani bunu mümkün olduğu kadar yaşantıma yansıtmaya çalışıyorum. Hani bunu bir zorlama ile değil de kişilik özelliği olarak yaptığımızı düşünüyorum.” Benzer şekilde Ersin öğretmen de toplumsal kurallara uymanın öneminden bahsetmektedir. Bunun yanı sıra Ersin öğretmen trafik kurallarına uyma örneğini vermekte ve sosyal adalet konusunda gündelik yaşantısında bu konuda duyarlı olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır; “Bir trafikte illa her zaman işte her zaman haklı olduğunu düşünerek değil kurallara uyararak hareket etmeli biz de buna riayet etmeye çalışıyoruz. Bu tabii bizim yaptıklarımız kendi çevremizde sınırlıdır.” Yiğit öğretmen ise farklı olarak gündelik yaşantısı içerisinde sosyal adalet anlayışının gereği olarak vergi ödeme konusunda duyarlı olduğunu, vergi kaçırmama konusunun sosyal adalet anlayışı ile ilişkili olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra Yiğit öğretmen toplumsal yaşantının yazısız kuralları gereğince bir yerde sıra oluşturulduğu zaman buna herkesin uyması gerektiğini, kimsenin diğer bireylerin önüne geçme gibi bir hakka sahip olmadığını ve bu konuda da duyarlı olduğunu ifade etmiştir. Ders içerisinde de Yiğit öğretmenin bu konulara vurgu yaptığı görülmüş ve özellikle vergi

konusunun üzerinde durarak, vergi kaçağı olmaması için öğrencilerine fiş almaları gerektiğini ısrarla telkin etmiştir. Yiğit öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu şekilde belirtmiştir:

Sosyal adalet adına yaptığımız davranışlar, sık sık yasalara uymaya çalışıyoruz yani ne bileyim elektrik faturamızı zamanında ödemeye çalışıyoruz, borçlarımızı zamanında ödemeye çalışıyoruz, devlete vergimiz olduğu zaman kaçırmamaya çalışıyoruz. Toplumsal ilişkilerde mesela ben şeye çok sinir olurum sıra mıra bekleneceği zaman öne geçmeye çalışan üçkâğıtçılık yapanlara insanların gözünün içine bakıp kandırmaya çalışanlara tepki gösteriyoruz.

3. 1. 4. 4. Sosyal Adaleti Kendi Çocuklarına Kazandırma Gayreti

Mustafa, Melek ve Ercan öğretmen, sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan değerlerin kendi çocuklarına kazandırılması konusunda hassas davrandıklarını ve bu konuya kendi yaşantıları içerisinde çok dikkat ettiklerini ifade etmektedirler. Mustafa, Melek ve Ercan öğretmen sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan değerleri kendi çocuklarına kazandırmak için öncelikli olarak model olmaya çalıştıklarını, kendi davranışlarına özellikle çocuklarının yanlarında çok dikkat ettiklerini ve bu değerleri kazanmış bireyler olarak yetişmeleri için çaba gösterdiklerini ifade etmektedirler. Örneğin, Mustafa öğretmen konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir; “Sosyal adaletin ileride iyi yaşanabilmesi için mesela kendi çocuğuma iyi bir eğitim vermeye çalışıyorum o anlamda adaletli olmasını isterim.” Mustafa öğretmene benzer şekilde Ercan öğretmen de sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan değerleri kendi çocuğuna kazandırmak için model olmaya çalıştığını şöyle ifade etmektedir; “Bir çocuğum var onu yetiştirmeye çalışıyoruz. Onda tabi ki bu değerleri oturtmaya çalışıyoruz. Sadece hani bu okulda verilecek diye bir şart yok biz burada nasıl öğretmensek evde de anne babası kimliğine bürünüyorsun orada farklı bir rolde bunları sergilemeye çalışıyorum.” Mustafa ve Ercan öğretmen gibi Melek öğretmen de kendi çocuğuna sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili değerleri kazandırmaya özen gösterdiğini, bu konuyla ilgili olarak doğru ve yanlış davranış örneklerini kendi çocuğuna gösterdiğini dile getirmektedir. Melek öğretmenin bu konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Sosyal adalet adına kendi kızıma uygulayabiliyorum ya da gerçekten yapılması gereken bir şeyse ya da yapılmaması gereken bir adaletsizlikse hani bunu dile getiriyorum ve kendim de bunları yapmamaya çaba gösteriyorum. Çevremdeki insanlara en önemlisi de kendi kızıma örnek olmaya çalışıyorum. Onun arkadaşlık ilişkileri ile ilgili olsun ne bileyim kendi arkadaşlık ilişkilerimle ilgili olsun.

3. 1. 4. 5. Yardımlarda Bulunma

Ahmet öğretmen, sosyal adalet konusunda gündelik yaşantısından örnekler verirken diğer öğretmenlerden farklı olarak öğrenciler için yaptığı maddi ve manevi yardımlardan bahsetmiştir. Derslerin dışında, öğrencilerin moral durumlarıyla ilgilenmenin, yaşadıkları sorunlar karşısında onları ruhsal olarak ferah tutmanın, ekonomik açıdan ihtiyacı olanlara yardımlarda bulunmanın sosyal adalet açısından önemli olduğunu belirten Ahmet öğretmen gündelik yaşamında bunlara dikkat ettiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Özellikle hani bizim okulumuzda ailesi sorunlu olan boşanmış aile çocukları ya da babası yok ya da bir takım ekonomik problemleri olanlarla teneffüslerde ya da değişik ders dışı zamanlarda birkaç kelime konuşmak, sohbet etmek yani bunun da sosyal adaletle ilgili olduğunu düşünüyorum. Onları motive etmek adına, değerli bir varlık olduklarını hissettirmek adına bunları yapmaya gayret ediyorum yaşantım içerisinde. Onun dışında elimiz elverdiğince, ekonomik gücümüz yettikçe zaman zaman ekonomik açıdan güçsüz olanlara yönelik yardım ya kendimiz ya da yapabilecek olanlara yönlendirmek gibi bu tip şeylerimiz olabiliyor.

3. 1. 4. 6. STK Çalışmalarına Katılma

Gülcan ve Okan öğretmen ise sosyal adalet konusunda gündelik yaşamlarından örnek verirlerken yaşadıkları şehirde yürütülmekte olan sivil toplum çalışmalarında yaptıkları etkinliklerden örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Gülcan öğretmen, sivil toplum çalışmaları doğrultusunda kadınlarla ilgili olarak yürütülen çalışmalar ve projelerde etkin olarak yer aldığını, bu çalışmalar ile kadınların toplum içerisindeki rollerini artırmayı amaçladığını dile getirmektedir. Bunun yanı sıra aile içerisinde çeşitli zorluklarla yüze yüze kalan kadınların psikolojik olarak desteklenmesi, kadına ve çocuğa yönelik şiddetin ortadan kaldırılması, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilmeleri açısından meslek edinmelerine yardımcı olunması Gülcan öğretmenin katıldığı sosyal proje konularını oluşturmaktadır. Gülcan öğretmenin ders içerisinde de gündelik yaşantısı içerisinde katıldığı sivil toplum çalışmalarından sıklıkla bahsettiği ve bir gün okulunda söyleşi vermek üzere bulunduğu şehrin kent konseyi başkanını okuluna davet ettiği görülmüştür. Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili olarak görüşmede şunları söylemektedir:

Ben mesela yaşadığım ilçenin kent konseyinde çalışıyorum Kadın Meclisi üyesiyim orada. Mesela özellikle hani sosyo-ekonomik bakımdan geri kalmış kadınlar üzerine çok çalışmalar yapıyoruz. İşte meslek edindirme kursları var. Sadece dışarıdan destek vermiyoruz orada gerçekten. Hani şu var bir kadına çünkü ailesi mesela kocası sevgi göstermiyor, ne bileyim kaynanası eziyor böyle tip kadınlar var onlara biraz sevgi gösterdiğimiz zaman, onlarla biz ilgilendiğimiz zaman gerçekten hani dünyaları önünüze serebilecek insanlar yani bu kadınları kazanmaya çalışıyoruz. Bu akşam mesela şehirde yer alan kültür merkezinde kadına şiddet konulu bir panel var hani oraya katılacağım bu konuda da kendimi geliştirmeye çalışıyorum

kadına şiddet, cinsel taciz, istismar, çocuk istismarı hani bu konuda da bir şeyler yapıyoruz elimden geldiğince bu konuda da kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Tabi ki okul çok yoğun ama akşamları ve hafta sonlarında böyle etkinliklere katılmaya çalışıyorum.

Okan öğretmen ise, genellikle çocuklar ve eğitimle ilgili çalışmalar yürüten sivil toplum hareketleri içerisinde yer almayı, bu sayede çocuklara ve eğitim ihtiyacı duyan bireylere yararlı olmak istediğini dile getirmektedir. Okan öğretmen bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır:

İnsanlara yardım etmekten çok fazla hoşlanıyorum. Yaşadığım ilçenin çocuk meclislerinde ve kent konseyinde çocuklar için projeler üretmeye çalışıyorum. Yani elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum mesela Türk Eğitim Gönülleri Vakfını destekliyorum. Bazen öğrencilerime ücretsiz ek ders veriyorum zayıf olan öğrencilere üniversite yıllarında da eğitim gönüllüleri vakfında ders vermiştim şimdi de ders veriyorum.

3. 1. 4. 7. Çevreye Duyarlılık Gösterme

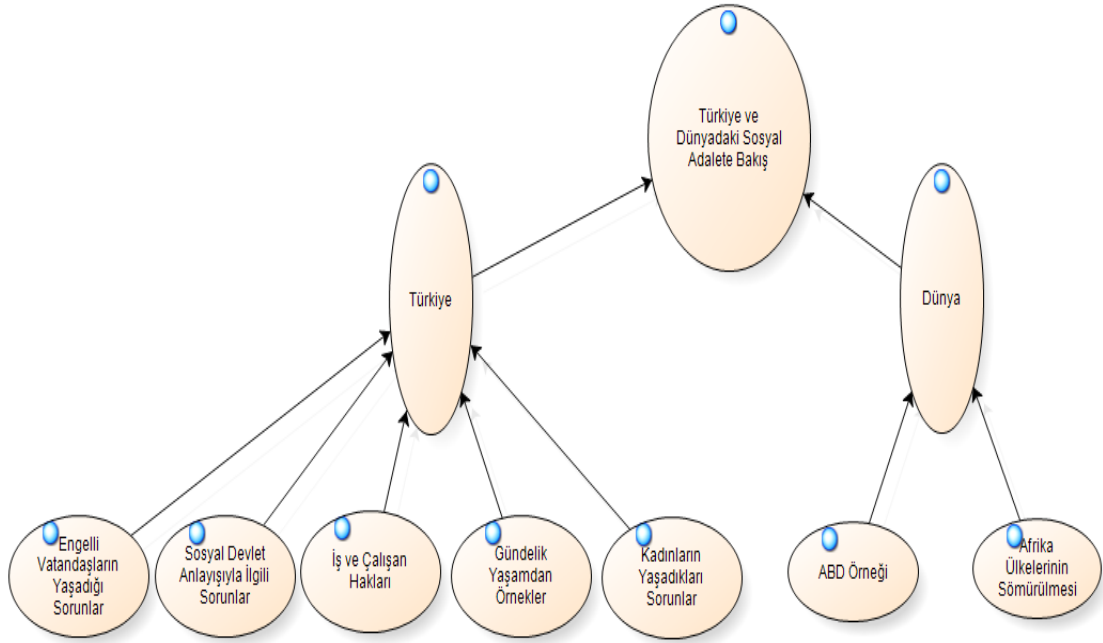
Emine öğretmen, sosyal adalet konusunda gündelik yaşamı içerisinde doğaya ve çevrenin korunmasına dikkat ettiğini şu ifadelerle dile getirmektedir; “Gerçekten çok dikkat ediyorum doğaya.” Gülten öğretmen ise sosyal adalet konusunda gündelik yaşamından örnekler verirken sivil toplum çalışmalarına katılmasa da özellikle engelli bireyler konusunda hassasiyet duyduğunu ifade etmektedir. Engelli bireylerin toplum içerisindeki yaşantılarıyla ilgilenen Gülten öğretmen, onların sahip olduğu hakların korunması konusunda dikkatli olmaya çalıştığını dile getiren Gülten öğretmen düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

Mesela engellilere yönelik engellilerin önceliğini almamaya çalışıyorum. Otoparka gittiğimde engelli alanlarına park etmemeye çalışıyorum ya da mesela engelli tuvaletleri oluyor iki tane küçük çocuğum var engelli tuvaletleri genelde boş oluyor ama oraları kullanmamaya çalışıyorum onların acil ihtiyaçları olur diye. Daha çok şey var ama aklıma gelmiyor şu anda. Ama mesela otoparklar genelde dolu oluyor zaten engelli otoparkları.

3. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakışları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Türkiye ve dünyadaki sosyal adalet bakışları başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Çevrenizde, sosyal adalet anlayışına uyan ya da sosyal adalet anlayışına uymayan bir örnekle karşılaştınız mı? Varsa örnek verebilir misiniz?” ve “Çevrenizdeki sosyal adaleti nasıl değerlendirirsiniz?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu bu başlık altında çevrelerinde, özellikle de Türkiye’de karşılaştıkları sosyal adaletsizlik örneklerini

verme yoluna gitmişler ve çevrelerindeki sosyal adalet anlayışını bu örnekler üzerinden değerlendirmişlerdir. Türkiye’den ve dünyadan sosyal adalet konusunda verilen örnekler bakıldığı zaman örneklerin büyük çoğunluğunun sosyal adaletsizlik içerdiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak verilen örnekler alt başlıklar altında sunulmuştur. Bu başlıklar Şekil 10’da görülmektedir.

Şekil 10. Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış

Öğretmenlerin Türkiye ve dünyadaki sosyal adalet anlayışına bakışlarıyla ilgili olarak verilen örneklerin yer aldığı başlıklardan, ilk olarak engelli bireylerin toplum içerisinde yaşadığı sorunlara değinilmektedir.

3. 1. 5. 1. Engelli Bireylerin Toplum İçerisinde Yaşadığı Sorunlar

Yiğit, Ahmet ve Ersin öğretmen, sosyal bilgiler öğretmenlerinin Türkiye ve dünyadaki sosyal adalet bakışları başlığı altında yakın çevrelerindeki engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara değinme yoluna gitmişlerdir. Öğretmenler engelli bireylerin yaşadığı sorunlar konusunda şunlara değinmektedir;

- Engelli bireylerin şehir içi ulaşımında yaşadığı sıkıntılar
- Engelli öğrencilerin okula ulaşım konusunda yaşadığı sıkıntılar

- Engelli bireylerin gündelik işlemlerini yaparken yaşadığı sıkıntılar
- Engelli bireylerin engelli maaşı alma konusunda yaşadığı sıkıntılar.

Ahmet ve Ersin öğretmen engelli bireylerin yaşadığı ulaşım sorunlarına değinirken bu durumun toplum içerisinde var olan bir sosyal adaletsizlik olduğunu ve öncelikli olarak çözülmesi gereken sorunlardan biri olduğunu dile getirmektedirler. Ancak Ersin öğretmenin ders içerisinde bu konuya nadiren değindiği dikkat çekmektedir. Bu konuda Ersin öğretmen yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmaktadır:

Herkesin kendisine içerisinde bir yer yön bulabileceği bir sistem anlayışı olması lazım. Sosyal adalet diyoruz bu okula veya herhangi bir okula engelli öğrenci gelse şu an bulunduğumuz yere kadar çıkamaz, oturduğumuz yere kadar çıkamaz. Adaletsizlik tam da buradan başlarsa yani bir çentik atıyorsunuz yani o listedeki isteklerinize. Onun için bunun topyekûn ele alınması gereken bir konu olarak düşünüyorum.

Ahmet öğretmen, engelli bireylerin şehir içi ulaşımında yaşadığı sıkıntılara değinmekte ve bunun Türkiye genelinde düzeltilmesi gereken bir sorun olduğunu şu ifadelerle dile getirmektedir; “Engelli vatandaşların durumları karşımıza çıkıyor. Mesela şu an yaşadığımız şehirde özellikle toplumsal yaşantıda bu kent içi ulaşımında kaldırımlarda filan biraz daha engellilere yönelik uygulamalar olduğunu görüyoruz ama bunların ülke geneline yayılması hani vatandaşlarda bu duyarlılıkların oluşturulması da gerekir.” Ahmet öğretmen engelli bireylerin ulaşım sorunları yaşamalarının haricinde devlet tarafından onlara verilen engelli maaşlarını alma konusunda da sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu konuda Ahmet öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Genel olarak medyada filan duyuyoruz. Geçen bir haber vardı çocuğun işte bacakları filan yok işte ağır engelli kusuru olduğu için maaş bağlanmış sonra bu rapor yanlış diye raporu yenilemeleri gerekiyormuş. İşte elleri var o yüzden ağır kusurlu değildir gibisinden raporunu ve ona bağlanan ücreti iptal etmişler.

Ersin öğretmen de engelli bireylerin toplumsal yaşam içerisinde karşılaştıkları güçlüklerden birine dikkat çekerek engelli vatandaşların toplum içerisinde sosyal adaletsizlikler yaşamaya devam ettiğini belirtmektedir. Ersin öğretmen, engelli bireylerin toplum içerisinde yokmuş gibi algılandığını ve onların yaşamını kolaylaştırmaya dönük olarak çok az uygulamanın olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Bankaların filan engellilere yönelik hiç bir çalışması yok. Mesela engelli biri bankaya gittiği zaman para çekeceği zaman ya da içeride veznede bir şey yapacağı zaman onlara yönelik hiç bir çalışma yok. Ben bazen görüyorum bayağı bir sıkıntı yaşıyorlar. Yani onlarla özel

ilgilenen biri yok sanki onlar yokmuş gibi hâlbuki onların da bankaya çok işi düşebiliyor orada çok gözlemediğim olmuştu birkaç kere günlük hayatımızda.

3. 1. 5. 2. Kadınların Toplum İçerisinde Yaşadığı Sorunlar

Sosyal adalet konusunda öğretmenlerin yaşadıkları çevreyi ve ülkeyi değerlendirirken değindikleri bir diğer konu kadınların toplumsal yaşam içerisinde yaşadığı sorunlardır. Yiğit, Emine ve Gülcan öğretmen sosyal adalet konusunda içinde buldukları çevreyi ve ülkeyi değerlendirirken kadınların yaşadıkları sorunların dikkat çektiğini ve kadınların toplum içerisinde karşılaşılan sosyal adaletsizliklerden en çok etkilenen gruplardan biri olduğunu dile getirmektedirler. Örneğin, Yiğit öğretmen, kadınların trafikte erkek şoförlerin yaşamadığı bazı ayrımcılıklarla yüz yüze geldiğini belirtmekte ve görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir; “Mesela trafikte bayanların sıkıştırılması orada bir ayrımcılık yapılması var.” Buna ek olarak Yiğit öğretmen, kadınların ülke siyasi yaşamına katılımlarının oldukça düşük olduğunu ve bunu konuda kadınlara yönelik bir ayrımcılığın var olduğunu, “Kadınların siyasi yaşama girişte erkeklere oranla daha fazla engelle karşılaştığını” belirtmektedir. Yiğit öğretmenin görüşmelerde kullandığı bu ifadeleri destekler nitelikte ders içerisinde de bu konuları sıklıkla dile getirdiği ve kadınların siyasi yaşama katılımı, İslam öncesi Türk devletlerinde kadının sahip olduğu yer, Atatürk ile beraber kadınların toplum içerisindeki rollerinin artması gibi konulara yer verdiği görülmüştür. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili görüşlerini görüşmede şu ifadelerle özetlemektedir:

Her konuda ayrımcılık var yani. Şimdi baktığımız zaman Türkiye’deki kadınların mevki makam konularında erkekler onlardan daha önde yüksek makamlarda, mevkilerde işte mecliste olsun bu gözle görülür yani. Önemli pozisyonlarda mesela bir banka müdürü ben çok az gördüm kadın bir banka müdürü ya da bir holding şirketleri yöneten önemli mevkilerde çok az sayı olarak yani cumhurbaşkanı hiç yok mesela değil mi tarihte.

Gülcan ve Emine öğretmen ise konuyla ilgili olarak kadınların toplumsal yaşam içerisinde karşılaştıkları türlü baskılardan, şiddet ve tacizden, erkek egemen toplumun getirmiş olduğu sosyal adaletsizliklerden bahsetmektedirler. Emine öğretmen, geçmiş yıllarda işi gereği yaşamış olduğu Türkiye’nin doğusunda yer alan bir şehirde kadınlara yönelik olarak karşılaştığı eşitsiz durumlardan ve ekonomik olarak erkeğe bağımlı olan kadınların yaşadığı sıkıntılardan şu ifadelerle bahsetmektedir:

Tabi o şehirde giyinme açısından tut hani kadınlar işte akşam dışarı çıkamaz hani orada çok fazla giyinmesine dikkat ediyordu arkadaşlar. Burada kendi evlerinde giydikleri hani memleketinde giydikleri şeyleri orada çok fazla şey yapmıyordu kullanmıyordu çok dikkat

çekici giyinmiyorlardı eşofman üstüne tişört ya da kot tişört öyle çıkıyorduk hep. Kadınlara bakış açısı birazcık daha şey böyle kadınlar evde dursunlar ev işleriyle uğraşınlar çocukla olsunlar bu kadar. Mesela şu an yaşadığım şehirde kadınlara erkek sokakta dışarıda kavga eden çiftlerde erkek daha çok baskın oluyor daha çok sözünü dinletiyor kolundan çektiği zaman götürebiliyor bazı baskın kadınlar buna izin vermiyor ama olmayanlar mesela benim arkadaşım hafta sonu yaşadık yine. İki kişi biz çalışıyoruz diğer bir kişi çalışmıyor. Diğer ikisinin çocuğu var bir benim çocuğum yok hani bir şey olduğu zaman siz başınızı alıp gidebilirsiniz diyor çalışmayan arkadaşım ama benim öyle bir şansım yok bazı açılardan bağliyım diyor.

Gülcan öğretmen ise erkek egemen bir toplumda yaşamanın getirmiş olduğu hava nedeniyle kadınlar üzerinde bir baskının var olduğunu, ülke içerisinde kadına şiddet ve taciz içerikli davranışlarla sıklıkla karşılaşılabilindiğini vurgulamaktadır. Bütün bunların da kadınların sosyal adaletsizlik yaşamasına neden olduğunu ifade etmektedir. Ancak görüşmelerdeki bu ifadelerin aksine Gülcan öğretmen ders içerisinde bu konulara yeteri kadar değinmemektedir. Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu şekilde özetlemektedir:

Sosyal adaletsizliğin toplumdaki en büyük örneği kadın cinayetleri, kadın tacizleri mesela ben yaşadığım şehrin kent konseyindeyim mesela kadın meclisindeyim biz bununla ilgili projeler üretiyoruz kadınları hak ettikleri yere ulaştırmak için. Çünkü Atatürk döneminde bence kadınlar çok daha iyi durumdaydı ya bence çünkü ondan sonraki liderler hiç birisi kadınlara bu kadar değer vermedi ya gerçekten çünkü demiş ki Atatürk; “Dünyada hiç bir kadın ben ülkemi kurtarmak için Türk kadını kadar çalışım diyemez.” Gerçekten öyle kadınlara sadece fırsat verilsin ve onların birazcık açılınsın önu öyle düşünüyorum. Yani sosyal adalette en büyük sorunu bu olarak görüyorum toplumda kadın erkek eşitsizliği. Yani işte bu konuda konseyler kendi çaplarında bir şeyler yapmaya çalışıyorlar ama her şehirde yok tabi bunlar biz elimizden geldiğince bir şeyler yapıyoruz ama dediğim gibi küçük çaplı Türkiye genelinde çok zor çünkü gerçekten hani erkek egemen bir toplumumuz maalesef kadınlar özellikle çok sosyal adaletsizliğe uğruyor.

3. 1. 5. 3. Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin yakın çevrelerinde ve ülkelerindeki sosyal adalet anlayışını değerlendirirken sıklıkla değindikleri bir diğer başlık sosyal devlet anlayışıyla ilgili yaşanan sorunlardır. Ersin, Ahmet, Ercan ve Yiğit öğretmen bu başlık altında adalet ve sağlık sisteminin yanı sıra eğitim sisteminde yaşanan sorunlara değinmişler ve bu sorunların toplum içerisinde sosyal adaletsizlik yarattığını dile getirmişlerdir. Bu sorunların sosyal devlet anlayışıyla ilgili görülmesinin sebebi ise öğretmenlerin sorunların oluşması ve çözümünde esas sorumlu olarak devleti ve yerel yönetimleri görmeleridir.

Ersin öğretmen, sosyal adalet konusunda yaşadığı çevreyi ve Türkiye’yi değerlendirirken ülkedeki adalet anlayışında var olan sorunlardan bahsetmekte ve bunların sosyal adaletsizliğe neden olduğunu vurgulamaktadır. Ek olarak anayasada var olan hak ve özgürlüklerin yeteri kadar uygulanamadığını ve toplumun adalete yönelik inancının güçlendirilemediğini dile getirmektedir. Adalet sisteminde ve dolayısıyla adalet anlayışında var olan sorunların çözümü konusunda da sorumlu olarak devleti gören Ersin öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

Adalet yani adalet mülkün temelidir adalet sisteminde bazı değişikliklerin olması gerektiğini düşünüyorum ben. Çünkü hep anayasanın değişmesinden bahsediyorlar ama 1982 anayasasının hak ve özgürlüklerinin hepsi uygulandı mı da yeni anayasaya ihtiyaç var bu da önemli bir soru. Öbür taraftan biz hep anayasadan bahsediyoruz ama toplum nezdinde adaletle ilgili vicdanları yaralayan uygulamalar var toplumu anayasa çok ilgilendirmiyor açıkçası ne ilgilendiriyor gaspçıyı yakalayabiliyor musun, hırsızın yakalayabiliyor musun işte ona gerekli cezayı verebiliyor musun veya toplumsal adaleti, barışı sağlayabiliyor musun bizim için bunlar önemli. Maalesef bu noktalarda da çok da yeterli olduğunu düşünmüyorum.

Ahmet öğretmen, sosyal adalet konusunda çevresini ve içinde yaşadığı toplumu değerlendirirken genel olarak sosyal devlet anlayışının yetersiz kaldığına ve devletin bu konuda daha çok çaba göstermesi gerektiğine değinmekte ve Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerini kıyaslama yoluna gitmektedir. Ahmet öğretmenin bu konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Ülkemizde de birtakım sosyal yardımlar yapılıyor ki Avrupa ülkeleri ile kıyasladığımızda bütçeden buna ayrılması gereken payın daha yüksek olması gerekiyor. Ama devlet toplum ilişkisi açısından baktığımızda ben bunun kesinlikle yeterli olduğunu düşünmüyorum. Gelişmiş ülkelerde Avrupa ülkelerinde bu tür sosyal adaleti sağlamak adına ayrılan ekonomik pay, bütçelerden ayrılan paylar onların değeri Türkiye’ye göre oldukça fazla biz daha bu konuda devlet olarak geride olduğumuzu düşünüyorum ama insanlar arasında sosyal adaleti bu dayanışma ruhu çerçevesinde görüyorum.

Ahmet öğretmen ayrıca devletin sorumluluğu altında olan ücretsiz sağlık hizmetleri konusunda Türkiye’yi değerlendirmekte ve giderek sağlık hizmetlerinin kalitesinin düştüğünü vurgulamaktadır. Ahmet öğretmene göre ücretsiz sağlık hizmetlerinin yeteri kadar etkili ve verimli sonuçlar vermemesi nedeniyle imkânı olan bireylerin ücretli sağlık hizmetlerine ve özel kurumlara yöneldiğini bunun sonucunda da imkânı olan vatandaşlar ile imkânı olmayan vatandaşlar arasında sosyal adaletsizliğin ortaya çıktığını şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Sağlık hayatına bakıyorsunuz şimdi giderek işte özel hastaneler, devlet hastaneleri bunların sundukları hizmetler, doktora gidiyorsunuz iki dakika, üç dakika, beş dakika süreleri var. O süre içinde zaten doğru düzgün muayene edemez. İşte performans dayalı kriterler, hemen

işte ameliyata almalar, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde ilaçlar yazmalar falan parası olan gidip en güzel tetkikleri özel hastanede yaptırabiliyor. O zaman devlet eğitim hizmeti, sağlık hizmeti veriyor ama hani sanki öylesineymiş gibi o zaman bu tabii ister istemez bir adaletsizlik yaratıyor yani hani eğitimde de sağlıkta da.

Ahmet öğretmen, Türkiye’de sosyal devlet anlayışında yaşanan sorunlardan en önemlilerinin eğitim alanında olduğunu ve bu sorunların giderek büyüdüğünü dile getirmektedir. Ahmet öğretmene göre, devlet tarafından parasız bir şekilde yürütülen eğitim hizmetlerinde öğrencilere sunulan olanaklar ile para karşılığında özel kurumlarda yürütülen eğitim hizmetlerinde öğrencilere sunulan olanaklar arasında çok büyük farklılıklar olmamalıdır. Ancak bu farkın giderek büyüdüğünü, buna karşın özel eğitim kurumlarından ve ücretsiz eğitim veren kurumlardan mezun olan bireylerin bir sonraki eğitim kademesine geçmek için aynı sınava girmelerinin de ayrı bir sosyal adaletsizlik kaynağı olduğunu dile getirmektedir. Ahmet öğretmen bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

Sosyal adalet adına en temel şey, devletin okulunda eğitim gördüğümüze göre devlet vatandaşına eğitim hizmeti sunar, sunmalıdır. Bunu öğrendik ama bir taraftan da hani yavaş yavaş özel okullar geliştikçe, onları da yavaş yavaş görüp tanıdıkça, hani devletin kendi okullarında vermiş olduğu eğitime ayrılan kaynakların yeterli olmadığını dolayısıyla devletin hani bunu biraz da belki baştan savma gibi yapmaya başladığını anlamaya başladık. Çünkü inanım gerçekten kaynak yetersizlikleri çok fazla yani biraz önce dersinden çıktığım sınıfta öğrencilerin oturduğu sıralar fiziksel olarak hiç uygun değil. Çocukların boyları ile sıralar hiç orantılı değil çok rahatsız bir ortamdalar dolayısıyla buradan verimli bir ders beklemek çok da sağlıklı bir düşünce olmaz. Yani yatırımlar yetersiz devlet eğitim yapıyor tamam bunu bir görev olarak üstleniyor ama baktığınız zaman yeterli yatırım yapılmıyor. Yani bu şekilde devlet bir nevi yasak savma gibi yapıyor bir şeylerin planlı programlı bir süreç olduğunu düşünmüyorum açıkçası. TEOG sınavı yapılacak iki gün kaldı bugün Pazartesi, Çarşamba günü sınav var çocuklar hangi sınıflarda nerelerde sınava girecekler henüz bilmiyorlar. Geçtiğimiz hafta içerisinde iki kere üç kere değişiklikler oldu, bildirildi. Geçen sene, ondan önceki sene sınav sonuçlarının değerlendirilmesinde yaşanan fiyaskolar yani ciddi yapıldığını düşünmüyorum açıkçası bu işin. Eğitim devletin görevidir özel okulda okuyan öğrenci ile devlet okulunda okuyan öğrenci aynı sınava giriyor. Fakat devlet okulundaki imkânlarla özel okuldaki imkânlar aynı değil. Devlet okulları kendi içerisinde il içinde, bölgeye göre, köye göre farklılıklar oluşuyor. İller arasında farklılıklar oluşuyor hepsini aynı sınava sokuyorsunuz o zaman devletin eğitim hizmetini üstlenmesi bunu kendi kendine karşılamayacak olanlara yönelik bir fırsat eşitliğidir. Fakat uygulamaya bu fırsat eşitliği yansımadağı için o zaman sosyal adalet noktasında eğitim biraz sıkıntı yaratıyor. Onun dışında eğitim hayatına bakıyorsunuz köyde okuyan öğrenci ile şehirde okuyan öğrenciyle özel okulda okuyan öğrenci arasında çok büyük farklar var ve bunlar aynı sınava giriyorlar aynı sorularla muhatap oluyorlar. Bu da eğitim hayatındaki bir sosyal adaletsizliği gösteriyor ki bunlar hani istisnai yani ayrıntı örnekler değil bunlar genelde öyle.

Yiğit öğretmen de Ahmet öğretmenle benzer şekilde Türkiye’de uygulanan merkezi sınav sistemi ve bu sınava giren öğrenciler arasındaki olanakların farklılığından bahsederek, öğrencilerin eşit şartlar altında yarışmadığını bunun da bir sosyal adaletsizlik yarattığını dile getirmektedir. Özel eğitim kurumları ile parasız eğitim kurumları arasındaki

olanakların farklılığına ek olarak Yiğit öğretmen bir de dershanelerin varlığının maddi imkânları geniş ailelerin çocukları ile maddi imkânları kısıtlı olan ailelerin çocukları arasında önemli bir adaletsizlik yarattığını vurgulamaktadır. Yiğit öğretmen konuyla ilgili bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ekonomik eşitsizlikler oluyor mesela dersimizle ilgili örnek verelim işte TEOG sınavı var. TEOG sınavında sosyal bilgilerden de soru çıkıyor. Ne oluyor durumu daha iyi olanlar özel okullarda işte çok daha iyi sınıflarda okuyorlar, bitince evine özel öğretmen geliyor. İşte hafta sonu dershaneye gidiyorlar. Benim mesela Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde çalıştığım dershane o şekildeydi. Yıllık 8 Bin lira, 2008 yılında ödedikleri ücret çocukların 8.000 liraydı. Dershaneye geliyorlardı hafta sonu, hafta içi zaten hepsi özel okula gidiyor, devlet okuluna giden çok az öğrenci vardı. Akşam da evlerine birebir özel öğretmen geliyor. Şimdi bu çocuğun kalkıp da TEOG da öbür çocuklarla yarışması bir kere zaten kafadan bir sosyal adaletsizlik kavramına uygun bir durum.

Ercan öğretmen ise, sosyal adalet konusunda yakın çevresi ve Türkiye ile ilgili değerlendirmelerde bulunurken ağırlıklı olarak eğitim alanında yapılan merkezi sınavlarda yaşanan çeşitli adaletsizliklerden bahsetmektedir. Yaşanan bu adaletsizlikler nedeniyle hak etmeyen kişilerin bazı mevkilere erişme şansı bulduğunu, bunun da hakkı ile bir yerlere ulaşmaya çalışan bireyler üzerinde sosyal adaletsizlik yarattığını ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili düşüncelerini Ercan öğretmen şöyle belirtmektedir:

Ülkemizde tabii adaletten ziyade genelde adaletsizlik benim biraz daha dikkatimi çekiyor. Burada yapılan uygulamalar, buradaki olumsuzluklar tabii adil yönleri de var ama hani insanlar bunlar olması gerekenler olduğu için bunu çok fazla dikkate almıyor. Ama örneğin işte üniversite sınavlarına giriş, daha sonrasındaki öğretmenlerin çektiği sıkıntılar, KPSS sınavları burada yaşananlar, insanlara yapılan haksızlıklar, adaletsizlikler tabii bunlar ilk başta aklıma gelenler bunlar. Ya da işte bizim yine atamalarla ilgili olarak baktığımız zaman binlerce insan atama bekliyor üniversite mezunu olmuş ama işin siyasi boyutuna bakıyorsun hiç çaba sarf etmeyen insanlar torpillerle, tanıdıkları vasıtasıyla bir yerlere gelebiliyorlar. Hani dediğim gibi bizim toplumumuzdan binlerce örnek verilebilir. Bu da insanları yıpratıyor, bakış açılarını değiştiriyor. Dürüst olan insanlar bir süre sonra kendilerini sorgulamaya başlıyorlar, ben böyleyim ama bu topluma uygun muyum diye kendini kötü hissetmeye başlıyorlar. Doğru olan davranış bu sefer yadırganmaya başlıyor. Öyle olduğu zaman da tabii ki bu bahsettiğimiz sosyal adalet gibi adalet gibi değerler hiç bir anlam ifade etmiyor.

3. 1. 5. 4. İş ve Çalışanların Hakları Konusunda Yaşanan Sorunlara

Örnekler

Gülcan, Okan, Ahmet ve Ercan öğretmen sosyal adalet konusunda yakın çevreleri ve Türkiye'den örnekler verirken, iş ve çalışanların hakları konusunda yaşanan sorunlardan ve bu sorunların yarattığı sosyal adaletsizliklerden bahsetmişlerdir. Özel sektörde aşırı iş yükü nedeniyle çalışanların haklarının yeteri kadar korunamaması, madenlerde yaşanan

türlü iş kazaları, gerçekleştirilen işçi grevleri bu başlık altında öğretmenler tarafından dile getirilmiştir.

Ercan öğretmen, sosyal adalet konusunda yakın çevresini ve Türkiye’yi değerlendirirken özel sektör içerisinde çalışan hakları konusunda yaşanan sosyal adaletsizliklere değinmiş ve sosyal adalet konusunda özel sektörü “İnsafsız bulduğunu dile getirmiştir.” Bunun yanı sıra Ercan öğretmen özel sektördeki ücret politikalarını, çalışma anlayışını eleştirmekte ve bunların çalışanlar arasında sosyal adaletsizliğe neden olduğunu şu ifadelerle belirtmektedir:

Evet, tabi ki burada insanların çalışma disiplininin tutun performansına kadar bunu olumsuz etkileyebiliyor. Adalet dediğimiz zaman tabi ki eşitlik kavramından bahsetmiştik geçen görüşmemizde. Buradaki insanlara özel kurumlarda olan insanlara diyeyim genel olarak konuşayım tutumları olsun, ücret politikaları olsun bunlarda tabi ki bir adalet olması gerekiyor ama baktığımız zaman burada bir eşitlik çok fazla söz edemiyoruz açıkçası böyle olduğu zaman insanların performansları başarı grafikleri düşebiliyor.

Okan ve Ahmet öğretmen ise Türkiye’de yaşanan maden kazalarına değinerek madencilerin can güvenliği ve sağlık koşulları açısından yetersiz şartlar altında çalıştırıldığını, bunun çalışan haklarına aykırı olduğunu ifade etmekte ve bu durumun toplum içerisinde bir sosyal adaletsizliğe neden olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu adaletsiz uygulamaların toplumun vicdanını yaraladığını ve adalete olan inancı sarstığını dile getiren Okan öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde belirtmektedir:

Mesela şu an gündemimizde madencilerin kazaları var insanların biraz vicdanı olsa ya da çalıştıranların vicdanı olsa o insanları ölüme terk etmeyeceklerini düşünüyorum ben. Yani insanların sosyal adalet kavramı yerleşmiş olan bir ülkede bir milyar para için orada ölmeleri, bir de annenin oğlum yüzme bilmezdi acaba ne yaptı ki endişesini bu toplumdaki herkes vicdanında hissederdi. En başta bunun hukuksal normları çok daha öncesinde atılırdı. Ben böyle acıların tekerrür eden, en kötüsü de tekerrür eden acıların yaşanmasına engel olunurdu diye düşünüyorum. Bakın insanlar, toplumlar bir gemi kazasında bakan, ulaştırma bakanı istifa edebiliyor. Çok acı tablolar yaşadığımız halde ama maalesef bu konuda ne toplum vicdanı ne de sosyal adalet kavramı oturmuş olsa herhâlde bu durum biraz daha farklı olurdu diye düşünüyorum ben. Çok ilginç yani oradaki bir babanın çocuğunu görmek için gittiği zaman ayağındaki lastik giyiminin (yemeni) her tarafı yırtık eğer işte bu kameralara, topluma yansınca aradan iki, üç gün geçip ona bir lastik ayakkabı verirler. İnsanların acılarını anlamak için bu kadar da kör olmamak lazım diye düşünüyorum ama ekonomik yani vahşi kapitalizm dediğimiz sistem de bu yani özünde. Bu sosyal adaletsizlikler üzerine kurulu, her şey paraya dayalı endeksli bir yaşam maalesef öyle.

Ahmet öğretmen ise Okan öğretmenle benzer şekilde madencilerin yaşadıkları kazalar ve bu konuda gerekli önlemlerin alınmaması, sağlıklı çalışma koşullarının oluşturulmaması gibi konulardan yakınmakta ve bu sorunların çalışanlar açısından bir sosyal adaletsizlik

yarattığını vurgulamaktadır. Ahmet öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Bakıyoruz şeylerde madenlerde, işte sağlıklı çalışma ortamlarının olmadığını devletin çalışma yaşantısını yeterince denetlemediğini özel sektöre devrettiklerini orada insanların gerek ücret açısından, sigorta açısından, çalışma koşulları açısından yetersiz olduklarını görüyoruz. İşte inşaatlarda bu tür iş kazalarının çokça olduğunu hani bu anlamda devletin özel sektörü yeterince denetlemediğini bu anlamda işte toplumun o ekonomik açıdan güçsüz olan kesimlerini yeterince korumadığını düşünüyorum. Bunların örnekleri de işte maden kazaları ile inşaat kazalarıyla ortada.

Gülcan öğretmen ise konuyla ilgili olarak işçi grevlerine ve iş ortamındaki alt-üst ilişkilerine değinmektedir. İş ortamlarında çalışanların ve işverenlerin aralarındaki ilişkide herhangi kırıncı ve aşağılayıcı tutumun olmaması gerektiğini vurgulayan Gülcan öğretmen ancak bu gibi durumlarla karşılaşıldığını ve bunun da sosyal adaletsizliğe neden olduğunu söylemektedir. Ayrıca işçilerin haklarının korunması konusunda devletin ve bir savunucu olarak sendikaların sorumluluğu olduğunu belirten Gülcan öğretmen buna rağmen işçilerin haklarını alamadığı durumlarda grev yoluyla haklarını elde etme çabalarını olumlu gördüğünü ifade etmiştir. Gülcan öğretmenin, ders içerisinde de bir öğrencinin sorusu üzerine dünya madenciler günü olan 4 Aralık tarihinde ve Soma olaylarından sonra işçi ve çalışanlarla ilgili konulara değindiği görülmüştür. Gülcan öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu ifadelerle dile getirmektedir:

Çalışma sektörlerinde özellikle ben hani sosyal adaleti savunuyorum. Şöyle diyeyim yani ekonomik olarak en azından hani Türkiye’de işçiler çok önemli şu anda mesela grevdeler onlara haklarının verilmesi ekonomik anlamda, ondan sonra onlara mesela her yerde bunu görüyoruz insanlara hani üst kademedeki çalışan insanların hep bir alt kademedeki çalışan insanları ezmesi söz konusu. Yani sözlü şiddetle bazen olabilir, ben bunların yani olmaması gerektiğini düşünüyorum ki ben öğretmenim burada çalışıyorum ama burada çalışan hizmetlilere mesela benden alt kademedeki çalışan insanlarla da güzel bir şekilde konuşulması gerektiğini düşünüyorum. Yani kalp kırmadan, psikolojik olarak onları rahatsız etmeden. Bu çok önemli bir şey motivasyon açısından çalışma açısından böyle düşünüyorum yani. Şu anda mesela o söylediğim gibi yani ekonomik adaletsizlik yüzünden işçi sendikalarından istifa edilmesi bu çok önemliydi. Büyük bir baskı oluşturdu bence medya da destek veriyor gibi görünüyor.

3. 1. 5. 5. Günlük Yaşam İçerisinden Örnekler

Yiğit, Gülten, Ercan, Ersin ve Melek öğretmen sosyal adalet konusunda yakın çevrelerini ve Türkiye’yi değerlendirirken günlük yaşantıları içerisinde gözlemledikleri sosyal adaletsizlik içeren durumlardan bahsetmişlerdir. Yaşlılara öncelik tanınmaması, trafik içerisinde kurallara uyulmaması ve insanların toplumsal yaşam içerisinde birbirlerine karşı olan saygısız davranışları, adam kayırma ve liyakatsiz kişilerin belirli makam ve

mevkilere ulaşması gibi konularla ilgili olarak örnekler veren öğretmenler, günlük yaşamlarında karşılaştıkları bu durumların sosyal adaletsizlik yaşanmasına neden olduğunu dile getirmektedirler.

Yiğit öğretmen toplumsal yaşam içerisinde yaşlılara öncelik tanınması gerektiğini ancak uygulamada bunun pek de gerçekleşmediğini ifade etmekte ve böylelikle yaşlı bireylere karşı sosyal adaletsizlik içeren uygulamaların olduğunu şu şekilde belirtmektedir; “Bankalarda sıra beklerken PTT’de sıra beklerken bu yaşlılara falan hiç öncelik tanınmaması durumu var.”

Gülten öğretmen ise toplumsal yaşam içerisinde insanların birbirlerine saygı duymamasından yakınmakta ve bir tramvaya veya otobüse binerken dahi hoş olmayan davranışlarda bulunulduğundan yakınmaktadır. Gülten öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir; “O kadar çok hani somut örnek yaşıyoruz ki bununla ilgili saygı mesela en basitinden geldi şu an aklıma mesela bir tramvaya binmek için bile insanların yan yana dururken birbirlerini itmemesi saygıdır yani o geldi aklıma.”

Ercan öğretmen ise trafiğin akışı içerisinde trafik ışıklarında durmama gibi trafik kurallarının çiğnenmesinin diğer vatandaşların hakkının ihlal edilmesi anlamına geldiğini dile getirmektedir. Ayrıca Ercan öğretmen, var olan kuralların toplumdaki herkese uygulanması gerektiğini aksi takdirde bu durumun toplum içerisinde sosyal adaletsizliklerin oluşmasına neden olacağını ifade etmektedir. Ercan öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir; “Yani adalet konusunda baktığımız zaman mesela trafik ışıklarında duruyorsun bir resmi araç geçebiliyor, diğer araçlar geçebiliyor ama sen bekliyorsun. Eğer orada bir ışık yanıyorsa bu herkes için geçerlidir.”

Ersin öğretmen de Ercan öğretmenle benzer şekilde toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara herkesin uyması gerektiğini ancak kanun koyucuların kurallara uymadığı durumlarda toplumun diğer kesimlerinde de kanunlara uymama yönünde bir eğilimin oluştuğunu belirtmektedir. Bununla birlikte ayrıca kanun koyucuların kurallara uymamasının diğer bireyler üzerinde bir sosyal adaletsizlik durumu yarattığını dile getirmektedir. Ayrıca toplum içerisinde görülen adam kayırma, liyakatsiz kişileri görev

başına getirme gibi durumların da sosyal adaletsizliğe neden olduğunu vurgulayan Ersin öğretmen konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

En basitinden bir sıraya geçtiğimizde bunu görüyoruz veya bir hastaneye gittiğimizde bir tanıdığı olana hemen sıranın ona şey olduğunu görüyoruz. Bu var yani belki de bizim ülkemizin kanayan yarası. Bunun en büyük nedeni de bence sosyal adaletsizliğin en büyük nedeni insanlar arasındaki bu bakış açısının farklılığı veya bir an önce benim dediğim olsun deme isteğinin en büyük nedeni de bence kanun koyucuların ilk önce kanunu ihlal etmesidir. Yani bir milletvekili bir kanun koyuyor buna oy veriyor daha sonra ilk ihlal eden de kendisi oluyor. Öyle olduğu zaman orada bir açık kapı bulan vatandaş ne yapacak bunu kendi lehinde kullanmaya çalışacak.

Melek öğretmen de benzer ifadelerle toplum içerisinde var olan adam kayırma ve liyakat sahibi olmayanların görevler elde etmesinin önemli bir sosyal adaletsizlik olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, bireylerin kendisini ilgilendirmeyen sosyal adaletsizliklere karşı kayıtsız kalmalarının da toplum içerisinde görülen önemli bir sorun olduğunu dile getirmektedir. Melek öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şu ifadelerle belirtmektedir:

Genelde iş benim çıkarlarım doğrultusunda olacaksa evet adaletten bahsediliyor ama beni olumlu etkilemeyecekse, negatif etkileyecekse hemen işte sosyal adaleti bir kenara da itebiliyoruz. Ne yazık ki bu bütün toplumların dejenere olmasına da sebep oluyor. Hani o şekilde öğretmenlerin söyledikleri şu olmalı, bu olmamalı, adalet olmalı ama şu anda ben öyle düşünmüyorum. İnsanlar kendilerinden farklı düşünüyorlarsa, kendi çıkarlarına ters düşüyorsa, adalet kavramını bir kenara kaldırabiliyoruz. Bunun da en güzel örneklerini toplumumuzdaki hakkıyla gelmesi gereken insanlar değil de adamı olan insanlar bir yerlere geliyorlar tabii ki kendi ayakları üstünde durup hiç bir destek almadan da yükselen birçok insan işte orada da belki kısmen sosyal adaleti destekleyen insanlarla karşılaştıklarını düşünüyorum.

Gülten öğretmen ise sosyal adalet konusunda yakın çevresini ve içinde yaşadığı toplumu değerlendirirken, insanların birbirlerini dış görünüşleri ve ekonomik düzeylerine göre yargılamalarından yakınmaktadır. Gülten öğretmene göre insanlara sahip olduğu özelliklere ve niteliklerine göre değer biçmek yerine ekonomik gücüne bakılarak değer biçilmesinin ve ekonomik olarak alt düzeyde yer alan insanlara önyargı ile yaklaşılmasının sosyal adaletsizliğe neden olduğunu şu ifadelerle açıklamaktadır:

Mesela karşıdan iki insan geliyor biri çok kötü giyimli biri çok düzgün giyimli hani o kötü giyimlinin yanından geçerken omuz çarpıp geçen insan bile oluyor ama düzgün giyimli gelirken böyle bir selam verme ihtiyacı duyuyor insanlar. Bunu zaman zaman biz de yaşıyoruz. Çok basit bir örnek oldu ama gündelik yaşamda karşılaşıyoruz hani insanlar kıyafetleri ile karşılanır, davranışlarıyla uğurlanır çok da net yani bu konuda.

Ersin öğretmen, sosyal adalet konusunda yakın çevresini ve içinde yaşadığı toplumu değerlendirirken gündelik yaşamdan farklı olarak toplumsal bir duruma değinmiş ve

gözlemlediği bir sosyal adaletsizlik olarak Türkiye içerisinde yaşayan Alevilerden örnek verme yoluna gitmiştir. Ersin öğretmen inançlara ve yaşantılara saygı duyulması konusuna değinerek Alevilerin kendi inançları ile ilgili olan isteklerinin siyasi bir malzeme olarak basında yer almasını onlara yönelik bir sosyal adaletsizlik olarak değerlendirmiş ve bunun olumsuzluğundan dem vurmıştır. Ersin öğretmen konuyla ilgili olan düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Kendi ülkemizde de o kadar derin olmasa da bazı noktalarda sosyal adaletsizlik vardır muhakkak. Bunların giderilmesi lazım. Yani bunu herkes söylüyor aslında siyasetçiler de söylüyor, kitaplar da söylüyor ama yaşantıya baktığımız zaman maalesef bazen adaletli olacağım derken bir adaletsizliğe sebebiyet veriyoruz. Bazen de işte adaletsiz davranışı devamlı sergileyebiliyor veya bunu uygulamalarda görebiliyoruz. Şimdi sosyal adaletsizlik tabi şimdi bugün de hep tartışmalar var Alevilerin, Alevi açılımı deniyor mesela tabi şimdi o da binlerce yıldır o mezhebe sahip insanlar yaşantılarını sürdürüyorlar varlar. Bu dün de vardı bugün de varlar şimdi bunu bir pazarlık konusu yapmamak lazım. Ben Alevi olmayan biri olarak konuşuyorum o insanların eğer istekleri olabilir olacak seviyede ise yani uç böyle marjinal, ideolojik temelli değil de inanç temelli ise muhakkak suretle devletin bunu yerine getirmesi gerektiğini düşünüyorum.

3. 1. 5. 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dünyadaki Sosyal Adalet Bakışları

Ersin ve Gülcan öğretmen diğer öğretmenlerin aksine sosyal adalet konusunda Türkiye'nin yanı sıra dünyadan da sosyal adalet anlayışına uyan veya uymayan örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bu konuda Ersin öğretmen, sosyal adaletsizliklerin sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmadığını dünya genelinde birçok sosyal adaletsizliğin var olduğunu belirtmiş ve bunlardan birinin de Afrika ülkelerinin yer altı kaynaklarının bazı ülkeler tarafından sömürülmesi olduğunu dile getirmiştir. Ersin öğretmen buna benzer şekilde ders içerisinde de dünya ekonomik sistemi içerisinde yer alan adaletsizlikleri öğrencilerine aktarmıştır. Ersin öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu şekilde ifade etmiştir:

Bugün dünya genelinde baktığımız zaman görüyoruz işte Afrika yer altı zenginlikleri bakımından çok yüksek bir seviyede olmasına rağmen çok fakirler. İşte herhangi bir ülkede belki bir tane röntgen cihazı var sağlık açısından, eğitim açısından da o kadar kötüler. Öbür taraftan dünyada 1 milyar 500 bin insan 6 bin yıl öncesinin geleneklerine göre yaşıyor tüm bunları düşündüğümüz zaman dünya üzerinde bir sosyal adaletten bahsedemeyiz.

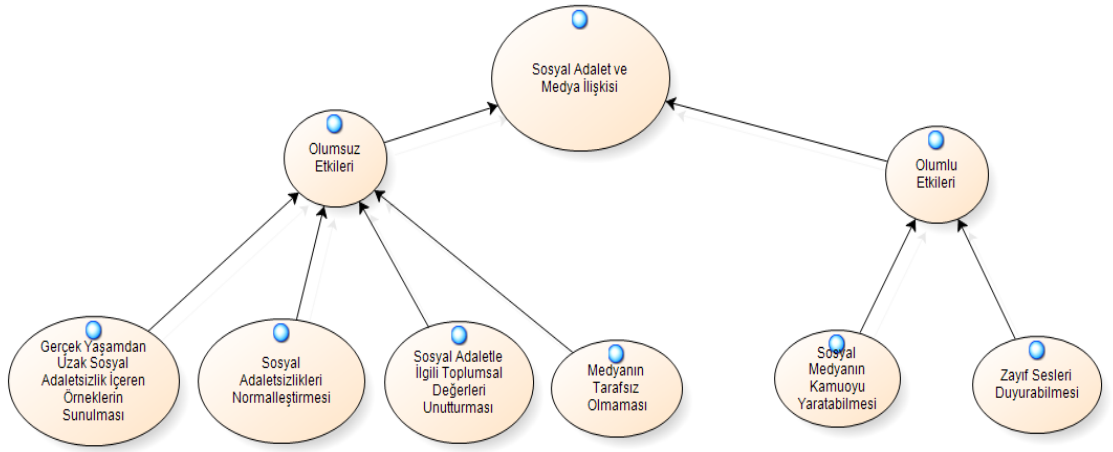
Gülcan öğretmen ise diğer tüm öğretmenlerden farklı olarak 1 yıla yakın bir süre yurtdışında bir ülkede İngilizce eğitimi almak için yaşadığını ve bu süre içerisinde hayatını devam ettirebilecek kazancı elde etmek adına çocuk bakıcılığı yaptığını ifade ederek, bu süre içerisinde sosyal adalet konusunda birçok örnekle karşılaştığını

vurgulamıştır. Gülcan öğretmen, yurt dışında geçirdiği süre içinde sosyal adalet konusunda gördüklerini, Türkiye ile kıyaslama yoluna giderek, yurtdışında yaşadığı ülkenin hoşgörü, insanlara saygı ve çalışan hakları gibi sosyal adaletle ilgili olan boyutlar açısından daha ileri seviyede olduğunu ancak sayıları az da olsa bazı insanların ülke içerisindeki göçmen gruplara karşı olumlu bir bakış açısına sahip olmadığını şu ifadelerle özetlemektedir:

Orada gerçekten hoşgörülü bir ortam var herkese karşı hoşgörülüler çünkü çok fazla göçmen var tamam bazıları gerçekten çok kibirli o ülkenin gerçek yerlileri, göçmenleri kabul etmiyorlar ama mecbur kötü işlerde de onları çalıştırıyorlar yani. Tabi ki süper bir sosyal adalet söz konusu değil yani o İsviçre’de falan öyleymiş ya da İsveç, Norveç, Finlandiya hani Kuzey ülkelerinde yani benim yaşadığım ülke çünkü çok karışık bir ülke yani her kesimden her milletten insan var böyle ama manevi değerler yok onu kesinlikle söyleyebilirim. Bizimkisi gibi kesinlikle değil insanlar Türkiye’de mesela birbirlerinin hayatının çok içinde fazlasıyla orada öyle bir şey yok yani. Ya bu işte hem olumlu hem olumsuz da yani ikisi de var. Biz mesela biraz fazla abartıyoruz onlar da mesela çok uç yaşıyorlar çok kendi içlerinde yaşıyorlar öyle diyeyim. Ha bir de orada kapitalist düzende şu var yani bir saat fazla çalışsan da emeğinin karşılığını veriyorlar. O yüzden gördüğüm butiklerin hep mesela belli saatlerde kapalı olması Türkiye’de mesela gece saatlerine kadar her yer açık ama az bir ücretle. Burada mesela ek mesai ücretleri mesela daha iyi verilebilir benim gözlemlediğim hani orada öyleydi bu yani biz kapitalizme çok uyum sağlayamamışız gibime geliyor.

3. 1. 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet ve medya ilişkisi başlığı altında öğretmenlere yöneltilen; “Sizce bireylerdeki sosyal adalet bilincinin gelişmesinde medyanın rolü nedir? Konuyla ilgili örnek verebilir misiniz?” sorularından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan bulgulara değinilmiştir. Bu başlık altında oluşturulan bulgular bireylerdeki sosyal adalet bilincinin gelişiminde medyanın olumlu ve olumsuz rolü olmak üzere iki alt başlık içerisinde verilmiştir. Bu başlıklar Şekil 11’de görülmektedir.

Şekil 11. Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi

Öğretmenlerin çoğunluğu medyanın, sosyal adalet anlayışından uzak örneklerle bireylerin sosyal adalet algılarının gelişimine olumsuz etki ettiğini vurgulamaktadırlar. Ek olarak öğretmenlerin çoğunluğu özellikle TV’lerde sıklıkla karşılaşılan dizi filmlerin, çoğunlukla sosyal adaletsizlikler içerdiğini ve bireylere sosyal adaletsizlikleri normal durumlanmış gibi aktardığını dile getirmişlerdir. Bu düşüncelerin aksine bazı öğretmenler ise sosyal adalet konusunda toplum içerisinde yaşanan sorunların geniş kitlelere iletilebilmesi, yetkili kişilerin dikkatlerinin yaşanan sorunlara çekilebilmesi açısından medyanın önemli bir yeri olduğunu ifade etmişlerdir.

Emine, Gülcan ve Ersin öğretmen sosyal adalet konusunda medyanın olumlu bir rolü olduğunu dile getirmektedirler. Toplumsal yaşam içerisinde karşılaşılan sosyal adaletsizlik içeren durumların geniş kitlelere iletilebilmesi, insanların bazı haksızlıklar karşısında örgütlenebilmesi adına kamuoyunun oluşturulmasını sağlaması medyanın sosyal adalet konusundaki olumlu yönleri olarak görülmektedir. Emine öğretmen medya sayesinde TV’lerde yayınlanan kamu spotlarının sosyal adaletle ilgili bazı konulara dikkat çekilmesini sağlamada etkili olduğunu ifade etmektedir. Emine öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Medyanın rolü büyük özellikle kamu spotlarını çok fazla yayınlıyorlar bu açıdan kamu spotu da yayınlatabilirler ya da çok sevilen dizi ve programların içine yerleştirebilirler sosyal adalet konusunu. İster örtük olarak ister açık açık.”

Gülcan öğretmen ise sosyal medyaya dikkat çekerek toplumda var olan sosyal adaletsizliklerin geniş kitleler tarafından duyulabilmesi konusunda sosyal medyanın önemli bir rolü olduğunu, böylelikle medya ve sosyal medyanın varlığını toplumdaki sosyal adaletin sağlanması açısından önemli gördüğünü söylemektedir. Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

Sosyal medyanın gerçekten çok önemi var bu konuda. Mesela hani ona da şöyle örnek vereyim bu maden işçisi Soma'da çizmelerimi çıkarayım da sedyeler kirlenmesin falan demişti o çok büyük bir baskı yaratmıştı toplumda bir kamuoyu olmuştu gerçekten bu önemli hakikaten.

Ersin öğretmen de Gülcan öğretmene benzer olarak medyanın toplum içerisinde var olan zayıf seslerin duyulması adına önemli bir rolü olduğunu bu sayede toplumda var olan ancak bazı kişilerin dikkatini çekmeyen sosyal adaletsizliklerin geniş kitlelere gösterilmesi konusunda kolaylık sağlandığını ifade etmektedir. Gülcan öğretmenin bu konuyla ilgili düşünceleri şunlardır:

Medyanın şöyle bir olumlu katkısı olabilir buna, eğer insanlar kendilerini iyi anlamda dile getiremiyorlarsa, herhangi bir adaletsizliğe uğradıklarını düşünüyorlarsa medya da bunu çok aşikâre bir şeye getirebiliyor. Yani herkesin duyacağı bir pozisyona sokabiliyor, yani yöneticiler de sıradan bir insan, bir birey olsa da medya da çıkınca buna kayıtsız kalamıyorlar ve hemen orada bir düzenlemeye düzeltmeye gidebiliyorlar. Medyanın böyle bir gücü var. Yani insanlar haksızlığa uğradıklarını düşünüyorlarsa, bu şeyde medyayla daha çabuk sonuç almaya götürebiliyor. Kendi sesini iletebiliyor veya medyanın çeşitli programlarıyla tartışma programlarıyla oradaki çeşitli düşüncelerin dile getirilmesi ile yöneticilerin daha sosyal adaletli yani yöneticilik kısmında adaletli davranması söz konusu oluyor ve vatandaşlar içerisinde de sosyal yaşam içerisinde de işte düzenlenen programlarla insanların farkındalık düzeyi yükseltilebiliyor.

Sosyal adalet ve medya ilişkisi hakkında öğretmenlerin çoğunluğu medyanın, bireylerin sosyal adalet algılarının gelişimlerine olumsuz etki ettiğini ifade etmişlerdir. Özellikle medyanın en çok eleştirilen yanı diziler ve çeşitli programlar aracılığıyla gerçek yaşam içerisinde olmayan sosyal adaletsizlik içeren yaşamları ve karakterleri insanlara sunması ve bunların normalleştirilmesidir. Bunların yanı sıra medya, tarafsızlığını kaybetmesi ve kültürel özellikleri değersizleştirilmesi gibi yönlerden de sıklıkla eleştirilmektedir. Bu gibi yanları nedeniyle öğretmenlerin çoğunluğu, bireylerin sosyal adalet bilinçlerinin gelişimlerinde medyanın olumsuz bir rolü olduğunu vurgulamakta ve medyanın da sosyal adalet anlayışı doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Öğretmenlerin çoğunun medya ve sosyal adalet ilişkisi konusunda sıklıkla dile getirdikleri konulardan biri, gerçek yaşamdan uzak, olumsuz örneklerin bireylere

sunulması konusudur. Ahmet öğretmen, bu konuda medyada bireylere sunulan karakterlerin kendi adaletlerini sağlama yoluna gittiğini, bunun da toplum içerisinde kurumlara duyulan güveni azalttığını ve bireysel adalet arayışını artırdığını vurgulamakta, bu durumun da sosyal adalet açısından olumsuzluk yarattığını dile getirmektedir. Ahmet öğretmen konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Zannımca bu diziler, filmler oralardaki hani güçlü karakterler, bu güçlü karakterlerin hukuku bir kenara bırakıp kendi adaletlerini sağlamaları bunlar herhâlde örnek oluyor olabilir çünkü çoğu çocuk izliyor bunları. Diğer taraftan tabi gazetelerde, TV'lerdeki haberlere bakıyorsunuz genelde yargıya duyulan güvenin azalmış olması, emniyet teşkilatına duyulan güvenin giderek azalması, insanların kendi sorunlarını kendileri çözme doğrultusunda eğilimlerinin artması bu ister istemez bir özentî yaratıyor olabilir. Hani bu konuda bir araştırma, istatistik veri yok elimde ama hani bir gözlem olarak bunu söylüyorum tabi ki etkisi var.

Gülcan, Mustafa ve Yiğit öğretmen de benzer şekilde TV'lerde yayınlanan dizilerden yakınmakta ve bu diziler içerisinde var olan karakter ve yaşantı örneklerinin sıklıkla sosyal adaletsizlik içeren yapıda olduğunu söylemektedirler. Dizileri izleyen bireylerin özellikle de erişkinliğe ulaşmamış bireylerin bu dizilerde yer alan karakterler ve yaşantıları kendilerine rol model olarak aldıklarını bunun sonucunda da TV ekranlarında var olan sosyal adaletsizliklerin gerçek yaşam içerisinde de hayat bulmaya başladığını dile getirmektedirler. Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mesela TV dizileri bakıyorsunuz işte rating uğruna hep zenginlerin hayatları ve fakirlerin hayatları böyle bir uçurum var her zaman. Tabi ki Hindistan gibi büyük bir uçurum değiliz çünkü bizde orta kesim, gerçekten orta sınıf etkin yani memur kesim bizde çok etkin ama üst ve alt sınıflar arasında bu aşırı dengesizliğin olmaması lazım. Ama tabi ki ekonomik olarak yani eşit olamayız, bu mümkün değil ama bunu hissetmemeliyiz yani onu söylemeye çalışıyorum.

Mustafa öğretmen de TV'lerde yayınlanan dizilerde görünen karakterlerin çoğunluğunun kısa süre içerisinde edinilmiş lüks bir yaşantıya sahip olduğunu bu durumun dizileri izleyen genç kesim üzerinden olumsuz etki yarattığını ve gerçek yaşamdan uzak yetişmelerine neden olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Var ya olmaz olur mu şimdi olumsuz en önemli örneği bu diziler var. Dizilerde çocuklar işte dizilerdeki karakterler çok çabuk para sahibi olan, çok çabuk köşeyi dönen yani normal insanlar değil mesela biz çevremize baktığımız zaman öyle insanlar görmüyorum yani. 4x4 cipe binen, grantuvalet insanlar görmüyoruz başka dünyanın insanları. Çocuklar da belki bir kısa yoldan köşe dönme, kısa yoldan bir şeylere sahip olma bence çok şey sosyal adaletle örtüşmüyor yani. Yani emek gösterelim, emek harcayalım, çalışalım, çabalayalım değil de kısa yoldan olması bence bir adaletsizlik tabi ki bunu anne ve baba izlediği için özellikle anne

izlediği için ağırlıklı olarak çocuklara da sosyal adaletsizlik getirebilir, etkileyebilir yani olumsuz yönden.

Yiğit öğretmen de Mustafa ve Gülcan öğretmenle birlikte aynı fikirleri başka ifadelerle dile getirmekte ve dizilerin içerisindeki yaşantıların toplumdaki yoksul kesimi olumsuz yönde etkilediğini, kısa süre içerisinde zengin olabilmek için yasal olmayan yollara yöneldiklerini ifade etmektedir. Ayrıca Yiğit öğretmen dizilerdeki aile içi ilişkilerin gerçeklikle uyuşmadığını ve neredeyse tüm dizilerde gerçek yaşamdan kopuk aile ilişkilerinin olmasının bireylerin topluma hazırlanmasını olumsuz şekilde etkilediğini şu şekilde dile getirmektedir:

İşte bu diziler mizeler teşvik ediyor insanları kışkırtıyor işte o varoş kesimde yaşayan insanları. Sanki onlar da öyle yaşayacaklarını, herkesin öyle yaşadığını falan zannediyorlar. Hâlbuki Türkiye’de o şekilde yaşayan çok sınırlı bir kesim var o şekilde lüks bir hayat yaşayan ama onlar sanki böyle herkes o şekilde yaşıyor, herkes böyle iyi bir hayat sürüyor gibi aksedince insanlar da artık o hayatı kısa yoldan kazanıp yasa dışı yollara sapabiliyorlar maalesef. Yani sürekli böyle bu akla gelen bir dizi var mesela lüks hayat veya bu şey dizisi tarzı sitcom diziler hani belli bir kapalı mekânda lüks bir aile her şey mükemmel. Mesela ailede hiç sorunlu birey yok hani anne mükemmel, baba mükemmel çocuklar çok akıllı, zeki ama tabi gerçek hayatta böyle biraz karışıyoruz.

Melek öğretmen ise medyanın özellikle de TV programlarının sosyal adalet konusunda çok iyi düzenlenebileceğini ancak şu anki mevcut medyanın sosyal adaleti değil sosyal adaletsizliği bireylere sunduğunu dile getirmektedir. Ayrıca adaletsizlik örneği içeren davranışların sıklıkla sunulduğunu dile getiren Melek öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

Medyanın rolü nedir medya diyoruz şimdi sınırsız bir medya var, internettir, şudur budur çocuklar gerçekten orada olumsuz birçok örnekleri alıyorlar. Çünkü insan gerçekten olumluyu değil olması gerekeni değil, olmaması gerekeni daha çok davranış haline dönüştürüyor ve bu yanlış davranışları silmek gerçekten çok zaman alıyor. Yani medyanın bu yönde çok aman aman da rolü olumlu değil. Reyting şeyleri olduğu için işte çok sağlıklı kamuoyu oluşturulamadığı için bence çok da aman aman bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Eğer içerik yöntem değişirse tabi ki neden olmasın. Olumsuz etkiliyor mu tabi ki olumsuz etkiliyor. Yani bizim aile hayatımızda olmayan, adaleti temsil etmeyen, işte sürekli insanların şeyleriyle hani maddi durumlarıyla ya da koltuk sevdasıyla olan insanların her istediğinin olduğuyla ilgili sıkıntılar yani sürekli bizim kendi geleneğimizi göreneğimizi yansıtmayan birçok örnek var yani. Ondan sonra dizilerde olsun, ondan sonra ne bileyim normal güncel şeylerde olsun insanların var olan hayatı değil de herkesin hayalindeki ütopuyla ilgili bir şeyler yapıyorlar yaşam bu değil yani yaşamın kendisini yansıtmıyor yani bence iletişim araçları.

Medya ve sosyal adalet ilişkisi konusundaki diğer olumsuz örneklere bakıldığında medyanın tarafsız olmaması, sosyal adaletsizliklerin normalleştirilmesi ve toplumun kültürel değerleri üzerinde sosyal adalet anlayışına ters bir şekilde değişimin yaratılmaya çalışılması öğretmenler tarafından dile getirilmektedir. Gülten öğretmen medyanın,

sosyal adalet kavramına tamamen ters hareket ettiğini ifade etmekte ve toplumun sosyal adaletle ilgili olarak geçmişten bu yana gelen bazı değerlerini yansıtmaktan uzak olduğunu şu ifadelerle özetlemektedir:

Medya ve sosyal adalet çok güzel tamamen iki ayrı kavram şu anda maalesef medyanın sosyal adaleti sağlamada etkisi aslında büyük olabilir. Yani bizdeki sosyal adalet sanki şey gibi gözüktüyor, böyle ajitasyon yaparak çok yoksul ya da çok kötü durumdakileri böyle acındırma politikasına gidiliyor. Aslında bu olmaması lazım bence sosyal adalette sosyal devlet Metehan'dan gelen bir kavram vardır ya çıplakları giydirmek, açları doyurmak hani bu kavramda ama Türkiye'de şöyle bir algı yaşanmış sanki böyle çok kötü şeyler sergileniyor sadece onlara yer veriliyormuş gibi.

Ercan ve Okan öğretmen ise medyanın, sosyal adalet anlayışını yansıtmaktan uzak olduğunu söylemektedirler. Bunun sebebi olarak da kapitalizmi ve dünyada hâkim konuma gelen magazin kültürünü gören öğretmenler, medyanın toplumun kültürel değerlerini vermekten uzak olduğunu, medya tarafından sunulan magazin kültürünün ise bireylere kötü örnek olabilecek sosyal adaletsizliklerle dolu olduğunu ifade etmektedirler. Konuyla ilgili olarak Okan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Medya maalesef kapital dünyanın istediği, pompaladığı şey sosyal adaletsizliği pompalıyor sosyal adaleti değil yani mesela insanlar arasında eşitliği pompalamıyor. Bir ünlünün, bir şovmenin, ondan sonra magazinsel popüler kültürün egemen olduğu kişilerin hayatlarını çok doğruymuş gibi yansıtır, fırsat eşitsizliğinin normal bir şey olduğunu göstermeye çalışıyor. Ön plana çıkartıyor aslında hani ne kadar para o kadar yaşam, yaşanmışlık, o kadar kaliteli bir yaşamış gibi göstermeye çalışıyor. Bu da bana göre adaletsizliğin sosyal adaletsizliğin yani iyi bir şeymiş gibi gösterimi diyebiliriz.

Ercan öğretmen ise toplumun kültürel açıdan geri kalmasını sosyal adaletsizlik olarak görüyor ve bunun en önemli sorumlularından birinin de medya olduğunu dile getiriyor. Görsel medyada yer alan çeşitli programların toplumun kültürel olarak geri kalmasına neden olduğunu ve günümüz dünyasında medyanın toplumları biçimlendirme konusunda bir silah olarak kullanıldığını belirtiyor. Medyayı kültürel değişim konusunda silah olarak kullanan bazı ülkelerin var olduğunu dile getiren Ercan öğretmen, medyanın dolaylı da olsa sosyal adaletsizlik yaratan bir araç olarak var olduğunu şu ifadelerle özetliyor:

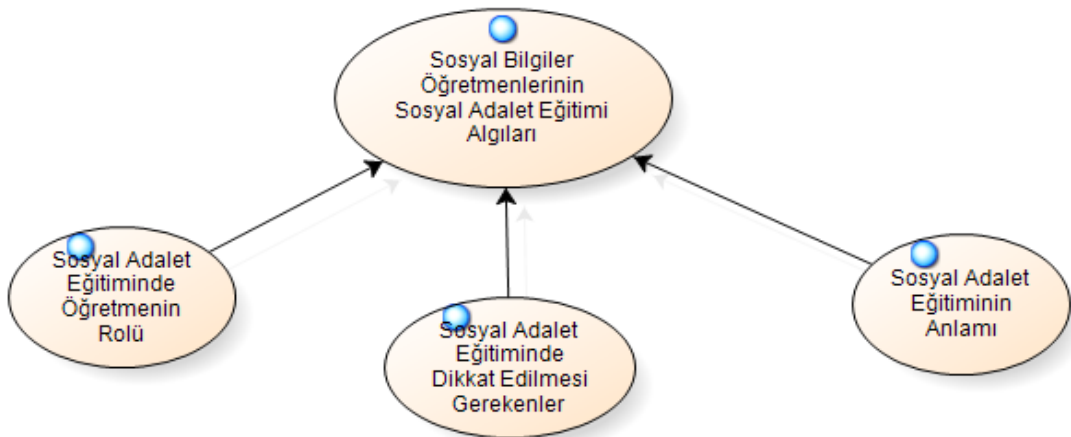
Medya çok önemli biliyorsunuz günümüzde artık sıcak savaş dönemi bitti insanlar birbirlerinin silahla karşısına çıkmıyor. Hani bu bence en kolay savaş biçimi, en azından düşmanımızı karşımızda görüyoruz, bir taraf yeniyor, bir taraf yeniliyor. Ama günümüzde hani özellikle emperyalist devletlerin Soğuk Savaş döneminden sonraki dönemde stratejileri oldukça değişti. Artık toplumların kültürleri ile oynama, dilleri, dinleri, yapıları, beğenileri, giyiniş biçiminden tutun da saç stiline kadar dinlediği müzikten tutun, bakış açılarına kadar özellikle gençler burada hedefler tabi burada en büyük silah medya. Medya kullanılıyor çünkü TV'si olmayan ev yok günümüzde. Artık internetin olmadığı ev de neredeyse yok denecek seviyede. Onu da geçtim artık herkesin cebinde dünyanın bir yerinde olan haberdar herkes anında haberdar olabiliyor. Ama tabi ki işin sosyolojik ve psikolojik boyutunda diğer

devletler, geri kalmış devletlerin bu yapılarını değiştirme açısından bunu çok güzel kullanıyorlar. Başarılı da oluyorlar hani bugün TV programlarına baktığımızda toplumun belirli bir yüzdesinin geri kalmışlığının en büyük sebebi medya tabii ki. Gün boyunca izlenen o kadın programları, o değişik yarışmalar içerisindeki o kültürel değişim o yozlaşma bunların hepsine eleştirel gözle baktığımızda bir bir gözleyebiliyoruz. Burada art niyeti görebiliyoruz toplumun değişimini tabii ki buradaki eşitsizlikler, adaletsizlikler burada çok bariz olarak gözlenebiliyor tabii burada farklı amaçlar, işin siyasi boyutları var büyük devletlerin bizim üzerimizdeki çıkarları siyasi oyunlar burada da genel dünya üzerindeki adaletsizlik aslında gözümüze de çarpıyor.

Gülten öğretmen ise diğer öğretmenlerden farklı olarak medya ve sosyal adalet ilişkisi hakkında medyanın tarafsızlığına vurgu yaparak, medyanın tarafsız olması ve sosyal adaletin sağlanması açısından toplumun her kesimine eşit yaklaşım göstermesi gerektiğini şu ifadelerle dile getirmektedir; “Medyada sosyal adaletin sağlanması için bir kere medyanın sosyal adaletli olması gerekiyor. Bu yandaş, taraf dediğimiz medyanın daha çok sıyrılıp toplumsal yaşamı daha güzel göstermesi gerekiyor bize yani güzel derken daha gerçekleri ile göstermesi gerekiyor bence.”

3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları

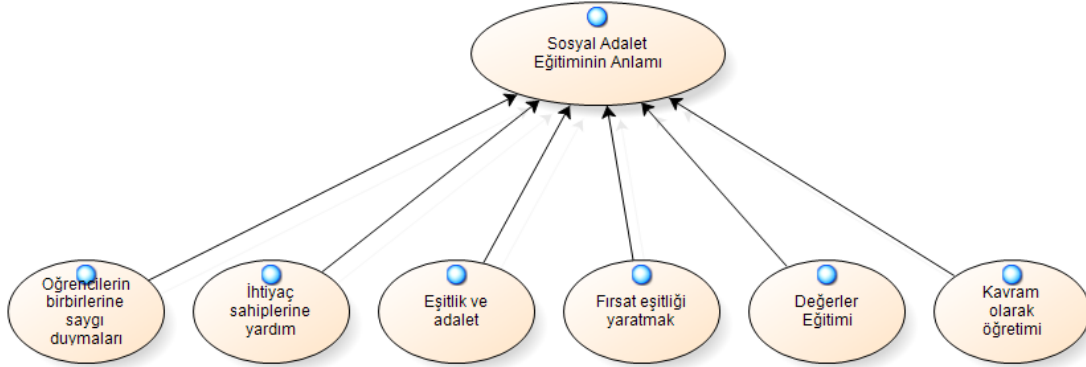
Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitimi algıları başlığı altında; sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminin anlamı, sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolü ve sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gerekenler alt temalarına yer verilmiştir. Bu temalar Şekil 12’de görülmektedir.

Şekil 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları

3. 2. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminin anlamı alt başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal adalet eğitimi nasıl anlamlandırdıklarına değinilmiştir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde öğretmenlere; “Sosyal adalet eğitimi nasıl tanımlarsınız? Sosyal adalet eğitimi deyince aklınıza ne geliyor?” soruları sorulmuştur. Sorulan bu sorulara verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitimi kavramına birden çok anlam yükledikleri, yapılandırılmış standart bir tanım yapmadıkları görülmektedir. Yine de öğretmenlerin sosyal adalet eğitimi tanımlamalarına bakıldığında genel olarak ön plana çıkan bazı kavramların varlığı dikkat çekmektedir. Öğretmenler, sosyal adalet eğitimi tanımlama konusunda sıklıkla sosyal adaletin bir kavram olarak öğretilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve değer eğitimi gibi tanımlamalar yapmışlardır. Öğretmenlerin sosyal adalet eğitimine yükledikleri anlamlar Şekil 13’te görülmektedir.

Şekil 13. Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı

3. 2. 1. 1. Sosyal Adaletin Kavram Olarak Öğretilmesi

Ercan, Ahmet ve Melek öğretmen sosyal adalet eğitimi tanımlama konusunda sosyal adaletin bir kavram olarak öğretimi ifadelerini kullanmışlardır. Ercan öğretmen, eşitlik ve adalet gibi kavramların öğrencilere kazandırılmasının sosyal adalet eğitimi bağlamında düşünüleceğini şu şekilde dile getirmektedir; “Burada çocuklara bunları aktarabilmemiz çok önemli eşitlik, adalet duygularını. Bazı tanımlar, çerçeveler önemli mesela çocuğa özgürlük dediğin zaman aklına her istediğini yapabilmek geliyor. Bunları biz söylüyoruz aslında bunun kurallar bütünü olduğunu, adalet kavramının insanların

birbirine olan saygısından ibaret olduğunu.” Ahmet öğretmene göre ise sosyal adalet ve sosyal adaletle doğrudan ilgili olan kavramların öğrencilere kazandırılması sosyal adalet eğitimi işaret etmektedir. Ahmet öğretmen bu konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bir kere sosyal adaletin hani kavram olarak öğrencilerde oluşması lazım hani bu da tabii ki eğitim yoluyla olacaktır. Şimdi bu daha çok kavramsal düzeyde öğretilir hani sosyal devlet nedir? Sosyal adalet nedir? Bunun içeriği kavram olarak öğretilir. Bundan beklentiler nelerdir? Vatandaş ve devlet arasındaki ilişki burada nasıl kurulmalıdır? Gibi kavramsal olarak öğretilir.

Melek öğretmen de Ercan ve Ahmet öğretmen gibi sosyal adalet eğitimi tanımlarken, sosyal adalet kavramının öğrencilere kazandırılmasına dikkat çekmiştir. Ek olarak sosyal adaletin kavramsal bir şekilde kazandırılmasının yanı sıra davranışsal olarak öğrenciler de yer etmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Melek öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir; “Sosyal adalet eğitimi derken evet yani işte öğrencilere sosyal adaleti kazandırmak davranışsal olarak kazandırmak önemli sonuçta sosyal varlıklarımız sosyal ortamlarda yaşıyoruz ve sosyal adaletin olması lazım.”

3. 2. 1. 2. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması

Sosyal adalet eğitimi tanımlama konusunda Okan, Ersin ve Ahmet öğretmen eğitim ortamları içerisinde fırsat eşitliği yaratılmasına değinmektedirler. Ayrıca, öğretmenler eğitim ortamlarında var olan bölgeler arası olanak farklılıklarının azaltılması, kız ve erkek öğrencilerin okula devam oranları açısından eşitlenmesine değinmişlerdir. Böylelikle öğretmenler gündelik yaşantı içerisinde var olması istenen fırsat eşitliği, kadın-erkek ayrımı, bölgeler arası ekonomik uçurumun giderilmesi gibi konuların eğitim ortamlarında da olması gerektiğini vurgulamaktalar ve bunların sosyal adalet eğitimi ile ilişkili olduğunu düşünmektedirler.

Ahmet öğretmen, sosyal adalet eğitimi için “Fırsat eşitliğinin yaratılması” ifadesini kullanırken, Ersin öğretmen ise sosyal adalet eğitimi “Kızlar ve erkeklerin aynı şartlarda okula gelebilmesi” olarak tanımlamaktadır. Okan ve Ersin öğretmen ise sosyal adalet eğitimi tanımlama konusunda bölgesel ekonomik farklılıklara değinirken, bölgeler arasında kaynaklar açısından denge durumunun sağlanması gerektiğini ve bu denge durumunun eğitim ortamlarına yansımaları gerektiğini vurgulamaktadır. Okan ve Ersin öğretmen, eğitim ortamlarında bölgeler arası olanak farklılıklarının ortadan kaldırılmasını sosyal adalet eğitimi tanımlamak için kullanmışlardır. Örneğin, Okan öğretmen

konuyla ilgili olarak Şu ifadeleri kullanmaktadır; “Bölgelerdeki bu sosyal adaletsizliğe neden olan temel kurumların iyileştirilmesi aklıma geliyor mesela bölgelerdeki eğitim kalitesinin yükseltilmesi, olanakların daha fazla sunulması gibi.”

Ersin öğretmen, ise sosyal adalet eğitimini tanımlarken Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerinde eğitime ayrılan kaynakların ve sağlanan olanakların eşit olması gerektiğini ifade etmektedir. Ersin öğretmen konuyla ilgili olarak Şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal adalet eğitimi anlamında memleketin her bölgesindeki insanlara aynı Şartlar altında eğitim olanaklarının sunulabilmesi önemli bizim için. Ama tabi bu çok da gerçekçi değil bana sorarsanız her bölgenin imkânları aynı değil, her bölgenin eğitime bakışı bir değil yani bir ilin içerisinde bile illerde bulunan okulların eğitim durumu ekonomik manada eğitim Şeyleri aynı olsa da güçlükleri aynı olsa da veli profili aynı değil. Bunların hepsi eğitime etki eden noktalar.

3. 2. 1. 3. Değer Eğitimi Olarak Sosyal Adalet Eğitimi

Sosyal adalet eğitiminin tanımlanması konusunda öğretmenlerin çoğunluğu değer eğitimine ve sosyal adaletle ilgili olan çeşitli değerlere vurgu yapmaktadırlar. Saygı, farklılıkları kabullenme, yardımseverlik, eşitlik ve adalet gibi değerler öğretmenlerin çoğunluğu tarafından sosyal adalet eğitimi için öğretilmesi gereken değerler olarak söylenmiştir.

Gölcan ve Gülten öğretmen, sosyal adalet eğitimini tanımlarken sosyal adalet eğitimini doğrudan değer eğitimi ile iliŐkilendirmiŐlerdir. Öğretmenler, sosyal adalet eğitiminin önemli bir konu olduğunu ancak sosyal adalet gibi değerlerin öğretimine yeteri kadar önem verilmediğinden yakınmaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak Gölcan öğretmen Şu ifadeleri kullanmaktadır:

Valla böyle sosyal adalet eğitimi diye bir ders konulmasını yani ki ben eğitime giderek bu dersi vermek bile isterim. Değerler eğitimi çünkü 4.sınıfta var herhâlde ama sonrasında bir daha yok. Bizim için Şu anda ahlak gelişimi çok önemli olmalı diye düşünüyorum yani.

Gölten öğretmen ise benzer Şekilde sosyal adalet eğitiminin bir bakıma değer eğitimi ile aynı anlama geldiğini ancak bu tip bir eğitim anlayışına Türkiye'de yeteri kadar önem verilmediğini vurgulamaktadır. Oysaki sosyal adalet gibi değerlerin öğretimine küçük yaşlardan itibaren baŐlanması gerektiğini dile getiren Gölten öğretmen Şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal adalet eğitimi deyince aklıma değerler eğitimi geliyor Milli Eğitimin yürüttüğü değerler eğitimi. Sosyal adalet eğitimi şimdi biz hani değerler eğitimi hakkında hep konuşuyoruz. Nasıl olsun planımızı şöyle mi yapalım böyle mi yapalım şu etkinliği mi yapalım diye ama hani bence değerler eğitimi de ters bir eğitim. Çünkü çocuk değerler eğitimini küçüklükten alarak gelir ve değerli bir şekilde okul hayatına katılır. Katılan eğitimin üstüne okulda verilir. Ama biz şimdi sıfırdan olan bir şeyi mesela saygı, sevgi, adalet bunları gelip okulda kazandırmaya çalıştığımızda çocuklardan gelen tepkileri duyduğumuzda, hani boşa kürek çekiyoruz bazen o kötü duyguya kapılıyorum.

Ercan, Mustafa, Ahmet, Okan ve Emine öğretmen ise sosyal adalet eğitimini tanımlarken eşitlik, adalet, çevre ve insan haklarına duyarlılık, yardımseverlik ve farklılıkları kabullenme gibi bazı değerlerin öğretilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Örneğin, Ercan öğretmen sosyal adalet eğitimi için “Çocukların öncelikle birbirlerine saygı duymalarının sağlanması” ifadelerini kullanırken, Emine öğretmen, sosyal adalet eğitimi için “Eşitlik ve adalet gibi değerlerin çocuklara kazandırılması” ifadelerini kullanmaktadır. Okan öğretmen ise sosyal adalet eğitimini tanımlamak için şu ifadeleri kullanarak, sosyal adalet eğitiminin; “Bireylerin yaşadıkları çevreye ve bu çevrede yaşayan insanların haklarına karşı saygılı olması” anlamına geldiğini dile getirmektedir.

Ahmet öğretmen de sosyal adalet eğitimini tamamlarken yardımseverlik değerine vurgu yaparak sosyal adalet eğitiminin “Toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin kalkındırılması ve geliştirilmesinin yanı sıra ihtiyaç sahiplerine verilen hizmetlerin daha doğru bir şekilde yapılması” anlamına geldiğini söylemektedir. Son olarak Mustafa öğretmen, sosyal adalet eğitimi konusunda farklılıkları kabullenme değerinden bahsederken sosyal adalet eğitimi ile öğrencilerdeki farklılıkları kabullenme değerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu konuda sınıf içerisinde öğrencileriyle yaşadığı bir durumdan örnek verme yolunu seçen Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal adalet eğitimi farklılıkları kabul etme olabilir. Mesela bizim toplumdaki en büyük eksikliklerden birisi o. Teorik anlamda kafada farklılıkları kabul ederiz diyoruz. Ama çocuğa soruyorum, diyorum yanında bir Fransız otursa diyorum, Fransız bir kız otursa diyorum, diğer arkadaşlarına davrandığın gibi davranır mısın diyorum. Yok, hocam diyor, bazıları ben kabul etmem öyle şeyi, izin vermem ben falan diyor. Niye yani işte şey var teorik kabul ediyoruz ama pratikte yok kabul etmiyoruz. Zaten belki onlarda da var tabi ki bu tip şeyler, onlar da yapıyor bunu. Dünyanın dört bir noktasında var ırkçılık var o su, bu su var. Bu olabilir yani sosyal adalet eğitiminin farklılıkları kabullenme hedefi olur.

3. 2. 1. 4. Kültürel Öğrenme Olarak Sosyal Adalet Eğitimi

Sosyal adalet eğitiminin tanımlanması konusunda öğretmenlerin bazıları sosyal adaletin bir kavram olarak öğretilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve değer eğitimi

başlıklarının haricinde farklı tanımlamalar yapma yoluna gitmişler ve sosyal adalet eğitimini tanımlarken köy enstitülerinden, kamuoyu oluşturmadan ve kültürel çalışmalardan bahsetmişlerdir. Böylelikle öğretmenlerin sosyal adalet eğitimini tanımlamak için kullandıkları ifadeler geniş bir alana yayılmış ve birçok farklı boyuta temas etmiştir. Örneğin, Ercan ve Mustafa öğretmen sosyal adalet eğitiminin kültürel çalışmalar ile ilişkili olduğunu, sosyal adalet eğitimi ile kültürel zenginliğin sağlanması yolunda çalışmalar yapılabildiğini dile getirmektedirler. Ercan öğretmen, sosyal adalet eğitimi için; “Sadece bir eğitim olarak değil de kültür olarak da çocuklara verilmesi gerekir” ifadelerini kullanırken, Mustafa öğretmen ise sosyal adalet eğitimi için şu ifadeleri kullanmaktadır; “Kültürel ilerleme olabilir, kültürel zenginlik diyoruz, kültürel zenginlik var ama nasıl çalışmalar yapılıyor. Çalışmalar bence eksik yapılıyor yani sosyal adalet eğitimiyle kültürel anlamda zengin olmak hedeflenebilir.”

3. 2. 1. 5. Sosyal Katılım Olarak Sosyal Adalet Eğitimi

Okan öğretmen ise sosyal adalet eğitiminin öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumun sorunlarına karşı çözüm getirebilmek adına kamuoyu oluşturmalarını sağladığını vurgulamaktadır. Okan öğretmen bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir; “Sosyal adalet eğitimi deyince daha çok insanların bir soruna kamuoyu vicdanını oluşturup cevap vermesi, tepki göstermesi, bu konu üzerinde çalışması, fikir üretmesi bunlar aklıma geliyor.”

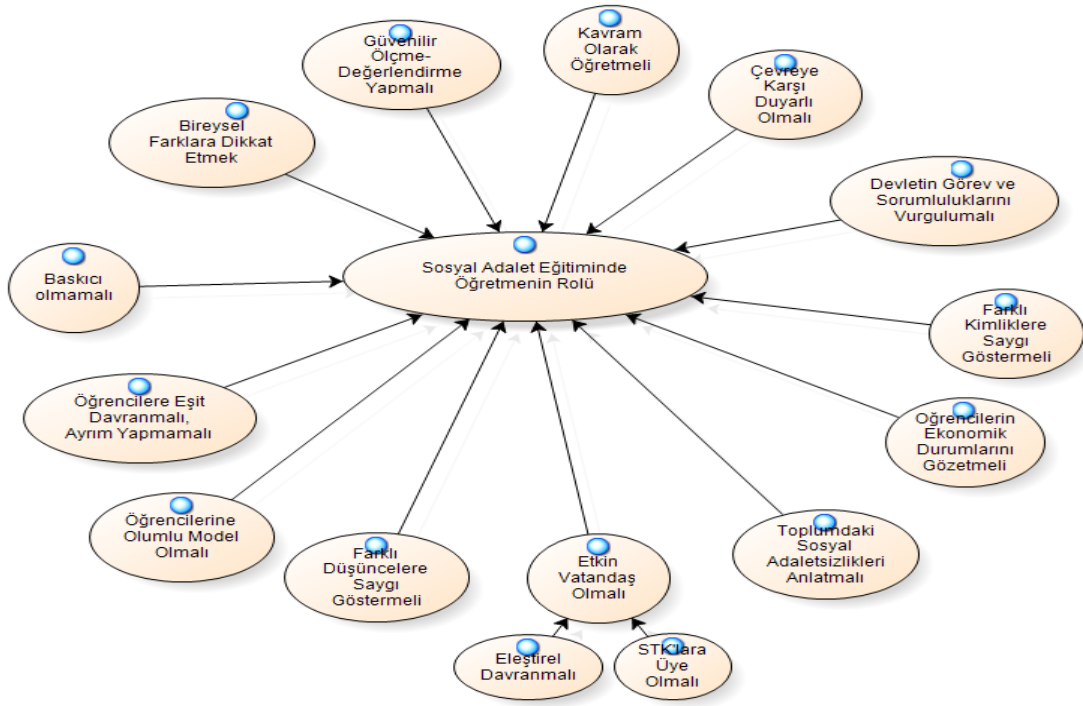
3. 2. 1. 6. Sosyal Adaleti Sağlayan Eğitim Ortamlarıyla Sosyal Adalet Eğitimi

Son olarak, Yiğit öğretmen sosyal adalet eğitimini tanımlarken, sosyal adalet anlayışının ve sosyal adaletle ilgili olan eşitlik, işbirliği ve dayanışma gibi değerlerin hâkim olduğu eğitim ortamlarını algıladığını ifade etmektedir. Bu konuda kendi dedesinden örnekler veren Yiğit öğretmen, kendisi de bir köy enstitüsü olan dedesinin köy enstitüleriyle ilgili anlattıklarından bahsederek, hayalindeki sosyal adalet eğitimi anlayışının geçmişte köy enstitülerinde var olmuş olduğunu söylemektedir. Köy enstitülerinde her şeyin öğrenciler arasında eşit paylaştırılmış olması, köy enstitülerinin eğitim olanağından yeteri kadar faydalanamayan köy çocukları için kurulmuş olması ve özgür düşünme ortamının olması gibi yanları ön plana çıkartan Yiğit öğretmen, bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

Sosyal adalet eğitimine en güzel örnek köy enstitülerini görüyoruz 1940'la 1946 yılları arasında İsmayıl Hakkı Tonguç'un yaptığı. Orada işte her şeyin eşit olması, sosyal adalet olarak işte köylü çocuklarının köylerden alınarak, toplanarak her konuda aynı şekilde eğitilmeleri ve özgür düşüncede eğitilmeleri eğitim tarihimizde sosyal adalet deyince akla gelebilecek en güzel örnek. En basitinden öğretmenlerin, öğrencilerin, müdürün aynı yerde yemek yemeleri, çocuklar arasında herhangi bir ayrımın olmaması, herkesin eleştirilebilmesi, okuldaki A'dan Z'ye yani hademededen tutun da müdüre kadar açık açık her Cumartesi yapılan toplantılarda yani eğitim tarihimizin yüz akı. Köy enstitüleri bu konuda da zaten dünya tarihinde sayılı örnekler arasında yer alıyor. Zaten kendisi bir kere ismi zaten sosyal adaleti sağlamaya yönelik çünkü okuma yazma oranı çok düşük Osmanlıdan kalan miras %7. Köy enstitüleri bunu zaten değiştirmeye yönelik zaten ismi bile projenin esas kaynağı bile sosyal adaleti sağlamaya yönelik. Çünkü kentli çocuklar okuyor şehir merkezindeki çok az bir öğrenci okuyor ama büyük yığınlar, halk yığınları maalesef okuyamadığı için zaten kendisi başlı başına bir sosyal adaleti sağlamaya yönelik bir proje.

3. 2. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolü başlığı altında Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitiminde öğretmenin sahip olduğu roller konusunda neler düşündüklerine değinilmiştir. Bu amaçla görüşmelerde öğretmenlere; “Sizce sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleri nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlere göre öğretmenlerin sosyal adalet eğitiminde davranışları ile öğrencilere model olması, öğrencilerine karşı eşit ve adil davranışlarda bulunması ve ayırım yapmamasının yanı sıra güvenilir ölçme-değerlendirme yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleri Şekil 14'te görülmektedir.

Şekil 14. Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleri arasında en çok değinilen başlık öğretmenlerin öğrencilerine model olmasıdır.

3. 2. 2. 1. Öğretmenlerin Model Olması

Öğretmenlerin çoğunluğu, öğretmenlerin sosyal adalet konusunda davranışları ile öğrencilere model olması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Böylelikle tutum ve davranışlarının yanı sıra söylemleri ile de öğrencilerine sosyal adalet konusunda örnek olabilecek öğretmenlerin, sosyal adalet eğitimi açısından önemli bir role sahip olduğu belirtmişlerdir. Bu konuda Gülcan ve Mustafa öğretmen şunları derlerken; “Doğru rol model olmak bence en önemlisi bu” ve “Öğretmen bir defa model olacak öğretmenin rolü çok büyük çocuklar bu yaşta çok etkileniyorlar. Bir defa bağırp, çağırmayacak.” Ersin öğretmen ise konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Öğretmen kendi içerisinde tutarlı olmalı ve sınıf içerisinde de öğrencilerden istediği davranışları öncelikle kendisi sergilemeli.”

Melek öğretmen de benzer şekilde öğretmenlerin sosyal adalet gibi kavramları öğrencilerde kazandırabilmesi için kendi davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini

vurgulamaktadır. Melek öğretmen düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir; “Öğretmenin bir kere davranışlarıyla örnek olması gerekir, öğrenciler arasında eğer öğretmen adalet ilkesini, yaşatamıyorsa zaten öğrenciye söylediği adaletle ilgili birçok kavram da havada kalmış olacak önce öğretmenin model olması gerekir.”

Ercan öğretmen ise öğrencilerin gelişimsel olarak çevreden yoğun olarak etkilendiğini ve bu bağlamda öğretmenlerini kendilerine örnek alan çocukların da olabildiğini ifade ederek, bundan dolayı öğretmenlerin davranıştan giyim kuşama kadar öğrencilerine örnek olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ercan öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Öncelikle rol model olmak davranışlarıyla, hareketleriyle, tavıyla, konuşmasıyla, giyinişle her şeyiyle çocuklara örnek olmak lazım. Çünkü bu çağın çocukları gelişimsel olarak anne babadan biraz uzaklaşıyorlar, işte arkadaş çevrelerine yakınlaşıyorlar, işte öğretmeni rol model olarak benimsiyorlar bizim bu tavır ve hareketlerimiz ilk önce onlara örnek olacaktır. Onun dışında tabi takip ettiğimiz kaynaklar, ders işleyişimiz, onlara önerdiğimiz kitaplar, onlara gösterdiğimiz yönler onları olgunlaştıracaktır.

Emine öğretmen diğer öğretmenlerle aynı doğrultuda öğretmenlerin öğrencileri için bir model oluşturduğundan konuşmalarına, tutum ve davranışlarına ayrı bir özen göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Emine öğretmen ek olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal adalet gibi kavramların öğrencilere kazandırılması konusunda diğer öğretmenlerden daha büyük rolü olduğunu düşünmekte ve bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine örnek olma konusunda daha dikkatli olması gerektiğini vurgulamaktadır. Emine öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin daha büyük rolü var. Öğretmen zaten rol model o yüzden yani çocuklar öğretmeni seviyorsa, onun bütün yaptıklarını işte konuşmalarını, saç stilini, gülüşünü, kıyafetlerini her şekilde örnek alıyorlar. Yani bizim onlara kendimizi başta bir insan olarak sevdirmemiz lazım. Sonra dersimizi sevdirmemiz lazım o yüzden hani biz nasıl davranıyorsak, onlar da o şekilde davranıyorlar ya da bizi çok örnek alıyorlar hani o şekilde davranıyorlar demeyeyim de o şekilde iz bırakıyoruz biz onların akıllarında. O yüzden nasıl söyleyeyim bizim başta düşüncelerimizle, söylediğimiz sözlerimizle, duruşumuzla ya da yaptıklarımızla onlara örnek olmamız gerekiyor.

3. 2. 2. 2. Öğretmenlerin Öğrenciler Arasında Ayrım Yapmaması, Adil ve Eşitlikçi Olması

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenlerin, öğrencilerine doğru davranışlar göstererek model olması gerektiğini vurgulamıştır. Model olmanın yanı

sıra öğretmenlerin çoğunluğu tarafından dile getirilen bir diğer konu ise öğretmenlerin öğrencilerine eşit davranması, onlar arasında ayırım yapmamasıdır. Kız ve erkek öğrenciler arasında, başarılı ve başarısız öğrenciler arasında ya da farklı etnik ve kültürel gruplardan gelen öğrencilere karşı sosyal adaletin sağlanması adına ayırım yapılmaması gerektiğini savunan öğretmenlerin çoğu, böylelikle öğrencilerin kendilerini değerli hissedeceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan diğer değerlerin sosyal adalet eğitimi bağlamında öğrencilere kazandırılabilmesi için öğretmenlerin mutlaka sosyal adalet anlayışını yansıtan değerler ışığında hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Böylelikle akademik bilginin yanı sıra davranışlar bazında da öğrencilere örnek olunacağı ve öğrencilerin de sosyal adalet anlayışını içselleştirme konusunda desteklenmiş olacağını ifade etmektedirler.

Gülten ve Ercan öğretmen sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenin rolünü birbirlerine benzer ifadeler kullanarak şu şekilde açıklamışlardır; “Öğretmenin önemli bir rolü vardır tabi ki sadece sosyal adalette değil her şeyde hani iki öğrenciyi birbirinden ayırmamak, onlara eşit yaklaşmak gerekir.” Melek öğretmen ise sosyal adalet eğitimi konusunda başarılı bir öğretmenin öğrencileri arasında kız-erkek ya da başarılı-başarısız öğrenci gibi ayrımlar yapmayacağını aksine her öğrencisine eşit yaklaşacağını şu şekilde ifade ediyor:

Öğretmenin, öğrencilerine doğru bir model olabilmesi için çocukların hepsine eşit davranması gerekir. Başarılı çocuğa da başarısız çocuğa da ya da çaba gösteren ile çabuk kavrayabilen çocuk arasında da bir adaletin olması lazım. Yani bir çocuğu ön plana çıkartmaması lazım. Hepsine eşit anlamda duygusal anlamda da hani kişisel özellikleri anlamında da bir öğrenciyi överken diğerini yermemeli. Hepsine eşit mesafede olmalı duygusal anlamda bu şekilde.

Gülcan öğretmen de Melek öğretmenle benzer şekilde öğrenciler arasında ayırım yapılmaması gerektiğini, özellikle de sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olan yaramaz ve uslu öğrencilere farklı şekillerde davranılmasının olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle öğrencilerin, öğretmenlerinin onlara karşı önyargısız bir şekilde, eşit bir şekilde hareket ettiğini hissedebileceklerini savunan Gülcan öğretmen, bu durumun sosyal adalet açısından önemli olduğunu söylemektedir. Gülcan öğretmenin bu konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Mesela bizde şey vardı mesela çok iyi bir çocuk, harika her yönden ama bir hata yaptığında ona fazla kızmayız mesela ama çok yaramazlara biraz daha çok kızarız filan. Şimdi ben mesela bunu yapmamaya çalışıyorum, kızacaksam eğer gerçekten o davranışına eşit kızmam lazım yani o çocuk iyi falan diye düşünmüyorum. Aynı şekilde çocuk bunu anlatsın öğretmen

eşitlikçi, öğretmen eşit, adil, bize eşit davranıyor yani işte başarısına göre insanları değerlendirmiyor gibi yani bu algı beyinde çok önemli. Çünkü bir değişti mi yani öğretmene karşı olumsuz bir tavır algı çocuğun beyinde kolay kolay değişmez.

Ersin ve Emine öğretmen de sosyal adalet anlayışına uygun hareket eden bir öğretmenin sınıf içerisinde yer alan öğrenciler arasında ayırım yapmaması gerektiğini özellikle de kız ve erkek öğrenciler arasında ayırım yapmaması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Böylelikle kız ve erkek öğrenciler arasında ayırım yapmayan bir öğretmenin sınıf içerisinde sosyal adaletin sağlanması yolunda önemli bir adım atmış olacağını düşünmektedirler. Konuyla ilgili olarak Ersin öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Kızlara ve erkeklere yaklaşımı aynı olmalı işte adaletli bir anlayışla derslerini işleyebilmeli, ölçütlerini ona göre koyabilmeli.” Emine öğretmen ise öğrenciler arasında ayırım yapılmamasının gerekliliğine dair düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

Sosyal adalette sınıfta hiç bir çocuğu ayırt etmeyeceğiz hani başarılı olanı, şımarık olanı da aynı ne diyeyim durumu iyi olanı, durumu kötü olanı, kızla erkeğe de aynı öyle. Ya da durumu iyi, durumu kötü olan, kızlara, erkeklere, başarısız olana, başarılı olana hepsine eşit şekilde. Çocukları ayırmamak gerekiyor, çocukları ayırmadan hepsine aynı şekilde davranmak.

Ersin öğretmen ayrıca sınıf içerisinde öğretmenin gerçekleştirdiği oturma planı ayarlama gibi uygulamaların sosyal adalet eğitimi adına bir fırsat olduğunu, bu gibi uygulamalar sırasında öğretmenin göstereceği adaletli tutum ve yaklaşım ile öğrencilerine sosyal adalet anlayışı konusunda örnek olabileceğini ifade etmiştir. Ancak buna aykırı şekilde Ersin öğretmen bir ders içerisinde öğrencilerin yerlerini onlara hiçbir açıklama yapmaksızın tamamen kendi isteği ile değiştirdiği görülmüştür. Ersin öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini yapılan görüşmede şu şekilde dile getirmektedir:

Şimdi sınıf içerisinde her çocuk arkadaşıyla oturmak ister ama arkadaşıyla da oturduğu zaman dersin işlenişini bozacak davranışlar yapabilir. Bir çocuk en arkaya oturmak zorunda, diğer çocuk en öne oturmak zorunda yani herkes aynı yere oturamayacağına göre burada çocuklara bunu iyi anlatmamız gerekir. İşte nedir gözü daha az gören, anlamada sıkıntısı olan ya da daha hareketli çocukları öne alabilirsiniz. İşte derse daha aktif katılacak çocukları arkaya alabilirsiniz. Bu tür yaklaşımlar olabilir.

Sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rollerini açıklama konusunda Yiğit öğretmen, öğrencilerin sahip oldukları ekonomik olanakların, onlara karşı olan bakışı ve davranışları etkilememesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle Yiğit öğretmen, öğrenciler arasında ekonomik durumlarından kaynaklanan bir ayırım yapılmaması gerektiğini ve öğretmenlerin, özellikle eğitim materyallerini talep ederken öğrencilerin ekonomik

durumlarına karşı duyarlı olması gerektiğini ifade etmektedir. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Öğretmen işte bu ekonomik durumlarını göz önüne alıp şunu al, kitabı al, bilmem ne yap, test al, onu yap, bunu yap demeyecek. Bunu üniversitede dahi yapıyorlar. Üniversitede bile şu kitabı al, bu kitabı al, şu kitabı oku, bu kitabı oku. Adam oraya geliyor işte çok zor şartlarda bu her kademedede var ilkokul, ortaokul, üniversiteye kadar bu dayatma olmaması lazım. Herhangi bir kaynak kitap, hikâye kitabı olsun, diğer yardımcı materyaller olsun, atlas, sözlük bilmem ne hani alan var, alamayan var bu şimdi dayatma olduğu zaman ortaya çıkıyor kimin alıp, kimin alamayacağı. Öbürkü zor durumda kalıyor bence bir öğretmenin öncelikle buna dikkat etmesi lazım.

Mustafa ve Emine öğretmen, sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rollerini açıklarken farklı bir boyuta değinerek bir öğretmenin sınıf içerisinde yer alan farklı etnik ve kültürel gruplara mensup bireylere karşı eşit yaklaşması gerektiğini dile getirmişlerdir. Böylelikle, sınıf içerisinde öğrencilerin etnik ve kültürel kimliklerini göz önüne almadan, onlara sadece öğrenci olarak önyargısız bir şekilde yaklaşılmasının sınıf içerisinde sosyal adaletin sağlanması adına önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Bir öğretmen farklı düşüncelere önem vermiyorsa, şimdi insanların düşüncelerine, fikirlerine dikkat etmeliyiz, burada sosyal adalet deyip de dışarıda baskıcı olursa olmaz yani kandırmaca bir şey olur.” Emine öğretmen ise sosyal adalet anlayışına uygun davranan bir öğretmenin, öğrenciler arasında etnik ve kültürel açıdan ayırım yapmaması gerektiğini söylemektedir. Bunun yanı sıra Emine öğretmen, sosyal adalet anlayışına uygun hareket eden bir öğretmenin, bu değerleri öğrencilerine de kazandırması gerektiğini sosyal adalet eğitimi bağlamında düşünmektedir. Emine öğretmen bu düşüncelerini şu ifadelerle açıklamaktadır:

Farklı kimliklere saygılı, burada mesela çok fazla nasıl diyeyim hani direkt söylemek Kürt asıllı da var, Roman asıllı da var, Suriye’den gelen de bir kişi var, doğudan gelenler de var hani onları ayırt etmeden davranmak. Hepsi çocuk ve o Roman doğmuşsa, onun elinde olan bir şey değil hani onlara farklı olduklarını hissettirmeden, o şekilde davranmak, o şekilde dersleri işlemek. Hani ben o şekilde davranıyorum çocuklara. Bu söylediğim davranışların hepsini yaparak çocuklara insanlar arasında bir farklılığın olmadığını, herkesin eşit olduğunu diyebiliyorum. Bütün dünyadaki çocukların hepimiz aynı şekilde gülüyoruz, aynı şekilde ağlıyoruz bunlar en insani duygular diyebiliyorum böyle ne bileyim hepimiz aynı şekilde gülüp, aynı şekilde ağlıyorsak hani kimseyi de ayırt etmememiz lazım. Hani zenginmiş, fakirmiş hani beyazmış, sarıymış, esmermiş işte Türk’müş, Kürt’müş, Çingeneymiş.

3. 2. 2. 3. Öğretmenlerin Etkin Vatandaşlık Konusundaki Rollerini

Sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenlerin rollerini açıklarken öğretmenlerin değindiği bir diğer konu ise etkin vatandaşlıktır. Öğretmenlerin bazılarında göre etkili bir

sosyal adalet eğitiminin gerçekleşebilmesi için öğretmenlerin etkin vatandaş olmaları ve öğrencilerini de bu yönde yetiştirmeleri gerekmektedir. Sınıf içerisinde ve toplumda sosyal adaletin sağlanabilmesi için etkin vatandaşlık anlayışının güçlü olması gerektiğini vurgulayan bu öğretmenler, etkin vatandaşlık becerilerine sahip olmayı sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleri arasında görmektedirler. Bu konuda Okan, Ahmet ve Mustafa öğretmen, sosyal adalet anlayışı güçlü öğretmenlerden, STK'lara katılmalarını, eleştirel davranmalarını, ülke içerisindeki sosyal adaletsizlikleri öğrencilerine anlatmalarını, toplum içerisinde sosyal adaletin sağlanabilmesi adına devletin yapması gerekenleri öğrencilerine göstermelerini ve çevreye karşı duyarlı olmalarını beklemektedirler.

Okan öğretmen, sosyal adalet eğitiminin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için öğretmenlerin rollerini açıklarken öğretmenlerin mutlaka etkin vatandaşlık becerilerine sahip olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir; "Etkin bir vatandaş olması gerekiyor yoksa başka bir türlü olmaz. Yani ümmet anlayışına sahip bir öğretmenden bunları bekleyemezsiniz her denilene hani evet boyun eğen yani bu tarz öğretmen kişiliği ile yapılabilecek bir anlayış değil eleştiren, sorgulayan olması lazım." Okan öğretmen buna ek olarak öğretmenlerin sosyal adalet eğitiminde başarılı olabilmeleri için sosyal adalet anlayışını öncelikle kendi yaşantılarında uygulamalarını ve ardından içinde yaşadıkları toplum için çalışabilecekleri STK etkinliklerine katılmaları gerektiğini dile getirmektedir. Okan öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Bir öğretmen STK'lara üye olmalı. Bu STK'larda bu konularda duyarlılık yaratacak kampanyaların içine imza atabilmeli ama şimdi meslektaşlarımla ilgili bu konuda çok fazla yorum yapamayacağım. Çünkü şöyle yapamayacağım öğretmenlerin durumu da sonuç itibarıyla ortada. Yani onlar da gündelik hayat içerisinde aslında sosyal adaletsizliğin uğradığı bir kesim de öğretmenler. Bir de maalesef ne sendikalarımız ne de kendi örgütlenmelerimiz içerisinde bir öğretmen kavramı yok ben öyle görüyorum yani Türkiye'de ancak bilinçli olan öğretmenler bu konuda bir şey yapabilir.

Ahmet öğretmen, sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenin rollerini açıklarken öğretmenlerin toplumda var olan sosyal adaletsizlikler konusunda öğrencilerini bilgilendirmesi, ileriki yaşantılarında karşılaşılabilecekleri adaletsizlikler konusunda tecrübe kazanmalarına yardımcı olması gerektiğine değinmektedir. Bunlara ek olarak Ahmet öğretmen, toplumda sosyal adaletin sağlanması konusunda devletin görevlerinin

olduğunu ve bu görevlerin neler olduğunun öğrencilere öğretilmesi gerektiğini söylemektedir. Ahmet öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Devletin böyle bir sorumluluğu var, ilkesi var, vatandaş olarak bu tarz haklarımız var hani bunları oluşturmak, bu oluşursa ve çocuk bunları da talep ederse en azından daha dengeli bir toplum olacaktır. Ayrıca işte ortaokul bitiyor, liseye gidecekler sınavlara giriyorlar sınavlardaki bu adaletsizlikleri göstermek. Liseye gidecekler sınavlar bitmiyor, üniversiteydi, devlet memurluğu sınavlarıydı, ondan sonra iş hayatında mesela benzer işi yapacaklar ama benzer işi yapan diğeri daha çok alacak biri daha az alacak ücrette de adalet sonuçta sağlanması gerekiyor.

Mustafa öğretmen ise, farklı olarak sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolünü açıklarken çevre duyarlılığından bahsetmiş ve öğretmenlerin içinde yaşadıkları çevreye karşı daha duyarlı olmaları gerektiğini, çevreye karşı duyarlılık konusunun da sosyal adalet anlayışının bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Mustafa öğretmen, bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir; “Mesela çevreden bahsedeceğiz işte sosyal adaletin içinde çevre de var. Yani sağlıklı bir çevrede, huzurlu bir çevrede yaşamak gerekiyor. Sağlıklı ve huzurlu bir çevre için biz de elimizden geleni yapmalıyız.”

3. 2. 2. 4. Sosyal Adaletle İlgili Temel Kavramların Öğretilmesi

Sosyal adalet eğitiminde öğretmenlerin rollerini açıklarken öğretmenler tarafından değinilen diğer konular ise sosyal adaletin bir kavram olarak öğretilmesidir. Sosyal adalet eğitiminde öğretmenlerin önemli rollerinden birisi de öğretmenlere sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavramların öğrencilere öğretilmesidir. Ahmet ve Melek öğretmen sosyal adalet eğitimi konusunda, sosyal adaletin kavramsal olarak öğretilmesini kendilerinin temel sorumluluğu olarak görmektedirler. Örneğin, Ahmet öğretmen konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır; “İşte öğretmenin rolü benim anladığım kadarıyla yani en azından kendime biçtiğim rol işte bunu kavram olarak öğrencilerde şekillendirmek.” Ahmet öğretmene benzer şekilde Melek öğretmen ise düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Çocukların o adalet duygusunu yaşayabilmeleri için gerçekten o çocuğa bunu, o adalet kavramını çok iyi oturtmak gerekir.”

3. 2. 2. 5. Güvenilir Ölçme ve Değerlendirme Yapmaları

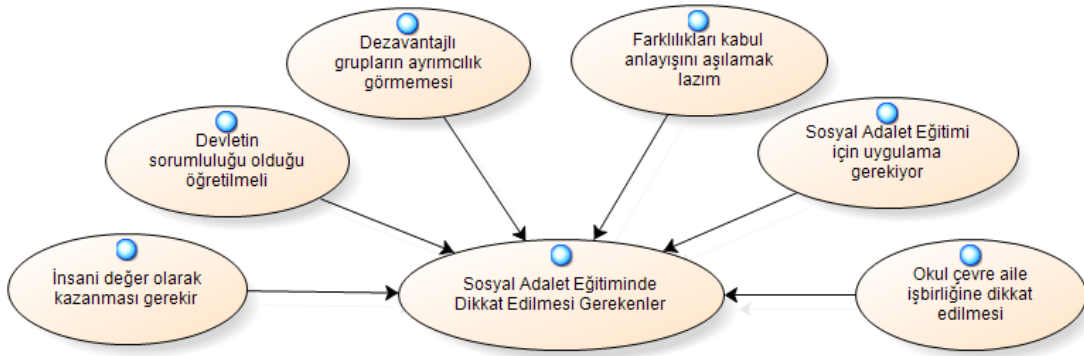
Öğretmenlerden bazılarının sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenlerin rollerini açıklarken değindikleri konulardan biri de öğretmenlerin güvenilir ve adil bir ölçme-

değerlendirme yapmasıdır. Gülten ve Ercan öğretmen, öğrencilerin hak ettikleri puanları alabildikleri takdirde öğretmenlerine karşı duydukları hakkaniyet hissini güçleneceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte güvenilir bir ölçme-değerlendirme anlayışı sayesinde öğrencilerin ileriki yaşantılarında da hak ettiklerinden fazlasını almaya çalışmayacakları ve haksız kazanç elde etmeye çalışmayacakları vurgulanmıştır. Konuyla ilgili olarak Gülten öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sınavlarda not verirken ölçme sistemini düzgün yapmak, o geliyor aklıma.” Gülten öğretmene benzer şekilde Ercan öğretmen de sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolünü açıklarken ölçme-değerlendirme sisteminden bahsederek, düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

Yapılan sınavlarda kim ne hak ettiyse ona göre eşit ve adil puanlamalar yapmak çok basit birkaç örnek. Hak edene hak ettiği puanı vermek, bunlar adaletin başladığı yerler aksi takdirde çocuk orada zaten adalet kavramını çok farklı tanımlıyor. Mesela sen sınıfta herkese 100 verdin, çalışan, çalışmayana adam diyor ki demek ki toplumda işler böyle oluyor. Ben yarın büyüdüğüm zaman iş hayatında da çalışsam, çabalasam, didinmesem orada da başarılı olurum diye bir tanım beliriyor kafasında. O tanımları aslında burada biz belirliyoruz.

3. 2. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gerekenler başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitimi gerçekleştirilirken nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair görüşlerine yer verilmiştir. Bu amaçla görüşmelerde öğretmenlere; “Sosyal adalet eğitiminde nelere dikkat ediyorsunuz?” ve “Sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavramları öğretirken nelere dikkat ediyorsunuz?” soruları sorulmuştur. Verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin, sosyal adalet eğitiminde devletin sosyal adaletin sağlanması konusundaki rolüne vurgu yapmaya, öğrencilerdeki farklılıkları kabullenme anlayışını güçlendirmeye ve ekonomik olarak gelişmiş olanakları olmayan bireylerin zorluk çekmemesine dikkat ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerden bazıları, sosyal adalet eğitiminde uygulama yapılmasının akademik bilgi kazandırılmasından daha önemli olduğunu ancak uygulama yapma konusunda da ders kitabı ve programdan kaynaklanan bazı sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmektedirler. Buna ek olarak sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardan birinin de okul, aile ve çevre arasında bir işbirliğinin yakalanabilmesidir. Öğretmenlerin sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gereken konularla ilişkin düşünceleri Şekil 15’te görülmektedir.

Şekil 15. Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Emine ve Ahmet öğretmen, sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gerekenleri açıklarken sosyal adalet konusunda devletin rolüne vurgu yapmayı belirtmiş ve öğrencilere, toplumda sosyal adaletin sağlanması konusunda devletin ne gibi görevlerinin olduğunun aktarılması gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Buna ek olarak Emine öğretmen sosyal adalet eğitiminin olabilmesi için öğrencilerin içinde buldukları okulların aynı olanaklara sahip olması gerektiğini şu ifadelerle dile getirmiştir; “Çocuklara eşit şekilde, özel okul, devlet okulu ya da köy okulu, şehir okulu ayırt etmeden hepsine aynı şekilde eğitim, aynı şekilde haklar, aynı şekilde imkânlar verilmesi bunun için çalışmaları gerektiğini anlatan şeyler verilmeli.” Ahmet öğretmen ise sosyal adalet eğitimi ile öğrencilere, sosyal adaletin sağlanması için gerekli olan haklarını devletten nasıl talep edebileceklerine dair bilgilerin verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Ahmet öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri şunlardır:

İnsanlar, daha iyisini elde edebilirler ama en azından devletin o anlamda asgariyi sağlamak lazım hani eğitim yoluyla da bu bilinci insanlara kazandırmak lazım. Çünkü bilirse ki hani anayasada da yazıyor yani demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir diyor anayasanın 2.maddesinde. O zaman bu anayasanın devlete yüklediği bir sorumluluktur o zaman biz vatandaş olarak, öğrenciler olarak eğitim yoluyla bu bilinci kazanırsak hani devlet bunları yapıyor, yapmak devletin görevi, benim nasıl vatandaş olarak devlete karşı görevlerim varsa devletin de görevi var. Bu bilinçle yetişirse, bu eğitimi alırsa hani en azından bir hakkının farkında olur, bunu talep etmek noktasında bir bilinç kazanmış olur. O yüzden hani eğitim yoluyla devletin niteliklerinin ve sosyal devlet anlayışının kazandırılması lazım.

Yiğit öğretmen de sosyal adalet eğitiminde devletin görevlerinin vurgulanmasına dikkat edilmesi gerektiğini dile getirirken buna ek olarak özellikle ekonomik olarak olanakları dar olan öğrencilerin eğitim ortamları ve gündelik yaşam içerisinde sıkıntı yaşamamasına dikkat edilmesi gerektiğini, bu konuda devletin yanı sıra bireylerin de önemli sorumlulukları olduğunu söylemektedir. Yiğit öğretmen bu düşüncelerini vergi ile ilgili

konular işlenirken sınıf içerisinde de öğrencilerine aktarmış ve devletin vatandaşlarına karşı olan görevlerini yerine getirirken kullandığı maddi kaynağın büyük bir kısmının yine vergiler aracılığıyla vatandaşlardan elde edildiğini, bu nedenle vergi kaçacağına karşı duyarlı olunması gerektiğini ifade etmiştir. Yiğit öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri görüşmede şu şekildedir; “Birinci amacım dediğim gibi kesinlikle bu zaten devletin görevi, bizim de görevimiz aynı zamanda dezavantajlı grupların, ekonomik olarak dezavantajlı grupların hiçbir konuda ayrımcılık görmemesi ve ezilmemesi lazım.”

Mustafa öğretmen ise sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gereken konulara değinirken öğrencilerdeki farklılıkları kabullenme becerisinin ve farklılıklara saygı gösterme değerinin geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Böylelikle sosyal adalet anlayışı güçlü bireyler yetiştirilmesinin mümkün olacağını söyleyen Mustafa öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bir defa çocuklara hayattan mı olur okuldan mı olur nerden olursa olsun teorik değil de kâğıt üzerinde değil de bir defa dünyanın bir mozaik olduğunu, farklılıklarla hayatın güzel olduğunu aşlamak lazım. Dünya mozaik ya Tanrı da zaten öyle yaratmış ki yüce Allah bildiği bir şey var herhâlde. Farklılığı kabul ettik mi her şey oluyor ya ben bunu çok düşündüm. Her şey böyle kabullenmekte geçiyor tabi farklı giyimde, kuşamda, zihinde sosyal hayatta. Böyle her şeyde bir şeyleri kabullendin mi yani karşı çıkarsın tabi ki yani tamam kabul ediyorum, koşulsuz kabul ediyorum anlamında değil. O onun düşüncesidir, o onun giyimidir, o onun bakış açısı o oldu mu işler çözülüyor ya rahat oluyorsun, huzurlu oluyorsun. Çünkü öbür türlü gerilimli oluyorsun. Gerilimli bir hayat başka şeyler de getiriyor. İşte kimilerine şiddet getiriyor, kimilerine baskı getiriyor yani kimilerine küslük getiriyor çocuklar arasında ama rahat huzurlu olursan bu tip bakış açın böyle rahatlırsan, oh rahat bir hayatın oluyor yani huzurlu oluyorsun. Ben derste söylemeye çalışıyorum ne kadar oluyor bilemiyorum. Çocuklar bakın farklılıkları kabul edin, birbirinizi iyi düşünün, şeylerinizi tartışın, baskı, şiddet yoluyla değil. İşte ırkçı anlamda, kafatasçı anlamda değil de birbirinizi kabullenmeye çalışın ama düşüncelerinizi, fikirlerinizi tartışın kabul etmeyin, ben düşüncene katılmıyorum arkadaşım deyin yani diyorum. Ama dışarı çıktığınızda da arkadaş olun yani diyorum.

Mustafa öğretmen bu ifadelerine ek olarak sosyal adalet eğitiminde uygulamanın olmasına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak gerek ders kitaplarından gerekse de programdan kaynaklanan kimi nedenlerden ötürü uygulama yapma konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmekte ve bu nedenle sosyal adalet eğitiminde teori ağırlıklı gitmek zorunda kaldığını dile getirmektedir. Mustafa öğretmen, sosyal adalet eğitiminde dikkat edilmesi gereken bir konu olarak uygulamalar yapılmasının önemini şu ifadelerle özetlemektedir:

Burada okulun içerisinde, eğitim kategorisi içerisinde çocuklara sosyal adaleti verebilmek için aşılabilir için yani doğru bilgileri vermek gerekiyor, müfredatın doğru olması

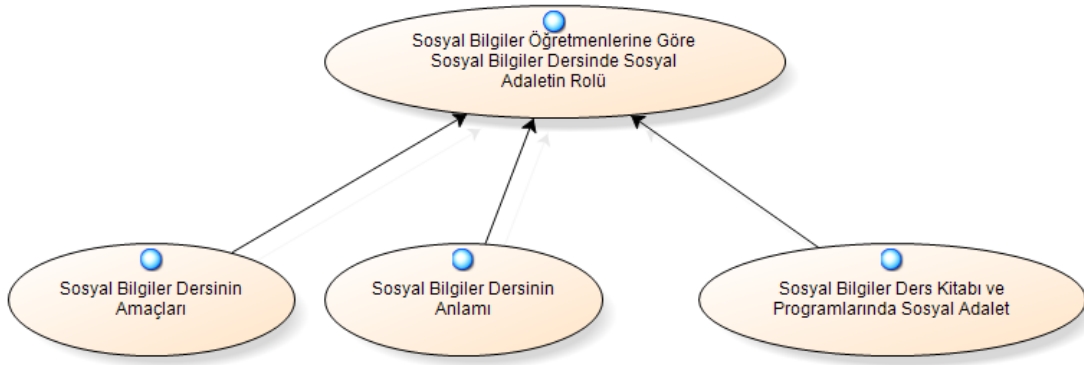
gerekiyor. Mesela biz kitaplarımıza bakıyoruz işte bizim kitaplarımız böyle ansiklopedi gibi daha çok pratiğe yönelik değil daha çok teoriye yönelik. Bir defa eğitim içerisinde sosyal adaleti iyi bir şekilde verebilmek için uygulama olabilmeli. Bir defa bu var çocukların sosyal adaleti okul içerisinde görebilmeleri için okul içerisinde uygulamaları lazım. Birbirlerine karşı davranışları, öğretmene karşı yaklaşımları, işte okulun idaresine karşı yaklaşımları yani okul da sosyal hayatın bir alanıdır. Burada yapabildikleri, eğitim kategorisi içinde yapabildikleri, kazandıkları adaleti uyguluyorlarsa tabi ki yani dışarıda da uygulayabilir bizim en büyük eksiklik bu. Yani bizim eğitimin içerisinde bu sosyal adaleti uygulamalı hale getirebilirsek yaşantısına içselleştirme mi deniliyor. Yani onu uygulayabilirsek, yaptırabilirsek o dışarıda da bunu uygulayabiliyor.

Son olarak Melek ve Ercan öğretmen ise sosyal adalet eğitiminin başarılı olması için okul, aile ve çevre arasında bir işbirliğinin olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ancak kendi çalıştıkları okullarda ve Türkiye'nin genelinde okul, aile ve çevre arasında bir işbirliğinin aksine bir uyumsuzluk olduğunu vurgulayan öğretmenler bu sebepten ötürü sosyal adalet eğitiminin başarılı olamayacağını savunmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak Melek öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Okul burada çok önemli ama okul kadar aile de çok önemli. Çünkü bunlar birbirleriyle bağlantılı şeylerdir. Ailede bu eğitimin verilmesi gerekir aslında paralel gitmesi gerekir.” Melek öğretmene benzer şekilde Ercan öğretmen de sosyal adalet eğitiminde, okul, aile ve çevre arasında tutarlılık olmasına dikkat edilmesi gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Bizim eğitimci olarak buradaki görevimiz, öğrencilere bunun bir kısmını aktarmak veya kendi davranışlarımızla örnek olmak ama tabi bu bir sacayak. Sadece bu sacayağın biz bir bölümüyüz onun dışında dediğim gibi çevre çok önemli bir faktör, aile çok önemli bir faktör hani bizim buradaki anlattıklarımız ailede pekiştirilmezse, çevrede uygulanmazsa tabi ki askıda kalır. Klasik bir örnek vardır sigara içip de çocuğa sigara içme, zararlıdır demek gibi bir şey. Yani devletin genel bir politikası böyle olmalı bu eğitime yansıtılmalı.

3. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolüne Dair Algıları

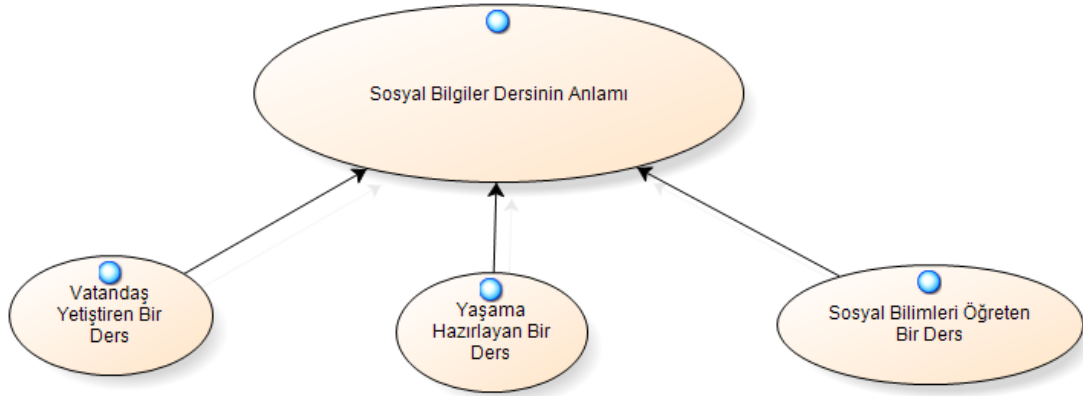
Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin rolüne dair algıları başlığı altında; Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin anlamı, sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin amaçları ve sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler ders kitabı ve programında sosyal adalet alt temalarına yer verilmiştir. Bu temalar Şekil 16'da görülmektedir.

Şekil 16. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü

3. 3. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin anlamı başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersini nasıl anlamlandırdıklarına değinilmiştir. Bunun amacı sosyal bilgileri öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersine ilişkin yükledikleri anlamlar içerisinde sosyal adalete yer verip vermediklerini öğrenmektir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde öğretmenlere; “Sosyal bilgiler dersini nasıl tanımlarsınız?” ve “Sosyal bilgiler dersi sizin için ne anlam ifade ediyor?” soruları sorulmuştur. Sorulan bu sorulara verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler dersini tanımlarken bazı ortak ifadelere yönelmişlerdir. Öğretmenlere göre, sosyal bilgiler dersi, öğrencileri yaşama hazırlayan, vatandaş yetiştirme amacı taşıyan, sosyal bilimlere öğreten ve sahip oldukları haklar konusunda öğrencilere bilgi veren bir derstir. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersini nasıl anlamlandırdıkları Şekil 17’de görülmektedir.

Şekil 17. Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı

Öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersini anlamlandırma konusunda sıklıkla kullandıkları ifadelerden bazıları vatandaş yetiştirme konusuyla ilgilidir.

3. 3. 1. 1. Vatandaş Yetiştirme Olarak Sosyal Bilgiler Dersi

Öğretmenler, sosyal bilgiler dersini tanımlarlarken sıklıkla vatandaş yetiştirme konusuna vurgu yapmışlardır. Vatandaş yetiştirmeyle ilgili olarak yapılan bu tanımlamalar içerisinde sosyal bilgiler dersi ile yetiştirilmek istenen vatandaş tipinin özelliklerinden de bahsedilmiştir. Öğretmenler, genel olarak sosyal bilgiler dersini; eleştiren, sorgulayan, haklarını bilen, sosyal katılım becerileri gelişmiş etkin vatandaşlar yetiştiren bir ders olarak tanımlamışlardır. Ahmet, Melek, Gülten, Okan, Emine ve Ersin öğretmen sosyal bilgiler dersini tanımlarken dersin vatandaş yetiştirme boyutuna daha çok vurgu yapmışlardır.

Ahmet öğretmen, sosyal bilgiler dersi için şu ifadeleri kullanmıştır; “Şimdi sosyal bilgiler dersi tabi öğretmen olarak hani genel anlamda toplumu oluşturacak olan bireyleri yetiştirmek, onlara yön vermek, şekil vermektir.” Ahmet öğretmen gibi Okan öğretmen de sosyal bilgiler dersini tanımlarken vatandaş yetiştirme misyonuna vurgu yaparak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal bilgiler dersi benim için çok önemli, bir insanın etkin bir vatandaş olabilmesi için, T.C. devletinin etkin bir vatandaşı olabilmesi için, haklarını öğrenmesi için bu derse ihtiyacı var.” Okan öğretmen ayrıca sosyal bilgiler dersinin eleştiren ve sorgulayan vatandaşlar yetiştiren bir ders olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; “Bir bireyin düşünmesi, sorgulaması, eleştirmesi, fikir üretmesi için sosyal bilgiler dersine ihtiyacı var.”

Melek öğretmen de sosyal bilgiler dersini tanımlarken vatandaş yetiştirmeye vurgu yaparak, sosyal bilgiler dersi ile yetiştirilmek istenen vatandaşların özelliklerinden söz etmiş ve sosyal bilgiler dersini, kendini ifade edebilen, haklarını bilen etkin vatandaşlar yetiştirmek olarak ifade etmiştir. Melek öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal bilgiler dersi benim için kendine güvenen, kendini ifade edebilen özgür bireyler yetiştirmek için hak ve özgürlüklerinin farkında olan, bunları kullanabilen bireyler yetiştirmek için bence hani sosyal yaşamda da etkin vatandaş olabilmek için en önemli ayaklardan bir tanesi diye düşünüyorum.

Emine ve Okan öğretmen de Melek öğretmenle benzer şekilde sosyal bilgiler dersinin vatandaş yetiştirirken, sahip olduğu hakları bilen demokratik niteliklere sahip vatandaşlar yetiştirmeye odaklandığını vurgulamaktadırlar. Emine ve Okan öğretmen, sosyal bilgiler dersini, haklarını bilen vatandaşlar yetiştirmeye odaklanan bir ders olarak ifade etmektedirler. Konuyla ilgili olarak Okan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Öğrencilerin, haklarını öğrenmesi için bu derse ihtiyacı var.”. Emine öğretmen ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir; “Daha demokratik olarak haklarını bilip, haklarını öğrenecekler ki savunacaklar. Biz onlara sosyal bilgilerde haklarını öğretiyoruz hani nasıl demokratik vatandaş olurlar onu.”

Gülten ve Ersin öğretmen ise sosyal bilgiler dersini tanımlarken vatandaş yetiştirmenin yanı sıra çevresine, kültürüne ve tarihi geçmişine duyarlı bireyler yetiştirmek ifadesini kullanarak vatandaşlık becerilerine farklı boyutlar eklemiştir. Bu konuda Ersin öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Ama sosyal bilgiler dersi bir vatandaşın alması gereken temel derslerden bir tanesi. İçerisinde temel değerlerimiz, kültürümüz olan bir ders.” Gülten öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

Sosyal bilgiler dersi şimdi dersin genel amaçlarından başlayarak bir tanım yapmak durumundayım kendi kafamdaki tanımı yapayım. Sosyal bilgiler dersi, sosyal olarak yaşama uygun, yaşadığı çevreyi tanıyan, kültürünü tanıyan, etrafa duyarlı, çevre bilinci olan, tarihine ve geçmişine sahip olan bireyler yetiştirmek yani sosyal bilgiler dersinin bendeki amacı bu evet.

3. 3. 1. 2. Öğrencileri Yaşama Hazırlama Olarak Sosyal Bilgiler Dersi

Emine, Gülcan, Ercan, Ahmet, Ersin ve Mustafa öğretmen, sosyal bilgiler dersini tanımlarken dersin öğrencileri yaşama hazırlama rolünden bahsetmişlerdir. Öğretmenlere

göre sosyal bilgiler dersi, gündelik yaşam içerisinde var olan durumlarla öğrencileri yüzleştirerek toplumsal yaşama uyum sağlama konusunda zorluk çekmemelerini sağlamaktadır. Diğer derslerin aksine yaşamla daha iç içe bir ders olan sosyal bilgiler dersi ile öğrenciler toplumdan örnekler ve kültürel yaşamdan parçalar bulabilmektedir.

Emine öğretmen, sosyal bilgiler dersini, öğrencileri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olarak tanımlamak için şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal bilgiler dersi çocuklara yaşamdan bir parça vermek. Bir matematik gibi, bir kimya gibi, işte fen gibi değil de çocukların daha çok işine yarayacak, günlük yaşamda daha çok kullanacakları şeyler vermek.” Emine öğretmene benzer şekilde Gülcan öğretmen de sosyal bilgiler dersini tanımlarken öğrencileri günlük yaşama hazırlamak ifadesini kullanmaktadır. Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir; “Sosyal bilgiler, aslında sosyal hayata hazırlamak aslında benim düşüncem o yönde yani bunu yapmak için uğraşıyoruz.”

Ercan öğretmen ise sosyal bilgiler dersini tanımlarken diğer branşlara da değinerek, sosyal bilgiler dersinin çalışma alanının diğer branşlara oranla daha geniş olduğunu ve çoğunlukla da yaşamın içinden konuların sosyal bilgiler dersinin temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Ercan öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

Sosyal bilgiler tabi ki diğer branşlara nazaran alan olarak çok daha geniş bir alana sahip. Mesela Tarih diyorsun çerçeveleri belli, Coğrafya diyorsun belli, diğer branşlar belli ama bizim içimizde biliyorsunuz birkaç tane branş barındırdığımız için çok daha geniş bir yelpaze var. Öyle olunca hayatın kendisi olarak nitelendiriyorum ben Sosyal bilgileri. Mesela, Fen bilgisi dediğimiz zaman laboratuvara giriyoruz orada araştırma, inceleme yapıyor ama Sosyal bilgiler dediğimiz zaman, kafamızı kaldırdığımız zaman insanın olduğu her yer bizim ilgi alanımıza giriyor. Bunun dışında doğaya baktığımız zaman gökyüzüne baktığımız zaman her yerde bizim ilgi alanımıza dair malzemeler bulabiliyoruz.

Ahmet öğretmen de Ercan öğretmen gibi sosyal bilgiler dersini tanımlarken sosyal bilgiler dersinin öğrencileri yaşama hazırlama konusunda diğer derslerden daha önemli bir sorumluluğa ve daha kapsamlı bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Konuyla ilgili olarak Ahmet öğretmenin düşünceleri şu şekildedir:

Öğretmenlik, zevkli olduğu kadar sorumluluğu da ağır olan bir iş. Bunlar içerisinde sosyal bilgiler öğretmenliği biraz daha kapsamlı, hani hayatın içinden bir ders olduğu için öğrenciyi diğer derslere göre hayata hazırlama noktasında biraz daha önemli olduğu için bana göre ki kapsamı da geniş olduğu için o yüzden biraz daha önemli.

Ersin öğretmen ise sosyal bilgiler dersini tanımlarken öğrencileri gündelik yaşama hazırlayan bir ders olmasının yanı sıra onların genel kültür seviyelerini yükselten bir ders de olduğunu ifade etmiştir. Ancak sosyal bilgiler dersinin öğrencileri gündelik yaşama hazırlama konusunda uygulama açısından eksik kaldığını vurgulayan Ersin öğretmen konuya ilgili düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

Sosyal bilgiler dersleri çocukların hayata alışmasını sağlayan, günlük yaşantılarını kolaylaştıran, kendilerine yetecek derecede bir genel kültüre sahip olmalarına imkân veren bir derstir. Tabi sadece sosyal bilgiler dersi, sadece bilgi içerikli olmamalı. Sosyal bilgiler dersi yaşantıya da aksettirilebilen, bir çocuğun günlük hayatında az ya da çok bunu kullanabileceği bir formatta, anlayışta olmalıdır. Genel manada biz bu dersleri işlerken gerçek hayatla ilgisini, alakasını kurmaya çalışıyoruz tabi bunun bazıları uygulama noktasında bize bir imkân tanısa da bazılarını uygulama noktasında göremiyoruz veya ölçmüyoruz.

Mustafa öğretmen ise sosyal bilgiler dersini, öğrencilerin sorun çözme becerileri kazandığı bir ders olarak tanımlamaktadır. Öğrencilerin özellikle gündelik yaşama hazırlanması konusunda sosyal bilgiler dersinin önemli bir rolü olduğunu ve gündelik yaşam içerisinde karşılaşılan farklı alanlardan sorunların sosyal bilgiler dersinin konusu içerisinde olduğunu vurgulayan Mustafa öğretmen, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Çocuklara sorunlara çözüm ürettiren bir ders diyebilirim yani. Özellikle toplumsal dünya sorunlarına yani dünya ile resmen insanın günlük hayatıyla iç içe diyebiliriz yani çünkü her alanda değinebiliyorsunuz sosyal bilgilerde. Yeri geliyor ekonomiye değiniyorsunuz, yeri geliyor toplumsal olaya değiniyorsunuz, yeri geliyor bireye değiniyorsunuz alan çok geniş ama bireylerde sorun çözücülük yaratan bir ders diyebilirim.

3. 3. 1. 3. Sosyal Bilimleri Öğretmek Olarak Sosyal Bilgiler Dersi

Emine, Ersin, Okan ve Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersini tanımlarken sosyal bilimlere vurgu yapmışlar ve sosyal bilgiler dersini sosyal bilimlerin öğretildiği bir ders olarak ifade etmişlerdir. Öğretmenlere göre sosyal bilgiler dersi sayesinde öğrenciler birçok sosyal bilim dalı hakkında bilgi sahibi olabilmekte ve hayatlarında işlerine yarayabilecek bazı bilgileri edinebilmektedirler. Örneğin, Ersin öğretmen, sosyal bilgiler dersini “Tarih ve genel bir coğrafya anlayışının verildiğin bir ders” olarak tanımlarken, Okan öğretmen ise sosyal bilgiler dersini tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır; “Öğrencinin geçmişini öğrenmesi için yaşadığı coğrafyayı, dünyayı öğrenmesi için bu derse ihtiyacı var.” Ersin ve Okan öğretmenle benzer şekilde Emine öğretmen de sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimleri öğretme misyonuna vurgu yapmış ve sosyal bilgiler

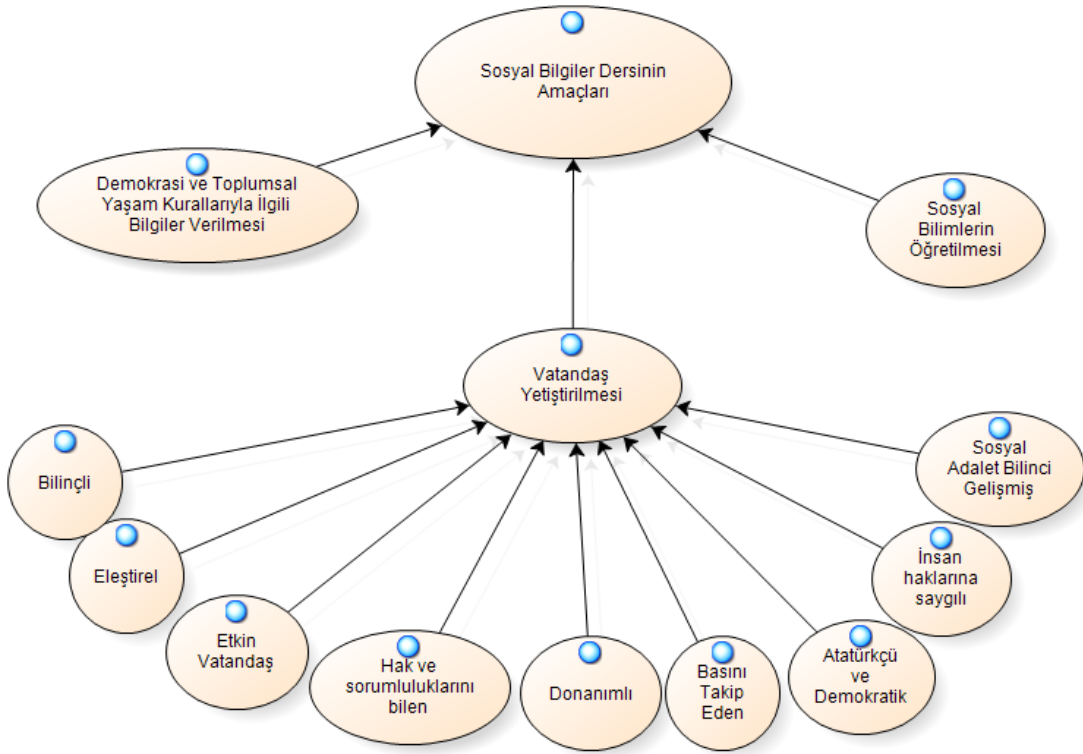
dersini Şu ifadelerle tanımlamıŐtı; “İŞte coğrafya kısmında doğuyu tanıyorlar, tarih kısmında geçmişlerini öğreniyorlar, İnkılap tarihinde hani tarihimizi öğreniyorlar.”

Yiğit öğretmen ise diğer öğretmenlerden farklı olarak sosyal bilgiler dersini tanımlarken sosyal bilimlere vurgu yapmasının yanı sıra sosyal bilgileri insan merkezli bir ders olarak gördüğünü ve dersin sosyal bilimlerle olan ilişkisini insanın ihtiyaçları bağlamında kurduğunu dile getirmektedir. Yiğit öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini Şu Şekilde ifade etmektedir:

Sosyal bilgiler dersi nedir desem, ben Şu Şekilde anlatıyorum; insanı merkeze oturtup, insan merkezde insan doğa ne oluyor coğrafya, insanın geçmiŐi ne oluyor tarih, işte insanın diğer insanlarla ilişkileri sosyoloji, insanın psikolojik durumu psikoloji gibi. Yani insan merkezli, insanın fiziki yapısı ve iç organları değil de insanın diğer insanlar ve doğa ile olan etkileşimi sosyal bilgiler oluyor.

3. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin amaçları başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinin amaçlarının ne olduğuna dair algılarına değinilmiştir. Bunun amacı öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletli bireyler yetiŐtirmeyi amaçlayıp amaçladıklarını ortaya koymaktır. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekteŐirilen görüşmelerde öğretmenlere; “Sizce sosyal bilgiler dersinin amaçları nelerdir?” ve “Sosyal bilgiler dersiyle beraber öğrencilerin hangi kazanımları elde etmesini bekliyorsunuz?” soruları sorulmuştur. Sorulan bu sorulara verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler dersinin amaçlarıyla ilgili olarak vatandaş yetiştirme, öğrencilerin sosyal bilim dalları hakkında bilgilendirilmeleri ve sahip oldukları hak ve özgürlükler konusunda bilinçlendirilmelerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, sosyal bilgiler dersinin amaçları Şekil 18’de görölmektedir.

Şekil 18. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

Vatandaş yetiştirme amacı, sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri olarak sıklıkla dile getirilmiştir.

3. 3. 2. 1. Sosyal Bilgiler Dersinin Vatandaş Yetiştirme Amacı

Sosyal bilgiler dersinin amaçlarını ifade etme konusunda öğretmenler sıklıkla dersin vatandaş yetiştirme misyonuna vurgu yapmışlardır. Ercan, Ahmet, Yiğit ve Okan öğretmen sosyal bilgiler dersi sonucunda öğrencilerinin vatandaşlık becerilerini geliştirmeye çalıştıklarını ve bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinin eğitim sistemindeki temel derslerden biri olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenler, sosyal bilgiler dersi ile geliştirmeye çalıştıkları vatandaşlık becerilerinden bahsederken, çoğunlukla eleştiren, sorgulayan, toplumsal yaşam içerisinde etkin olan, sosyal adalet bilincine sahip, demokratik değerlerle donanmış bireyleri işaret etmektedirler. Böylelikle, öğretmenlerden bazıları sosyal bilgiler dersinin dile getirdikleri bazı amaçları ile sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili bazı kavramlara vurgu yapmışlardır.

Okan öğretmen, sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerde eleştiri ve sorgulamayla ilgili becerileri geliştirmeye çalıştığını şu kelimelerle ifade etmektedir; “Her dayatılan bilginin doğru olmadığını, eleştirel gözle bakabilen, sorgulayan, biat eden değil de araştıran bir birey olmasını beklerim.” Okan öğretmen buna ek olarak sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerinin “Etkin bir vatandaş olmasını beklediğini” dile getirmektedir.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından birinin öğrencilerdeki sosyal adalet değerini güçlendirmek olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersi ile insanlar arasında özellikle ekonomik olanaklardan kaynaklanan farklılıklarla ilgili olarak “Ayrım yapmaya gitmeyen, demokratik değerlerle donanmış, Atatürk ilke ve devrimlerine inanan bireyler yetiştirilmeye çalışıldığını ifade etmektedir”. Okan öğretmen de benzer ifadelerle sosyal bilgiler dersi ile bireylerin ekonomik konularda insanlar arasında ayrım yapmayan niteliklere sahip olarak yetiştirilmelerinin amaçlandığını şu şekilde ifade etmektedir:

Bu dersin en önemli amaçlarından biri de bu sosyal adaleti sağlamak. Yani buradan mezun ettiğimiz çocuklar ileride işte herhangi bir göreve geldikleri zaman işte karşısındaki bir insana ekonomik durumlarından dolayı değil de sadece insan olduklarından dolayı saygı vermeliler onu kazandırmaya çalışıyoruz. İşte Nasreddin Hocanın “Ye Kürküm Ye” hikâyesinde olduğu gibi yani insan olduğun için değer verilmeli her vatandaşın, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının eşit olduğunu düşünerek bu derste onu öğreniyorlar. Teorikte öğrendikleri şeyleri mezun olduktan sonra pratikte de yapmaları en büyük amacımız bu zaten.

Ahmet öğretmen ise sosyal bilgiler dersi ile temel olarak vatandaş yetiştirmenin amaçlandığını vurgulamakta, buna karşın yetiştirilmek istenen vatandaş tipi konusunda “İyi vatandaş” ve “Bilinçli vatandaş” diye bir ayrım yapma yoluna gitmektedir. Ahmet öğretmene göre önemli olan “Bilinçli vatandaşların” yetiştirilmesidir. Bilinçli vatandaşlar temelde haklarını arayıp, yaşanan sosyal adaletsizlikleri eleştirip, sorgularken iyi vatandaşlar ise topluma ve devlete karşı uysal niteliklerde oldukları için hak arama konularında zayıf kalmaktadır. Ahmet öğretmen ise sosyal bilgiler dersi ile kendisinin bilinçli vatandaşlar yetiştirmek istediğini dile getirmektedir. Ahmet öğretmenin bu konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Bilinçli yani iyi vatandaş demiyorum bilerek bilinçli bir vatandaş olarak yaşantısını sürdürmesi hem ülkesine hem insanına bu anlamda bir takım katkılar sunabilmesini amaçlıyoruz. Tabi bunlar çok genel hedefler olacak ama hani detaylara indiğimizde en azından bilinçli bir vatandaş olması bu açıdan beklediğimiz davranışlar...
...Kavramsal olarak değil de yaşantının içinden baktığımızda hani genelde iyi vatandaş uysal olur, konulan kurallara, kendisine sunulan kurallara uyar, itaat eder, sorgulamaz, eleştirmez

hani bu devleti yönetenlerin bakış açısı ile iyi bir vatandaşdır. Ama bilinçli vatandaş tabi ki sorumluluklarını bilecek tabi ki düzene kurallara uyacak ama bu düzen ve kurallar onun özgürlüklerini kısıtlayan boyuttaysa bunlara da demokratik usullerle tabi ki tavrını koymasını bilecek. Yeri geldiğinde hakkını arayacak bunu da tabi kırmadan, dökmeden demokratik usuller çerçevesinde yapmasını bilecek.

Öğretmenlerin çoğunluğu, vatandaş yetiştirmede öğrencilere demokratik değerlerin, hak ve sorumluluk bilincinin kazandırılmasından bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra hak arama yolları konusunda öğrencileri bilgilendirmek, toplumsal yaşam içerisinde var olan farklılıklara karşı saygı duyulmasını güçlendirmek, farklılıklara karşı ayrımcı uygulamaların yanlışlığı konusunda öğrencileri bilinçlendirmek de öğretmenler tarafından sosyal bilgiler dersinin temel amaçları arasında görülmektedir. Mustafa, Yiğit, Okan, Ahmet, Gülcan ve Melek öğretmen sosyal bilgiler dersinin amaçlarını ifade ederken genel olarak hak ve özgürlüklerin öğrencilere öğretilmesi, demokrasi ve toplumsal yaşam konusunda deneyim kazandırılması, farklılıklara karşı ayrımcılık yapılmaması ve farklılıklara saygı gösterilmesi değerinin öğrencilere kazandırılmasına değinmişlerdir.

Ahmet, Gülcan ve Melek öğretmen sosyal bilgiler dersinin amaçlarını açıklarken ağırlıklı olarak hak ve özgürlük bilincinin öğrencilere kazandırılmasından bahsetmişlerdir. Bu konuda Ahmet öğretmen sosyal bilgiler dersinin amacını; “Bu coğrafya üzerinde yaşayan insanlar olarak hem haklarını hem de sorumluluklarını öğretmek” olarak açıklarken, benzer ifadelerle Gülcan öğretmen de sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin “Hak ve sorumluluklarının bilincinde olmasını” amaçladıklarını söylemektedir. Melek öğretmen de sosyal bilgiler dersinin amaçları ile ilgili düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir; “Öğrencilerin öncelikle vatandaş nedir? Vatandaşın sorumlulukları nelerdir? İşte hakları nelerdir bunların farkına varıyorlar, bunları kullanıyorlar ya da özgürlük nedir? Özgürlük kavramını anlamaya çalışıyorlar, özgürlüğün sınırsız olmadığını farkına varıyorlar.”

Mustafa ve Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersinin amaçlarını ifade ederken farklı bir konuya değinerek toplumsal yaşam içerisindeki farklılıklara saygı ve farklılıklara karşı ayrımcılık yapılmaması değerlerinin kazandırılmasının dersin amaçlarından biri olduğunu ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Benim öncelikle kazanmalarını en çok istediğim davranış insana saygı duymaları. Yani hiç bir şekilde din, dil, ırk ayrımı yapmadan ilk hedefimiz o sosyal

bilgilerin zaten amacı da. İnsan yani sadece insan olması öncelikle o önemli.” Yiğit öğretmenle benzer şekilde Mustafa öğretmen de sosyal bilgiler dersinin amaçlarını açıklarken farklılıklara karşı ayrımcılık yapılmamasına değinmektedir. Mustafa ve Yiğit öğretmenin ders içerisinde bu konuyla ilgili olarak öğrencilerine sözel olarak bazı açıklamalarda buldukları ancak bu açıklamaların sınırlı kaldıkları görülmüştür. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu şekilde ifade etmektedir:

İnsan olmanın değerini algılamaları lazım yani sosyal bilgilerde o da var çünkü insanın değerli olduğunu gördüğü zaman insanla ilgili işte farklılıkları çözdüğü zaman o farklı bu farklı diye çözdüğü zaman sıkıntılar da azalıyor yani. Bunu kazanabilirler yani farklılıkları görebilirler, sosyal bilgiler bunu verebilir. En büyük eksiklik bu zaten ya çünkü farklılıkları çocuklar kesinlikle toplumda mı var böyle bir şey bilmiyorum ama kabul etmiyorlar, kabullenemiyorlar daha doğrusu şey yerleşmiş bir defa gene yerleşmiş bu var. Farklılıkları kabul kazandırılmalı.

Mustafa öğretmen, ayrıca içinde yaşanan yüzyılda önemli bir hale gelen sorun çözme becerisinin çeşitli sebeplerden ötürü öğrencilerde yeterince gelişmemiş olduğunu bu yüzden sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında öğrencilerdeki sorun çözme becerilerini güçlendirmenin önemli bir yer tutması gerektiğini ifade etmektedir. Böylelikle öğrencilerin toplumsal yaşama daha güçlü bir uyum kurabileceklerini belirten Mustafa öğretmen, bu konuyla ilgili düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Bu jenerasyon çok sıkıntılı bir daha bir birey olarak kendi başlarına hareket etmesini tabi ki belirli yönde ebeveynler yönlendirecek, işte büyükler yönlendirecek ama kendi yapabileceği işleri mesela birey anlamında kendi yapabilecekleri işleri kendileri yapabilmelidir diye düşünüyorum. Ama işte bizim toplumumuzda ebeveynler öyle bir yetiştiriyor ki kendi yapabileceği işleri kendileri değil de hep başkalarına yüklemek var onun için çocuklar böyle çözüm üretici olmuyorlar. Kendi çözecekleri sorunları kendileri çözüyorlar hep başkaları onların yerlerine çözüyor. Yani bunu kazanmaları gerekir yani çözüm üretebilme becerisi kazanabilirler.

3. 3. 2. 2. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Bilimlerin Öğretilmesi Amacı

Öğretmenlerden bazıları ise sosyal bilgiler dersinin amaçlarını açıklarken sosyal bilim dalları hakkında öğrencilere bilgi kazandırılması konusuna değinmişlerdir. Ercan, Gülcan ve Ahmet öğretmene göre sosyal bilimler hakkında öğrencilere bilgi kazandırılması sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında yer almaktadır. Öğretmenler, bu sayede öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumu daha iyi tanıyıp, topluma daha iyi uyum sağlayabileceklerini söylemektedirler. Örneğin, Ercan öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Yani burada işin tarih boyutunu, tarih bilincini, coğrafyada işte doğa bilgilerini kazandırmak var.” Gülcan öğretmen ise sosyal bilgiler dersinin

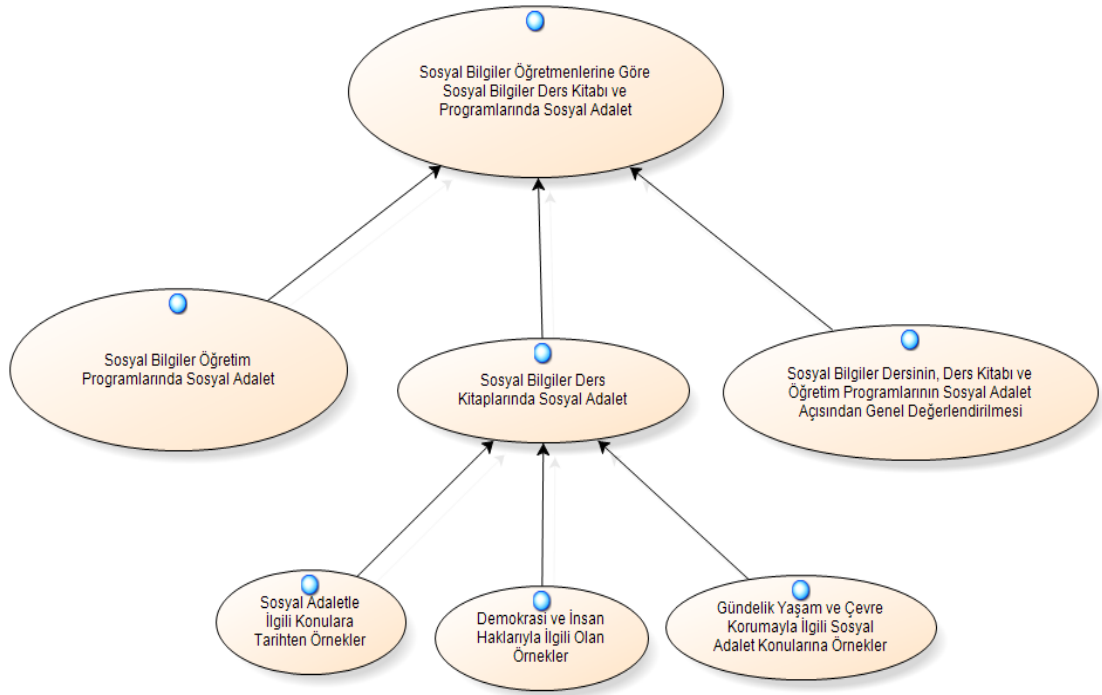
amaçlarını açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır; “Tarihi öğrenip, tarihten ders almaları çok önemli çünkü hala tarihte yapılan hatalar tekrar edildiği için bunu vermeye çalışıyorum mesela işte coğrafi yönden kendilerini geliştirmesi gerektiğini söylüyorum.”

Ahmet öğretmen de Ercan ve Gülcan öğretmenle benzer şekilde sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimler hakkında bilgi kazandırma amacına değinmiş ve tarihle coğrafya disiplinleriyle ilgili olan bilgilerin öğrencilere kazandırılmasını sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında gördüğünü şu şekilde dile getirmiştir:

İşin içinde felsefesinden, antropoloji, arkeoloji, ekonomisine kadar her şey var. Hani daha çok bir tarihsel bilinç kazandırma, tarihini hem Türkiye hem Türkiye'nin tarihi yanında Türk milletinin tarihini öğretip hani geçmişten bir takım dersler, sonuçlar çıkartmak, geleceği buna göre planlamak adına o yönüyle önemli. Yine Türkiye'yi bir coğrafya olarak tanımak amacı var. Değerleriyle, iklimiyle, yeraltı, yer üstü zenginlikleri ile bir bütün olarak ülkenin coğrafyasını tanımak var.

3. 3. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Programlarında Sosyal Adalet

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler ders kitapları ve programlarında sosyal adalet başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavramların nasıl yer bulduğuna dair görüşlerine yer verilmiştir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde öğretmenlere şu sorular yöneltilmiştir; “Sosyal bilgiler ders kitabını ve programını düşündüğünüzde sosyal adalet kendine nasıl yer buluyor? Ders kitabından ve programdan örnekler verebilir misiniz? Sosyal adalet anlayışının yansıtılması konusunda ders kitabını ve programı nasıl değerlendirirsiniz?” Sorulan bu sorulara verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda öğretmenler sosyal adalet konusunda ders kitabından ve programdan örnekler vermeye ve sosyal bilgiler dersini özü ve niteliği açısından sosyal adalet konusunda genel olarak değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında sosyal adaletle ilgili görüşleri Şekil 19’da yer alan başlıklar altında verilmiştir.

Şekil 19. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet

Öğretmenlerin konuyla ilgili görüşleri arasında öncelikle sosyal bilgiler dersinin, ders kitabı ve öğretim programlarının sosyal adalet açısından genel değerlendirilmesine yer verilmiştir.

3. 3. 3. 1. Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin, ders kitabının ve öğretim programının sosyal adalet açısından değerlendirilmesi başlığı altında, öğretmenlerin sosyal adalet eğitimi konusunda sosyal bilgiler dersini nasıl değerlendirdiklerine, sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramların sosyal bilgiler dersi içerisinde nasıl yer bulduğuna, sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarını sosyal adalet eğitimi doğrultusunda nasıl değerlendirdiklerine değinilmiştir.

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet eğitimi ve sosyal adaletle ilgili kavramların öğretilmesi açısından en uygun dersin sosyal bilgiler dersi olduğunu dile getirmektedirler. Öğretmenlere göre sosyal adalet anlayışı, sosyal bilgiler dersinin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet eğitimine dikkat edilmesi

gerekmektedir. Sosyal adalet eğitimi konusunda en önemli dersin sosyal bilgiler dersi olduğunu düşünen Ersin öğretmen konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir; “Temel eğitimde bu konuları işleyebilecek, bu konulara yer verebilecek en önemli ders sosyal bilgiler dersi.” Melek öğretmen ise benzer şekilde; “Sosyal adaletin en güzel anlatılabileceği yer sosyal bilgiler dersidir” derken, Okan öğretmen ise; “Bu konuda etkili ders sosyal bilgilerdir ve sosyal bilgiler olmalı diye düşünüyorum ben” ifadesini kullanmaktadır. Mustafa öğretmen ise konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Sosyal adından dolayı belki bizimle daha ilgili olabilir. Bizde daha çok yer alır. Bizim konularımızda bizim dersimizle de birebirdir yani belki en iyi verilebilecek yer bu insan hakları konusunda sosyal bilgilerin içerisinde geçer geçmelidir yani.” Son olarak Ahmet ve Ercan öğretmen de “Sosyal adalet konularının sosyal bilgiler dersinin özünü oluşturduğunu” ve “sosyal bilgiler dersi için çok önemli olduklarını” ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersini, sosyal adalet eğitimi konusunda en önemli ders olarak gördüklerini, sosyal adalet kavramının sosyal bilgiler dersi için önemli bir yerde olduğunu ve sosyal adaletle ilgili konuların sosyal bilgiler dersinde öğrencilere sunulması gerektiğini dile getirmişlerdir. Buna karşın öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersine, ders kitabı ve program açısından bakıldığında doğrudan sosyal adalet kavramına rastlamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu konuda Ahmet öğretmen; “Doğrudan sosyal adalet diye bir şeye rastlamadım açıkçası” derken, Ercan öğretmen ise; “Tam böyle sosyal adalet kavramı olarak işlemiyoruz” ifadesini kullanmaktadır. Benzer şekilde Emine öğretmen ise şu ifadeleri kullanmaktadır; “Ben sosyal adalet konusunda ilk sizinle de konuştuğum zaman şey dedim hani bizim kitaplarımızda işte kazanımlarımızda yer almıyor sosyal adalet. Hani bunun yerine başka şekilde yer alıyor hani küçük küçük de olsa aralara serpiştirilmiş şekilde konular var.”

Sosyal adalet kavramının, sosyal bilgiler ders kitapları ve programlarında doğrudan yer almadığını ifade eden öğretmenler, buna karşın doğrudan sosyal adalet kavramı yer almasa da sosyal adaletle ilgili olan bazı kavramların sosyal bilgiler ders kitabında ve programında kendine yer bulduğunu dile getirmektedirler. Öğretmenler, demokrasi ve sosyal devletle ilgili konular üzerinden, hak ve özgürlük konularıyla, değerler eğitimi

olarak ve daha birçok konuda sosyal adalet kavramına değinme imkânı bulduklarını ifade etmektedirler.

Ahmet öğretmen bu konuyla ilgili olarak “Sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin neredeyse her sene sosyal adaletle ilgili kavramlarla karşılaştığını” ifade ederken, Ersin öğretmen ise “Öğrencilerin kendi haklarını öğrenebilecekleri birçok konu var” diyerek sosyal adaletle ilgili konuların sosyal bilgiler dersi içerisinde var olduğunu dile getirmektedir. Emine öğretmen ise sosyal adalet kavramı ders içerisinde doğrudan yer almasa da “Değerler eğitimi olarak sosyal adalet, sosyal bilgiler dersi içerisinde kendisine yer buluyor bence” diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.

Okan öğretmen, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ve ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili kavram ve becerilerin yer aldığını, özellikle öğretim programında kazanımların iyi ifade edilmiş olduğunu ancak ders kitapları için aynı şeyi söyleyemeyeceğini ve kitapların sosyal adaletle ilgili konulara yer verme açısından yetersiz kaldığını düşünmektedir. Okan öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Valla ders kitapları berbat zaten o konuda bir şey söylemeyeyim programda hedefler doğru belirlenmiş fakat bunun öğrenciye yansması ders materyali bakımından kullandığımız öğrenci kitapları çok berbat. Çalışma kitaplarının biraz etkinlikleri iyi ama hani bilgi olmadan etkinliği yorumlayacak düzeyi olmadığı için o ders kitabındaki bilgi eksiklikleri çok fazla. Bunu nasıl yapıyoruz şimdi ilk önce bilgisiz bir fikri tartışamazsınız yani bunun altında bir temel olması gerekiyor bunun temelini oluşturmak için buradaki bütün meslektaşlarımız gibi bizler de önce temeli oluşturup sonra yorumlama sonra eleştirel boyut diğer üst şeylere geçiyoruz. Yani o yüzden kitaplar, ders kitapları çok verimli olmadığı için yardımcı kaynak kitapları da kullanmadığımız için sınıflarda kendi oluşturduğumuz notları öğrencilere dağıtıp veya yazdırıp o temeli oluşturup sonrasında yapıyoruz ama bu da bayağı bir zaman alıyor. Dolayısıyla biz de bunu yazdırarak ya da fotokopiler dağıtarak temel bilgi ihtiyacını giderip üzerine ondan sonrasında yorumlama ve eleştirel boyuta üst düzey düşünme boyutuna geçirmeye çalışıyoruz.

3. 3. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet

Sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında sosyal adalet konusunda Ahmet, Emine, Yiğit ve Ersin öğretmen Sosyal Bilgiler Öğretim Programları’nda doğrudan sosyal adalete dair ifadeler yer almasa da sosyal adaletle ilgili konulara ilişkin kazanımların yer aldığını ifade etmektedirler. Bireylerin sahip olduğu çeşitli hak ve özgürlükler, demokrasi ve sosyal devlet konusunda bilgi veren çeşitli kazanımlar ve halkçılık gibi Atatürk ilkeleri

öğretmenler tarafından Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda sosyal adaletle ilgili olarak yer alan kazanımlar arasında gösterilmektedir.

Okan öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet kavramının doğrudan yer almadığını ancak sosyal adaletle ilgili birçok kavram ve değerın öğrencilere öğretilmesinin sosyal bilgiler dersinin temel amaçları arasında yer aldığını ifade etmektedir. Okan öğretmen, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nı, sosyal adalet eğitimi açısından değerlendirirken, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın sosyal adaletle ilgili konulara yer verme açısından son derece yeterli olduğunu düşünmekte ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Aslında programda şu yok, bu yok diyemem çünkü hepsi var. Yani programın içerisinde serpiştirilmiş şekilde hepsi var. Sosyal devleti anlatıyorsunuz, ondan sonra insan haklarını anlatıyorsunuz, gelir adaletsizliğini anlatıyorsunuz, demokrasiyi anlatıyorsunuz, kamuoyu oluşturmayı, bir sorunun nasıl çözülebileceğini anlatıyorsunuz. Yani bu konuyla ilgili hemen hemen gereken tüm süreçler sosyal bilgiler programının içerisinde var. Yani bir bütün olarak konu başlığı altında verilmese de yani bir bütün içerisinde parça parça bunlar verilmiştir davranış, hedef davranış boyutunda.

Ersin öğretmen, Sosyal bilgiler Öğretim Programları'nı sosyal adalet açısından değerlendirirken bireysel hak ve özgürlüklerden bahsederek, sosyal adalet kavramına doğrudan yer verilmese de sosyal adaletle ilgili olan bazı hak ve özgürlüklerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda yer aldığını söylemektedir. Ersin öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu ifadelerle özetlemektedir; “Özellikle 7.sınıf programına baktığımız zaman orada konut dokunulmazlığı, düşünce özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü gibi bazı maddelerin de bulunduğu bununla örüntülenmiş kazanımlar var.”

Yiğit öğretmen de Ersin öğretmenle benzer şekilde sosyal bilgiler 7. sınıf öğretim programında yer alan kazanımlardan örnek verme yoluna giderek bazı bireysel hak ve özgürlüklerin sosyal adaletle ilgili konular arasında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Yiğit öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Mesela 7. sınıflarda 2. ünitemizde var işte kazanımımız şu şekilde devlet eğitimi ve çalışma hakkıyla ilgili bir kazanımımız var. Devletin eğitim ve çalışma hakkını sağlaması, anayasal güvence altına alması orada işte sosyal güvenlik kurumları, sigortanın önemi, işte eğitim hakkının önemi, çalışma hakkının önemi, kimseye angarya yapılamayacağını anayasa ile güvence altına alındığı bu haklar vurgulanıyor.

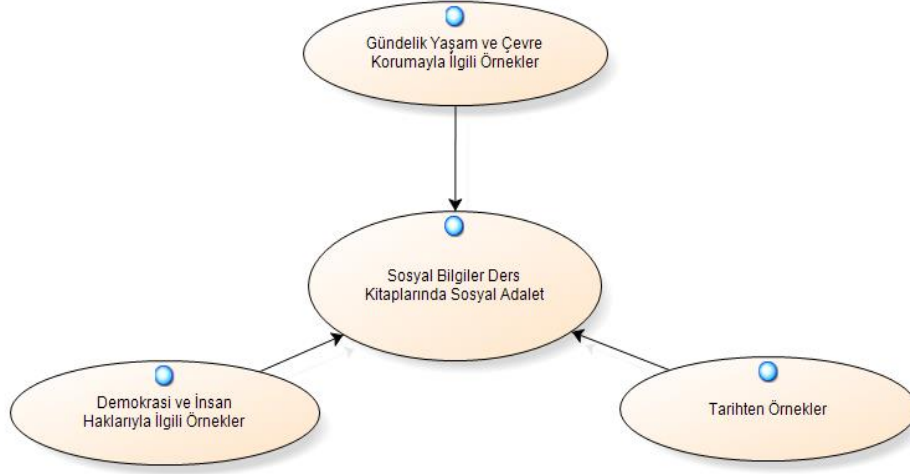
Emine, Yiğit ve Ahmet öğretmen ise Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nı sosyal adalet açısından değerlendirirken, programlarda yer alan Atatürk ilkeleri ile ilgili bazı kazanımların sosyal adaletle ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Atatürk ilkelerinden halkçılıkla ilgili olan kazanımların Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'ndaki sosyal adaletle ilgili olan kazanımlar arasında değerlendirilebileceğini dile getirmişlerdir. Örneğin, Emine öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanırken; “Mesela halkçılık ilkesi var onda bahsediliyor sosyal adaletten” Yiğit öğretmen ise düşüncelerini şöyle özetlemektedir; “Atatürk devrimlerinde sosyal adalete vurgu yapılıyor. İşte halkçılık ilkesinde vurgu yapılıyor sosyal adalete.” Ahmet öğretmen de sosyal bilgiler öğretim programları içerisinde sosyal adaletle ilgili olan kazanımlardan bazılarının Atatürk ilkeleri ile ilgili olduğunu ancak kazanımların ders kitaplarına yeterince yerli yansıtılmadığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

Hani bu dersin içerisinde şimdi anayasa dediğiniz zaman bu tarihin içinde de var, konular içerisinde yer yer geçiyor. 5.sınıf programında var mesela Atatürk ilkeleri var, devletçilik var. Yani şöyle ben 5-6-7-8 son 3-4 yıldır hepsine girdim şeyde var mesela programda kazanımlar kısmında. Mesela özellikle o Atatürk ilkelerinde devletçilik ilkesinde hani sosyal adaleti sosyal devletle ilgili bir bilinç, bir davranış kazandırma konusunda bir kazanım öngörmüşler ama hani bu kitaplardaki içeriğe yansımaları açısından çok yerli değil açıkçası.

3. 3. 3. 3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet

Öğretmenlerin çoğunluğu Sosyal bilgiler Öğretim Programları'nda olduğu gibi sosyal bilgiler ders kitaplarında da sosyal adalet kavramına doğrudan yer verilmediğini ancak sosyal adaletle ilgili olan bazı kavram ve değerlerin ders kitaplarında kendine yer bulduğunu söylemektedirler. Hak ve özgürlüklerle, demokrasiyle, sosyal devletle ve gündelik yaşamla ilgili konuların yanı sıra tarihten sosyal adaletle ilgili olan uygulamalar, sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili olan konular arasında görülmektedir. Bu konular temel olarak üç başlık altında ele alınmıştır ve bu başlıklar Şekil 20'de görülmektedir. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sosyal adaletle ilgili olan konulardan verdikleri örnekler göz önünde bulundurulduğunda ağırlıklı olarak demokrasi ve insan haklarıyla ilgili örneklerin ağırlıkta olduğu dikkat çekmektedir. Bu

nedenle öncelikli olarak demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olan örneklerden bahsedilmiştir.

Şekil 20. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet

3. 3. 3. 3. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarından Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Olan Örnekler

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarında doğrudan sosyal adalet kavramına yer verilmediği için sosyal adaletle ilgili olduğunu düşündükleri konulardan örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda verilen örneklerin çoğunluğu demokrasi ve insan haklarıyla ilgili konuların yanı sıra sosyal devlet anlayışı ve uluslararası yardım kuruluşlarıyla ilgilidir. Öğretmenler, sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde çok önemli ağırlığa sahip olmasa da sosyal adaletle ilgili konuların var olduğunu, her sınıf seviyesinde farklı konulara değinildiğini, böylelikle öğrencilerin kitaplar sayesinde doğrudan sosyal devlet kavramını öğrenemeseler dahi sosyal adaletle ilgili olan bazı kavram ve değerleri öğrenme fırsatı bulduğunu belirtmektedirler.

Ahmet ve Ersin öğretmen, sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili olarak yer alan konulardan bahsederken “Sosyal adalet anlayışının STK’lar üzerinden verildiğini” belirtmekteler, buna ek olarak Ersin öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Hak ve özgürlüklerimizle ilgili konular var. Özellikle 5. ve 6. sınıf çocuklarının görmüş olduğu derslerde kitaplardaki konular bu içerikli hak ve özgürlükler, sorumluluklar, sorumluluklarımız nedir, hakkımız nedir, hangisi hak, hangisi sorumluluktur.”

Ercan öğretmen ise sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sosyal adaletle ilgili olan konulardan bahsederken; “Bu mutlaka var tabii ki oradaki ünitelerin içerisinde zaman zaman değerlendiriyoruz. Mesela gerek 6’da, 5’te de var 7’de de var demokrasi ünitelerimiz var burada bu kavramları irdeliyoruz” ifadesini kullanırken, Gülten öğretmen ise sosyal adaletle ilgili olarak uluslararası yardım kuruluşlarıyla ilgili konuların kitaplarda var olduğunu belirtmektedir. Gülten öğretmen düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır; “Sosyal adaletle ilgili olarak dediğim gibi mesela şeyi anlatıyoruz UNICEF’dir, UNESCO’dur, Birleşmiş Milletler örgütlerini anlatıyoruz.”

Mustafa ve Okan öğretmen de sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili olarak özellikle sosyal devlet anlayışını yansıtan konuların var olduğunu ve sosyal devlet anlayışının, sosyal adalet kavramı içerisinde önemli bir yeri olduğunu belirtmektedirler. Mustafa öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal devlet özellikleri var işte devletin toplumda adaleti sağlamak için yapacağı görevler var. Bu bazdan yaklaşırsak var tabii kitaplarda.” Okan öğretmen ise Mustafa öğretmenden farklı olarak ders kitaplarına bir eleştiri getirmekte, ders kitaplarında sosyal devlet anlayışından bahsedilmesine rağmen sosyal devlet anlayışının tüm boyutları ile ele alınmadığını sadece bazı boyutlarının vurgulandığını ifade etmektedir. Okan öğretmen bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Kitap mesela cumhuriyetimizin niteliklerinden sosyal adalet kavramını içselleştiren, sosyal devlet anlayışını ortaya koyan terimi çok güzel vermiş. Ama sosyal devlet anlayışının sadece fakirlerin koruma altına alındığı gibi bir yönelim izlemiş. Doğrudur, sosyal devlet anlayışı ihtiyacı olan insanların temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanmasıdır fakat aynı zamanda sosyal devlet çalışanların da haklarını koruyan, çalışanlar arasındaki gelir adaletsizliğini de gidermeye çalışan bir anlayış içerisinde olmalıdır. Bu konuda eksiklerin olduğunu gördüğümü söyleyebilirim. Kitapta var ama çok iyi açıklayıcı, iyi örneklendirilmiş değil ya da bir örnek hayat sunusu yok örneğin.

3. 3. 3. 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adaletle İlgili

Konulara Tarihten Örnekler

Öğretmenlerden bazıları sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal adalet açısından değerlendirirken Osmanlı tarihinden, cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlenen politikalardan ve Türk düşünürlerinin sosyal adalet anlayışını yansıtan fikirlerinden örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Böylelikle öğretmenlerden bazıları sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal adalet kavramı doğrudan yer bulmasa da eşitlik, hoşgörü ve

koşulsuz kabul gibi sosyal adaletle ilgili olan değerlerin ders kitaplarında yer aldığını, bunun da sosyal adalet eğitimi için önemli olduğunu belirtmektedirler.

Mustafa öğretmen sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal adalet açısından değerlendirirken Osmanlı tarihinden örnekler verme yoluna giderek Osmanlı devletinin göstermiş olduğu hoşgörünün, sosyal adalet anlayışını yansıttığını şu ifadelerle dile getirmektedir; “Osmanlı devleti konularının içerisinde ilerleyeceğiz, anlatacağımız hoşgörünün önemi var, adaletli olmanın önemi var o var yani.”

Gülten öğretmen ise sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal adalet açısından değerlendirirken Osmanlı devletinden örnekler verdiğini şu şekilde dile getirirken; “Ahilik teşkilatını anlatırken sosyal adalet gerçekten vurucu olarak verilebiliyor” Türk düşünürleriyle ilgili konular hakkında da şu ifadeleri kullanmaktadır; “7.sınıf kitaplarında bu konulara biraz daha değinme şansımız oluyor hani yeni yeni geliyorum Mevlana, Yunus Emre konularına değiniyorum.”

Gülten öğretmen ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikalardan örnekler vererek, ders kitaplarında yer alan bu konular sayesinde sosyal adalet anlayışıyla ilgili örnekler verebildiğini dile getirmektedir. Gülten öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Benim en çok anlattığım konu sosyal adalet konusunda işte Tekâlif-i Milliye emirleri geldiğinde anlatabiliyorum o konuyu. Hani alınan malların geri ödenmesi şartıyla alındığını, adaletin işte sosyal adaletin ekonomiyle bağlantılı olarak böyle gerçekleştirilebildiği geldi aklıma şu anda.”

3. 3. 3. 3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarından Gündelik Yaşam ve Çevre Korumayla İlgili Sosyal Adalet Konularına Örnekler

Sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal adalet konusunda değerlendirirken öğretmenlerden bazıları gündelik yaşam ve çevre korumayla ilgili konulardan örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bu konuda Ersin, Gülten ve Gülcan öğretmen, çevreye duyarlılık, toplu taşıma araçlarının kullanılması gibi durumlardan örnekler vererek, sosyal adalet kavramıyla ilgili olan bazı değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığını ifade etmektedirler.

Ersin öğretmen, sosyal adaletle ilgili olan bazı kavram ve değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığını vurgularken korsan kitap konusuna değinmekte ve bu konunun ders kitaplarında olduğunu şu şekilde dile getirmektedir; “Kitaplardaki konulara baktığımız zaman en basitinden işte korsan kitap kullanmamaktır bu oldukça önemlidir öyle düşünüyorum.”

Gülten öğretmen ise sosyal bilgiler ders kitaplarında çevreye karşı duyarlılık gösterme, çevre koruma gibi konularla ilgili olarak bazı okuma parçalarının olduğunu ve bunun da sosyal adaletle ilgili olan değerlerin öğrencilere gösterilmesi açısından etkili olduğunu vurgulamaktadır. Gülten öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir; “Çevreyle ilgili okuma parçaları vardı işte çevrenin sadece bize ait bir değer olmadığı herkesin yararlanacağı bir ortam olduğu ondan bahsediyordu vardı yani birkaç okuma parçası içinde geçen değerler vardı.”

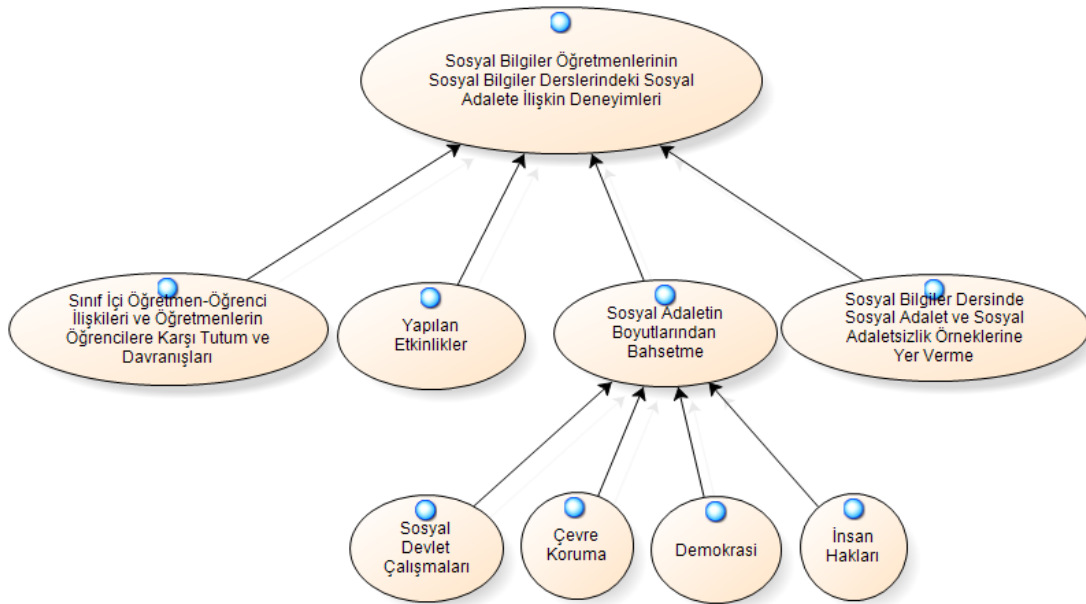
Gülcan öğretmen ise sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal adalet açısından değerlendirirken, ders kitaplarında gündelik yaşam olayları üzerinden sosyal adalet anlayışının yansıtılmasına dair bazı örneklerin yer aldığını söylemekte ve bu konuda toplu taşıma araçlarının kullanımıyla ilgili bir örnek vermektedir. Ancak, Gülcan öğretmen, ders kitaplarına bir eleştiri getirerek sosyal adaletle ilgili bazı değerlerin kitaplarda yer bulmasına rağmen daha ayrıntılı ve iyi hazırlanmış metinler içerisinde sunulması gerektiğini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Var böyle örnekler var mesela böyle sorunlar üzerinden çözümler üretiyor. Mesela işte bir grup arkadaş otobüste şey çok fazla yüksek sesle konuşuyor. Birisi uyarıyor ardından haklısınız özür dileriz diyorlar, davranışlarının yanlış olduğu bunları yaptırıyoruz bazen sınıfta çocuklara buradaki örnekler üzerinden gidiyoruz. Tabii daha güzel olabilir yani uzun metinler yerine çocukların ilgisini çekecek şeyler yapabilirler yani sorun üzerinden çözüm odaklı şekilde.

3. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletle ilişkin deneyimleri başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersi içerisindeki sosyal adalet eğitimi uygulamalarından, sosyal adaletin sağlanması adına sınıf içerisinde nelere dikkat ettiklerinden ve öğrencilere karşı tutumlarından bahsedilmiştir. Bu konularla ilgili

verilerin elde edilebilmesi için yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde öğretmenlere şu sorular yöneltilmiştir; “Sosyal adalete sınıf ortamında nasıl yer verirsiniz? Açıklar mısınız?”, “Öğrencilerinizi sosyal adalet bilinci gelişmiş bireyler olarak yetiştirmek için ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? Örnek verir misiniz?”, “Sosyal adalete ilişkin ders içerisinde neler yapıyorsunuz?”, “Öğrencilerinize sosyal adalet kavramını öğretirken nelere dikkat ediyorsunuz?” Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sorulan bu sorulara öğretmenlerin verdiği yanıtlar ve katılımcı gözlemler sonucu elde edilen araştırmacı notlarıyla birlikte toplanan verilerden elde edilen bulguların geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmektedir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinde sosyal adalete ilişkin deneyimleri başlığıyla ilgili olarak verilecek olan bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur. Bu alt başlıklar Şekil 21’de görülmektedir.

Şekil 21. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler derslerindeki sosyal adalete ilişkin deneyimleri, Şekil 21’de bahsedilen bu başlıklar altında sunulmuştur. Bu başlıklar arasında öncelikle sosyal bilgiler dersi içerisinde toplumdan sosyal adalet ve sosyal adaletsizliğe uyan örneklerden bahsetme başlığına değinilmiştir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders içerisinde öğrencilerini toplumda ve dünyada var olan sosyal

adaletsizliklerden haberdar etme ve toplumdaki sosyal adalete uyan örneklerden bahsetme durumlarından bahsedilmiştir.

3. 4. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme

Sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet ve sosyal adaletsizlik örneklerine yer verme başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders içerisinde değindikleri sosyal adalet ve sosyal adaletsizlik örneklerine yer verilmiştir. Bu örnekler iki alt başlık halinde sunulmuştur. Alt başlıklardan öncelikle öğretmenlerin ders içerisinde bahsettikleri sosyal adalet örneklerine değinilmiştir.

3. 4. 1. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalete Uyan Örneklerden Bahsedilmesi

Sosyal adalet eğitiminde sınıf içerisinde öğrencilerin sosyal adaletsizlik içeren durum örnekleri ile yüzleştirilmelerinin yanı sıra sosyal adalet anlayışına uygun örneklerle de karşılaştırılmaları sosyal adalet kavramını geniş bir açıyla kavrayabilmeleri açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet anlayışına uyan örneklerin verilmesiyle ilgili olarak Yiğit, Melek ve Emine öğretmen çoğunlukla halkçılık ilkesi ve saltanatın kaldırılmasından bahsettiklerini ifade ederlerken, Mustafa öğretmen de konuyla ilgili olarak Osmanlı Devleti zamanında İspanya'dan Osmanlı topraklarına doğru gerçekleşen Yahudi göçünden bahsetmiştir. Bu konular arasında öğretmenlerin en sık tercih ettikleri konu halkçılık ilkesidir.

Emine, Melek ve Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet anlayışına uygun örnekler olarak çoğunlukla halkçılık ilkesini dile getirdiklerini söylemektedirler. Konuyla ilgili olarak Emine öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Ben en fazla Atatürk'ten bahsediyorum derslerimde hani onun yaptıklarından bahsediyorum her anlamda geliştirdiklerinden halkçılık ilkesinden özellikle.” Benzer şekilde Melek öğretmen de halkçılık ilkesinden bahsettiğini şu şekilde dile getirmektedir; “Halkçılık ilkesini vurguluyoruz eşitlik diyoruz kanunlar önünde herkes eşittir diyoruz. Hani bu diğer derslere göre Türkçe dersinde belki metinler üzerinden yapılabilir ama sosyal bilgiler dersinde bir fene göre e bir matematiğe göre daha çok vurgulanıyor.” Son olarak

Yiğit öğretmen de düşüncelerini şöyle açıklamaktadır; “Zaten Atatürk devrimlerinden bahsederken sosyal adalete vurgu yapıyoruz. İşte halkçılık ilkesine vurgu yapıyoruz sosyal adaletle ilgili olarak işte zaten Atatürk ilkelerinin içerisinde, devrimlerinin içerisinde bu var.”

Yiğit öğretmen, halkçılıkla ilgili düşüncelerine ek olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde saltanatın kaldırılması ve böylelikle ülke yönetiminin ayrıcalık sahibi azınlık bir grubun elinden alınarak, millete devredildiği konusundan bahsetmekte ve bunun da doğrudan sosyal adalet anlayışı ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili olarak öğrencileriyle beraber şu konuşmayı gerçekleştirmektedir:

Yiğit Öğretmen: Kim kaldırıyor bu babadan oğula yönetim sistemini?

Ömer: Atatürk

Yiğit Öğretmen: Güzel. Peki, Atatürk öldükten sonra kim geçiyor yerine?

Ömer: İsmet İnönü

Yiğit Öğretmen: Oğlu mu İsmet İnönü?

Ömer: Hayır

Yiğit Öğretmen: Seçilerek İsmet İnönü cumhurbaşkanı oluyor. Öyle babadan oğula falan geçme sistemi artık kaldırılıyor.

Ömer: Zaten olsa da Atatürk’ün çocuğu yoktu ki hocam.

Yiğit Öğretmen: Vardı 9 tane çocuğu var.

Ömer: Manevi ama

Yiğit Öğretmen: Canım ne olacak öz olsa üvey olsa bir şey fark ediyor mu?

Ömer: Onları da kendi çocuğu gibi sevmiş.

Yiğit Öğretmen: Şöyle düşün dinle arkadaşlar şunu unutmayın Atatürk sayesinde biz ülkeyi yönetme hakkını kazandık yoksa bu durum hala daha böyle devam ederdi ne olurdu padişahın çocukları hala daha ülkeyi yönetiyor olurdu. Atatürk bunu kaldırmamış olsaydı eğer biz şu an avucumuzu yalardık ne belediye başkanı olurduk ne milletvekili ne muhtar olabilirdik hiçbir şey olamazdık.

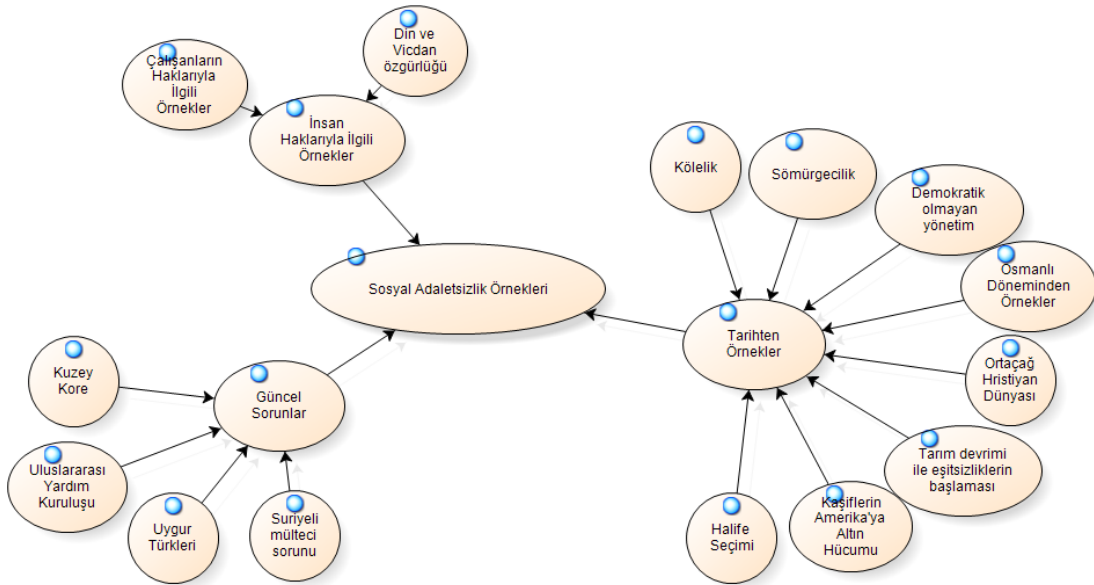
Mustafa öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet anlayışına uyan örneklerden bahsederken Osmanlı devleti dönemine değinmiş ve o dönemde İspanya’dan Osmanlı topraklarına doğru gerçekleşen Yahudi göçünden bahsetmiştir. Mustafa öğretmen, insanların bir yerde yaşamak için baskıcı olmayan tutumlara ve serbest yaşama hakkına sahip olmak istediklerini, bunun huzurlu bir ortam için önemli olduğunu ve zamanında Osmanlı devletinin kendi ülkesindeki insanlar için bunu sağlamış olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Sen farklı milletleri bir arada tutarsan, onlara özgürlük verirsen, onlar dayanışma içinde olurlar, bu durum da güven getirir. Dersin ki arkamda sağlam bir devlet var dimi. Devlet toplumla vardır, halkı olmadan olmaz ki. Halksız bir devlet düşünebiliyor musunuz siz? Devlet uzun ömürlü olur kesinlikle bu tercih insanlara rahatlık sunarsan, inanç açısından huzur sunarsan insanlar tercih eder dimi? Bugün mesela biz kendimizi düşünelim bir yerde baskı var, bir yerde şiddet var, gerilim var her açıdan ama bir yerde huzur var her açıdan

rahatlık var hangisini tercih edersin rahat yaşamak için bu böyle olur genelde de bu böyle olmuştur. Mesela İspanya'da bir dönem İspanyollar kendi içerisinde yaşayan Yahudileri kovmuşlar farklı ırktan olanları yargılamışlar baskı altında bırakmışlar. O Yahudileri Osmanlı çağırmış. İstanbul'a çağırmış ve onlar İstanbul'a geldikten sonra Osmanlı toplumunda rahat etmişler. İçerisinde Osmanlılar onlardan yararlanmışlar ticaretten anlayanlar, zeki olanlar, sanattan anlayanlar, devlet işlerinden anlayanlar onları bir taraftan değerlendirmiş hem değerlendirmiş hem rahat bırakmış bu da Osmanlı'nın büyümesini sağlamış.

3. 4. 1. 2. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletsizlik Örneklerinden Bahsedilmesi

Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler dersi içerisinde ağırlıklı olarak sosyal adalete uyan örnekler yerine sosyal adaletsizlik örneklerinden bahsetme yoluna gitmişlerdir. Sosyal adalet eğitiminde, içinde yaşanılan toplum ve dünya genelinde var olan sosyal adaletsizlikler konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi önemli görülmektedir. Böylelikle öğrencilerin içinde yaşayacakları toplum hakkında bilgi sahibi olmaları ve ileriki yıllarda karşılarına çıkabilecek sosyal adaletsizliklerin farkında olmuş olmaları sağlanmaktadır. Sosyal adaletsizlik örnekleri başlığı altında öğretmenler tarafından sosyal bilgiler dersleri içerisinde verilen örnekler temel olarak üç başlık altında sunulmuştur. Tarihten sosyal adaletsizlik örnekleri, insan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizlik örnekleri ve güncel sorunlar hakkındaki sosyal adaletsizlik örnekleri bu üç başlığı oluşturmaktadır. Bu başlıklar Şekil 22'de görülmektedir.

Şekil 22. Sosyal Adaletsizlik Örnekleri

3. 4. 1. 2. 1. Tarihten Sosyal Adaletsizlik Örnekleri

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersi içerisinde ders konularıyla da ilgili olmasından ötürü, sosyal adaletsizlik örnekleri sunarken genellikle tarih konularından yararlanmışlardır. Bu bağlamda Ortaçağ yönetim anlayışı, coğrafi keşifler ve sömürgecilik, dinlerin yayılması ve Osmanlı devşirme sistemi gibi birçok konu sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından sosyal bilgiler dersleri içerisinde öğrencilere sosyal adaletsizlik örnekleri olarak sunulmuştur.

Ortaçağ dönemi Hıristiyan dünyası

Tarihten sosyal adaletsizlik örnekleri arasında en çok değinilen konu ders kitaplarında da kendisine yer bulan Ortaçağ'da kiliselerin yönetimindeki Hıristiyan ülkelerde var olan sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıdır. Ortaçağ Katolik kilisesinin uygulamaları hakkında öğretmenlerin kullandığı ifadelerde özellikle “Ortaçağ'da” ve “O dönemde” vurgularının yapılması öğrencilerin tarihi olaylar ile günümüzdeki olayları birbirlerine karıştırmamaları açısından dikkat çekici bir çabadır. Böylelikle günümüz Batı dünyasına karşı önyargılı düşüncelerin oluşturulmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Mustafa öğretmen, sosyal bilgiler 7.sınıf dersinde Ortaçağ'da Avrupa'da var olan derebeylerinin ve kilisenin halka uyguladıkları baskıdan bahsederek sosyal adaletsizliklere tarihten örnekler verme yoluna gitmiştir. Haçlı Seferleri ile ilgili konu işlenirken Mustafa öğretmen, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Kilise baskısı, özgür düşünceye önem vermeme, dedi arkadaşımız. Ekonomiden de bahsetti özellikle Ortaçağ'da Batı dünyası fakir değil mi arkadaşlar. Aslında fakir değiller, fakirleştirilmişler. Üçkâğıtçı derebeyleri yüzünden olmuş bu. Toprak ağaları bunlar zorla, baskıyla toprakları ele geçirmişler. İnsanları köle gibi çalıştırmışlar orada ve halkı fakirleştirmişler.

Mustafa öğretmen aynı konu işlenirken kiliselerin uyguladığı baskılarla ilgili olarak da ders içerisinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Genel anlamda Ortaçağ'ı hatırlarsanız bakın kilisenin inanç konusunda ve birçok konuda halkı fakirleştirme gibi, haksız kazanç elde etme gibi, insanlara yalan yanlış bilgiler açıklama gibi, baskı yapma gibi uygulamaları vardı. İşte bu yüzden insanların büyük çoğunluğu o dönem kiliseden korkuyormuş.

Ersin öğretmen de sosyal bilgiler 5.sınıf dersinde Ortaçağ döneminde kilisenin halk üzerinde uyguladığı baskıcı yönetim anlayışına değinerek özgür düşünme, matbaanın

önemi ve bilimsel araştırmalar yapabilme konusunda o dönemde yaşanan sıkıntılardan bahsetmiştir. Böylelikle bireylerin özgür düşünebilmeleri, bilimsel çalışmalar yapabilmeleri için baskıdan uzak bir ortamın oluşturulması gerektiğini düşünen Ersin öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

şimdi arkadaşlar kilise Ortaçağ'da halkın okumasına, araştırmasına karşı duran her türlü serveti, her türlü düşünceyi kendi içerisinde barındıran bir yapıya sahipti. Eğer başkası kilisenin söylediklerinin aksini söylerse bu kilise için bir başkaldırı sayılıyor ve kilise de arkadaşlar bu söyleyeni yargılıyor. Kimi zaman yargılıyor kimi zaman da hapse mahkûm ediyordu. Sebebi ise eğer kilise bunların yapılmasına izin verseydi kendi otoritesi sarsılacaktı. Çünkü hem bilim adına hem başka konu adına kilise birçok görüş belirtiyordu. Ancak işte matbaa sayesinde kitaplar çoğalıyor, kilisenin söylediklerinin aksine olan insanlar okumaya başlıyorlar. İnsanlar artık kilisenin söylediklerinin doğru olmadığını düşünmeye başlıyorlar. Kilise arkadaşlar o dönemde ne yapıyordu insanların okumasına izin vermiyordu, kitapların çoğaltılmasına izin vermiyordu çünkü insanlar kitap okurlarsa kendi söylediklerinin yanlış olduğunu düşüneceklerdi. Eğer bu bilim adamlarının söylediklerini kabul etmiş olsalardı kendi otoritelerini yok saymış olacaklardı. Demek ki o zaman bilimsel bir araştırma yapılabilmesi için gerekli olan birinci şart nedir? Arkadaşlar birinci lazım olan şey özgürlüktür. İnsanların özgürce düşünebilmesi, özgürce çeşitli deneyler yapabilmesi gerekli. Özgür olmayan insanlar gerekli çalışmalarını yapamazlar, yapsalar bile yargılanıp hapse atılabilirler.

Ersin öğretmen bunlara ek olarak Ortaçağ döneminde yaşananlarla ilgili konuşmasına matbaanın, okuryazar olmanın özgür düşünce için önemli olduğuna dair şu ifadeleri eklemektedir:

Matbaa olmasaydı kitap sadece belirli kişilerde olurdu ve çok değerli olurdu demi herkes buna ulaşamazdı herkes kitap okuyamazdı. Herkes kitap okuyamayınca da gerçekleri doğru olanı anlayamazlardı. Sadece okuyanlar onları anlatırdı eğer doğru da anlatsa yanlış da anlatsa herkes ona inanmak zorundaydı. Sonuçta geçmişte böyle de olmuş çocuklar. Mesela Ortaçağ'da Hıristiyan dinine inanları papazlar, İncil'i kimse okumadığı için veya olmadığı için okuyamadığı için Hıristiyanlık dinini kendi kafalarına göre anlatmışlar çünkü kimse bilmiyor ki zaten okuyamaz, okumaları da yasak. Böyle olunca ne duysalar ona inanacaklar doğru mu? Mesela kimi zaman bilimsel araştırmaları engellemeye çalışmışlar, kimi zaman dünyanın dönmediğini iddia etmişler. Kimse de buna karşı çıkamamış. Bu neden insanların cahil kalmasından, okumamasından ve de bilgili olmamasından demi.

Coğrafi keşifler ve sömürgecilik

Mustafa ve Ersin öğretmen, tarihten sosyal adaletsizliklere örnek verirlerken coğrafi keşifler, coğrafi keşiflerin etkisiyle yeni kıtalarda yaşayan yerli ırklara karşı gerçekleşen baskılardan örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak Ersin öğretmen pusulanın icat edilmesinin etkilerinden bahsederken yeni kıtaların bulunması ve yeni kıtalardaki zenginliklerin sömürülmesini örnek vererek tarihten bir sosyal adaletsizlik örneği vermiştir. Konuyla ilgili olarak Ersin öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Peki, pusula dünyayı nasıl etkilemiş. Ama pusula bulununca işler biraz farklılaşmış özellikle pusula kimin işine yararmış denizcilerin. Çünkü eskiden denizciler çok da fazla kıyıda

uzaklaşmıyor veya uzaklaşsalar da yollarını yönlerini kaybedebiliyorlardı ama pusulanın geliştirilmesiyle denizciler artık korkmadan açık denizlere çıkabildiler ve dünyanın çevresini dolaşabildiler böylelikle ne oldu pusuladan sonra dünyanın yuvarlak olduğu ispatlandı. Eskiden Amerika diye bir kıta bilinmiyordu Amerika kıtası bulundu. Kıta bulunmadan önce orada yerli halklar yaşıyordu. Ama Avrupalılar ne yaptı burayı bulduktan sonra oranın bütün zenginliklerini kendi ülkelerine taşıdılar bakın pusulanın etkisini görüyor musunuz? Ve sonra kendileri zenginleşmeye başladılar.

Mustafa öğretmen ise Ortaçağ'da sık görülen ve büyük kalabalıkların ölümüne yol açan hastalıklardan bahsederken bir öğrencinin hastalıkların sömürü aracı olarak kullanılması konusunda dile getirdiği ifadelerden yola çıkarak coğrafi keşifler sırasında İspanyol kâşiflerin gerçekleştirmiş olduğu bir sömürüden bahsetmiş ve böylelikle sosyal adaletsizlik konusunda tarihten örnek verme yoluna gitmiştir. Mustafa öğretmen ve öğrencisi konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadırlar:

Mustafa Öğretmen: Ortaçağ'da Avrupa'da çocukların ölümünde büyük oranda kızamık, çiçek gibi hastalıkların yüksek derecede önemi vardı arkadaşlar.

Semih: O yüzden hocam Amerikalılar, Kızılderilileri yok etmek istediklerinde üstündeki battaniyelere kızamık hastalığını koymuşlar.

Mustafa Öğretmen: Valla bravo nerden öğrendin bunu?

Semih: Programda vardı.

Mustafa Öğretmen: Ünlü bir kitap vardı orada geçiyordu Güney Amerikalı sömürgecilik var ya İspanyollar işte bulaşıcı hastalıkları o battaniyelerle falan götürmüşler oraya Güney Amerika'ya bu bir kitapta geçiyordu ben o kitabın ismini öğreneyim size söyleyeyim arkadaşlar.

Semih: Ben de bir yarışmada görmüştüm.

Mustafa Öğretmen: Harikasın aferin.

Tugay: Hocam işe yaradığı mı bari?

Mustafa Öğretmen: Battaniye mi?

Tugay: Hı hı

Mustafa Öğretmen: Evet, tabi onları sömürmek için yapıyorlar bunu.

Yiğit öğretmen, tarihten kölelik konusuna değinirken sosyal bilgiler dersinde konular gereği kölelikten bahsedildiğini ifade etmektedir. Yiğit öğretmen gerçekleştirilen görüşmelerde konuyla ilgili olarak sosyal bilgiler dersinde; “Demokrasinin gelişimi konusunda eski dönemlerde köleliğin olması sonradan bunun ortadan kaldırılması ve insanlığın özgürce yaşama ortamına kavuşmasını” anlattığını vurgulamıştır.

Osmanlı devleti ve Türk-İslam dünyasından örnekler

Öğretmenlerden bazıları tarihten sosyal adaletsizliklere örnekler verirken Osmanlı devletinden ve Türk-İslam dünyasından örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Ancak bu örnekleri verirken tarihi olayları günümüz koşulları içerisinde değerlendirme ve bugünkü yönetim anlayışları ile karşılaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu yaklaşım ile öğretmenlerin

bazıları devşirme sistemi, halife seçimi ve Piri Reis'in idam edilmesi gibi olayları ders içerisinde öğrencileri tarihten sosyal adaletsizlik örnekleri olarak paylaşmışlardır.

Yiğit öğretmen, İslamiyet öncesi Türk devletlerinde yönetim anlayışını ele alırken kurultayların demokratik niteliklere sahip olmadıklarını dile getirmiştir. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmenin düşünceleri şu şekildedir:

Yiğit Öğretmen: Kurultay bugünkü meclis gibi değil. Bunlar danışma meclisi ama son söz kağanın her zaman. Belki de kağan hiç dinlemez onları bazen 20 kişi olsun mecliste 20 kişinin hepsi savaşalım desin ama kağan istemezse savaşmazlar, son söz kağanın yani demokrasi yok bugünkü gibi.

Ali: Hocam kalkıp yapsalar tek başlarına

Yiğit Öğretmen: Olur mu canım öyle. O zaman herkes kendi kafasına göre takılır yani kağan da onları idam eder.

Yiğit öğretmen, dört halife döneminde gerçekleştirilen halife seçimlerine vurgu yaparak halife seçimlerinin aslında günümüz demokrasi anlayışı ile karşılaştırıldığında demokratik olarak kabul edilemeyeceğini çünkü herkesin eşit bir şekilde seçimlere katılmadığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

Halifeler, seçimle başa geçmişler ama bugünkü gibi seçimle değil sadece ileri gelenler, sözü geçenler, büyükler bir araya geliyor. Yani bugünkü gibi böyle gidip oy atma yok. Önemli insanlar toplanıyor yani çok önemli insanlar neyse artık gidip onlar seçiyor. Yani bugünkü gibi herkes, kadın erkek gidip milyonlarca insan oy verme öyle bir şey yok. Seçim var ama bugünkü gibi değil önemli insanlar bir araya gelip bu insanları seçiyorlar.

Mustafa öğretmen, Osmanlı devletindeki devşirme sisteminden bahsederken öğrencilerin bu durumu sorgulamaları üzerine devşirme sisteminin olumsuz yanlarından ve o dönemin yönetim anlayışının demokratik olmayan öğelerinden bahsetmiştir. Ancak tarihsel konuların günümüz koşulları ile değerlendirilmemesi gerektiğini, o dönemin şartlarına göre değerlendirilmesinin gerekliliğini de vurgulayan Mustafa öğretmen böylelikle Tarih biliminde sıklıkla yapılan bir yanlış önlemeye çalışmaktadır. Mustafa öğretmenin devşirme sistemiyle ilgili öğrencilerle gerçekleştirdiği diyalogda dile getirdiği ifadeler ise şu şekildedir:

Selin: Hocam peki çocuk istemezse (Hristiyan çocukların devşirme olmak istememesi durumunu sordu).

Mustafa Öğretmen: Nasıl?

Selin: İstememezse.

Mustafa Öğretmen: Şimdi bakın şöyle düşünmeyin. Bakın bugünkü gibi düşünmemenizi tavsiye ederim bugün ülkemize baktığımızda cumhuriyetin getirdiği demokrasi var dimi insanlar, fikirlerini, isteklerini dile getiriyor dimi sonra birisini beğenmiyor başka partilere

oy veriyor böyle düşünmemenizi tavsiye ederim olur mu? Nasıl bir yönetim soya ait bir yönetim var.

Selin: Saltanat.

Mustafa Öğretmen: Demokratik bir yapı olmadığı için kabul etme durumu da var tabi.

Salim: Öğretmenim çocuk gitmek istemezse peki.

Mustafa Öğretmen: Siz çok demokratik çocuklarsınız o anlaşılıyor çünkü tercih hakkınız var sizin ben istemiyorum diyebilirsin ama orda öyle bir anlayış var ki şimdi halk baskıyla yönetilmiyor hoşgörü var, adalet var ama devletin padişahın emri ne gibi.

Salim: Ama çocuk ölürse açlıktan bakılamazsa çocuğa

Mustafa Öğretmen: Olmuş olabilir bunlar tahminleriniz tabi. Kaçanlar da olabilir belki bunu düşünerekten boğazın diğer yakasına Anadolu yakasına yerleştirilmiş kaçmalarını engellemek için bu demokratik mi bugün düşündüğümüzde?

Öğrenciler: Değil

Mustafa Öğretmen: Değil. Hıristiyan çocuğun alınıp esirlerden alınıp, ailelerinden alınıp orduya gönderilmesi demokratik mi?

Öğrenciler: Değil

Mustafa Öğretmen: O dönemin şartlarına bak tarihi süreçleri, geçtiği sürede düşüneceksin bugün açısından değerlendirmeyeceksin. Bugünkü gibi düşünürsen hata yaparsın kardeşler bile kavga etmiş mi tahta geçmek için?

Öğrenciler: Evet

Mustafa Öğretmen: Bugünkü gibi düşünürseniz eğer dersiniz ki çok acayip bir şey bu insan haklarına aykırı dersin dimi. Ama birbirlerini bile öldürmüşler tahta geçmek için.

Gülcan öğretmen ise tarihten sosyal adaletsizliklere örnek verirken idam konusuna değinerek Piri Reis'in idam edilmesini dile getirmiş ve bu gibi durumlar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir; "Piri Reis, bu dünya haritası ile çok ünlendi ama maalesef sonrasında Hindistan'a bir sefer düzenledi. Kanuni Sultan Süleyman tarafından bu seferde başarısız sayıldı ve o da maalesef bu yüzden idam edilmiştir arkadaşlar. Böyle şeylere değer vermemiz gerekirken maalesef veremiyoruz."

Sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletsizlere tarihten örnek verme konusunda Yiğit öğretmen, Osmanlı devletindeki tahta çıkma usulüne değinerek, o dönemde kadınlar ve erkekler arasında cinsiyet konusunda bir ayrımcılığın varlığını işaret etmektedir. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen ve öğrenciler arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Yiğit Öğretmen: Şimdi padişahın taht için 7 çocuğundan bazıları padişah olma konusunda kafadan eleniyor zaten.

Gül: Hocam kızlar elenmiyor mu?

Yiğit Öğretmen: Evet, neden eleniyor?

Gül: Çünkü erkek değiller.

Yiğit Öğretmen: Kızlar sizi maalesef yerinize alıyoruz. Kaldı 4 tane erkek kardeş. Kızların tahta geçme hakkı olmadığı için onlar kafadan elendi. Bu 4 erkek müziği açıp sandalye kapma oyunu mu oynayacaklar tahta çıkmak için? Öyle yapmıyorlar değil mi? Ne yapıyorlar peki arkadaşlar?

Öğrenciler: Savaşacaklar

Yiğit Öğretmen: Evet, 4'ü de birbiri ile savaşıyor kim kimi yenerse kim kimi öldürürse en sonra kim kalırsa en güçlü kim kalırsa o tahta geçiyor.

Erdem: Hocam önceden öyleyse kardeşi kardeşe düşürmek gibi de oluyor

Yiğit Öğretmen: Evet, öyle yapıyorlar zaten. Kanuni Sultan Süleyman elini kolunu sallaya sallaya tahta çıktı hiç zorluk yaşamadan hâlbuki 10 tane de kardeşi vardı neden böyle oldu ki?

Erdem: Hocam bence öldürdü onları ya da tuzak kurdu.

Yiğit Öğretmen: Hayır, sen söyle bakalım.

Erdem: 9'u da kızdı bence.

Yiğit Öğretmen: Evet, hepsi kız olduğu için. Diğer padişahlar böyle çekişerek tahta geçmişler ama Kanuninin bütün kardeşleri kız olunca otomatik olarak öyle hiçbir zorluk yaşamadan başa geçmiş.

Tarihten sosyal adaletsizliklere örnekler verme konusunda diğer konular arasında sayılabilecek bir konu ise Yiğit öğretmenin ifadesi ile tarım devriminin yarattığı işbölümü ve bu işbölümü sonrasında ortaya çıkan ekonomik, sosyal, cinsel ve diğer sosyal adaletsizliklerdir. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Evet, bak buraya arkana yaslan. Dünya tarihinde devletlerin kurulması, zenginlerin ortaya çıkması, fakirlerin ortaya çıkması, kölelerin ortaya çıkması, kadın erkek arasında ayrımın ortaya çıkması hangi olaydan sonra başlıyordu. Çok büyük bir olay olmuştu tarihte biz bunu izledik videodan önemli olaydan sonra önemli bir devrimden sonra devletler ortaya çıktı zengin fakir ortaya çıktı, köle ortaya çıktı, kadın erkek ayrımı ortaya çıktı tarihte çok önemli bir devrim oluyor o devrimden sonra zaten insanlar arasında farklılıklar ortaya çıkmaya başlıyor. Ne devrimi?

Tuna: Paranın bulunması

Barış: Tarım

Yiğit Öğretmen: Evet, ilk defa tarım devriminden sonra tarihte dünyada değil mi devletler ortaya çıkıyor, güçlü güçsüz ortaya çıkıyor dimi. Demin Hakan'ın sorduğu şey buradan ortaya geliyor. Tarım devriminden sonra erkekler tarlaları daha iyi ekip biçtikleri için kadınlar üzerinde bir egemenlik kurmuşlar.

3. 4. 1. 2. 2. İnsan Haklarıyla İlgili Sosyal Adaletsizlik Örnekleri

Sınıf içerisinde sosyal adaletsizlik örnekleri verirken sosyal bilgiler öğretmenlerinin değindikleri diğer bir konu başlığı insan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizlik örnekleridir. Öğretmenlerin önemli bir kısmı sınıf içerisinde sosyal adaletsizlik içeren güncel konulardan ve dünya genelinde var olan insan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizliklerden bahsetmişlerdir. Bu konular arasında işçi hakları, cinsiyet ayrımcılığı ve dünyadaki etnik grupların yaşadığı sorunlar yer almaktadır. Öğretmenler, insan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizliklere örnekler verirken işçilerle ve özellikle madencilerle ilgili türlü sosyal adaletsizliklere değinmişlerdir.

Çalışan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizlik örnekleri

Yiğit, Gülcan ve Ersin öğretmen derslerinde çalışanların Türkiye ve dünya genelindeki durumlarıyla ilgili olan bazı sosyal adaletsizliklere değinmişlerdir. Bu konuda Yiğit öğretmen çalışanların çalışma saatlerinin tarihsel süreç içerisinde nasıl değiştiğini ve bazı

firmaların nasıl ucuz işçi çalıştırma yoluna gittiğini açıklarken, Gülcan ve Ersin öğretmen ise madencilerin durumlarıyla ilgili konulara değinmişlerdir.

Yiğit öğretmen, geçmiş yıllarda dünyada, çalışanların, çalışma saatleriyle ilgili var olan bir adaletsizlikten bahsederek bu adaletsizliğin düzeltilmesi adına insanların özellikle de çalışanların verdiği mücadeleleri dile getirerek, öğrencilerini çalışanların geçmiş yıllarda yaşamış olduğu zorluklar konusunda bilgilendirme yoluna gitmiştir. Yiğit öğretmen konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

1800'lü yıllarda İngiltere'de başlayan sanayi devrimi, sonrasında bütün dünyaya yayılmıştır. İşçi sınıfı diye bir grup ortaya çıkmıştır. Arkadaşlar ilk zamanlarda işçiler fabrikalarda kaç saat çalışıyorlarmış biliyor musunuz? 16-17 saat çalışıyorlarmış. Zaten bir gün 24 saat, geriye 7 saat kalıyor. Çalışıp, yemek yiyip, uyuyorlarmış sonunda ne oluyor ama haklarını aramak için mücadele ediyorlar. Şu an 8 saat normal çalışma süresi, 4 saat de mesaiye kalabiliyorsunuz 12 saat çalışabiliyorsunuz. Normalde 8 saat çalışabilir bir işçi bir günde. Nereden nereye ama bu hak arama mücadelesi için binlerce insan ölmüş bu konuda.

Yiğit öğretmen ayrıca küresel düzeyde tanınan bazı firmaların ucuz işçi çalıştırmak için Uzak Doğu diye tabir edilen ülkelere yaptığı yatırımlardan bahsederek, dünya genelinde ekonomik alanda var olan bir sosyal adaletsizlikten sosyal bilgiler dersi içerisinde şu şekilde bahsetmiştir:

Çevremizde gördüğümüz pek çok teknolojik ürün Çin veya Hindistan gibi ülkelerde üretiliyor mesela bu telefon Çinli bir markaya ait. Atıyorum mesela bir Amerikan markası ama neden gidip o marka Çin'de fabrika açıyor. Veya Adidas, Nike diyelim Adidas Alman markası ama gidiyor orada açıyor fabrikasını neden? Ucuza işçi çalıştırıyorlar tamam mı arkadaşlar ucuza işçi çalıştırdıkları için bu ülkeler cazip ülkeler yani uygun ülkeler. Adam diyor ki ben Çin'de fabrika açayım diyor Hindistan'da fabrika açayım diyor çünkü neden insan fazla işçi çok. İşçi çok olduğu için de ücret düşük tamam mı?

Gülcan ve Ersin öğretmen sosyal bilgiler dersinde öğrencilerinin de etkisi ile madencilerin yaşadıkları sorunlara ve güncel bir sorun üzerinden madencilerin yaşadıkları sosyal adaletsizliklere değinmişlerdir. Bu konuda Gülcan öğretmen ve öğrencinin arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Mehmet: Hocam dün hani 4 Aralıkta ya.

Gülcan Öğretmen: Evet.

Mehmet: Aslında dün de şeydi. Dün madenci günüydü. Ben babama madenciler gününde ne oluyor dedim o da bana madenciler daha az ölüyor dedi.

Gülcan Öğretmen: Aaa hayır tabi ki ama bu da ülkemizin acı bir gerçeği maalesef.

Ersin öğretmen ise madencilerin yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak öğrencilerle arasında geçen konuşmalarda madenlerde çalışanların yaşadıkları sorunlara değinmiş ve

şartlarının nasıl iyileştirilebileceğine dair önerilerde bulunmuştur. Ersin öğretmen, madencilerin yaşadıkları sorunlar üzerinden tıpkı kendisiyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde dile getirdiği gibi sosyal bilgiler dersleri içerisinde de eşitlik ve adalet kavramlarına ve bu kavramların arasındaki farklara değinmiş, madencilerin yaşantılarında adaletin nasıl sağlanabileceğine dair örneklemelemlerde bulunmuştur. Ersin öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde meslekler konusunu işlerken öğrencilerinden birisinin sorduğu soru üzerine çalışanların yaşadığı sosyal adaletsizliklere ve çözüm önerilerine şu ifadelerle yer vermiştir:

Yılmaz: Hocam bir şey soracaktım

Ersin Öğretmen: Sor

Yılmaz: Madencilik kötü mü?

Ersin Öğretmen: Kötü değil zor. Tehlikesi var. Aslında bakın tehlikesi bizim ülkemizde tehlikeli. Avrupa'da veya gelişmiş ülkelerde biz böyle maden kazaları falan görmüyoruz duymuyoruz. Niye çünkü insanlar bir yerde bir çalışma ortamı hazırlarlarken ilk önce insan yaşamını düşünerek onu yapıyorlar gerekli tedbirleri alıyorlar yani hatayı sifıra indirmeye çalışıyorlar. Herhangi bir şeyden insan ölümüne neden olacak etkenleri ortadan kaldırmaya çalışıyorlar ama şimdi bu olmazsa insanlar tabi ki o çalıştıkları yerlerde hayati tehlikeye maruz kalabilirler. Bir de şunu söyleyeyim dünyada biz eşitliği sağlayamayabiliriz mesela birimiz zengin bir anne babadan meydana geliriz dimi birimiz belki fakir belki hiç imkânı olmayan yerden dünyaya geliriz fakat eşitliği sağlayamayız ama neyi sağlayabiliriz adaleti sağlayabiliriz. Adaleti sağlayabiliriz eğer kötü şartlarda çalışan zor şartlarda çalışan insanlar varsa biz bunların şartlarını düzeltebilir ve aldıkları ücretleri arttırabiliriz, yaşamlarını daha kolaylaştırabiliriz. Veya onların bu içinde buldukları psikolojik darlıktan ve sıkıttan kurtarmak için çeşitli etkinlikler düzenleyebilirsiniz değil mi? İşte o maden işçilerinin acaba kaç tanesi sinemaya gitti değil mi veya kaç tanesi acaba cumartesi pazar ailesi ile beraber bir yere gidip kafasını dağıttı veya bulunduğu ortamdan uzaklaştı. Ne yapabiliriz o madene birileri girip çalışmak zorunda bu kaçınılmaz fakat çalışan işçilere gerekli şartları sağlayıp gerekli ücreti verip gerekli sosyal ortamı da sağlayabiliriz işte bu adalettir arkadaşlar.

Yılmaz: Benim annem madende çalışıyor hocam biri böyle elini kıstırmış hocam ölmüş.

Ersin Öğretmen: Evet, maalesef bu tür durumlar olabiliyor. Şimdi yavaş yavaş Türkiye de ne yapıyor arkadaşlar bu tür durumların önüne geçmek için iş kanununda bazı düzenlemeler yapıyor. İşçiye sorumluluklar veriyor, gerekli olan denetlemeleri yapmaya çalışıyor. Ama siz ne yaparsanız yapın hani biraz önce dediğim noktaya geliyoruz işveren veya çalışan sorumluluklarını yerine getirmezse arkadaşlar maalesef bunun cezasını birileri öder. Tamam mı bunun cezasını birileri öder yapması gerekeni yapmaz ise birileri bunun cezasını öder sorumluluk çok önemli bir şeydir.

Din ve vicdan özgürlüğüyle ilgili sosyal adaletsizlik örnekleri

Mustafa ve Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde insan haklarıyla ilgili yaşanan sosyal adaletsizliklere örnekler verirken din ve vicdan özgürlüğü konusundan örneklerle değinmişlerdir. Bu konuda Mustafa öğretmen toplumda dini inançları istismar eden insanların varlığına işaret etmiştir. Yiğit öğretmen ise kendi sınıfında bulunan ve yaklaşık olarak altı ay önce Türkiye'de yaşamaya başlamış olan İranlı kız öğrencinin görüşleri ve konuyla ilgili kendi bilgileri doğrultusunda İran'da yaşanan demokratik olmayan olaylara

ve din ve vicdan özgürlüğü konusunda insanlara yapılan baskılara değinmiş, demokrasinin ve özgürlükçü tutumların önemini öğrencilerine vurgulamıştır.

Mustafa öğretmen, din ve vicdan özgürlüğü konusunda Türkiye’de karşılaşılan bir sosyal adaletsizlikten bahsederek, öğrencilerine inançlarının istismar edilmemesi konusunda bilinçli olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Arkadaşlar her konuda eğitim çok önemli akıl ve mantık çok önemli inanç konusunda da yok mu bugün toplumumuzda inanç konusunda cahil olanlar. Var. Bunu da bazı kişiler kullanır işte kullanıyor ne oluyor bugün mesela TV’lere bile çıkabiliyor kendisini din görevlisi gibi gösterip, insanları kandırıyorlar, muska yazanlar, insanlardan para alanlar oluyor. O zaman bilinçli olmak akıllı olmak her alanda bence en önemli şey.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde din ve vicdan özgürlüğüyle ilgili konularda yaşanan sosyal adaletsizlere örnekler verirken genelde İran örneği üzerinden hareket etmiş ve bu konuda kendi sınıfında bulunan İranlı kız öğrencisinin görüşlerinden yararlanmıştı. Yiğit öğretmen ve İranlı kız öğrencisi, sosyal bilgiler dersi içerisinde din ve vicdan özgürlüğü konusunda İran’da yaşanan sosyal adaletsizlerden şu şekilde bahsetmişlerdir:

Yiğit Öğretmen: İran’da Mollalar diye bir grup var onlar ülkeyi yönetiyorlar dini kurallara göre, İslami kurallara göre.

Oğuz: Cumhurbaşkanı yok mu?

Yiğit Öğretmen: Var var dedik bir tane grubun başkanı var diye. Mollaları eleştirebiliyor musun? Mesela desen ki bu molla işte şöyle yaptı böyle yaptı mollayı indirelim aşağıya başka birini geçirelim.

Feride: Yok, hocam ya biz orada öyle yaparsak oradan bizi atarlar bir de yasak böyle yapılması.

Yiğit Öğretmen: Arkadaşlar geçen izlemiştik bir video 2-3 tane kızla erkek dans etti diye. Yasak.

Oğuz: Halkın hepsi ama hepsi böyle gidip isyan ederse

Yiğit Öğretmen: O zaman devrim olur. Fransa’da oldu zamanında onları birazdan anlatacağız öyle bir şey olursa zaten onun adı devrim oluyor.

Yiğit öğretmen bir başka derste de sınıfındaki İranlı öğrenciyle arasında geçen konuşmada İran örneği üzerinden din ve vicdan özgürlüğü konusuna değinmiştir. Bu konuşmada Yiğit öğretmen, İrandaki mollalar grubunun gerçekleştirdiği dinden çıkartma uygulamasını eleştirerek, bireylerin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmektedir. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen, şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Mollalar grubu eleştirilemez dokunulamaz bu grubu eleştirenler din dışına çıkmış sayılırlar, kâfir diyorlar değil mi?

Feride: Evet, hocam

Yiğit Öğretmen: Ya düşünebiliyor musun adam sizi dinden atıyor yani bir insanı Allah'ın dışında kim şey yapabilir yani. Mesela Ali beni eleştirdi yürü git kâfir diyorum ben ona. Ya böyle bir şey olabilir mi yani ne kadar saçma bir şey. Söyle bakalım?

Feride: Hocam hatta hani İran'da 74 milyon kişi var ama ondan daha az olabilir yani çünkü hepsi gitmişler İran'dan.

Yiğit Öğretmen: Başka ülkelere mi gidiyorlar?

Feride: Evet, yani çok var.

Yiğit Öğretmen: Evet, bu tarz ülkelerde din ve vicdan özgürlüğü yoktur. Feride, sen bizim ülkemizde herkesi eleştirebilirsin. Hiç öyle bir şey yok yani bizim ülkemizde herkes eşit yani adalet önünde

Uğur: Cumhurbaşkanı da eleştiriyorlar.

3. 4. 1. 2. 3. Güncel Sosyal Adaletsizlik Örnekleri

Öğretmenlerden bazıları, sosyal bilgiler dersinde insan haklarıyla ilgili sosyal adaletsizliklerden örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bu konuda mülteci hakları, kölelik ve kuruluş amacına uygun hareket etmeyen STK örnekleri gibi sosyal adaletsizlik yaşanan konulara değinmişlerdir.

Yiğit öğretmen yapılan görüşmelerde sınıf içerisinde “konuyla ilgili güncel bazı olaylara değindiğini ifade ederken” sınıf ortamında da “Çin’de azınlık durumunda bulunan Uygur Türklerine, Çinlilerin baskı yaptığını” ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Yiğit öğretmen baskı ve demokratik olmayan tutumlar konusunda sosyal bilgiler dersi içerisinde güncel bir konu olan Kuzey Kore yönetim anlayışına değinmiş ve Kuzey Kore yönetimini demokratik olarak kabul edilen diğer ülkelerle karşılaştırarak dünyadaki mevcut bir sosyal adaletsizliğe şu şekilde değinmiştir:

Kuzey Kore’de şu an hiçbir şey yok ne kanun var ne töre var hiçbir şey yok. Orada tek kişi yönetimi var orda tam diktatörlük var. Kuzey Kore’de yani adam her şeyi kendine bağlamış kuralları, kanunları her şeyi bizim bu anlattığımız yönetim bile ondan daha demokratiktir. Yani bizim şu anlattığımız eski Türklerdeki kağanlık bile ondan daha değerli. Şu an dünyadaki en kötü yönetim Kuzey Kore’deki yönetim insanlar TV dahi izleyemiyor. İnternet yok yani böyle hayat mı olur.

Gülten öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde öğrencilerinin Suriyeli mültecilerin kabul edilmesi konusunda kendi içlerinde fikir ayrılıklarına düştüklerini, bir yandan mültecilerin kabul edilmesi gerektiğini, bunun sosyal adalete uygun olduğunu düşünmelerine rağmen diğer yandan da mülteci kabulü nedeniyle bazı konularda kendilerinin sosyal adaletsizliklerle karşılaştıklarını ifade ettiklerini söylemektedir. Konuyla ilgili olarak Gülten öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sosyal adalet mesela en çok şeydi tartıştığımız konu sınıflarda mülteci kabulü Suriyeli kabulü. Öğrenciler mesela bu konuda gerçekten çok tepkililer her zaman sosyal medyada yansıyor, üniversite sınavlarına biz çalışarak geliyoruz ama yurt dışından gelen öğrenci sınavsız üniversiteye alınıyor bu konunun adaletli mi olduğunu çok tartışıyoruz. Mesela sosyal adalet konusunda çocukların da kafası çok karışıyor savaş yaşanmış, mülteci onlar biz de savaşta kalabiliriz, nereye kaçırdık onlara seçenek sunuyorum mesela İran, Irak, Suriye, Bulgaristan hepsi Bulgaristan'a kaçacaklarını söylüyor. Peki, diyorum hani biz onları kabul ettik. İran'a gitmek istemediler. Irak'a gitmek istemediler biz kabul ettik ama biz kabul etmeseydik yani çocuklarda aslında bu sosyal adalet kavramı belki lafta var ama içselleştiremiyoruz biz toplum olarak içselleştiremiyoruz yani. Şey diyorlar mesela bizim hakkımızı yiyorlar diyorlar. Otobüse bindiğimizde yer bulamıyoruz, sokakta gezerken rahat gezemiyoruz, bizim hakkımız yiyorlar diyorlar. Sosyal adalet aslında bu konu bence tam tartışılması gereken bir şey çocukların da kafası bu konuda çok karışıyor. Tamam, adaletli olalım, tamam, gelsinler diyorlar ama bir yandan diyorlar ki hakkımızı yiyorlar gelmesinler.

Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersinde STK'larla ilgili konuları anlatırken Türkiye'de son dönemde yaşanan olaylardan birini sosyal adaletsizlik örneği olarak öğrencilerine aktarmış ve STK'lara yardımlarda bulunurken ve STK'lar adına çalışmalar yapılırken dikkatli olunması gerektiği konusunda öğrencilerini bilgilendirme yoluna gitmiştir. Konuyla ilgili olarak Gülcan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bir uluslararası yardım kuruluşu var onu da söylemeden geçmeyeceğim yardımlaşmayla ilgili bir STK'ydı ve insanlar buraya çok büyük paralar yatırdılar ama sonra bazı insanlar bu paraları kendi ceplerine atıp kaçtılar. Yani yardım ederken önemli bir şey dikkat etmek gerekiyor bazıları böyle kandırmaca yapabiliyorlar. Bu uluslararası yardım derneği adına toplanan paraları kendileri almışlar. Fakirlere yardım etmek için kurulmuştu ama amacından saptı.

Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adaletsizliklere örnek verirken kadın haklarıyla ilgili bir konuya değinmiş ve bu konuyla ilgili Türkiye ile İran'ı kıyaslama yoluna gitmiştir. Bu konuda da kendi sınıfında yer alan İranlı kız öğrencisinin görüşlerinden yararlanmıştı. Yiğit öğretmen ve öğrencilerinin konuyla ilgili olarak yaptıkları konuşmalar şunlardır:

Yiğit Öğretmen: Oğlum, sen hiç T.C.'de bir başbakanın bir cumhurbaşkanının bir insanı hapse attırdığını, onu astırdığını ne bileyim böyle padişah gibi. Şöyle düşün diyelim ki İnci cumhurbaşkanı

Doğa: İdam vardı ama hocam.

Yiğit Öğretmen: Tamam, onu da mahkemeler veriyordu sadece eskiden.

Gökhan: 2005'te kaldırıldı hocam.

Yiğit Öğretmen: İnci uyandı bir gün cumhurbaşkanımız İnci dedi ki ben bugün şimdi dedi bütün kızların saçları sarıya boyattırayım dedi öyle bir şey yapamaz mı?

Öğrenciler: Hayır

Yiğit Öğretmen: Neden yapamaz.

Öğrenciler: Hakkı yok hocam. Anayasaya ve yasalara aykırı hocam.

Yiğit Öğretmen: Ama İnci kral olsaydı, padişah olsaydı bunu yaptırabilirdi. Yani cumhuriyette böyle bir şey yok kimse kendi kafasına göre ülkeyi yönetemiyor. Bunların arasında en güzel olan hangisi?

Öğrenciler: Cumhuriyet

Yiğit Öğretmen: Siz hangisinde yaşamak isterdiniz?

Öğrenciler: Cumhuriyet

Yiğit Öğretmen: Kızım, sen memnun musun cumhuriyette yaşadığına demokratik bir cumhuriyette yaşadığına.

Feride: Evet hocam

Yiğit Öğretmen: Çok fark var mı arada?

Feride: Evet hocam.

Yiğit Öğretmen: Mesela ne gibi fark var aklına gelen en önemli fark ne mesela?

Feride: Hocam mesela bizim ülkemizde dini olaylar var

Yiğit Öğretmen: Herkese dini kurallara uymak zorunda mı?

Feride: Aynen hocam ona göre

Öğrenci 2: Hocam onların orada kızla erkek eşit değil hocam burada eşit ama

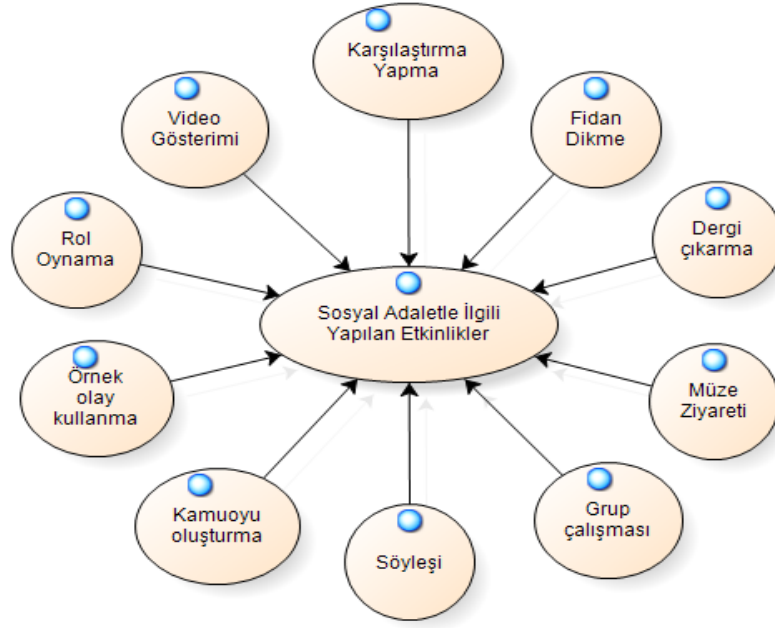
Yiğit Öğretmen: Eşit değil mi?

Feride: Değil.

Yiğit Öğretmen: Çünkü kadınları 1.sınıf insan değil 2.sınıf insan olarak görüyorlar.

3. 4. 2. Öğrencilerdeki Sosyal Adalet Bilincini Geliştirmek İçin Yapılan Etkinlikler

Öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmek için yapılan etkinlikler başlığı altında, sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavram ve becerilerin geliştirilmesi için sosyal bilgiler dersinde yapılan etkinliklerden bahsedilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemlerle toplanan veriler sonucunda elde edilen bulgularda sosyal bilgiler öğretmenlerinin bir kısmının ders içerisinde bazı etkinlikler yaptığı görülmektedir. Ancak bu etkinliklerin küçük bir kısmının öğrencilerdeki sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavram ve değerlerin kazandırılması konusunda yapıldığı görülmektedir. Öğretmenlerden bazıları ise sosyal bilgiler dersinde çeşitli nedenlerden ötürü konuyla ilgili herhangi bir etkinlik yapmadıklarını ifade etmektedirler. Yapılan etkinlikler incelendiğinde grup çalışması, örnek olay kullanımı, kadın, çocuk ve engelli hakları gibi konuların yanı sıra gündelik yaşamdan örneklerin yer aldığı görülmektedir. Sosyal adaletle ilgili olarak yapılan etkinlikler Şekil 23'te görülmektedir.

Şekil 23. Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler

3. 4. 2. 1. Grup Çalışması

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazıları, sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencilerdeki sosyal adalet bilincinin güçlendirilmesi adına sıklıkla grup çalışmalarına başvurduklarını dile getirmektedir. Öğrenciler arasında işbirliği ve dayanışma ruhunun güçlenmesini sosyal adalet anlayışı doğrultusunda değerlendiren bu öğretmenler, yaptıkları grup çalışmaları etkinlikleri sayesinde öğrencilerin işbirliği ve dayanışma gibi becerilerinin güçlendiğini ifade etmektedirler. Gülcan ve Mustafa öğretmen derslerinde genellikle “Küçük grup çalışmaları yaptıklarından” bahsetmektedirler. Gülcan öğretmenin derslerinde grup çalışmalarına sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Bu bağlamda küçük grup tartışmalarına yer veren Gülcan öğretmenin, derslerinden birinde öğrencilerinden Türkiye’de bir kız çocuğunun okula gitme konusunda yaşadığı sıkıntıları anlattığı mektubu tartışmalarını istediği gözlemlenmiştir. Ancak Mustafa öğretmenin derslerinde sıklıkla düz anlatımı tercih ettiği, grup çalışması etkinliği altında nadiren de olsa öğrencilerin birlikte ödev yapmalarını sağladığı görülmüştür.

Melek öğretmen ise iki farklı ders olan bilgisayar ve sosyal bilgiler derslerinin öğretmenleri olarak ortak çalışma yürüttüklerini ve öğrencilerin bu çalışmalar sonucunda oluşturdukları bir grup ürününü sınıf içerisinde sunduklarını dile getirmektedir. Grup

ürünün oluşturulması sırasında ise, kendisinin öğrenciler arasındaki işbirliği ve dayanışmayı bizzat gözlemlediğini ve bu tip çalışmaların öğrenciler arasındaki paylaşım, dayanışma ve işbirliği gibi değerleri güçlendirdiğini görüşmede şu ifadelerle anlatmaktadır:

Derslerde örneğin işte bilgisayar dersiyle, sosyal bilgiler dersi beraber bir disiplinlerarası bir çalışma yapalım diye konuşuldu. Örneğin; işte Anadolu medeniyetleri ya da Mezopotamya medeniyetleri, ilk Türk devletleri herhangi bir devletin işte Prezi üzerinden bilgisayar üzerinde hazırlanması öğrenciler özellikle bireysel değil grup halinde çalışmaya teşvik edildi. Bu gruptaki çocukların çalışmaları gözlemlendi. Grup üyelerinin hepsi gerçekten bu işin içinde miydi yoksa birileri yaptı diğerleri seyirci mi kaldı bunların gözlemi yapıldı. Bununla ilgili değerlendirmede artılar eksiler verildi. Grubun içine girmeyen birkaç çocuk oldu onları da grubun içine dâhil ettik. Hani hep beraber grup olarak yapılacak dedik özellikle bireysel yapılmaması gerektiğini söyledik. Çok güzel sonuç aldık. Beraber çalıştılar ondan sonra bu sunumlarını sınıfa sundular oradaki işbirliğinde aksayan yönler de az çok sunumlarda ortaya çıktı aslında şu arkadaşımız bir şey yapmadı ya da bunun çok yardımı dokundu gibisinden öyle bir çalışma yaptık sadece ben merkezli değil de grup olarak çalışma çok güzel oldu.

3. 4. 2. 2. Örnek Olay Kullanma

Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilincinin geliştirilmesi için yapılan etkinliklerin önemli bir kısmının örnek olay kullanmayla ilgili olduğu görülmektedir. Örnek olaylar üzerinden toplumdaki sosyal adaletsizliklerin öğrencilere sunulması ve ardından bu durumda siz olsaydınız ne yapardınız? Bu durum sizin başınıza gelseydi ne yapardınız gibi sorularla birlikte öğrencilerdeki sosyal adalet bilincinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ersin, Emine ve Ahmet öğretmen öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerinin geliştirilmesi için sıklıkla örnek olay kullanımını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak gerçekleştirilen gözlemlerde öğretmenlerden hiçbirinin sosyal adalet bilincini öğrencilere kazandırmak için örnek olay yöntemini kullanmadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin örnek olay olarak aktardıkları yöntemin ise daha çok gündelik yaşamdan örnekler verme olduğu gözlemlenmiştir.

Ersin öğretmen, sosyal bilgiler dersinde örnek olay kullanımıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Ders içerisinde örneklemeler yoluyla işte böyle olursa siz ne yapardınız gibi sorularla yapıyorum.” Emine öğretmen ise sosyal adalet konusunda gerçek hayattan örnekler verdiğini ve bu şekilde öğrencilerinin sosyal adalet bilinçlerini geliştirmeye çalıştığını şu kelimelerle dile getirmiştir:

Kendi yaşantımdan örnekler vermeye çalışıyorum ya da başkasının yaşamından daha çok böyle soyut değil de somutlaştırmaya çalışıyorum. Sosyal bilgiler dersini anlatırken

çoğunlukla böyle kendi hayatımdan örnekler veririm. Ya da işte şu arkadaşımın başına gelmişti şöyle olmuştu, böyle olmuştu diye sosyal adalet kavramını da örnekler üzerinden giderek gerçek hayatta yaşanmış örneklerden giderek veriyorum.

Ahmet öğretmen de sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletle ilgili güncel konulardan örnekler verdiğini ya da kendi oluşturduğu senaryoları öğrencilere sunup siz olsaydınız ne yapardınız gibi soruların ardından sosyal adalet anlayışına uygun olarak doğru yanıtları bulmaları konusunda onlara rehberlik ettiğini ifade etmektedir. Ahmet öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini görüşmede şu şekilde ifade etmektedir:

Şöyle biz genelde derslerimizde yani haftada iki saat, üç saat derse giriyorum mutlaka bir derste Türkiye’de yaşanan bir takım güncel olaylar, dünyada yaşanan bir takım güncel olaylar bunlardan örnekler veriyoruz. Öğrenciler de takip ediyorlar onların da bazen soru sormaları üzerine konu açılıyor konuyla hani direkt içinde olmasa bile bir şekilde kuruyoruz ve bu anlamda eğitimi, sağlığı, ekonomisine kadar bu yaşanan aksaklıkları dile getiriyoruz. Bunların böyle olmaması gerektiğini, nasıl olması gerektiğini sohbet ediyoruz o şekilde gündeme geliyor yani haftada bir mutlaka gündeme gelir. Onun dışında hani yaşadığımız günlük hayat içerisinde yaşadığımız olaylardan örnekler çıkarıp, olması gereken nedir, doğru örnekler, yanlış örnekler bulunarak işte bakın bu doğru bir örnektir sosyal adalet budur, sosyal devlet budur. İşte bu yanlıştır şöyle olması gerekir gibi yani daha çok günlük hayatın içinden örneklerle yapıyorum. Mesela bizim Atatürk ilkeleri var Atatürk ilkeleri içerisinde halkçılık işte halkçılık ilkesi sosyal adaletle de ilgilidir hani toplumda sınıf ayrımcılığını önlemek, devletin güçsüz olanı koruması gibi onu mesela anlatırken öğrenciler üzerinden örnek uygulama geliştiriyoruz. Mesela işte diyoruz ki mesela birinin çok parası var, özel aracı var işte çarşıya her yere özel aracı ile gidiyor, geliyor geziyor ama diğerinin parası yok ne yapsın? Öğrenciler o zaman devlet toplu taşıma hizmeti sunsun onu söyletmeye çalışıyorduk. Ya da işte çok parası var atlıyor uçağına yurtdışına gidiyor orada hastalandığında tedavi oluyor burnu aksa eve özel doktor çağırıyor falan ötekinin parası yok o ne yapsın işte öğrenciler ona da devlet parasız sağlık hizmeti versin aynı şey eğitim hizmeti üzerinden böyle birkaç değişik örnekle kurguluyoruz sınıfta.

3. 4. 2. 3. İnsan Hakları Konusunda Yapılan Etkinlikler

Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerini geliştirmek adına öğretmenler tarafından gerçekleştirilen etkinliklerin bir bölümü de insan hakları konusundadır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersleri içerisinde kadın, çocuk ve engelli hakları, tarihsel belgelerde insan hakları ve hak arama yolları pratikleri konusunda yapılan etkinlikler yer almaktadır. Yapılan bu etkinlikler ile öğrencilerin sosyal adalet konusunda bilinçlenmeleri ve toplumdaki bazı sosyal adaletsizlik içeren uygulamalar konusunda farkındalık sahibi olabilecekleri düşünülmektedir.

Kadın haklarıyla ilgili olarak duyarlılık gösteren öğretmenlerden biri olan Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde ve çalıştığı kurumun genelinde bazı etkinliklerde bulunduğunu dile getirmiştir. Okulun geneliyle ilgili olarak

yaptığı çalışmalardan birinin “Kendi yaşadığı ilçenin kent konseyinde kadın çalışmaları kolunda çalışan kişileri kendi okuluna söyleşi için çağırması ve kadın çalışmaları konusunda öğrencilere çeşitli bilgilerin verilmesi, fikir alışverişinin yapılması” olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın yanı sıra toplumdaki var olan cinsiyet rolleri ve bu rollerin yarattığı eşitsizliğe vurgu yapma konusunda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen kartlar sayesinde bir başka çalışma daha yürüten Gülcan öğretmen, bu çalışmasını şu şekilde anlatmaktadır:

Kadın haklarıyla ilgili bize mesela verdiler kartlar falan verdiler Milli Eğitimden gönderildi şey yapıyorsunuz kartı dağıtıyorsunuz ve çocuklar o role bürünüyor. Çocuk da o rolün gerektirdiği şekilde davranıyor. Bir kız, bir erkeğe evlenme teklif ediyor mesela hani hiç toplumda olmayacak bir şey ondan sonra işte başka bir kız, minibüs şoförlüğü yapıyor ya da erkekler başka bir kadın işi yapıyor gibi. Cinsiyet ayırımına karşı mesela bu konuda çalışma yapabilir herkes çünkü çok hani kız erkek ayrımı çok çok büyük bizim toplumda yani onu biraz azaltmak gerekiyor bu da olumsuz şeylere neden olabiliyor.

Kadın haklarının yanı sıra çocuk hakları ve engelli hakları konusunda öğrencilerde farkındalık yaratılması için sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin bazıları tarafından gerçekleştirilen etkinlikler görülmektedir. Bu konuda Gülcan öğretmen, kendi sosyal bilgiler derslerinde engellilerin sokaklarda daha bağımsız dolaşabilmesi için engelli alanlarını “Fark Et Park Etme” adını taşıyan ve çevreye duyarlılığı artırma amacı taşıyan “Temiz Şehir” adlı etkinlikle ilgili olarak öğrencilerine video gösterimi yapmaktadır. Çocuk hakları konusunda da Yiğit öğretmen, öğrencilerinin çocuk hakları konusunda sahip olduğu duyarlılığın artırılması adına öğrencilerine çocuk haklarıyla ilgili dergi hazırlama çalışmaları yaptırmıştır. Yiğit öğretmen bunun yanı sıra insan hakları konusunda öğrencileri ile yaptığı bir etkinlikte de insan haklarıyla ilgili tarihsel belgelerden yararlanma yoluna gitmiştir. Yapılan bu etkinlikte öğrenciler, Hammurabi Kanunları, Kanun-i Esasi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Fransız Devrimi ve Kanuni Sultan Süleyman kanunlarını inceleyerek bu belgelerde yer alan insan haklarını günümüzdeki modern insan hakları ile karşılaştırarak, insan haklarının gelişimini tarihsel süreç içerisinde anlamaya çalışmışlar ve bunun yanı sıra sahip oldukları hak ve özgürlükler hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmuşlardır.

Benzer şekilde Mustafa öğretmen de sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerinin geliştirilmesi adına tarihsel belge olarak kabul edilen Fatih

Kanunnamesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden yararlanma yoluna gitmiştir. Gerçekleştirilen etkinlik sırasında Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mustafa Öğretmen: Mesela parçaya bakın iyice bir takip edin orada hangi hakların korunuyor? Şimdi paragrafa bakın bakalım özellikle günümüzle de karşılaştırsak hangi haklarını korumaya çalışmış o dönemde insanların? Ne tip özgürlükler vermiş insanlara bu belgeden bulmaya çalışın?

İrfan: Özgürlük var hocam.

Mustafa Öğretmen: Mesela ne özgürlüğü var özgürlük dediğimizde çok geniş bir kavram oluyor.

İrfan: Yaşama özgürlüğü.

Mustafa Öğretmen: Yaşama hakkı varmış bak dur hemen sıralayacağız. Bakın nerede var o biliyor musunuz hani orada sakin olacaklar can ve mallarına dokunulmayacak diyor can diyor bak orada. Günümüzde de mesela İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine baktığımızda yine bizim anayasamıza baktığımızda insanların en temel hakkı nedir yaşama hakkı. Yaşama hakkını orada vermiş. Günümüzden örnek haklarla ilgili başka ne var?

Can: Din hakkı mesela var öğretmenim.

Mustafa Öğretmen: Mesela ne diyoruz biz ona şu an anayasamızda var din özgürlüğü diyelim.

Ercan ve Okan öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerini geliştirebilmek adına hak arama yollarının öğretilmesi ve haksızlıklar karşısında neler yapılabileceğiyle ilgili bazı etkinlikler yapmışlardır. Bu konuda Ercan öğretmen, geçmiş yıllarda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerle birlikte haksızlıkları protesto etme ve haksızlıklara karşı kamuoyu oluşturma etkinlikleri yaptıklarını görüşmede şu şekilde ifade etmektedir; “Burada mesela çocuklarla bir etkinlik yapmıştık basın toplantısı tarzında bir şeydi konuları ise protesto etmek, kamuoyu oluşturmak bu tarz etkinlikler yapmıştık.” Okan öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde öğrencilerle gerçekleştirdiği bir etkinlikte öğrencilerinin, yakın çevrelerinde gördükleri bir sorunu geniş kitlelere duyurmaya ve sorunun çözümü konusunda kamuoyu oluşturmaya çalıştıklarını söylemektedir. Böylelikle çevrelerindeki sorunların çözümü konusunda öğrencilerin neler yapabileceklerine dair yaşam pratiklerinin arttığını dile getiren Okan öğretmen gerçekleştirilen etkinliği görüşmede şu şekilde açıklamaktadır:

Örneğin, en son yaptığım 7.sınıflarda kamuoyu oluşturma dediğimiz kavramın üzerinde durduk. Bir kamuoyunun mesela bir etkinlik yaptık onlarla dedim ki bir sorunuz var yani bu çevre duyarlılığınız olabilir ve yaşadığınız bir ihtiyacınızdan kaynaklı karşılanmayan bir sorunuz var, bir probleminiz var veya toplumu ilgilendiren bir sorun hakkında çözdürtmek istediğiniz, dikkat çekmek istediğiniz bir olay var. Bunun için yapabileceğiniz elinizdeki materyaller internet, fotoğraf makinesi cep telefonu bunlarınız var nasıl bu konuyla ilgili kamuoyu oluşturursunuz dediğimde ilk önce aslında kendi okullarından örnek verdiler. Kendi okullarıyla ilgili kamuoyu oluşturdular yani okulumuzun bazı sıkıntıları var onlarla ilgili fotoğrafları çekip kitle iletişim araçları sayesinde yayıp internetteki sosyal ağlarla kamuoyu oluşturup bu sorunun çözülmesi bu benim çok hoşuma gitti mesela. Sosyal adaletsizlik dediğimiz kavrama da bir kamuoyu oluşturup gündeme getirip bir çözüm bulan gelecekte bu öğrenciler olabilir.

3. 4. 2. 4. Gündelik Yaşamdan Konularla İlgili Olarak Yapılan Etkinlikler

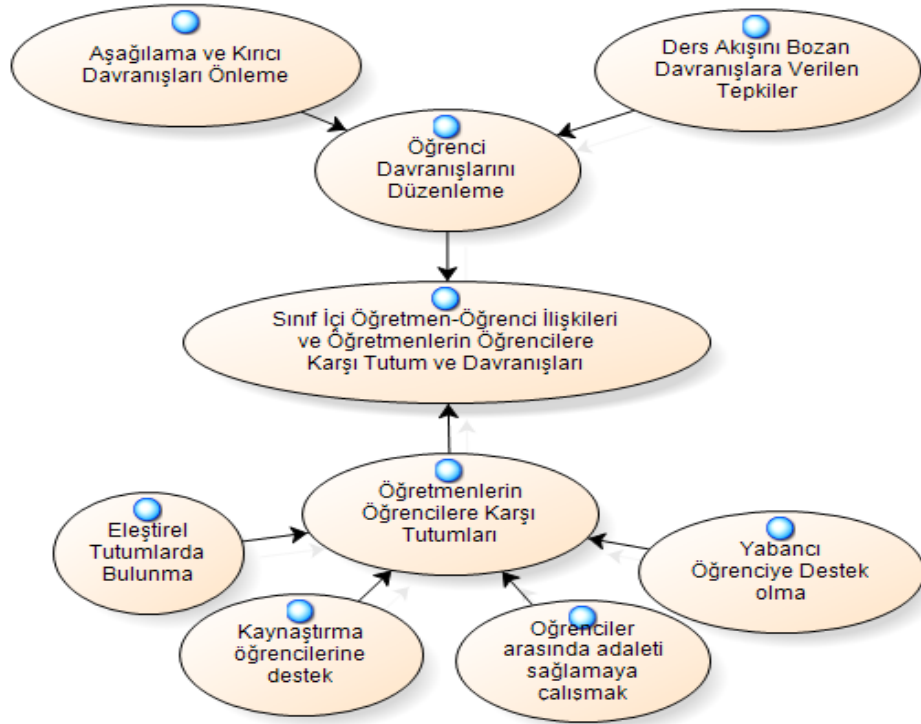
Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerinin geliştirilmesi adına yapılan etkinliklerden gündelik yaşamı konu edinenlerle ilgili olarak diğer öğretmenlerin aksine sadece Gülcan öğretmenin çalışmalarında bulunduğu görülmektedir. Gülcan öğretmen, bu başlıkla ilgili olarak öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde toplu taşıma araçlarında uyulması gereken kurallar etkinliği yaptırmıştır. Bu etkinlikte, öğrencilerin toplu taşıma araçlarında yüksek sesle konuşma ve müzik dinleme gibi davranışlarla çevrelerindeki bireyleri rahatsız etmeleri durumuna değinilmiştir. Bu etkinliğe ek olarak gerçekleştirilen bir diğer etkinlikte de öğrencilere, çevreye ve kültürel değerlere duyarlılık kazandırmak amacıyla öncelikle çeşitli bilgiler verilmiş ardından da tüm sınıf fidan dikme etkinliğine katılmıştır. Her bir öğrencinin kendi adını taşıyan bir fidanı dikmesiyle son bulan etkinliğin ardından öğrenciler, sınıfça, yaşadıkları şehirde yer alan bir müzeyi ziyaret ederek kültürel değerlere karşı duyarlılık kazandırılması amacıyla müzeyle ve müzede yer alan eserlerle ilgili çeşitli bilgiler edinmişlerdir.

3. 4. 3. Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları

Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenlerin öğrencilere karşı tutum ve davranışları başlığı altında, sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında yer alan akademik bilgiler haricinde sınıf içerisinde, öğretmenlerin sosyal adalet eğitimi bağlamında hangi davranışları yapmaya dikkat ettiklerinden ve öğrencilere karşı gösterdikleri olumlu ve olumsuz tutumlardan bahsedilmiştir. Sosyal adalet anlayışı ve sosyal adalet eğitimine göre öğretmenlerin dikkat etmeleri gereken önemli bir konu da sınıf içerisinde öğrencileri ile olan ilişkileridir. Bu ilişkiler kapsamında öğretmenlerden, demokratik davranma, öğrenciler arasında ayırım yapmama, eleştirel tutumlarda bulunabilme ve sınıf içerisinde gelişen istenmeyen durumlara müdahale ederken öğrencileri kırıcı ve rencide edici davranışlar göstermeme gibi birçok konuya dikkat etmeleri beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlemlerle toplanan veriler sonucunda elde edilen bulgularda sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sınıf yönetimini sağlama konusunda genellikle kırıcı olmayan yöntemlere başvurdukları, sınıf içerisinde istenmeyen durumlar ile karşılaştıklarında durumla ilgili şikâyetlerini kibar ve anlaşılır bir dille açıklama

yoluna gittikleri görülmekle birlikte olumsuz olarak adlandırılabilir kırııcı ve rencide edici davranışların da bazı öğretmenler tarafından sergilendiği görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler sınıf içerisinde sosyal adalet anlayışını yansıtmak adına öğrenciler arasında ayırım yapmamaya ve adil olmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir.

Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenlerin öğrencilere karşı tutum ve davranışları başlığı altında elde edilen bulgular öğrenci davranışlarını düzenleme ve öğretmenlerin öğrencilere karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar olmak üzere iki alt başlık halinde sunulmuştur. Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenlerin öğrencilere karşı tutum ve davranışları başlığı altında Şekil 24'te yer alan alt başlıklara değinilecektir.

Şekil 24. Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları

3. 4. 3. 1. Öğrenci Davranışlarını Düzenleme

Sosyal bilgiler öğretmenleri sınıf içerisinde sosyal adaletin sağlanması adına öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkilere duyarlı olduklarını ve bu ilişkiler esnasında öğrencilerin birbirlerini kırmamalarına ve hakaret içerikli konuşmalarda bulunmamalarına özen

gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Bunların yanı sıra gerçekleştirilen katılımcı gözlemlerde dikkat çeken bir diğer konu ise, ders esnasında dersin akışını bozan öğrenci davranışlarına karşı öğretmenlerin gösterdikleri tepkilerdir. Bu tepkilerin bir kısmı genellikle yapıcı niteliklere sahip uyarılar şeklindeyken kimi tepkiler ise sosyal adalet anlayışına uymayan bir şekilde öğrencileri ya da öğrencilerden bazılarını sınıf içerisinde kırıcı ve incitici niteliktedir. Öğrenci davranışlarını düzenleme başlığı altında, öğrenciler arasındaki aşağılayıcı ve kırıcı davranışları önleme ve dersin akışını bozan öğrenci davranışlarına verilen tepkilere değinilmiştir. Bu başlıklardan öncelikle öğrenciler arasındaki aşağılayıcı ve kırıcı davranışları önlemeye değinilmiştir.

3. 4. 3. 1. 1. Öğrenciler Arasındaki Aşağılayıcı ve Kırıcı Davranışları Önleme

Öğretmenlerin çoğunluğu sınıf içerisinde sosyal adalet anlayışına dikkat ederken “Çoğunlukla öğrenciler arasında gelişen olaylar üzerinden sosyal adalet anlayışını sınıfa yansıtmaya çalıştıklarını” ifade etmişlerdir. Bu bağlamda öğretmenler, öğrenciler arasında aşağılayıcı ve kırıcı nitelikte davranışların olmamasına özen gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Böylelikle öğretmenler sınıf içerisinde bazı öğrencilerin sosyal adaletsizlik yaşamalarının önüne geçildiğini düşünmektedirler. Ersin öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Bazen çocuk hani ayağa kalkıp bir şey söylediği zaman başka bir arkadaşı onu rencide etmeye kalkabiliyor veya dalga geçme yoluna gidebiliyor. O noktada o söyleyeni de rencide etmeyeceksek ona olumsuz etki olmayacaksa onu o anda uyarıyorum eğer onu daha böyle agresif hale getireceğini düşünüyorsam bu uyarının daha sonra yine bunlar yine böyle bir durumla karşılaştığım zaman o kişinin onu kendi yerine koymasına gerektiğini söylüyorum.

Benzer şekilde Mustafa öğretmen de sınıf içerisinde sosyal adaletin sağlanması adına öğrencilerin birbirleri ile dalga geçmelerine izin vermediğini ifade etmektedir. Mustafa öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir; “Şeye çok dikkat ediyorum birbirlerine hakaret, karşılıklı konuşma bazen birbirleriyle dalga geçebiliyorlar ya izin vermiyorum. Herkesin işte diyorum farklı yetenekleri var, farklı özellikleri var, fiziksel, zihinsel anlamda onu anlatmaya çalışıyorum.” Ayrıca Mustafa öğretmen ders içerisinde gürültülü bir şekilde hapsiran arkadaşına “Oha” diye seslenen bir öğrenciye şu ifadeleri kullanmıştır; “Şşşş birinin yaptığına birkaç kişi böyle tepki verdiği zaman sınıfın içerisinde acayip bir gürültü oluyor. Size bu tepkileri bırakın artık diyorum müdahale

etme gereği istiyorsunuz etmeyin, yorum yapmayın bu tür şeylere.” Böylelikle Mustafa öğretmen görüşmelerde dile getirdiği konunun bir örneğini sınıf içerisinde de göstermiş olmaktadır.

Gülcan öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencilerin birbirlerine karşı saygılı olmalarını istediğini dile getirmiştir. Gülcan öğretmen bu düşüncesine uygun olarak ders içerisinde birbirleriyle hakaret içerikli ve alaycı konuşmalar yapan öğrencileri ile şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Atabey: Salak mısın ama sen?

Gülcan Öğretmen: Bir daha öyle söyleme lütfen, söylediğin şey hiç hoş değil.

Gülcan öğretmenin öğrencileriyle gerçekleştirdiği bir diğer konuşmada sınıftaki tahtayı silmeye çalışan öğrenciye diğer öğrencilerin müdahale ettiği ve Gülcan öğretmenin de bu duruma karşı çıkıp öğrenciler arasında kırıcı, aşağılayıcı ve dalga geçme amacını taşıyan konuşmaları engellemeye çalıştığı görülmektedir. Gülcan öğretmen, öğrenciler arasında gerçekleşen bu duruma şu şekilde müdahale etmektedir:

Öğrenciler: Ali ne yapıyorsun ya ama öyle?

Gülcan Öğretmen: Tamam ya laf atmayın laf atmayın sevmiyorum biliyorsunuz. Biz burada size demokratik olmayı, hoşgörülü olmayı öğretmeye çalışıyoruz. Kimse kimseye laf atmasın, herkes birbirine hoşgörülü davranсын tamam mı kimse kimseye dalga geçmesin.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin sağlanması adına diğer öğretmenlerle benzer şekilde öğrencilerin birbirlerine karşı davranışları konusunda duyarlı olduğunu dile getirirken, sınıf içerisinde öğrencileriyle geçen çeşitli konuşmalarda bu duruma şu şekilde değinmektedir:

Yiğit Öğretmen: Ne oldu neden çekiyorsun perdeyi?

Melisa: Hocam güneş var.

İrfan: Hocam bu saatte ışık açmak israf değil mi?

Yiğit Öğretmen: E ne yapalım rahatsız oldu çocuk

İrfan: Biraz daha çek şunu

Yiğit Öğretmen: Bak oğlum seni bir daha uyarmayacağım. Emir verme, kibar konuş arkadaşınla. Ricalı konuş bu ne ya okuldayız oğlum.

Diğer bir konuşmada da Yiğit öğretmen sınıf içerisinde akademik başarı olarak düşük seviyedeki bir öğrenciye soru sorduktan sonra cevabı beklerken sınıf içerisindeki bir diğer öğrencinin dalga geçmeye çalışması üzerine öğrenciyi şu şekilde uyarmıştır:

Yiğit Öğretmen: Evet Mehmet söyle bakalım? (Öğretmen ipucu vererek bir soru soruyor)

İrfan: 3 tane savaşı ya küçük çocuğa sorsan bile bilir bunları

Yiğit Öğretmen: Şş sana ne ya sen kendinle ilgilen oğlum ya bak bu huylarından dolayı sana 100 vermiyorum biliyor musun? Böyle şeyler yaptığın için kendi işine bak ya. Ben sana doğru yaparsan ben seni zaten takdir ederim yan

Benzer şekilde ödev kontrolü yapan kız öğrenci ile başka bir öğrenci arasında geçen konuşmaya dâhil olan Yiğit öğretmen, öğrencilerin birbirleri ile kırıcı ve suçlayıcı şekilde konuşmalarını şu şekilde engellemeye çalışmaktadır:

Utku: Hocam o ödevi ben yapmadım ama

Sıla: Ama bana yaptım dedin a ama hocam çok yalancı

Yiğit Öğretmen: Kızım.

Sıla: Efendim hocam.

Yiğit Öğretmen: Yapmamışsa eksi koyarsın biter böyle yalancı filan olmuyor yani.

Emine öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adaletin sağlanması adına diğer öğretmenlerden farklı olarak sınıf içerisinde öğrencilerin birbirlerinin etnik ve kültürel kimlikleri ile dalga geçmemeleri gerektiği konusuna değinmiştir. Kendi sınıfında farklı etnik ve kültürel kimliklere mensup öğrencilerin bulunduğunu dile getiren Emine öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Burada bazı sınıflar var işte mesela buradaki durum da çok fazla Doğu'dan gelenler var. Ondan sonra Roman olan vatandaşlar var. Ondan sonra bu şey Özbekistan'dan filan gelen çocuklar var. Hani ne diyeyim böyle çok karışık bir ortam var. O yüzden onların birbirleriyle dalga geçmelerini ya da birbirlerini küçümsemelerini ya da birbirlerini ezmelerini işte sen şöylesin sen böylesin diyerek kimliği ile dalga geçmesini engellemeye çalışıyoruz hep beraber. Bunun yanlış olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

3. 4. 3. 1. 2. Dersin Akışını Bozan Öğrenci Davranışlarına Verilen

Tepkiler

Gerçekleştirilen katılımcı gözlemler esnasında sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adaletin sağlanması konusunda dikkat çeken bir diğer husus ise dersin akışını bozan öğrenci davranışlarına sosyal bilgiler öğretmenlerinin vermiş olduğu tepkilerdir. Sosyal adalet anlayışına ve sosyal adalet eğitimine göre sınıf içerisinde öğretmenle öğrencilerin iletişiminin olumlu şekilde geçmesi ve öğretmenlerin öğrencilerle bireysel veya toplu olarak kırıcı ve rencide edici şekillerde iletişim kurmamaları beklenmektedir. Gerçekleştirilen katılımcı gözlemlerde sosyal bilgiler öğretmenlerinin, dersin akışını bozan öğrenci davranışlarına karşı yapıcı nitelikte uyarılarda buldukları görülürken bazı öğretmenlerin ise, rencide edici ve tehdit içerikli konuşmalarda buldukları görülmüştür. Dersin akışını bozan öğrenci davranışlarına verilen tepkiler başlığı altında bulgular iki alt başlık halinde sunulmuştur. Bu başlıklar ise şunlardır; dersin akışını bozan

davranışlara verilen yapıcı uyarılar ve dersin akışını bozan davranışlara verilen kırıcı ve rencide edici tepkiler. İlk olarak dersin akışını bozan davranışlara verilen yapıcı uyarılar başlığına değinilmiştir.

Sosyal adalet eğitiminde, öğretmenlerin sınıf içerisinde gelişen istenmeyen öğrenci davranışlarına karşı kırıcı ve rencide edici nitelikte olmayan yapıcı çözümler üretebilmeleri ve uyarılarda bulunabilmeleri önemli görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen katılımcı gözlemlerde, sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazılarının derslerinde ortaya çıkan dersi bölme, söz istemeden konuşma, hep bir ağızdan konuşma ya da öğrencilerin kendi aralarında konuşması gibi durumlarla ilgili olarak sosyal adalet anlayışına uygun olarak kırıcı ve rencide edici olmayan tepkiler verdikleri ve öğrencilerini yapıcı bir şekilde uyarmaya devam ettikleri görülmüştür.

Mustafa öğretmen, sosyal bilgiler dersleri sırasında karşılaşılan öğretmeni dinlememe, söz istemeden konuşmaya başlama ve öğrencilerin kendi aralarında konuşması gibi durumlarla karşılaştığında sıklıkla kırıcı ve rencide edici olmayan davranışlara başvurmayı seçmiştir. Mustafa öğretmenin bu durumla ilgili gösterdiği tepkilerle ilgili verilebilecek örnekler ise şu şekildedir:

Bir dakika oğlum özür dilerim. Şu an ki tutumunuz hoşuma gitmiyor niye gitmiyor biliyor musunuz hoşuma tam bir şey soracakken böyle hafif mırıltılar oluyor yani bu dinlenilmiyor anlamına geliyor arkadaşlar...
...Şimdi bir arkadaşın düşüncesine katılmıyorsan söz isteyip çok basit bir uygulama öğretmenim ben bu düşünceye katılmıyorum dersin bunu böyle harala gürele yapmazsın çünkü bir anlamı yok öbürü de yine kabul etmezse sırasını bekler söz ister oldu mu arkadaşlar...
...Milyonlarca kez söylüyoruz ya sırayla söyleyin siz söyleyeceksiniz ben karışmıyorum tamam mı size söyleteceğim. Bir şeyi öbürü de on kere tekrarlasa size söylettireceğim sırayla söylemeyi öğrenin birbirinizi dinlemeyi öğrenin oldu mu? Katılmayacağınız bir düşünceye öğretmenim ben katılmıyorum derken bile söz isteyin sakın bir şekilde.

Mustafa öğretmenle benzer şekilde Gülcan öğretmen de sosyal bilgiler dersinde karşılaşılan istenmeyen öğrenci davranışlarıyla ilgili sıklıkla yapıcı uyarılarda bulunmayı tercih etmiştir. Gülcan öğretmenin konuyla ilgili olarak gösterdiği tepkilere şunlar örnek verilebilir:

Evet, çocuklar şimdi şöyle yapacağız evet tahtaya çıkıyoruz dinler misiniz beni bizim eksiğimiz şu arkadaşımız okuduğunda ya da konuştuğunda dinlemiyoruz sizden tek ricam şimdi arkanıza yaslanın ve arkadaşınızı dinleyin...

...Ama ben konuşurken siz neden konuşuyorsunuz aynı anda ben sizin sözünüzü kesmiyorum siz de benim sözümü kesmeyin...
...Evet, dinlemiyorsunuz gerçekten şu dinleme alışkanlığımı bir kazansak çok mutlu olacağım ya valla...
...Evet, susar mısınız lütfen? Ben burada boğazımı parçalamak zorunda değilim. Nasıl bağırdığımı fark etmiyor musunuz ya? Olipslerle yaşıyorum yani boğaz ağrısını engellemek için. Sizi çok seviyoruz, sizi çok seviyoruz tamam seviyorsunuz ama seven insan hocasını böyle bağırtır mı ya.

Dersin akışını bozan davranışlara verilen kırıcı ve rencide edici tepkiler başlığı altında öğretmenlerin bazıları tarafından sosyal bilgiler dersinde ortaya çıkan istenmeyen öğrenci davranışlarına karşı verilen kırıcı ve rencide edici tepkilere değinilmiştir. Sosyal adalet eğitiminde, öğretmenlerin sınıf içerisinde öğrencilerini kırıcı ve rencide edici nitelikte davranışlarda bulunmaması önemli görülmektedir. Aksine öğretmenlerden, öğrencilerin özgüvenlerini yükseltici davranışlar sergilemeleri ve bu doğrultuda söylemlerde bulunmaları beklenmektedir.

Ersin öğretmenin, sosyal bilgiler dersi içerisinde ortaya çıkan dersi bölme ya da dersten alakasız konuşmalarda bulunma gibi istenmeyen öğrenci davranışlarına karşı nadiren de olsa kırıcı ve rencide edici tepkilerde bulunduğu görülmüştür. Konuyla ilgili olarak Ersin öğretmenin gösterdiği tepkilere şunlar örnek verilebilir; “Oğlum, kapat çeneni yoksa ben gelip kapatacağım” ve “Ne konuşuyorsun ya gereksiz.”

Mustafa öğretmenin ise sosyal bilgiler dersleri içerisinde ortaya çıkan istenmeyen öğrenci davranışlarına dönük olarak sıklıkla yapıcı ifadeler kullanmasına rağmen sosyal adalet anlayışı ile bağdaşmayan şekilde kırıcı ve rencide edici nitelikte ifadeler de kullandığı, böylelikle derslerin içerisinde nadiren de olsa olumsuz bir sınıf ikliminin oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Mustafa öğretmenin kullandığı bu ifadeler örnek olarak şunlar verilebilir:

Ama gerçek söylüyorum çok daha fazla sesimi yükseltip çok iyi önlemler alacağım ama birkaç kişinin kalbini kıracağım. Ama bunu sonraya bırakırım şimdi yazdım ben bunu bir yere. Affedersiniz birkaç tane öküz var hani uyarmama rağmen o öküzler hala devam ediyor. Cır cır cır ne bu ya başladınız 6.sınıftan beri hep konuşuyorsunuz hep konuşuyorsunuz bitmiyor ya 40 dakika boyunca konuşma bitmiyor...
... Kızım buraya bak çocuğum valla geberteceğim ya bak buraya bu kadar çok konuşan sınıf yok ya delirteceksiniz insanı...
... Dinle şşş buraya bak çocuğum Allah'ım ya rabbim ya kafanızı kıracağım ha bir şey bir defa söylenir ya
...**Mustafa Öğretmen:** Bana bak Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de çocuğum abartıyor bunlar ya siz konuşmadan duramaz mısınız? Bana bak oğlum çocuğum biraz mantıklı olun kızım

herkesin önünde kâğıt var dimi herkes soruları görüyor dimi biraz da öğretmeni düşünün tamam.

Tolga: Özür dilerim hocam

Mustafa Öğretmen: Çünkü herkesin anlayabileceği ortak bir nokta koyamıyorum ortaya belki adamın orada eksikliği var dimi tekrarlamak istiyor

Tuna: Yanlış olabilir

Mustafa Öğretmen: Dimi hah yanlış olabilir öğrenmesi lazım

Tuna: Valla hocam ben 8'i bilmiyordum salladım doğru tuttu

Mustafa Öğretmen: Bana bak dışarıda pataklayacağım bakın birkaç kişiyi şimdi şu saniyeden itibaren dışarıya çıkartıp koridorda pataklayacağım ona göre.

3. 4. 3. 2. Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Gösterdikleri Tutum ve Davranışlar

Sosyal adalet eğitimi konusunda öğretmenlerin sınıf içerisinde öğrencilerine karşı gösterdikleri tutum ve davranışları önemli görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerden, öğrencileri arasında ayırım yapmamaları, adaletli olmaya çalışmaları, öğrencilerinin özgüvenini ve girişimciliğini yükseltmeleri ve eleştirel davranmaları konusunda öğrencilerine örnek olmaları gibi konulara dikkat etmeleri beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal adalet konusunda ağırlıklı olarak öğrencileri arasında ayırım yapmamaya ve onlara karşı adaletli davranmaya dikkat ettikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra öğrencilerin özgüvenlerini yükseltmeye çalıştıkları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurdıkları da dikkat çeken diğer konulardır. Öğretmenlerin, sosyal adalet anlayışı doğrultusunda öğrencilerine karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar arasından en sık görüleni öğrenciler arasında ayırım yapmama ve adaleti sağlamaya çalışmaktır.

3. 4. 3. 2. 1. Öğrenciler Arasında Ayırım Yapmama ve Adaleti Sağlama

Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet anlayışı doğrultusunda öğrencilere karşı gösterdikleri tutum ve davranışlarından onlar arasında ayırım yapmamaya ve adaleti sağlamaya özen göstermektedirler. Bu, sosyal adalet açısından önemli görülmekte ve öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerinin gelişimine de olumlu etki yapmaktadır.

Okan ve Emine öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet anlayışı doğrultusunda özellikle öğrenciler arasında ayırım yapmamaya dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir. Okan öğretmen özellikle öğrencileri arasında onların maddi durumları açısından herhangi bir ayırım yapmamaya dikkat ettiğini ve maddi durumları ne olursa

olsun tüm öğrencilerine eşit yaklaşımda bulunmaya dikkat ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Sınıflarımda hiç bir öğrencimin ailelerin gelir durumuna yönelik hiç bir ayırım gözetmem. Bana göre fakir öğrenci, zengin öğrenci gibi bir kavram yoktur öğrenci kavramı vardır. Maddi olanaksız öğrencilerimle, maddi olanağı olan öğrencilerim arasında herhangi bir farklılık gözetirmeden işimi yapmaya çalışıyorum.

Emine öğretmen ise, sosyal adalet anlayışı doğrultusunda sosyal bilgiler dersinde, ekonomik ayırımın yanı sıra öğrencileri arasında etnik ve kültürel farklılıklar konusunda da herhangi bir ayırım yapmamaya ve hepsine eşit yaklaşıma çalıştığını vurgulamaktadır. Emine öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Okul şeyinde örnek verirsem bazıları buradaki insanlara mesela Romanlara kötü gözle bakıyor. İşte geldiği zaman uzaklaştırmaya çalışıyor ya da yanında onunla arkadaş olmamaya çalışıyor. Ya da mesela Kürtleri bazı insanlar sevmiyor tabi hani dediğim gibi bölücü olarak yaklaşmazsa benim de bir sürü Kürt arkadaşım var. Ondan sonra Roman öğrencilerim var çok sevdiğim, güvendiğim. Onları birbirinden ayırmamaya çalışıyorum. Çünkü hepsi Allah'ın yarattığı insan sonuç olarak hani benim elimde değil böyle olmak onların elinde de değil böyle olmak. Yani kafada bitiyor iş o yüzden ayrımcı çok fazla davranmamaya çalışıyorum insanlara ya da zenginmiş fakirmiş şununla arkadaş olayım bununla arkadaş olmayayım şöyle yapayım, böyle yapayım, şunla konuşayım yok öyle bir şey yok.

Ercan, Ersin, Okan, Gülten ve Mustafa öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde, sosyal adalet anlayışı adına öğrencileri arasında adaleti sağlamaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin, Ercan öğretmen; “Hepsine eşit mesafede olmaya çalışarak onlara adil davranmaya çalıştığımı” dile getirirken, Okan ve Mustafa öğretmen ise herkesin fikrini alarak öğrencilerin fikirlerini alma konusunda adaleti sağlamaya çalıştıklarını şu şekilde ifade etmektedirler; “Fikir çok önemli herkes bir şeyleri söylemeli sırasıyla herkesin düşüncesi bence önemlidir böyle bir adaleti sınıfın içerisinde sağlamaya çalışıyorum” ve “Bir kere herkesin fikrini, görüşünü alıyorum.”

Gülten öğretmen ise akademik olarak başarılı ve düşük başarılı olma durumlarına bakmaksızın her öğrencisine söz hakkı vererek onlar arasında bir adalet sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Gülten öğretmen bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sınıf içi uygulamalarda bazı çocuklar çok söz almak istiyorlar ama diğeri sesini çıkartmıyor mesela ona söz hakkı vererek işte derslere katılımı dengelemeye çalışıyoruz.”

Ersin öğretmen de diğer öğretmenlerle benzer şekilde sınıf içerisinde davranışlarıyla öğrencilere örnek olduğunu göz önünde bulundurarak her öğrenciye eşit yaklaşıma ve çocuklar arasında adaleti sağlamaya gayret ettiğini dile getirmektedir. Ayrıca, öğrencilerle ilgili kişisel düşüncelerin arka planda tutulması gerektiğini ifade eden Ersin öğretmen aksi takdirde öğrencilere adil bir şekilde yaklaşamayacağını ifade ederek, kendisinin bu konuda duyarlı olduğunu şu şekilde özetlemektedir:

Şimdi çocuk bir kere sizin konuştuğunuzdan daha çok sizin davranışlarınıza ve hareketlerinize daha çok dikkat eder yani etkili olması isteniyorsa çocuklar arasında da adaleti sağlamanız gerekir. Bunların yanında sınıf içerisinde çektiğimiz bazı problemlere aynı doğrultuda çözüm arayışı bulmaya çalışmak işte bir çocuğa farklı davranıp bir başkasına farklı davrandığınız zaman çocuk bunu çok iyi gözlemler ve daha sonra bunu size yansıtır. Bu çok önemli burada adaletli olmak zorundasınız yani her konuda adaletli olmak zorundasınız kişisel duygu ve düşünceleriniz veya çocuğa bakış açınız kesinlikle arka planda olması gerekir. Biz o yani gördüğümüz, yaşadığımız olaylara ancak sözel olarak ifade edebiliyoruz işte sınıf içerisinde arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde, öğretmenleriyle olan ilişkilerinde özellikle bir paylaşım yaparken çocuklara adaletli bir şekilde yapmaya çalışıyoruz.

Ersin ve Okan öğretmen sosyal adalet anlayışı doğrultusunda öğrencilere eşit yaklaşıma çalıştıklarını ancak öğrencilerin bireysel farklılıklarını da göz ardı etmediklerini, her öğrenciyi kendi şahsına özgü durumları çerçevesinde değerlendirdiklerini ifade etmektedirler. Bu konuda Okan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır; “Onları değerlendirirken herkesi kendi bulunduğu çevresinde ve yaşantısında değerlendirmeye çalışıyorum.” Benzer şekilde Ersin öğretmen de konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Her çocuk bir değildir 30 kişilik sınıfta her çocuğun düşüncesi, her çocuğun aile görüşü, yetiştiği ortam çok farklı, değer yargıları çok farklı bir kişi tarafından ayıp karşılanan bir durum başka birisi tarafından ayıp karşılanmayabilir veya sizin okulunuzun kuralları o çocuğa uymayabilir. Yani birçok burada etken ve faktör var bizim burada dikkat ettiğimiz nokta ders işleniş sırasında çocukların olabildiğince eşit şartlarda anlamalarını ve algılamalarını sağlamaya çalışmak. Onların derse katılımlarını en üst düzeyde sağlamaya çalışmak.

3. 4. 3. 2. 2. Kaynaştırma Öğrencilerine ve Yabancı Öğrencilere Destek Olma

Öğretmen tutumlarıyla ilgili diğer konular başlığı altında sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet anlayışını yansıtan bir şekilde öğretmenlerin ihtiyaç duyan öğrencilerine destek olmalarına ve öğrencilerin olaylara eleştirel bakabilmeleri açısından önemli görülmesi nedeniyle öğretmenlerin eleştirel davranışlarına değinilmiştir. Öğretmenlerden bazıları

sosyal adalet anlayışını yansıtan bir şekilde sınıflarında yer alan kaynaştırma öğrencilerine ve yabancı uyruklu öğrencilerine sınıf ortamına uyum sağlayabilmeleri açısından ders içerisinde yardımcı olmaktadır. Bu konuda Ersin öğretmen, sınıflarında yer alan kaynaştırma öğrencilerinin kendilerini buldukları ortamın bir parçası olarak hissedebilmeleri için onlara özel ilgi gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ersin öğretmen bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

En basitinden sınıfta bir engelli çocuk varsa otistik veya down sendromlu çocuk varsa down sendromlu pek yok da otistik çocuklarımız var şimdi onlara tabi biraz daha özel ilgi ve alaka göstermek gerekiyor. O çocuğun da sosyal hayata tutunabilmesi için kendisi gibi olan veya olmayan insanlarla bir arada yaşamasını öğrenmesi lazım.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içerisinde sosyal adalet anlayışını yansıtan tutumlarda bulunmasına dair verilebilecek bir başka örnek ise Yiğit öğretmenle ilgilidir. Yiğit öğretmen ise kendi sınıfında bulunan İranlı kız öğrencinin, okuluna ve sınıfına uyum sağlayabilmesi adına sosyal bilgiler dersinde özel bir çaba göstererek ona destek olmaya çalışmaktadır. Böylelikle onun uyum sürecini kolaylaştırmaya çalışan Yiğit öğretmenin bu konuda yaptığı çalışmalara şunlar örnek verilebilir:

Eray: Ticarete nasıl anlaşıyorlar hocam eskiden?

Yiğit Öğretmen: Nasıl anlaşıyorlar muhtemelen dili bilen biriyle geliyorlar

Eray: Tercüman gibi mi?

Yiğit Öğretmen: Evet. Biz nasıl bugün ticaret yapmaya kalksak tercüman buluyoruz onlar da muhtemelen bilen biriyle geliyorlardır buraya veya biz oraya giderken. Mesela biz Türkler ticarete gideceksek İran'a gidiyorsak mesela Feride'yi alırız. Yani mesela Feride'yi alır götürürüm ben dimi Feride. Feride sen tercümanlık yapar mısın? Mesela Farsça konuşulan bir şeyi Türkçe'ye çevirebilir misin? Türkçe konuşulan bir şeyi Farsça'ya çevirebilir misin?

Feride: Hocam Türkçe'ye çevirebilirim ama Farsça'ya çeviremem. Sizin şeyleriniz farklı

Yiğit Öğretmen: Feride hadi tercümanlık yap bugün hava yağmurlu Farsça söyle bakalım bunu.

Yiğit öğretmen bir başka derste ise İranlı kız öğrencisini gayreti için ödüllendirmekte ve onu sınıf içerisinde onurlandırmaktadır. Dönemin son dersine giren Yiğit öğretmen sınıf tahtasına “Marifet iltifata tabidir” yazar ve İranlı öğrenciye sorar:

Yiğit Öğretmen: Bu ne demek? Yetenek övgüyü hak eder. İlla yetenekli olmanıza gerek yok bir başarı kazandığınız zaman, başarı elde ettiğiniz zaman mutlaka o şeyin ödüllendirilmesi gerekiyor değil mi. Ne yaptık geçen Esra'yı ödüllendirdik en yüksek aldığı için. Evet, şimdi kimi ödüllendireceğiz. Feride'yi. Sen duyduğuma göre bir derste çok yetenekliymişsin

Diğer Öğrenciler: Resim hocam

Yiğit Öğretmen: Evet, alkışlayalım Feride'yi. (Bu esnada ona bir ödül verdi). Feride bu senin geçen seneden beri gösterdiğin başarı için kalkıp alfabe değiştirdin, farklı bir ülkeye geldin, çok çalışıyorsun, derslerde çok başarılısın, evet yani o yüzden seni ödüllendiriyoruz.

Feride: Ama hocam

Yiğit Öğretmen: Sonuçta sen hak ediyorsun bu ödülü çoktan hak ettin yani aslında evet alkışlayalım Feride'yi. Feride bak bakalım neymiş hediye aç. Feride, inşallah 2. dönem çok

daha başarılı olursun sana böyle çok daha güzel hediyeler alırsın, güzel güzel resimlerini de yap.

3. 4. 3. 2. 3. *Eleştirel Tutum Sergileme*

Gülcan ve Mustafa öğretmen ise diğer öğretmenlerden farklı olarak Sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet anlayışına uygun olarak zaman zaman olaylara eleştirel bakma yoluna gitmişlerdir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, toplumdaki ve çevrelerindeki sorunlara ve sosyal adaletsizliklere eleştirel bakabilmeleri için öğretmenlerin eleştirel düşünme konusunda öğrencileri teşvik etmeleri ve onlara örnek olmaları önemli görülmektedir. Bu konuda Gülcan ve Mustafa öğretmen sosyal bilgiler dersi içerisinde ders kitabına, dersanelere ve mevcut bazı politikalara yönelik eleştirel tutumlar içerisinde bulunmuşlardır. Örneğin; Mustafa öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde kullanılan ders kitaplarının tarafsızlığına yönelik bir eleştiri getirirken şu ifadeleri kullanmaktadır:

Burada kitapta beğenmediğim bir nokta da var ben eleştirel söylüyorum objektif davranıyorum bak buraya objektif tarafsız değil mi genel ana fikir tamam ama bazı yerlerde bence kelimeleri yanlış kurmuş. Bu kitaplar Latinceye ya da Fransızcaya çevrildikten sonra Avrupalı bilim insanları eserlere sahip çıkmışlar. Günümüzde Batılı bilim insanları itiraf etmiş. Sahip çıkmak kelimesi ben olsam kullanmazdım ben olsam Avrupalı bilim insanları bunları alıp geliştirmiş derdim. Sahip çıkmak demek bizim olanı tamamen kendileri almış anlamına gelir. Şimdi bizim Türk-İslam bilim adamları da Antik Yunan'dan size anlattım orijinal sıfırdan birden bir şey üretmiyor anlatabiliyor muyum? Antik Yunan bilim adamlarının eserlerinden alarak buradaki Türk-İslam bilim adamları kendisinden önceki İyonya'daki Antik Yunan'daki eserleri alıp incelemişler. Onların da bazılarını karşı çıkmışlar tabii ki eleştirmişler tersini yapmışlar ölçmüşler biçmişler yani biraz bazen kelimeleri yanlış kuruyorlar. Geliştirmiş demek daha iyi bence. Bu sefer de şeye haksızlık oluyor Newton'a haksızlık oluyor, işte Galileo'ya haksızlık oluyor işte sanki onu ben buldum sen benden çaldın gibi oluyor.”

Mustafa öğretmen ayrıca sınıf içerisinde dersanelerin uyguladığı sisteme dönük olarak bir eleştiri getirmektedir. Bu bağlamda okullarda yürütülen derslerden farklı olarak dersanelerde öğrencilere gereksiz bilgi yüklemesi yapıldığını dile getiren Mustafa öğretmen oysaki merkezi sınavlarda okullarda yürütülen programlarda yer alan kazanımlar doğrultusunda sorular hazırlandığını ifade ederek öğrencileri bu konuda bilgilendirmek adına düşüncesini şu şekilde dile getirmektedir:

Çiçek aşısı bizim kitapta yok ama Lale Devri mesela sizin dershanede gördüklerinizin birçoğu yok şimdi onu ezberlemeyin diye diyorum senin hafızada şu kalacak diyeceksin ki Osmanlı devleti 18.yüzyıldan itibaren batıdan etkilenmeye başlamış hem kendisi etkilemiş hem de lale devrinden Avrupa'yı örnek almış bu fikrin kafanda kalması gerekiyor. Dershane defterlerinin hepsini inceliyorum sizin adınıza üzülüyorum ciddi söylüyorum bak sayfalarca fotokopiler var ya var mı böyle bir şey ya şu yapılmış bu yapılmış ya lisede böyle

inceliyorsun. Program var 8'lere de anlatıyoruz 8'ler TEOG a girdi programdan soruyor. Niye vakit harcıyorsun sen olmayan şeylerle. Ne kadar karmaşık değil mi çok sinirleniyorum ya kazanımlara bakacağız çocuklar anlaştık.

Gülcan öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde Türkiye’de uygulanan bazı politikalar ve insan haklarıyla ilgili bazı durumlara dikkat çekerek sanayi gibi alanlarda ve ülke yönetiminde alınan birçok kararın yanlış sonuçlara neden olduğunu eleştirel bir şekilde dile getirmektedir. Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

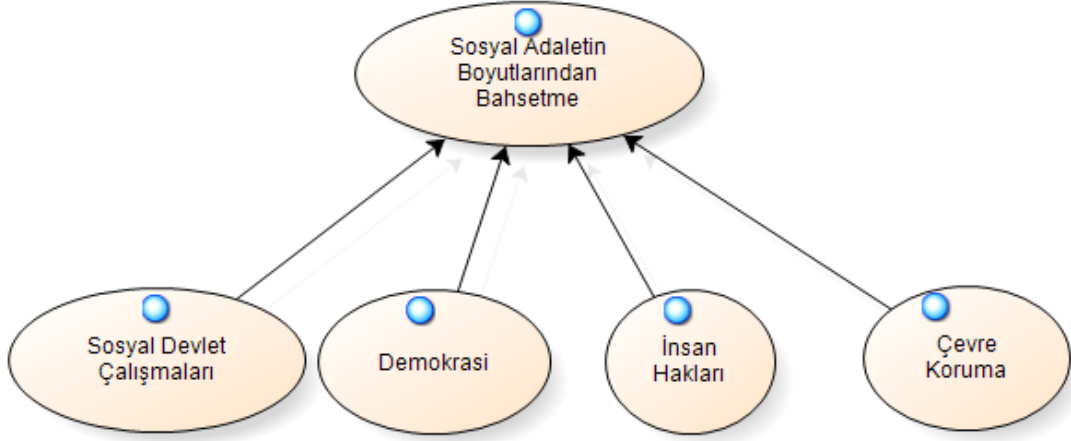
Arkadaşlar biz cumhuriyetin ilanından 2 yıl sonra uçak fabrikası açtık ve yurtdışına uçak satabilecek kadar ileri bir düzeydeydi sanayimiz. Ama maalesef sonrasındaki yanlış politikalar bizi mahvetti ve uçak fabrikası kapandı şu anda uçakların hepsini yurtdışından alıyoruz ve maalesef yurtdışına uçak konusunda bağımlı hale geldik. Ya da ne oluyor parçalarını alıyoruz burada birleştiriyoruz yine aynı şeye denk geliyoruz. Atatürk dönemindeki sanayi faaliyetleri çok güzel yoğunmuş onları uçak konusunda devam ettiremedik...

...**Aylin:** Anayasanın 10. Maddesi: Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım göstermeksizin kanun önünde eşittir.

Gülcan Öğretmen: Evet, şu anda öyle Türkiye’de maddeye göre. Zengin fakir ayrımı yok herkes kanun önünde eşit ama maalesef anayasaya uygun olmayan uygulamalar ülkemizde yapılıyor onu da söyleyelim.

3. 4. 4. Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme

Sosyal adalet eğitime göre öğretmenlerden ders içerisinde sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavram ve değerler hakkında öğrencilerini akademik olarak bilgilendirmeleri beklenmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerin ifadeleri ile “Sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavram ve değerlerin en uygun verilebileceği derstir.” Ayrıca öğretmenlere göre sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında sosyal adalet kavramı doğrudan yer almasa da sosyal adalet kavramının boyutlarıyla ilgili olarak birçok kazanım ve konu yer almaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin boyutlarından bahsetme başlığı altında öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet kavramının boyutlarına nasıl yer verdiklerine değinilmiştir. Bu başlık altında değinilecek boyutlar ise Şekil 25’te yer almaktadır.

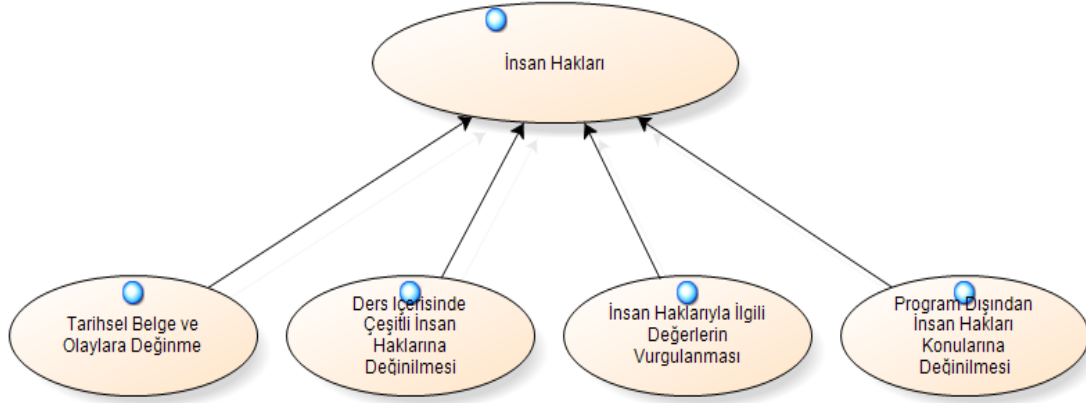

Şekil 25. Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme

3. 4. 4. 1. İnsan Hakları Boyutu

Sosyal adalet eğitiminde ders içerisinde sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavram ve değerlerin vurgulanması, öğrencilere bu kavramlar hakkında bilgi verilmesi önemli görülmektedir. Sosyal adalet kavramının birçok boyutu olmakla birlikte bu boyutlar arasında en önemlilerinden biri insan haklarıdır. İnsan hakları boyutu, bireysel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları, insan haklarının tarihsel süreç içerisinde gelişimi, insan haklarıyla ilgili tarihsel belgeler, empati, hoşgörü, dayanışma, barış gibi olumlu değerlerin yanı sıra genelleme, önyargı gibi olumsuz durumları da kapsamaktadır. Görüldüğü üzere insan hakları boyutu, sosyal adaletle ilgili birçok değer ve kavramı içinde barındırmasıyla birlikte sosyal adalet eğitiminde önem teşkil etmektedir. Öğretmenlere göre de insan hakları boyutuyla ilgili olarak bahsedilen bu kavramlar çoğunlukla sosyal bilgiler dersinin konuları arasında yer almaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler derslerinde bu konulara değinilmesi sosyal adalet eğitimi adına önemli görülmektedir.

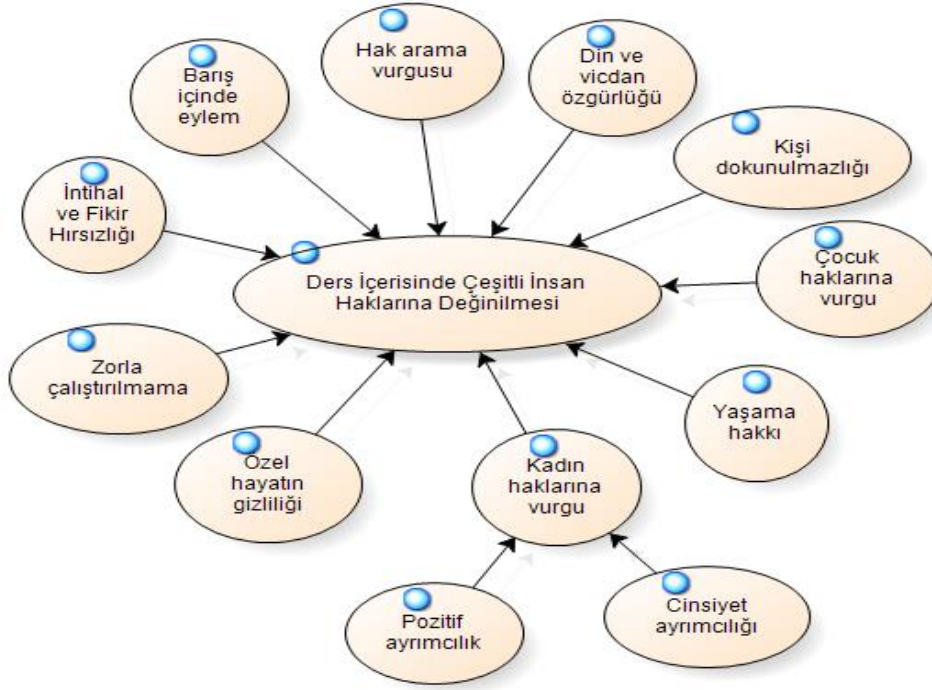
Sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin boyutlarından bahsetme başlığı altında yer alan insan hakları boyutuyla ilgili olarak elde edilen bulgular dört alt başlık halinde sunulmaktadır. Ders içerisinde çeşitli insan haklarına değinilmesi, program dışından insan hakları konularına değinilmesi, insan haklarıyla ilgili değerlerin vurgulanması ve tarihsel belge ve olaylara değinme şeklinde sunulan bulgular Şekil 26'da yer almaktadır.

şekil 26. İnsan Hakları

3. 4. 4. 1. 1. Ders İçerisinde eşitli İnsan Haklarına Değınilmesi

Sosyal adalet eğitiminde, rretmenlerin ders içerisinde sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili olan kavram ve değerleri vurgulamaları ve bunlarla ilgili olarak öğrencilere çeşitli bilgiler kazandırmaları önemli görülmektedir. Sosyal bilgiler ğretmenlerinin, ders içerisinde sosyal adaletle ilgili olan birçok hak ve özgürlükten bahsettikleri görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından ders içerisinde bahsedilen bu hak ve özgürlüklerden kadın hakları, ocuk hakları ve temel hak ve özgürlüklerin en önemli yeri oluşturduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler ğretmenlerinin ders içerisinde değindiği çeşitli insan hakları şekil 27’de görülmektedir.

Şekil 27. Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değınilmesi

Kadın hakları

Sosyal bilgiler dersinde değınilen sıklıkla değınilen insan haklarından biri kadın haklarıdır. Gülcan ve Yiğit öğretmen diğer öğretmenlerden farklı olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde kadın haklarından sıklıkla bahsetmeye çalışmaktadırlar. Bu konuda Gülcan öğretmen seçme seçilme hakkı, Sabiha Gökçen örneğı, kız çocuklarının okula gönderilmesi ve ÇATOM gibi kuruluşlardan bahsederken, Yiğit öğretmen ise medeni kanun, kadın hakları ve Atatürk, İslamiyet öncesi Türk devletlerinde kadın, cinsiyet ayrımcılığı ve pozitif ayrımcılık gibi kavramlardan söz etmiştir.

Gülcan öğretmen kadınların seçme seçilme hakkına sahip olmasının yıl dönümünde ders içerisinde öğrencileriyle şu konuşmayı gerçekleştirmektedir:

Gülcan Öğretmen: Bugün 5 Aralık çocuklar.

Fırat: Dünya kadın hakları günü.

Gülcan Öğretmen: Yani şöyle kadınların seçme seçilme haklarının verilisinin yıl dönümü.

Fırat: Salladım tuttu ya

Tunay: Ben sallamadım haberlerde görmüştüm.

Gülcan Öğretmen: Arkadaşlar 1934 yılında milletvekili seçme seçilme hakkı verildi kadınlara 5 Aralıkta ve bugün kaçınıcı yıl dönümü. 1934, 2014 çıkartın çabuk, matematik çok mu kötü.

Öğrenciler: Evet. 80.

Gülcan Öğretmen: Kızlar bugün Atatürk'e bir kez daha borçlu olduğumuzu ve ona bir kez daha teşekkür ediyoruz

Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersindeki Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önemle ilgili başka konu içerisinde de Atatürk ve Sabiha Gökçen arasında geçen bir konuşmadan bahsederek toplumsal yaşam içerisinde kadınlara fırsat verilmesi ile ilgili açıklamalar yapmaktadır. Gülcan öğretmen bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır:

Hatta Atatürk, Sabiha Gökçen'e dedi ki Avrupa ülkelerini tek başına ziyaret yapacaksın bu uçakla. O da dedi ki paşam dedi ben bunu tek başıma yapamam motor bozulur bir şey olur lütfen yanıma birini ver bir erkek motor uzmanı olsun. Atatürk de demiş ki hayır Sabiha kendi başına gideceksin. Eğer yanında birisi olursa işte derler ki hayır o sürmedi işte erkek olan sürdü derler. Sen Türk kadınının gücünü kuvvetini herkese göstereceksin bütün dünyaya demiş ve gerçekten de tek başına gitmiş o kadar ki artık motoru bile kendisi tamir edebiliyormuş o derece ustaymış.

Gülcan öğretmen bir başka ders içerisinde ise öğrenci ödevleri üzerinden kızların eğitim alma haklarının ihlal edilmesinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda öğrenci, küçük bir kız çocuğunun Milli Eğitim müdürüne yazdığı bir mektubun yer aldığı gazete haberini sınıfa okumadan önce Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak sınıfa bir açıklama yapar ve şu ifadeleri kullanır:

Herkesin eğitim hakkına ulaşmasını önemli görüyorum hele de günümüzde kız çocukların okula gönderilmemesi önemli bir sorun. Haberde ailesi tarafından okula gönderilmeyen bir kızın Milli Eğitim müdürüne gönderdiği mektup ve okula nasıl döndüğü anlatılıyor. Eğitim herkes için en temel haktır aksi takdirde bilinçli bireyler yetişemez.

Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde kadın çalışmaları yapan kuruluşlardan ÇATOM'la ilgili bilgi vererek bu kuruluşların kadınların yaşamındaki önemine şu şekilde değinmektedir; "ÇATOM, çok amaçlı toplum merkezi, el sanatları öğretiyorlar, folklor öğretiyorlar onun gibi. Kadınlar, güneydoğuda kadınlar okutulmuyor biliyorsunuz ÇATOM'lar sayesinde artık ne yapmaya başladılar biliyor musunuz artık kendi dükkânlarını iş yerlerini açmaya başladılar ÇATOM sayesinde."

Yiğit öğretmen ise kadın haklarından bahsederken ağırlıklı olarak Atatürk döneminde kadınların elde etmiş olduğu haklara vurgu yapmaktadır. Yiğit öğretmen, Atatürk döneminde kadın haklarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalardan şu şekilde bahsetmektedir:

Atatürk demiş ki kadınların eğitimi çok önemli hatta erkeklerden bile önemlidir. Dünyada gelişmiş ülkelere bakın mesela Danimarka, Amerika, İngiltere buralarda kadın eğitimi çok önemli, kadınların hepsi okuma yazma biliyor üniversiteye gidiyor. Hatta Japonya'da hepsi okumuş ve evlenmeden önce şöyle bir kural var e ben evlenme başvurusu için başvuruyorum

onlar bana şunu diyor eğitim alacaksın eşinle birlikte. Ne eğitimi çocuk eğitimi mesela o eğitimi alıyorum ondan sonra onlar bana izin veriyor bu kadar basit.

Kadın hakları konusunda öğrencileri bilgilendirmek adına sınıfa sık sık medeni kanun kitapçığı getiren Yiğit öğretmen, ders içerisinde medeni kanun ile kadınların elde ettiği kazanımlara ve bu kazanımlar arasından da tek eşliliğe vurgu yaparak öğrenci bilgilendirmek adına şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Ben sınıfa bir tane kitap getiriyorum böyle yeşil bir kitap anayasa ile birlikte o kitap sayesinde kadınlar boşanma hakkı, evlenme hakkı, miras, velayet, istediği mesleğe girebilme elde etmiştir. Hani bin tane maddesi vardı, 17 Şubat 1926'da çıkmıştı neydi bu?

Öğrenciler: Medeni kanun

Yiğit Öğretmen: Aferin, evet...

...**Tuncay:** Hocam siz demiştiniz ya kralların çok eşi oluyor diye hocam

Yiğit Öğretmen: Çok hoşuna gitti galiba Tuncay?

Tuncay: Bir kral 100 kişiyle evlenebilir mi?

Yiğit Öğretmen: O kadar kişiyle niye evlensin ya.

Meryem: Büyüyünce öyle yapmak istiyor galiba

Tuncay: Allah Allah

Yiğit Öğretmen: Tuncay ve Meryem susun. İstese de öyle bir şey yapamaz niye öyle bir şey yapamaz çünkü biliyor musunuz? (Bu sırada tahtaya 1926 yazdı) Atatürk 1926'da bir kanun çıkardı geçen sene ben size göstermişim. Medeni kanun adı, bu kanunla herkes zorunlu olarak sadece tek bir insanla evlenebilir. 2. 3. eş yasak. Yasak.

Yiğit öğretmen, bir başka ders içerisinde de medeni kanun ve seçme seçilme hakkının birbirlerinden farklı tarihlerde gerçekleşmesine ve kadınların toplumsal yaşama katılımına dair bilgilendirmeler yapmakta ve kadın haklarının gelişimi konusunda tarihsel bilgi vermektedir. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Atatürk neden sekiz yıl beklemiştir kadınlara siyasi hakkı vermek için? 1926'da onlara toplumsal haklar veriliyor ama sekiz yıl bekledikten sonra siyasi haklar veriliyor neden bu hakları daha önce vermemiş? Şimdi arkadaşlar şöyle düşünün kadınlara hemen seçme seçilme hakkını verse kadın milletvekili olmuş oluyor ama boşanamıyor eşinden öyle milletvekili mi olur yani. Milleti temsil ediyor ama eşinden boşanamıyor, boşansa nafaka alamıyor veya eşi onun üstüne üç tane daha kadın getiriyor beraber yaşıyorlar dört kişi evde. Böyle milletvekili mi olur yani ilk önce ne yapması lazım o kadının ilk önce evlenme, boşanma gibi toplumsal haklara sahip olması lazım. İlk önce toplumun içine girmesi lazım ondan sonra siyasi hakları elde etmiş.

İslamiyet öncesi Türk devletleri konusu işlenirken Yiğit öğretmen, bu devletlerin günlük hayatlarından ve toplumsal yaşantılarından bahsederken kadın ve erkek eşitliğinden bahsederek, kadınların o yıllarda yapmış oldukları sportif etkinliklerden şu şekilde bahsetmektedir:

Bakın çok önemli bir konuya geldik şimdi dinleyin. Eski Türklerde günlük hayatta kadın erkek eşittir. Kadınlar ne yapıyor biliyor musunuz? Ne yapıyor? Çok şaşıracağımız bir şey anlatayım. Öküz öldükten sonra öküzün kalbini çıkartıyorlar onu şişiriyorlar top oynuyorlar

futbol topu futbol oynuyorlar. Yani eskiden top oynayan kadınlar Orta Asya'da arkadaşlar ama bugünkü gibi değil modern futbol değil. Ve bir şey daha söyleyeyim dağa çıkıp kayak yapıyorlarmış arkadaşlar kadınlar o dönemde.

Yiğit öğretmen, kadın haklarıyla ilgili olarak cinsiyet ayrımcılığı ve pozitif ayrımcılık gibi kavramlar hakkında öğrencilerini bilgilendirme yoluna gitmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı konusunda diğer öğretmenlerden farklı olarak ders kitabında yer alan bazı ifadeleri öğrencilere birkaç kez okutturan Yiğit öğretmen, ardından pozitif ayrımcılığa dair sınıf içerisinde örnek uygulamalar bulmak amacıyla fikir tartışması yaptırmaya çalışmış ve böylece sınıftaki öğrencilerin bu konu üzerinde düşüncelerini sağlamıştır. Pozitif ayrımcılık konusuna geçilmeden önce cinsiyet ayrımcılığı konusyla ilgili olarak ders kitabında yer alan şu ifadeler birkaç kez okunmuştur; “Cinsiyet ayrımcılığı negatif veya pozitif olabilir son dönemlerde kızların eğitim haklarından yararlanması pozitif ayrımcılıktır. Bu ayrımcılık olumlu sonuçlar doğurmuştur bunu da eğitim alan kızların sayısının artmasından anlıyoruz.” Bunun ardından Yiğit öğretmen pozitif ayrımcılık konusunu sınıf içerisinde şu şekilde tartışmaya başlamıştır:

Yiğit Öğretmen: Anayasaya göre herkes eşittir, kadın erkek eşittir, dil, din, ırk ayrımı yapılamaz, ayrımcılık yapmak suçtur. Ayrımcılık yapmak suçsa ne demek pozitif ayrımcılık e ayrımcılık yapmak suç peki pozitifini nasıl oluyor ayrımcılığın? Yani, olumlu ayrımcılık demek. Şimdi TEOG vardı geçen TEOG'da engelli öğrencilere haklı olarak artı 15 dakika süre verildi fazladan mesela diyelim ki Ali, normal bir öğrenci, ben de engelli bir öğrenciyim Ali 40 dakika da yaptı benim 55 dakikam var 15 dakika daha süre verildi. İşte bu ne oluyor pozitif ayrımcılık olumlu ayrımcılık olması gereken ayrımcılık. Kadınlarla ilgili ne olabilir mesela? Sen bana öyle bir şey söyle ki kimse itiraz etmesin mesela.

Erdoğan: Hocam mesela otobüste hamile bayanlara yer verilmesi

Yiğit Öğretmen: Hah mesela otobüste hamile bayanlara ne deniyor en ön sıra hamile bayanlara verilmesi lazım diyor bu bir zorunluluk. Ayrımcılık ama pozitif ayrımcılık hamile bayan ayakta mı gitsin yani. Normalde kadın ve erkek eşit ya ama bazı durumlarda kadınlara olumlu ayrımcılık yapılıyor normal bir şekilde. Sınavda ben Burcu'ya sırf kız diye 5 puan versem bu ayrımcılık olur. Ama bazı durumlarda olması gerekiyor ayrımcılığın mesela Mehmet çok güzel bir örnek verdi hamile bayanlara otobüste yer verilmesi gerekiyor bu bir ayrımcılık ama olumlu bir ayrımcılık bunda kötü niyet yok verilmesi gerekiyor.

Erdoğan: Hamile öğretmenlere mesela

Yiğit Öğretmen: İlla hamile olmasına gerek yok sonuçta bir bayan öne geçsin yani. Kadınlara yapılan pozitif ayrımcılık kadın erkek eşitliğine aykırı değildir. Çünkü devlet kadın haklarını korumak için bunu yapmaktadır. Örnek: kadınlara hamilelik ve süt izni verilmesi, kadına karşı şiddete ağır cezalar verilmesi, kız öğrencilere daha fazla burs ve yurt imkânı verilmesi.

Çocuk hakları

Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından ders içerisinde insan hakları boyutuyla ilgili olarak değinilen bir diğer konu çocuk haklarıdır. Emine, Gülcan, Melek ve Mustafa öğretmen çocuk haklarından bahsettiklerini ve bu doğrultuda öğrencilerin sahip oldukları hak ve özgürlükler konusunda bilgilendirmelerini sağladıklarını dile getirmektedirler. Örneğin,

Emine öğretmen; “Çocuk hakları konularımız var mesela bugün de çocuk hakları günü mesela” derken Melek öğretmen ise şu ifadeleri kullanmaktadır; “Sosyal bilgilerde sosyal adaleti anlatmak için konularımız var mesela çocuk haklarından, rollerinden, sorumluluklarından bahsediyoruz.”

Mustafa öğretmen ise sosyal adalet ve çocuk hakları konusunda okulda yapılan bir etkinlikten bahsederek şu ifadeleri kullanmaktadır; “İşte en basiti mesela çocukları görevlendiriyoruz bu eğitsel kollar pano çalışmaları yapıyorlar. Çocuk hakları var mesela işte çocuk hakları ile ilgili pano çalışması yaptık çocuklar buldular getirdiler kendileri astılar falan biz sadece yönlendirdik.” Gülcan öğretmenin ise öğrencilerinden birinin yaptıkları bir ödevi paylaşırken dile getirdikleri üzerinden çocuk işçiliğine karşı duran bir cevap verdiği görülmektedir. Bu konuda Gülcan öğretmen ve öğrencisi arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Cenk: Eğer çok parası olan bir yatırımcı olsaydım öğretmenim ben bir oyuncak fabrikası kurardım ve işime birkaç çocuk alır çalıştırırdım. Böylelikle o çocukların hayal gücünü kullanarak yeni oyuncaklar üretir ile daha çok para kazanırdım.

Gülcan Öğretmen: Hayır ama olmaz. Çocukları sadece fikir almak için kullanırsın onları çalıştıramazsın tamam mı?

Temel insan hak ve özgürlükleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazıları, ders içerisinde insan hakları konusunda öğrencilerini bilgilendirirken temel insan hak ve özgürlüklerinden bahsetmişler ve bu bağlamda kişi dokunulmazlığı, fikir hırsızlığı, din ve vicdan hürriyeti gibi birçok hak ve özgürlüğe değinmişlerdir. Sosyal adalet eğitiminde öğrencilerin bireysel hak ve özgürlükleri konularında bilinçlendirilmeleri önemli görülmektedir. Bu sayede ilerleyen yıllarda hak ve özgürlüklerinin farkında olan bireylerin yetişmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Yiğit öğretmen bireysel hak ve özgürlükler konusunda öğrencilerine ayrıntılı olarak bilgi sunan öğretmenlerden biridir. Yiğit öğretmen bireylerin sahip olduğu temel haklar konusunda öğrencilerini bilgilendirme ve örnek durumlar üzerinden onların farkındalıklarını artırmaya çalışmaktadır. Yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı ve din ve vicdan hürriyeti gibi hakları konusunda ders kitabından da yararlanarak öğrencilerini

bilgilendirme yoluna giden Yiğit öğretmen yaşama hakkı ve kişi dokunulmazlığı için şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yaşama hakkını ortadan kaldırırsak geriye hiçbir şey kalmaz. En önemli hakkımız. Sen mezara girdiğin an senin iletişim hakkın, sağlık hakkın, seyahat hakkın, eğitim hakkın hiçbir önemi kalmaz. Kişi dokunulmazlığı ve yaşama hakkı birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Yaşama hakkı birinci önceliğimiz ikisi birbirinden ayrılamaz. Mesela bir ülkede yaşama hakkı var anayasaya baktık yaşama hakkı engellenemez diyor kişi dokunulmazlığını aradık ama yok iyi o zaman ben bunu dövebilirim. Döversem işkence edersem zaten ne olur otomatik olarak veya ben izinsiz ameliyat ederim böbreğini alırım, kanını alırım arkadaşlar ikisi birlikte olacak. Savaşlarda bile teslim olan veya silahsız insanları öldürmek, işkence yapmak suçtur. Savaş dahi çıksa düşman askerine bile kesinlikle böyle bir şey yapılmıyor. Normalde zaten suç da hani savaşta bile suç yani. Diyelim ki Hakan ben seni kaçırdım ama sana çok iyi davrandım çok iyi ve seni sadece yarım saat kaçırdım. Çok iyi davrandım sana, güler yüzlü davrandım böyle yemek ısmarladım sen hiç şikâyetçi değilsin bundan. Ama ben seni yarım saat boyunca zorla arabayla götürüp bir yerde alıkoydum ben yine suç işlemiş olurum. Sana iyi davranmam benim suç işlemediğim anlamına gelmiyor mesela seni sınıfa kitlersem ben bu da senin özgürlüğünü yoksun bırakmadır. Bizi sadece tek bir kurum özgürlüğümüzden yoksun bırakabilir. Kim bizi cezaevine koyabilir.

Suna: Mahkemeler

Yiğit Öğretmen: Evet, mahkeme

Yiğit öğretmen ders kitabında yer alan bir etkinlik üzerinden öğrencileriyle beraber bireylerin temel haklarını bulma konusu üzerinde çalışmakta ve ardından bu temel haklarla ilgili olarak öğrencilerini bilgilendirmeye gitmektedir. Bu haklardan birisi de din ve vicdan özgürlüğüdür. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Feride: Hocam ben din ve vicdan hürriyetini buldum. Türkiye’de serbest hocam ama İran’da öyle değil.

Yiğit Öğretmen: Biz Türkiye’den bahsedelim.

Feride: Hocam mesela herkes istediği dine geçebilir hocam kimse karışamaz.

Yiğit Öğretmen: Evet, kimse kimseye karışamaz. Zorlayamaz mesela diyelim ki Ali ineğe tapıyor. Kendisi bir Budist. (Sınıfta gülüşmeler oldu bu sırada). Mesela Feride buna güldü, Feride güldüğü için suçlu niye çünkü anayasamıza göre insanların inancı ile dalga geçtiğimiz zaman bizim anayasamıza göre suç. Bakın arkadaşlar özellikle internette çok oluyor buna dikkat edelim anayasaya göre bu bir suçtur. İnsanlar birbirlerinin inancıyla birbirlerinin görüşleri ile dalga geçiyor buna dikkat edelim çünkü anayasaya göre bu bir suçtur. İsteyen istediği dine inanabilir veya tam tersi hiçbir dine de Allah’a da inanmayabilir. Bizim yasalarımız ve kanunlarımıza göre kesinlikle bu inançlarla dalga geçmek büyük suçtur bunları bilelim. Anayasaya da aykırıdır. İsteyen istediği dine inanmakta serbesttir. Veya hiçbir dine inanmayabilir bundan dolayı kimseyle dalga geçilemez, suçlanamaz. Arkadaşlar bu tarz konulara dikkat edelim hassas olalım herkesin dini kendine.

Bir diğer etkinlik başlığı altında da öğrenciler barış içinde eylem hakkı bulduklarını ifade etmektedirler. Yiğit öğretmen de barış içinde eylem hakkıyla ilgili olarak şunları kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Biz mesela şimdi çıksak sokağa hayvan hakları için elimizde pankartlarla yürüyüş yapsak çevreye zarar vermesek, taş atmasak, kimseye küfür etmesek polis bize hiçbir şey yapmaz. Bizim bu anayasal hakkımız. Ne zaman bize polis müdahale eder, taş, sopa, bomba attığımız zaman bize polis müdahale eder.

İrfan: Hocam bir de izinsiz eylem yapıyorlar

Yiğit Öğretmen: Bak izinsiz eylem yapabilirsin bak anayasaya göre izin almak zorunda değilsin ne zaman sana polis müdahale ediyor çevreye, binalara, hayvanlara zarar verdiği zaman müdahale ediyor.

İrfan: Diyelim hocam onlar eylem yapıyor ben evde yatıyorum şikâyetçi olursam ne olur hocam?

Yiğit Öğretmen: Neden şikâyetçi olacaksın?

İrfan: Hocam sestem beni rahatsız ediyorlar ben uyuyorum hocam.

Yiğit Öğretmen: Eylem yapma hakları var. Ama senin camını kırarlarsa o zaman başka. Veya sana camdan küfür ederler olur.

Yiğit öğretmen etkinlik sırasında ayrıca özel hayatın gizliliği ve zorla çalıştırılmama gibi temel haklardan bahsetmektedir. Böylelikle öğrenciler sosyal adalet eğitimine uygun olarak sahip oldukları temel hak ve özgürlükler hakkında bilgi sahibi olmuş olmaktadır. Yiğit öğretmen, özel hayatın gizliliği ve zorla çalıştırılmama konularında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Herkesin özel hayatı ve konutu dokunulmazdır. Kimse insanların evini, özel eşyalarını, çantasını, bilgisayar ve cep telefonu gibi kişisel eşyalarını karıştıramaz. Bunları karıştırmak ve bunları yayınlamak suçtur. Örnek evlenip boşandığı karısının Facebook hesabını çalan biri mahkeme tarafından cezalandırılmıştır...

... Zorla çalıştırmanın bir adı var buna da biz angarya diyoruz. Angarya suçtur, kimse kimseyi istemediği bir işte zorla çalıştıramaz.

Ersin ve Gülcan öğretmen ise farklı olarak intihal, fikir hırsızlığı konularıyla ilgili olarak fikri mülkiyet hakkından bahsederek öğrencilerini bu konuda bilinçlendirmek ve intihalden uzak durmaları adına bilgilendirme yapmaktadırlar. Ersin öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; “Bir araştırma yapıldıktan sonra bilimsel hırsızlık olmasın diye araştırmacıların araştırma sonunda belirtmesi gereken kaynakça bölümüdür aynen bu şekilde hepsinde belirtilmesi gerekir.” Gülcan öğretmen ise kaynakçanın nasıl yazılacağı konusunda öğrencileriyle bir etkinlik yapmadan önce şu ifadeleri kullanmaktadır:

Şimdi kaynakça nasıl yazılır bunu öğreneceğiz bu ders. Herkes tahtaya baksın çocuklar araştırmalarımızda kaynakça yazmak zorundayız çünkü bilgi hırsızlığı olur yapmazsak emeğe saygı çok önemli. Çocuklar düşünün bu araştırma ödevleri şu size gösterdiğim kitap gibi üzerinde yıllarca çalışılmış araştırmalar yapılmış kaynaklara ulaşılmış dergilere ulaşılmış ve biz bunlardan aldığımız bir yazıyı kendi kaynağımızda eğer yazdığımız ödevimizde, projemizde kullanmazsak bu yazarın bunca emeğine haksızlık, saygısızlık yapmış oluyoruz. Resmen bilgi hırsızlığı, resmen çalmış oluyoruz yani o yüzden kaynakça yazmak zorundayız.

Yiğit öğretmen temel hak ve özgürlükler konusunda öğrencileriyle ilgili yapılan etkinlik ve bilgilendirmelerin ardından, günlük yaşam içerisinde haklarını arama konusunda öğrencileri teşvik edici nitelikte konuşmalar yapmaktadır. Böylelikle öğrencilerinin “Hak

ve özgürlüklerinin farkında olan bireyler olmalarını istediğini” dile getiren Yiğit öğretmen, öğrencilerini haklarını aramaları konusunda teşvik etmek için şu ifadeleri kullanmaktadır:

Arkadaşlar, bakın bunlar sizin haklarınız bunları en iyi şekilde bilmek zorundasınız mesela bir suç işlediniz hâkimin karşısına çıktınız hâkime şunu diyemezsiniz hâkim bey ben bunu bilmiyordum ben bunun suç olduğunu bilmiyordum diyemezsiniz. Böyle bir şey diyemezsiniz bunu bilmek bütün vatandaşların görevidir. Bir de sizin haklarınız kutsal anayasa tarafından güvence altına alınmış kimse sizin hakkınızı çiğneyemez, hakkınızı çiğnetmemek zorundasınız. Bunları ders olarak görmeyin bunlar sizin ölene kadar hakkınız bunları kullanın bu haklarınızı. O yüzden bunları çok iyi öğrenin, kimseye hakkınızı çiğnetmeyin, kimseye boyun eğmeyin hakkınız sizin anayasa ve yasalarda var kimse sizin bu hakkınızı çiğneyemez...

Yiğit öğretmen öğrencilere haklarının farkında olmaları gerektiği mesajının yanı sıra vergi konusuna değinerek her öğrenciden alışverişlerinde fişlerini almaları gerektiğini ve böylece vergi kaçırmaların önüne geçilmesinin sağlanacağını vurgulamaktadır. Fiş alınması gerekliliği konusunda İranlı kız öğrenciyi de devreye sokarak Türkçe sloganın yanı sıra Farsça sloganın da sınıf içerisinde söylenmesini sağlamıştır. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Fiş almazsanız 50 kuruş vergi boşu boşuna gitmiş olacak.

Suna: Hocam bizim kasiyerlerin bazıları fiş vermiyor ben de fiş istiyorum

Yiğit Öğretmen: Evet, fiş isteyin. Bir sloganımız var “Her alışveriş bir fiş” Feride söyle bakalım kalk ayağa

Feride: Her alışveriş bir fiş

Yiğit Öğretmen: Farsçasını söyle

Feride: Her herit yek fiş

Cengiz: Hocam bizim bakkal hiç fiş vermiyor. Bakkallar niye fiş vermiyor hocam?

Yiğit Öğretmen: Canım benim sen istemezsen adam sana verir mi ya sen isteyeceksin talep edeceksin hakkın o senin sen hakkını istemiyorsun Allah Allah.

3. 4. 4. 1. 2. Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değnilmesi

Sosyal adalet anlayışında, ders içerisinde yerel ve küresel düzeyde insan haklarıyla ilgili konulara değnilmesi ve bu konular hakkında öğrencilere farkındalık kazandırılması önemli görülmektedir. Öğretmenlerin bazıları sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında yer alan temel hak ve özgürlükler konusunda öğrencilerini bilgilendirirlerken, bazı öğretmenler ise sosyal bilgiler ders kitabı ve programlarında yer almayan konular hakkında öğrencilerini bilgilendirme yoluna gitmişlerdir. Öğretmenlerden bazılarının derslerinde değindiği program dışından insan hakları konuları arasında; kölelik, derebeylik, ABD bağımsızlığı, mezhepler ve idam cezası yer almaktadır.

Gülcan öğretmen program dışı konulara yurt içinden örnek vererek 5.sınıf dersi içerisinde idam konusuna değinmekte ve idamın kaldırılışını öğrencilerine iletmektedir. Konuyla ilgili olarak Gülcan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Çocuklar eskiden Türkiye’de maalesef ölüm cezası vardı ama şöyleydi idam ediliyordu bir insan. Ama bir insanın hayatına son verilmesi insan haklarına tamamen aykırı bir durum. Türkiye’de bu kalktı ve bunun kaldırılmasında en önemli katkılardan biri de insan hakları derneği var artık şu işkence gibi şeyleri de yok etmeye çalışıyorlar. Artık Türkiye’de insan haklarının daha çok yaygınlaşması için çalışan bir dernek.

Mustafa öğretmen ise öğrencilerinin mezhepler konusundaki yanlış bilgilerini düzeltmeye çalışmakta ve insanlar arasındaki inanç farklılıklarıyla ilgili bilgiler vermektedir. Sosyal adalet anlayışına göre bireylerin, toplumdaki inanç farklılıklarına karşı duyarlı olmaları ve saygı göstermeleri gerekmektedir. Mustafa öğretmen de bu durumu vurgulayarak konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Turgay: Hocam başka dinden yaşayanlar var mı?

Mustafa Öğretmen: Başka dinden yaşayanlar mı var Hristiyan diyoruz. Müslümanlığın karşısında İslamiyet’in karşısında Hristiyanlık büyük din olarak o var demi. Farklı dinler de var mutlaka. Bizim bahsettiğimiz onlar mezhep oluyor mesela Hristiyanlık bir din Hristiyanlığın içerisinde Ermeniler, Rumlar Ortodoks mesela mezhep onlar oldu mu ama genel anlamda hepsine Hristiyan diyoruz. Tabi kendi içerisindeki anlayışları farklı mesela Ortodokslar var, Katolikler var, Protestanlar var farklı farklı mezhepler var. Mezhep, toplama nedir o hepsi nedir Hristiyan. Hani bizde de mezhep var ya demi Şafilik

Turgay: Alevilik

Mustafa Öğretmen: O başka o mezhep değil mezhepler 4 tane ana mezhep var bizim dinimizde. Din kültürü öğretmenimize niye sormuyorsunuz bunu? Mezhepte ortak olan Allah’a varmak demi görevini yapmaktır ama yöntemler farklı yani bildiğim kadarıyla.

Turgay: Hocam hani burada hem cami hem kilise var hocam buradan hem farklı farklı milletlerin Anadolu’da yaşadığını görebiliriz hem de farklı kültürlerin bir arada uyduğunu da anlamış oluruz. Ortodokslar, Katolikler filan hep mesela insanlar hep Aleviler filan onlar gibi bir ayırım insanlar onlara nasıl dokunmuyorsa, onlara da saygı duyuyorlarmış hocam.

Mustafa Öğretmen: Arkadaşlar bakın bu mezhep konusunu Din kültürü öğretmenimize bence danışın. Bizim dinimizde 4 tane ana mezhep var Hanefilik var, Şafilik var, Maliki var, Hanbeli var 4 tane ana mezhep var. Alevilik bir mezhep değil tamam mı bir mezhep olarak değil bu bir düşünce, bu bir hayat tarzı, bir yaşam gibi görebilirsiniz yani İslamiyet’ten farklı bir şey değil yani anlatabildim mi. Mezhep olarak baktığınızda görmüyorsunuz bunu Din kültürü öğretmenimize sorun ki kavram kargaşası yaşamayın anlaştık.

Mustafa öğretmen mezhep ve inanç farklılıkları konusunun yanı sıra insan haklarıyla ilgili program dışı konular olarak derebeylik ve kölelik hakkında da 7.sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrencileriyle bilgi alışverişinde bulunmuş ve konuyla ilgili olarak şu ifadeleri dile getirmiştir:

Surların yıkılması lazım onu da barut ileride yapacak. Bu sefer derebeyleri ortadan kalkacak krallar güçlenecek. O süreye kadar halkı bunlar sömürmüş, toprağı bunlar yönetmiş. Aynı şekilde bu Şener Şen filmlerinde hep anlatırım ya size feodal sistem deniliyor. Yöneticinin adı derebeyi beni anlıyor musunuz? Türk filmlerinde Şener Şen’in filmlerinde, bu köy

filmlerinde köyün sahibi ağaydı, her şeyin sahibi köylülerle birlikte toprağın sahibi ağa. Bu sistemin adı feodalite, yöneticinin adı ise derebeyi. Ortaçağ'da işte kralların zayıfladığı dönemde toprağa bunlar hâkim olmuş, ne önemliymiş toprak değil mi?...

... **Mustafa Öğretmen:** Bir de şey diyor orada kölecilik başladı diyor o nasıl olmuştur en iğrenç taraflarından birisi de o, nasıl başlamıştır acaba kölecilik nasıl olmuştur? Kölecilik başladı diyor ne kadar korkunç siyah nüfusun yıllarca acı çektiği bir dönem burada başlamış işte acayip acı çekmişler. Ben de geçenlerde bir film izledim Oscar almış adını unuttum ya Yüzyıllık Esaret miydi öyle bir şey neyse orada siyah nüfusun çektiği acılar da vardı uzun bir süre gidiyor. Nasıl olmuş olabilir?

Tayfun: Öğretmenim keşfedilen yerlerde zaten insanlar yaşıyordu keşfedildikten sonra da işte keşfeden insanlar o milletleri yani orada yaşayan insanları sömürgeci altına almış olabilir.

Mustafa Öğretmen: Aferin ne güzel anlattın ya keşfettikleri yerlerde mesela Afrika'da, mesela Güney Amerika'da yerli ırkı gemilere istiflediler ve şu an bile araştırmalar yapılıyor. Mesela okyanusun altında geçen National Geographic dergisine bakmıştım işte okyanus altı araştırmalarda keşifler sırasındaki gemiler içerisindeki kölelere ait kelepçeler baskı ile şiddetle götürülürken çoğu da ölmüş zaten. Beyaz nüfus yeni keşfedilen kıtalara göç ettiriliyor. Amerika keşfedildi Avrupa'dan İngiltere'den oradan buradan beyaz ırk Amerika'ya göç ettiriliyor, İspanya ve Portekiz'den Güney Amerika'ya göç ediliyor keşfedilen kıtalara beyaz nüfusun orada olması ya da siyah nüfusun burada olması böyle geliyor.

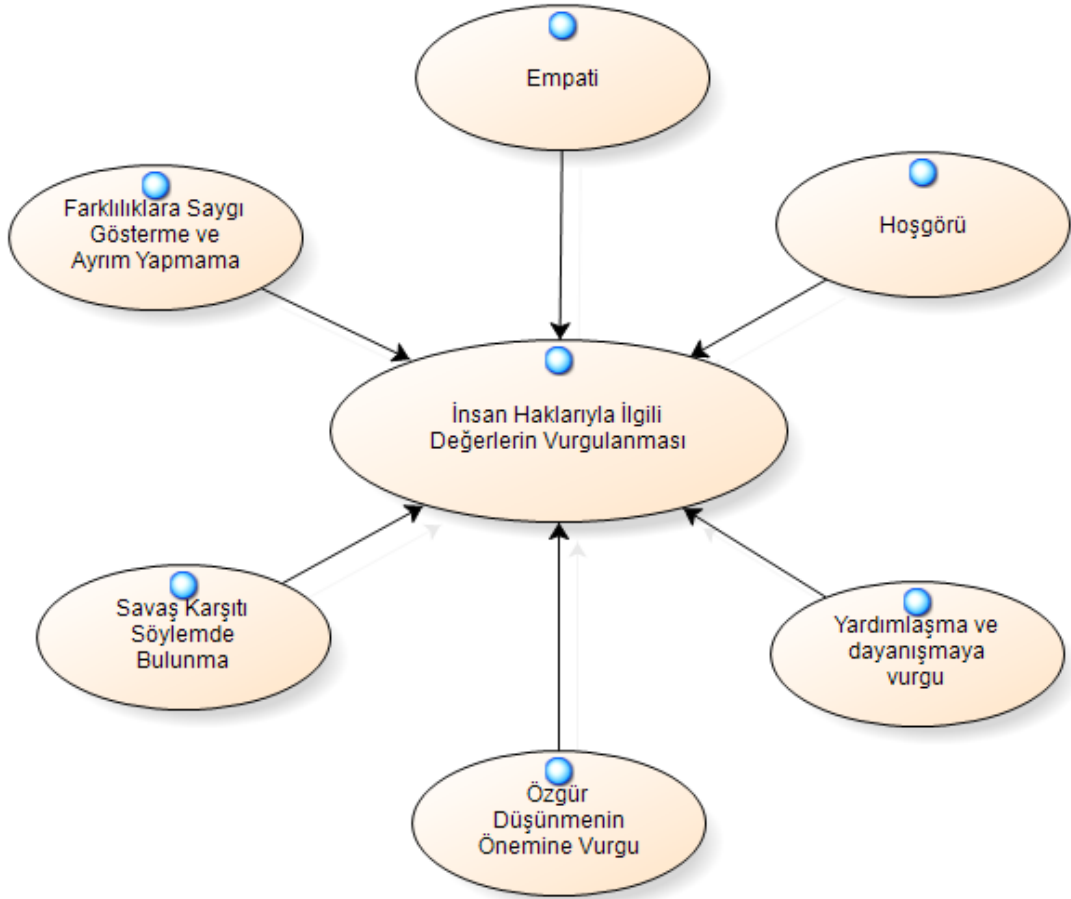
Yiğit öğretmen ise ABD'nin bağımsız olması ve “Çay Partisi İsyanı” olaylarından bahsederek konuyla ilgili olarak öğrencilerine video gösterimi yapıyor. Videoda, Büyük Britanya ve ABD'nin bağımsızlık mücadelesinin yanı sıra o dönemdeki kadın haklarının gelişimi ve ırkçılıkla ilgili bilgiler gösteriliyor. Böylelikle öğrenciler günümüzde var olan bazı insan haklarının ve ırkçılık gibi insan haklarına aykırı durumların tarihi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olma fırsatı yakalamışlardır. Konuyla ilgili olarak Yiğit öğretmen, 6.sınıf dersi içerisinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

1776 yılında Amerikalılar isyan ederek hak ve özgürlüklerini sağlamak için başarıya ulaştılar ve Amerikan bağımsızlık bildirgesi yayımlandı. İsyana neden çıkıyor biliyor musunuz arkadaşlar? Çaydan dolayı çıkıyor çay vergisi koyuyor İngilizler halk da bunu istemiyor ondan dolayı isyan çıkıyor yarın izleyeceğiz bunun videosunu. Arkadaşlar onlar Amerika'da yaşayan oranın insanı sırf siyahi oldukları için ayrımcılık görüyorlar ama sonra bu ortadan kalkıyor. Türkiye'deki Suriyeliler gibi değil Suriyeliler buranın vatandaşı değil. Suriye'nin vatandaşı ama az önce orada gördüğünüz insanlar Amerika'da doğup büyüyen insanlar ama sırf ten renginden dolayı ayrımcılığa uğramışlar.

3. 4. 4. 1. 3. İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması

Sosyal adalet eğitiminde öğrencilere insan haklarıyla ilgili olan empati, hoşgörü, farklılıklara saygı gösterme, ayırım yapmama ve dayanışma içerisinde olma gibi değerlerin kazandırılmaya çalışılması ve bu değerlere uygun ifadelerde bulunulması önemli görülmektedir. Böylelikle öğrencilerin sosyal adalet anlayışına uyan birtakım değerleri kazanmalarının yanı sıra farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi adına adım atılmış olmaktadır. Öğretmenlerin, insan haklarıyla ilgili vurguladıkları değerlere

bakıldığında empati, özgür düşünme, hoşgörü, farklılıklara saygı ve barış gibi değerlerin olduğu görülmektedir. Ancak bu değerlerin yanı sıra öğretmenlerin nadiren de olsa olumsuz olarak nitelendirilebilecek şekilde genelleme ve önyargı içeren ifadelerde buldukları görülmektedir. Öğretmenlerin insan haklarıyla ilgili olarak vurguladıkları değerler Şekil 28’de görülmektedir.

Şekil 28. İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması

Empati

Sosyal adalet anlayışında ve sosyal adalet eğitiminde bireylerin empati duygularının gelişmiş olması önemli görülmektedir. Böylelikle bireylerin, diğer insanlara karşı daha insancıl davranacakları ve sosyal adalet anlayışına uymayan davranışlarda bulunmalarının azalacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Ersin, Emine, Melek, Mustafa ve Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet anlayışı doğrultusunda

empatik davranışları geliştirmeye çalıştıklarını ve sıklıkla bu değere vurgu yaptıklarını ifade etmektedirler.

Ersin öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerini geliştirmek için empatik davranışları geliştirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Genellikle sınıf içerisinde karşılaştığı olaylar üzerinden öğrencilerin empati kurmalarını sağlamaya çalıştığını dile getiren Ersin öğretmen böylelikle sosyal adaletle ilgili olduğunu düşündüğü empati değerini öğrencilere kazandırmaya çalıştığını şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Çocuklarda daha çok bu sosyal adaleti geliştirmek için empati yani kendisini karşısındakinin yerine koyma düşüncesini geliştirmeye çalışıyoruz yani. İşte bir örnekle veya o iki kişiyle konuşarak böyle olsa bak sen ne hissederdin o işte sana böyle yapmış olsaydı sen ne hissederdin falan diye bu şekilde çocuklarda doğru davranışı geliştirmeye çalışıyoruz. Yani empati duygusu karşısındakinin yerine kendisini koyma bunu daha çok karşılaştığımız problemlerde, kendi sınıfımda ya da başka sınıflara girdiğimizde böyle durumlar olduğu zaman hasbelkader onu da kendisinin yerine koymasını sağlamaya çalışıyoruz, onun gibi düşünmesini sağlamaya çalışıyoruz.

Melek öğretmen ve Emine öğretmen de benzer şekilde sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet anlayışını güçlendirmek için empatiye yer verdiklerini belirterek konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadırlar; “Empati kurmalarını istiyorum siz olsaydınız bu sizin başınıza gelseydi siz nasıl tepki verirdiniz şeklinde” ve “Birbirleri ile empati kurmalarını istiyoruz.”

Gülcan ve Mustafa öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet bilincini güçlendirmek adına zaman zaman empatik davranışları geliştirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, Gülcan öğretmen çocuk haklarıyla ilgili bir konunun işlendiği ders sırasında bir öğrencinin kullandığı ifadelerden yola çıkarak öğrencisinin empatik davranışta bulunmasını şu şekilde sağlamıştır:

Furkan: Hocam arabanın camına silmeye çalışan çocuklar var ya hani işte onların gitmesiyle ilgili yöntem buldum. Böyle çok kornaya basarsın kulakları sağır olur sonra giderler.

Gülcan Öğretmen: Hayır hayır yani empati kurmuyorsunuz kendinizi o çocukların yerine koymuyorsunuz. Aynen o şekilde sen de sokakta olabilirdin yani.

Mustafa öğretmen ise 7.sınıf dersinde üretim ve tüketimle ilgili konuları ele alırken israf konusu üzerinden öğrencilerinin diğer bireyler ile empati kurmalarını istemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

O zaman gördüğünüz gibi topraktan elde edilen ürünler bize gelinceye kadar çok insan emek gösteriyor. O zaman bizim de ne yapmamız gerekiyor emeğe saygı göstermemiz gerekiyor değil mi. Özellikle de evlerde annelerimizin babalarımızın tabi ekmekten yola çıkarak işte toprağa dayalı şeyler soframıza geldiği zaman o yine mi ıspanak, o yine mi pırasa burun kıvırmamak gerekiyor. Ya da ekmek israf etmemek gerekiyor kesinlikle çünkü gördük topraktan evimize gelinceye kadar dünyanın insanı bu konuda emek gösteriyor ona saygı duymak gerekiyor ve onu bulamayanları düşünmek gerekiyor Afrika'daki aç insanları düşünmek gerekiyor. Ekmeği bırak kırıntılara muhtaç olan insanları düşünmek gerekiyor.

Farklılıklara saygı gösterme

Sosyal adalet eğitiminde en önemli konulardan biri farklılıklara saygı gösterilmesiyle ilgili konulardır. Bir bireyin sosyal adaletli biri olarak kabul edilebilmesi için çevresinde ve dünyada var olan farklılıklara karşı saygı gösterebilmesi beklenmektedir. Bu nedenle dersler içerisinde, öğretmenlerin bu değere sık sık vurgu yapmaları ve öğrencilerini bu değeri kazanmış bireyler olarak yetiştirmeye çalışmaları gerekmektedir. Farklılıklara saygı gösterme, öğretmenlerin bazıları tarafından sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletle ilgili olarak sıklıkla dile getirilen değerler arasındadır.

Gülcan öğretmen toplumda birçok farklılığın var olduğunu ve bu farklılıklarla birlikte yaşama konusunda istekli olmamız gerektiğini dile getirmektedir. Bunun yanı sıra demokrasinin de bir gereği olarak sevmediğimiz insanlara dahi saygı duymamız gerektiğini söyleyen Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak yapılan görüşmelerde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ben onlara şunu söylüyorum arkadaşlar karşınızdaki insan sadece insan olduğu için değerli. Yani BM insan hakları bildirgesinde de böyle onun için tabi ki yaş konusu Türkiye'de önemlidir büyüklere saygı gösterilmesi gerek ama yani sizin arkadaşınız başka bir dinden de olsa başka bir takımdan da olsa bunlara çok dikkat edelim diyorum yani insan olduğu için değer verelim. Bu senin arkadaşın olmayabilir, sevmeyebilirsin ama saygı göstermek zorundasın. Demokrasi bunu gerektiriyor bu çoğulculuk diyorum yani bütün A'dan Z'ye bir sürü farklı insan tipi var Türkiye'de ama hepsine insan olduğu için değer gösterebiliriz. Ya tabi Türkiye'de karşılıklı böyle şeyler karşınızdaki size saygı göstermezse kolay kolay saygı göstermiyorsunuz. Hani düşmanını sevmek çok da kolay değil ama en azından biz sakın durursak hani gerçekten doğru olanı yaparsak karşınızdaki de bir nebze geri adım atar diye düşünüyorum yani içinde bu kadar şiddet duyguları olmayan insanlar için konuşuyorum ki onları bile kazanmalıyız.

Mustafa öğretmen ise farklılıklara saygı duyulması konusunun kendi yaşantısı içerisinde çok önemli bir yerde olduğunu ve sosyal adalet anlayışının en temel göstergelerinden biri olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle kendisinin okulda bu davranışını öğrencilere kazandırmak için çok uğraş verdiğini dile getiren Mustafa öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini yapılan görüşmelerde şu şekilde açıklamaktadır:

Farklılıklara saygı duyulmasını her zaman savunurum. Ben söylüyorum tabi böyle pratik anlamda bir yerlere götürme gibi değil ama sürekli tartışma konusu yaratıyorum. Hani Türkiye’de mesela belirli yerleri örnek gösteriyoruz mesela öyle başlıyor 7.sınıflarda mesela Hatay’ı örnek gösteriyoruz, ondan sonra mesela Eskişehir’e işte Türkiye’nin dört bir tarafından insanlar geliyor yine eğitim amaçlı Avrupa’nın dört bir tarafından insanlar geliyor. Farklı farklı renkte, farklı farklı dilden insanlar geliyor yani ne yapmak lazım bunlara alışmak lazım. Yani sosyal adaleti sağlamanın yollarından birisi farklılıkları kabul etmektir. Çocuklara diyorum inanmayabilirsin onun kültürünü sevmiyor olabilirsin ama onun yaşantısını kabul etmek gerekir sosyal adaletin boyutlarından birisi de buradan geçiyor hence farklılıkları kabul etmek gerek. Ne kadar başarılı olurum bilemiyorum yani ha biz buradan çıktuktan sonra pratik anlamda sosyal adaletten işte farklılıklara özen gösterin çocuklar, saygılı olun çocuklar, düşüncelerinizi tartışın çocuklar, birbirinizi dinleyin çocuklar derken işte dışarı çıktığımızda bunları unutuyorsak olmaz yani.

Mustafa öğretmen, farklılıklara saygı duyma ve farklılıkların bir arada yaşayabilmesi değeriyle ilgili olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerde ifade ettiği konulara ders içerisinde de yer vermiştir. Mustafa öğretmen, Osmanlı Devleti’nde farklılıkların bir arada yaşamasına kanıtlar sunulmasıyla ilgili konu esnasında geçmişten ve günümüzden örnekler ile farklılıkların bir arada yaşadığını öğrencilerine göstermeye çalışmıştır. Bu konuya ders içerisinde şu şekilde yer vermiştir:

Ankara’da aynı mahallede Hacı Bayram Veli Cami ve Roma hamamı yer alıyor bu farklı kültürden insanların bir arada yaşayabilmesi anlamına gelir dimi bu. Birisi evden çıkıyor kilisesine gidiyor, birisi evden çıkıyor işte camisine gidiyor bu bir arada rahat bir şekilde huzurlu bir şekilde yaşandığının kanıtı dimi. Farklılıkların bir arada yaşamasına örnek. Ben gördüğüm yerden ilk önce bahsedeyim olur mu? Mesela benim eşim İskenderunlu bugün İskenderun’a gitsen İskenderun’un mesela Fener Caddesi var. Fener caddesinde mesela görürsün sağ tarafta Ortodoks kilisesini görürsün yani Hıristiyan kilisesini. Daha sonra belli bir süre yürürsün yine aynı mahallenin içerisinde belli bir süre 2-3 dakika daha yürürsün sol tarafında bir cami görürsün yani Hatay zaten İskenderun Hatay’ın ilçesi dinler arasında mozaik bir yer yani birçok dini bir arada yaşatabilen önemli bir yer bu bir kanıt. Şu anda da var mesela İstanbul’a gittiğin zaman İstanbul’da da yine Hıristiyanlara ait Rumlara ait Fener Rum patrikhanesi var kilise görebilirsin İzmir’e gittiğin zaman görebilirsin. Bugün Türk toprakları içerisinde kendi kültürünü yaşayan, kendi özel günlerini kutlayan, kendi yemeklerini yapan birçok Hıristiyan vatandaş var dimi arkadaşlar bu topraklarda yaşayan.

Yiğit öğretmen ise sosyal adalet anlayışı doğrultusunda farklılıklara saygı değerine ders içerisinde öğrencileri ile gerçekleşen konuşmalar üzerinden değinme yolunu seçmiştir. Osmanlı Devleti’nde devşirme sistemi konusu ele alınırken Yiğit öğretmen konuyla ilgili ders kitabında yer alan bilgileri öğrencilerine verdikten sonra öğrencilerden birinin sorduğu soru üzerine aralarında farklılıklara saygı konusuyla ilgili konuşmalar geçmiştir. Yiğit öğretmen ve öğrencisi arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Erdem: Hocam Mimar Sinan Hıristiyan mıymış?

Yiğit Öğretmen: Devşirilmiş işte. Önemli mi Hıristiyan olması Müslüman olması ne önemi var önemli olan yaptığı eserler yani. Adam dünyaya damgasını vurmuş sonuçta Mimar Sinan diyoruz yani şu an.

Başka bir derste Yiğit öğretmen, insan haklarıyla ilgili çeşitli değerleri öğrencilere buldurma amacı taşıyan ders kitabındaki alıştırma soruları yanıtlanırken farklılıklara saygı konusuna değinmiştir. Öncelikle hoşgörüyü açıklayan Yiğit öğretmen ardından farklılıklara karşı saygılı olunması gerektiğini ve bu doğrultuda ayrımcılık yapılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Yiğit öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini 6.sınıf dersi içerisinde şöyle vurgulamaktadır:

Yiğit Öğretmen: Mustafa 1.sini yap bakalım

Erkan: Bütün insanlar kardeşlik adına birbirini ve birbirini olduğu gibi kabul etmelidir. Hocam hoşgörü.

Yiğit Öğretmen Hoşgörü arkadaşlar hangi konularda hoşgörü yapılır hangi konularda hoşgörü yapılmaz? Hadi bakalım günlük hayattan herhangi bir konuda hangi konularda hoşgörülü davranmalıyız hangi konularda hoşgörülü davranılamaz. Sefaya soralım:

Ekrem: Hocam mesela biri bize küfür etse

Yiğit Öğretmen Evet, sen bana gelip küfür etsen ben sana hoşgörülü davranmam evet doğru çok güzel. Başka?

Ekrem: Başka ne olabilir hocam arkadaşımıza kötü davranmamalıyız

Yiğit Öğretmen Kötü muamele, hakaret, şiddet evet başka

Ekrem: Başka hocam başkalarına zarar vermemeliyiz

Yiğit Öğretmen Hırsızlık, gasp, yakma yıkma bunlarda hoşgörülü olunmaz. Peki, hangi konularda hoşgörülü olmamız gerekir? Evet, hangi konularda hoşgörülü davranmamız gerekiyor? Sen sarışın ben esmerim yani. Meryem sen söyle?

Alper: Hocam mesela ben başka rengim siz başka renksiniz onunla dalga geçmemeliyiz

Yiğit Öğretmen Evet, fiziki özellikler

Alper: Sonra hocam dualarla

Yiğit Öğretmen Ne oluyor bunlar? Hani Hıristiyanlar da böyle bir şey yapıyor.(bu sırada istavroz çıkarıyor hoca). Daha nasıl kopya vereyim ya Feride?

Muhsin: İbadetler. İbadet evet ondan sonra hocam ten rengi hocam din, dil, ırk.

Yiğit Öğretmen Bunlarda tabi ki hoşgörülü olunması gerekiyor. Ama hırsızlık, tembellik saldırganlık, küfür, hakaret, suçlar yasalara göre suç olan şeyler bunlarda hoşgörülü davranılmaz. Hoşgörülü davranılacak şeyler bellidir. Ten rengi yani zenci, esmer veya siyah, sarışın fiziki özelliklerimiz, dinimiz, inancımız Hıristiyanlık, Musevilik, işte Müslümanlık, Ateistlik, Budistlik neyse milletimiz soyumuz İngiliz, Çinli, Japon, çekik gözlü. Evet, söyle Umut?

Tolgay: Şey ayrımcılık da yapmamamız gerekiyor hocam

Yiğit Öğretmen: İşte bunları yaparsan ayrımcılık yapmış olursun zaten hoşgürsüz davranırsan Uğurcum bu konularda hoşgürsüz davranırsan eşittir ayrımcılık. İnsanların fiziksel özellikleri işte topal olmaları, sakat olmaları, engelli olmaları bu konularda hoşgörülü davranmazsan zaten ayrımcılık yapmış olursun. Evet

Muhsin: Hocam mesela İran'da bazıları ibadet ediyorlar bazıları ibadet etmiyorlar onlarla dalga geçiyorlar hocam

Yiğit Öğretmen: Evet, o zaman orada hoşgörü yok yani değil mi?

Muhsin: Evet.

Hoşgörü

Sosyal adaletle ilgili olan değerler arasında yer alan hoşgörü değeriyle ilgili olarak ağırlıklı olarak değinilen bir konu ise Osmanlı Devleti'nde hoşgürüdür. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin farklı dinden vatandaşlarına karşı ayrımcı uygulamalarda bulunmaması ve dini ve kültürel etkinliklerine yürütmelerine izin vermesi öğretmenlerin

bazıları ve sosyal bilgiler ders kitaplarında hoşgörü olarak ifade edilmektedir. Bununla ilgili olarak Mustafa öğretmen, ders içerisinde Osmanlı dönemindeki kervansaraylardan örnek vererek şu ifadeleri kullanmıştır:

Kervansaraylarda dini ve ırkı gördünüz mü? Ne olursa olsun mesela kervansaraya gelen bir adam senin ırkın, dinin farklı kabul edemeyiz demiyor. Diyor ki kervansaraya gelen kişilere yemek getirin diyor. Dini, ırkı, cinsiyeti ne olursa olsun yani şey yok ayırım da yok.

Yiğit öğretmen ise Osmanlı Devleti'ndeki hoşgörü anlayışının varlığını öğrencilerine göstermek için ders kitabından farklı olarak kendi getirdiği kaynaklardan biri olan Prof. Dr. Halil İNALCIK'ın kitabından bir bölüm okuyarak şu ifadeleri kullanmaktadır; "Osmanlı Devleti, Müslüman olma konusunda zorlama yapmamıştır. Osmanlı fethettiği yerlerdeki Hıristiyan ve Yahudilerin haklarını korumuştur din, dil, gelenek, görenek, kılık, kıyafet yönlerinden herhangi bir zorlama yapmamıştır bu sayede onların desteğini kazanmıştır."

Barış değerinin vurgulanması ve savaş karşıtı ifadeler

Sosyal adalet anlayışında önemli olan değerlerden biri de barış değeridir. Bu bağlamda öğretmenlerden, öğrencilerin barışçıl özelliklerini geliştirme ve öğrencilere savaş karşıtı düşünceler aktarma konusunda duyarlı olmaları beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerine en çok aktardıkları değerlerden birisi de barış değeridir. Bu konuyla ilgili olarak sıklıkla savaş karşıtı söylemlerde buldukları görülmektedir. Yiğit, Mustafa ve Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersinde sıklıkla savaş karşıtı ifadelerle yer vermişlerdir.

Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde mucitler ve icatları konusu işlenirken, Alfred Nobel ve barut örneklerini verirken, öğrencilerine de bir mucit olsalardı ne bulmak isterlerdi sorusunu yöneltmiştir. Gülcan öğretmen, öğrencilerden birinin bu soruya verdiği cevaptan yola çıkarak barış değerine vurgu yaparak şu ifadeleri kullanmıştır:

Anıl: Ben mucit olsam yürüten tüfek yapardım asker olarak kimse ölmezdi. Adamları kendi kendine öldürürdü.

Gülcan Öğretmen: Sen çok mu savaş oyunu oynuyorsun Ömer?

Anıl: Hayır, war craft oynuyorum sadece

Gülcan Öğretmen: İnsanlık için daha faydalı bir icat olsaydı iyi olurdu

Anıl: Hocam adam öldürmek işte

Gülcan Öğretmen: Ama insanı öldürmek kötü bir şeydir...

...**Gülcan Öğretmen:** Barut iyi bir icat değil ama maalesef icat olduğu için söyleyeceğiz neden çünkü eskiden savaşlarda sadece o kılıç kullanılırken barut icat edildikten sonra silah tüfek bomba yapılmaya başlandı maalesef bu daha çok insanın ölmesine neden olan kötü bir icat diyebiliriz yani...

...**Gülcan Öğretmen:** Şimdi arkadaşlar biliyorsunuz dinamit baruttan yapılan bir icattı ve dediğim gibi bomba yapımı icadı bu Alfred Nobel bunu icat etti. Ama dedi ki ben kötü bir icat yaptım dünyada insanlar birbirini öldürecek o yüzden dünyada böyle anılmak istemedi. Böyle anılmak istemediği için de kendine ait Nobel ödülleri çıkardı ve her sene Nobel ödülleri var mesela edebiyat alanında, bilim alanında.

Oğuzhan: Einstein da atomu parçalayınca böyle bir şey olacağını bilseydim parçalamazdım diyor.

Gülcan Öğretmen: Aynen öyle evet

Mustafa öğretmen ise Gülcan öğretmenle benzer olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde mucitler ve buluşları konusu işlenirken bilim insanlarının tarihsel süreç içerisinde yaptıkları bazı buluşların amacından saparak savaşa hizmet etmesinden yakılarak, barış değerinin önemini dile getirmektedir. Mustafa öğretmenin konuyla ilgili olarak 7.sınıf dersinde söyledikleri ise şunlardır:

Uçakların havada uçabileceğini, seston hızlı uçakların olabileceğini, savunma alanının bu kadar mesela bir yerden tabi bu kötü bir şey ama bir yerden füzenin fırlatılıp kilometrelerce ötedeki bir şeyi yok edebiliyor yani bunların olabileceğini düşünmüş müdür acaba?...

...**Tanju:** Hocam bir şehri yıkabileceklerini biliyorlarsa neden atom bombasını icat etmişler?

Mustafa Öğretmen: Değil mi yani? Ama bilim insanı yaptığı icadı bence insanlığın kötü emelleri için kötü kullansınlar diye yapmaz

Tanju: Kötü insanların eline geçerse atom bombası olur

Mustafa Öğretmen: Evet, amaç iyi niyetli olmak gerekir iyi niyetli olursa sorun olmaz ama kötü niyetli olursa kötü düşünürse kötü olur değil mi?

Yiğit öğretmen ise savaş karşıtı olan barışçıl düşüncelerini sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencileri ile konuşurken dile getirmiştir. Meslekler konusu işlenirken öğrencilerine ileride hangi meslekleri seçmek istediklerini soran Yiğit öğretmen asker olmak istediğini dile getiren bir öğrencinin ifadelerinden yola çıkarak askerlik ve Dünya Savaşları ile ilgili görüşlerini 6.sınıf dersi içerisinde şu şekilde vurgulamıştır:

Yiğit Öğretmen: Uğur, seni merak ediyorum Uğur ne olmak istiyorsun ileride?

Uğur: Şey hocam ben askerlik dedim hocam mesela askerler düşmanın gözünün yaşına bakmaz ya hocam

Yiğit Öğretmen: Yo nerden çıkardın onu. Yani şimdi sonuçta hepimiz insanız Uğurcum önemli olan bir insana değer vermek yani sen o gözle bakma yani olaya. Asker adam öncelikle vatanını savunacak saldırmayacak Umut. İlk önce önemli olan savunma sonra saldırı. Biri sana bir şey yaparsa saldırı yoksa öyle gereksiz yere sağa sola değil yani o zaman o askerlik olmuyor...

...**Yiğit Öğretmen:** Savaş çıksa eğitim hakkı elinden alınır, hastaneye gidemezsin, doğru düzgün doktor bulamazsın, seyahat edemezsin özgürce, telefonla konuşamazsın değil mi bütün hakların elinden alınmış olur. Hem 1. hem de 2. Dünya Savaşı'nda insan hakları çiğnendi ve demokrasi tekrar geri gitmeye başladı bu yüzden.

Özgür düşünmenin önemi

Sosyal adalet anlayışında önemli görülen değerlerden bir diğeri ise özgür düşünmedir. Bireylerin, baskı altında kalmadan kararlarını özgür bir şekilde alabilmeleri, herhangi bir sınırla karşılaşmaksızın yaratıcılıklarını ortaya koyabilmeleri sosyal adalet anlayışında önemli görülmektedir. Bu doğrultuda, sosyal bilgiler derslerinde öğrencilere özgür düşünmenin önemli olduğu bilincinin kazandırılması ve bu konuda örnekler verilmesi gerekmektedir. Mustafa ve Yiğit öğretmenin, özgür düşünmenin önemine vurgu yaptıkları ve bu konuyla ilgili olarak öğrencilerine çeşitli örnekler sundukları görülmektedir. Örneğin, Mustafa öğretmen, özgür düşünme ortamının olmadığı yerlerde beyin göçünün yaşandığını ve insanların özgür düşünebilecekleri yerlere göçtüğünü ifade etmek için sosyal bilgiler dersinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Mustafa Öğretmen: Bakın bu çok önemli buna dikkat en önemlisi belki de bence bugün için de geçerli bugün bilim insanların çalışmalarını ortaya koyabilmesi için özgür, hür düşünceye sahip olması lazım. Halk onu dinlemezse yok senin söylediklerin yanlış derse, devlet ona baskı yaparsa gelişmez. Bugün ne olur bilim insanları rahat edemedikleri zaman ne yapıyordu beyin göçü yapıyordu. Özellikle çalışmalarını yapamazlarsa beyin göçü yapar rahat çalışabileceği yere giderler

Tuncay: Einstein da kaçmış hocam

Mustafa Öğretmen: Evet, o da savaştan dolayı kaçmış. Polonya kökenli kendisi ama savaş nedeniyle ABD'ye gitmiştir.

Yiğit öğretmen de Mustafa öğretmenle benzer şekilde sosyal bilgiler dersinde Anadolu medeniyetleri konusunu işlerken bir yerde sanatsal ve bilimsel faaliyetlerin olabilmesi için özgür düşüncenin olması gerektiğini vurgulamış ve bu konuya Antik Yunan medeniyetlerinden şu örneği vermiştir:

Yiğit Öğretmen: İyonyalılar, bağımsızlar özgür bir ortam var yani bir kralları yok bir de zenginler para da var ceplerinde peki zengin ve özgür bir insan, kafası özgür bir insan neyle uğraşır? Zengin karnı doymuş parası cebinde özgür kafası da.

İrfan: Kumara hocam, başıboş işlere

Yiğit Öğretmen: Kumar diyorsun ama o zamanlar öyle şeyler yok.

İrfan: Hocam bu tip şeylere demek istedim.

Yiğit Öğretmen: O insanlar zaten zengin niye öyle şeyle uğraşsın ki parası var.

Özlem: Hocam yatırım yaparlar teknolojik gelişim yaparlar. İcat yaparlar

Yiğit Öğretmen: Yani bilim ve

Özlem: Bilim ve sanat mı hocam

Yiğit Öğretmen: Evet, hemen bunu ispatlayalım. (Efes ve Milet gibi yerlerin fotoğrafları yansıtılıyor)

Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde özgür düşünmenin öneminden bahsederken bir başka derste ise eleştiri konusuna değinmiştir. Hak ve özgürlüklerle ilgili bir konu işlenirken bir ülkede yaşayan insanların toplumdaki ve yönetimdeki yanlışları

özgürce eleştirebilmelerinin önemine değinen Yiğit öğretmen konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır; “Hakaret ve küfür olmadığı sürece benle ilgili, başbakanla ilgili, vekiller, cumhurbaşkanıyla ilgili görüşlerini özgür bir şekilde söyleyebilirsiniz. Tek bir kural vardır küfür ve hakaret olmayacak o zaman suç işlemiş olursun.”

Yiğit öğretmen, dört temel yönetim biçimi olan demokrasi, teokrazi, oligarşi ve monarşinin işlendiği bir derste bu yönetim biçimleriyle ilgili bilgiler verip, kısa videolar izlettirmiştir. Öğrencilerden birinin sorusu üzerine Yiğit öğretmen yönetim biçimlerinden teokrazi ve oligarşi ile ilgili olarak karşılaştırma yapma yoluna giderek din ve inançlar konusunda özgür düşünmenin önemine şu şekilde değinmiştir:

Tayfun: Hocam teokrazi, oligarşiye göre biraz daha iyi değil mi hocam?

Yiğit Öğretmen: Niye?

Tayfun: Hocam çünkü dine göre şey yapılıyor.

Yiğit Öğretmen: İyi de oğlum orada din ve vicdan özgürlüğü yok ki. Adam sen karşı gelince dinden atıyor seni yani öyle şey mi olur yani. Yani şimdi Allah mı o adam haşa öyle bir şey olabilir mi iki yönetim de birbirinden beter. Bir insanı sadece Allah şey yapar yani öyle bir şey olabilir mi ya.

Yardımlaşma ve dayanışmaya vurgu

Son olarak sosyal adalet anlayışının insan hakları boyutu altında yer alan değerlerden yardımlaşma ve dayanışma değerine değinilmiştir. Öğretmenlerden bazıları, sosyal bilgiler dersinde yardımlaşma ve dayanışmanın önemine vurgu yapan bazı ifadeler kullanmışlardır. Yardımlaşma ve dayanışma konusunda devletin ve vatandaşların sorumluluklarına vurgu yapılmasının yanı sıra MEB tarafından düzenlenen bir yardım kampanyasına da sosyal bilgiler dersinde yardımlaşma ve dayanışma değerleri başlığı altında değinilmektedir. Bu bağlamda, Mustafa öğretmen yardımlaşma ve dayanışma değerleri konusunu, devletin ve vatandaşların sorumluluklarını vurgulayarak dile getirmiştir. Mustafa öğretmenin konuyla ilgili düşünceleri yapılan görüşmelerde şu şekildedir:

Mesela şu an en fazla ihtiyaç duyduğumuz özelliklerden bir tanesi yardımlaşma. Bir devlet yöneticisi sosyal devlet anlayışını ortaya koyuyor. Devlet şunu demiyor yani eskiden Fatih Sultan Mehmet mesela şunu demiyor memleketimde sağlık olanaklarından sadece parası olanlar yararlanacak demiyor, devletin sosyal devlet anlayışından bahsettik ekonomik anlamda düşük olan, yaşlı olan, muhtaç olan insanların bakılması, onlara destek verilmesi, sağlık problemlerinin giderilmesi günümüzde buna da ihtiyacımız var arkadaşlar. Devlet desteğine ve birbirimize de ihtiyacımız var yardımlaşmaya da ihtiyacımız var hepimizin yetenekleri farklı, hepimizin özellikleri farklı ama bu özelliklerimizi bir araya getirdiğimiz zaman el ele verdiğimizde çok güzel sonuçlar ortaya çıkabilir. Bununla ilgili birçok atasözü de var biliyorsunuz. Yani değerler eğitiminde bu yardımlaşma çok önemli bunu unutuyoruz

sanal dünyada hayatın koşturmasından dolayı bazen fark edemiyoruz değil mi birbirimizi dinlememiz gerekir sevincimizi paylaşmamız gerekir bizi bir arada tutan en önemli değer paylaşmak bizi bir arada tutan en önemli değerdir.

Mustafa öğretmen buna ek olarak ülkeler arasındaki ilişkilerin iyi olması ve dayanışma içerisinde olmalarının önemine değinerek, ülkelerin birbirlerini desteklemelerini ve içe kapanmadan uluslararası paylaşımına açık olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Sosyal bilgiler dersi içerisinde uluslararası ticaretle ilgili bir konu ele alınırken Mustafa öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Bizim çevremizdeki ülkelerle iyi geçinmemiz lazım, evrensel barışı korumamız, iyi ticari ilişkiler kurmamız lazım bak ticari ilişkiler dostluk ve yakınlaşma getirir. Kesinlikle ülkeler dünyadaki sıkıntılara, problemlere beraber çözüm üretebilirler değil mi yani ülkelerin birbirine yaklaşması dünyadaki bazı sıkıntıları çözmek için dayanışmayı da getirebilir, doğal afetlerde, yıkımlarda o ülkeye yardıma koşturabilirler. Bugün kabuğu içerisine sıkışan devletler, ben hiçbir şeyden etkilenmiyorum diyen devletlerin geleceğinin iyi olmadığını düşünüyorum arkadaşlar. Ben kimseden etkilenmem, ben kimseyi etkilemem, ben uluslararası bir şey yapmam kendime yeterim olmaz böyle. Yani entegre deniliyor entegre ol, küresel ol bugün ülkelerin iletişim halinde, irtibat halinde, dayanışma halinde olması gerekiyor tamam.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde bu konuyla ilgili olarak “Yardımlaşma ve dayanışmanın olabilmesi için insanlar arasında çıkar ilişkilerinin olmaması gerektiğini” dile getirirken, bir başka derse ise elinde bir kumbara ile gelerek MEB tarafından yürütülen “Her Sınıfın Yetim Bir Kardeşi Var” yardımlaşma kampanyası hakkında şu bilgileri vermiştir:

Yiğit Öğretmen: Bir kampanya var MEB’in düzenlendiği bir kampanya bu. TV’lerde görüyorsunuz, duyuyorsunuz her gün terör saldırıları, savaş, çatışmalar pek çok çocuk yetim kalıyor, öksüz kalıyor anne babasını kaybediyor arkadaşlar. Maalesef çoğu da kötü şartlarda hayatını sürdürüyor. Çünkü 6-7 yaşında bir çocuğun anne babasız kaldığını düşünün ne kadar zor bir hayat onun için. Bu yüzden MEB her sınıfın yetim bir kardeşi var tarzında kampanya başlattı. Yani siz, biz yani okul olarak, öğretmenler, öğrenciler böyle bir kampanyanın içerisinde yer alacağız ben de dâhil bütün öğretmenler yer alacağız ve uzun sürecek bu kampanya. Dönem sonuna kadar sürecek yılsonuna kadar sürecek bozuk paralar kâğıt da olabilir 50 kuruş 25 kuruş 1 lira falan buraya atacağız ben atıyorum siz de atacaksınız isteyenler tabi gönüllülük esastır.

İrfan Öğrenci: Ben insanlık namına atarım hocam

Yiğit Öğretmen: Ben buraya atılan paraları topluyorum 90 lira olduğunda ben müdür beye vereceğim o da Milli Eğitim’e verecek. Her kutu 90 liralık. Bir tane de bu kutudan Din kültürü öğretmeninizde var müdür bey ikimize verdi çünkü bizim konularımızda var ya yardımlaşma işte yardım yapma ondan.

Genelleme ve önyargı içeren ifadeler

Sosyal adalet anlayışına göre ders içerisinde öğrencilerde yanlış öğrenmeler oluşmaması adına öğretmenlerden, genelleyici ya da önyargı oluşturabilecek nitelikteki ifadeleri kullanmamaları beklenmektedir. Böylelikle insan haklarına ve dolayısıyla sosyal adalet

anlayışına uygun bir eğitim ortamının yaratılacağı düşünülmektedir. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler derslerindeki kullandıkları ifadelerle bakıldığı zaman genellikle genelleme ve önyargı içeren ifadelerden uzak durdukları görülmektedir. Ancak nadiren de olsa bazı öğretmenlerin genelleyici ve önyargı oluşturabilecek ifadeler kullandıklarına rastlanmıştır. Örneğin; Mustafa öğretmen ders içerisinde bir kız öğrenciyle geçen karşılıklı konuşmasında bir cinsiyet rolüne işaret ederek, ev işleri konusunun kadınların rolüymüş gibi algılanmasına neden olabilecek bazı ifadeler kullanmıştır. Sosyal bilgiler dersinde Mustafa öğretmenin öğrencilerine yönelttiği “Nasıl bir icat yapmak isterdiniz?” ve “Neyi bulmak isterdiniz?” sorularına verilen bir cevap üzerine Mustafa öğretmen ve öğrencisi arasında gerçekleşen konuşma şu şekildedir:

Burcu: Hocam ben bütün ev işlerini yapan bir robot icat etmek istiyorum.

Mustafa Öğretmen: Anneye yardım ediyor musun?

Burcu: Evet

Mustafa Öğretmen: Çok mu oluyor ev işleri

Burcu: Evet, maalesef. Annem çalıştığı için akşam geç geliyor ben de mecburen bütün evi toparlıyorum.

Mustafa Öğretmen: Yemek yapıyor musun?

Burcu: Bir tek yemek yapmıyorum

Mustafa Öğretmen: Onu mutlaka öğren ama

Yiğit öğretmenin, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ile ilgili konu sırasında Türk milletini tanımlarken kullandığı ifadeleri tüm Türk ulusuna genellemesi sosyal adalet anlayışı ile uymayan nitelikte bir ifade olarak kabul edilebilir. Yiğit öğretmenin konuyla ilgili olarak kullanmış olduğu ifadeler ise şunlardır:

Soru şu Emeviler Orta Asya’ya gitmiş savaşmaya ama bizimkiler onları yenmiş. Bunları geri göndermişler Emeviler zamanında Türkler asla Müslüman olmamış ama Abbasiler döneminde Müslüman olmuşlar Abbasilerden etkilenerek. Acaba ne oluyor bu Emevilere karşı geliyorlar Emevilerin Müslümanlık şeyini reddediyorlar hatta Emeviler ile savaşıp yeniyorlar. Emevileri istemiyorlar her ne hikmetse ikisi de Arap devleti Emeviler de Arap devleti Abbasiler de ikisi de Arap devleti ama birine karşı çıkıyorlar şiddetle karşı çıkıyorlar ama sonra Abbasiler gelince kabul ediyorlar. Neden? Emeviler bunu zorla yapmaya çalışmışlar kılıçla zorla Müslüman olacaksınız. Tabi biz Türkler böyle şey olunca bizimkiler rahat Feride zora gelmezler yani hiç bir kimseye burada zorla bir şey yaptırılmazsın yani. Bizimkiler bir yolunu bulurlar yapmazlar yani birine bir şey desem mesela Gökhan’a zorla döverek desem şu sandalyeyi al aşağı götür desem. Gökhan bir yolunu bulur kaytarır ama desem ki tatlı dille böyle Gökhancığım yakışıklı Gökhan, delikanlı Gökhan, koçum benim al bunu desem ki sen götürürsün senden başka kimse götüremez desem koşturarak götürür. Ama zorla bir şey hayatta yaptırılmaz kaytarır bir yolunu bulur. Biz böyle bir milletiz yani. Tabi Emeviler bunları bilmiyor yani bizim özelliklerimizi.

3. 4. 4. 1. 4. Tarihsel Belge ve Olaylara Değinme

Sosyal adaletin boyutlarından biri olan insan hakları boyutu altında son olarak ders içerisinde insan haklarıyla ilgili tarihsel belge, olay ve karakterlere değinilmesinden bahsedilmiştir. Sosyal adalet anlayışına uygun bir ders içerisinde tarihsel süreçte insan haklarının gelişiminde etkili olan olaylardan, belgelerden ve karakterlerden bahsedilmesi beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazılarının tarihsel belge ve olay kullanımlarına, sosyal adaletle ilgili olarak yapılan etkinlikler başlığı içerisinde yer verilmiştir. Bunun dışında ders içerisinde öğretmenlerden bazıları söylem olarak tarihsel belge, olay ve karakterlerden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bu öğretmenlerden biri olan Yiğit öğretmen sosyal adaletin boyutlarından biri olan insan haklarının gelişimiyle ilgili olarak Fransız devriminden dersleri içerisinde bahsetme ve öğrencilerine konuyla ilgili olarak videolar izlettirmektedir. Yiğit öğretmenin, sosyal bilgiler dersi içerisinde Fransız devrimiyle ilgili olarak kullandığı ifadeler ise şunlardır:

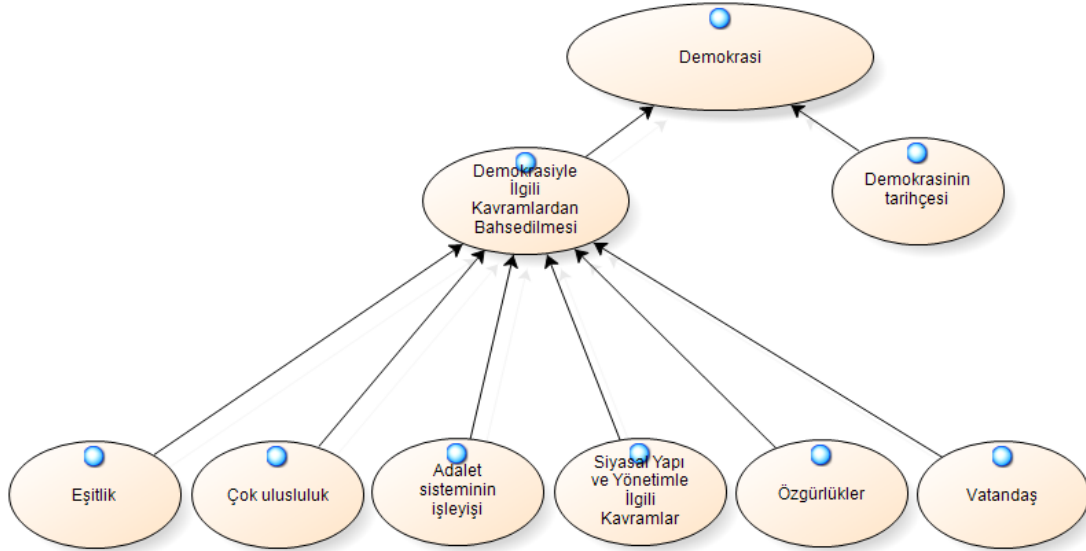
Gelelim en önemli konuya yeniçağ kapatıp yakın çağ açan olaya. Dünya tarihinde ilk defa kral kaldırılıyor yerine cumhuriyet geliyor. Halka vergi koydukça vergi koyuyor tabi halk da buna tepki göstermeye başlıyor ta ki 1789'a kadar 1789'da eline sopayı, silahı alan isyan ediyor. İlk önce Bastille hapishanesini basıyorlar mahkûmları çıkarıyorlar kral bunu duyar duymaz kaçıyor. Fransız devrimi çok önemli dünya tarihinde ilk defa bir devlet, kralını tahttan indirmiş, cumhuriyeti ilan etmiş. Şimdi bu dünyayı sarsan bir olay bütün ülkeler Fransa'dan etkilenip cumhuriyeti ilan etmeye başlayacaklar. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik yani her insan annesinin karnından özgür ve eşit doğar, kimse ayrıcalıklı değildir. Fransız devriminin dünyaya yaydığı en önemli fikir akımı bu. Padişahlık, krallık diye bir şey yoktur kimse annesinin karnından ayrıcalıklı doğmaz, kimse köle, esir edilemez herkes özgürdür. Kimse annesinin karnından köle olarak doğmaz.

Mustafa öğretmen ise insan haklarının gelişiminde önemli bir karakter olan Martin Luther King'le ilgili olarak 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bir bölüm okunurken Luther King'le ilgili bazı açıklamalar yapma yoluna gitmiştir. Mustafa öğretmen, onunla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

İnsanlar artık bilinçlenmeye başlıyor kültürel anlamda bilimsel anlamda tabi ki o dönemde din konusunda ünlü bir ilahiyatçı ortaya çıkıyor belki de bir halk kahramanı olarak değerlendirebilirsiniz. O da ne diyor bakın onu okuyalım Tanrı ile kul arasına kimse giremez. Günah bağışlama sadece Tanrıya aittir. Kilise papaz aracılığı ile günah çıkaramaz bu işi yapan papazlar suçludur. Martin Luther King, bu adam Almanya'da kilise Almanya'da halkı çok fakirleştirmiş, haksız kazançlar elde etmiş, insanlar üzerine baskı uygulamış, bilimsel çalışmalarını engellemiş artık insanlar bu duruma dayanamamış bir takım halk kahramanı Luther King ön plana atıp kendisini halkı etrafına toplamış kilisenin yaptıklarının yalan yanlış olduğunu söylemiş.

3. 4. 4. 2. Demokrasi Boyutu

Sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavram ve değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılırken vurgulanması gereken boyutlardan bir diğeri demokrasidir. Sosyal adalet anlayışının demokrasi boyutu içerisinde öğretmenlerin, demokrasinin temelleri ve gelişimi, hukuksal eşitlik gibi eşitlikler, kurallar ve yargı sistemi gibi başlıklarla ilgili olarak öğrencilerde bir farkındalık yaratmaları gerekmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal adalet eğitiminin demokrasi boyutu ile ilgili olarak daha çok demokrasinin temel kavramlarına değinmişler ve bu kavramlarla ilgili olarak öğrencilerine bilgi sunma yoluna gitmişlerdir. Bunun yanı sıra Türkiye içerisindeki adalet ve politika gibi temel sistemlerin işleyişi hakkında da öğrencilerine bazı bilgiler veren öğretmenler böylelikle öğrencilerinin konuyla ilgili farkındalıklarını artırmaya çalışmışlardır. Sosyal adaletin boyutlarından biri olan demokrasi ile ilgili öğretmenlerin ifadeleri, demokrasinin tarihçesi ve demokrasinin temel kavramları başlıkları altında sunulmaktadır. Bu başlıklar Şekil 29’da yer almaktadır.

Şekil 29. Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi

3. 4. 4. 2. 1. Demokrasinin Tarihçesi

Sosyal adaletin demokrasi boyutuyla ilgili olarak öğretmenlerin bazıları sosyal bilgiler dersi içerisinde demokrasinin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminden bahsetme yoluna gitmişlerdir. Sosyal adalet eğitimine göre öğrencilerin demokrasinin gelişiminin tarihsel aşamalarının verilmesi ve öğrencilerin bu konu hakkındaki farkındalık düzeylerinin

artırılması önemli görülmektedir. Ersin ve Yiğit öğretmenin demokrasinin tarihsel gelişim konusunda öğrencilerine çeşitli bilgiler verdikleri görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Ersin öğretmen demokrasinin temelleri ile ilgili konu işlenirken ders içerisinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mesela ilk demokrasinin çıktığı Atina'da demokrasinin ilk çıktığı uygulandığı yer Yunanistan'ın bugünkü başkenti Atina'dır. Atina'da demokrasinin uygulandığı yıllarda M.Ö. 4. ve 5. Yüzyıllarda 500 bin kişi yaşamış bunun 400 bini köle, 100 bini geri kalan insanmış. Bunlardan da çoluk çocuk ve kadınları çıkartalım geriye kalan az bir kişi seçme hakkına sahipmiş. Öyleyse arkadaşlar insanlar eşit olmadığı müddetçe yani aynı oranda gelip oy vermediği müddetçe ne olamaz demokrasi olamaz.

Yiğit öğretmen ise demokrasinin gelişimiyle ilgili olarak daha ayrıntılı şekilde bilgiler vererek, demokrasinin gelişim sürecine savaşların yaptığı olumsuz etkilerden bahsetmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler dersi içerisinde demokrasinin serüveni konusu işlenirken Yiğit öğretmen konuyla ilgili olarak öğrencilerle şöyle bir konuşma yapmıştır:

Yiğit Öğretmen: Bakın 2. Dünya savaşında 53 milyon insan ölmüş neredeyse bir Türkiye kadar insan şu an komple yok olmuş yani o savaşlar döneminde zaten gücünü kaybetmiş demokrasi sarsılmış, hastalanmış ama tekrar yoluna devam etmiş. Çok uzun bir süreç bahsettiğim bu süreç tam 2500 yıl neden bir kral, bir padişah, bir sultan kendi elindeki yetkileri bırakmak ister mi hiç? Ayrıcalıklı konumunu bırakmak ister mi hiç? Diğer insanlarla eşit olmak ister mi? Ne güzel ben öleceğim yerime oğlum geçecek hiç o kalkıp da kasap Furkan'ın yerine geçmesini ister mi yoksa terzi Feride'nin yerine geçmesini ister mi öğretmen Öznur'un ya da işçi Ahmet'in yerine geçmesini hayır istemez. 2500 yıl almış demokrasinin gelişimi. Demokrasinin gelişimi, kralların yerlerini bırakması kanlı mı olmuştur, savaşlar, isyanlar çıkmış mıdır yoksa böyle kral kendiliğinden kalkıp ben gidiyorum siz oturun mu demiştir?

Ayhan: İsyen çıkmıştır hocam

Yiğit Öğretmen: Çok kan dökülmüş, insanlar ölmüş, isyanlar çıkmış, devletler yıkılmış ve insanlar arasında da kendi arasında bir sürü olumsuz olaylar olmuş öyle basit olmamıştır. Yani insanlar haklarını özgürlükleri almak için ne yapmışlar arkadaşlar

Öğrenciler: Çabalamışlar

Yiğit Öğretmen: Ölmüşler, öldürmüşler, kan dökmüşler, hapse girmişler, isyan çıkarmışlar ve kolay olmamış bu demokrasi. Mesela Kurtuluş Savaşında bizim ülkemizi işgal ettiler biz şey mi dedik adamlara ya lütfen çıkarmışınız biz sizi istemiyoruz burada mı dedik.

3. 4. 4. 2. 2. Demokrasiyle İlgili Temel Kavramlardan Bahsedilmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazıları ders içerisinde demokrasi boyutuyla ilgili olarak birçok kavramdan bahsetmektedirler. Demokratik devlet, milli egemenlik, çoğulculuk, eşitlik ve adalet gibi konularla ilgili olarak öğrencilerini bilgilendiren öğretmenler böylece öğrencilerinin sosyal adalet anlayışı konusunda farkındalıklarını artırmaya çalışmışlardır. Öğrencilerin bu gibi kavramlar hakkında bilgi sahibi olmaları ve kavramları sorgulamaları sosyal adalet eğitiminde önemli görülmektedir. Öğretmenlerin demokrasinin temel kavramları başlığıyla ilgili olarak dile getirdikleri; siyasal yapı ve

yönetimle ilgili kavramlar, adalet sistemiyle ilgili temel kavramlar, eşitlik konuları ve demokrasiyle ilgili diğer kavramlar alt başlıkları altında dile getirilecektir.

Siyasal yapı ve yönetimle ilgili kavramlar

Siyasal yapı ve yönetimle ilgili olarak öğretmenlerin bahsettikleri kavramlar arasında muhalefet, milli egemenlik, çoğulculuk ve demokratik devlet gibi kavramlar yer almaktadır. Öğrencilerin bu kavramlar hakkında bilgi sahibi olmaları, içinde yaşadıkları ülkenin politik yapısını ve yönetsel anlayışını öğrenmeleri açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda Yiğit öğretmen öğrencilerine Türkiye'nin mevcut politik yapısı, milli egemenlik, seçimler ve oy kullanma gibi konular hakkında bazı bilgiler vermektedir. Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde demokrasinin serüveni konusu işlenirken konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

23 Nisan 1920'den itibaren artık Türkiye'yi kim yönetecek millet, eskiden kim egemendi padişah. Kim yönetiyordu padişah, artık kim yönetecek diyor millet. Ama diyor millet ülkeyi yönetirken ne olmayacak diyor kayıt, şart olmayacak diyor. Ne gibi şart olabilir mesela şunu diyebilirdi Atatürk: zenginler oy kullansın, zenginlerin oyu 2 tane sayılsın veya profesörlerin oyu 3 tane sayılsın, çobanın oyu yarım sayılsın, öğretmenin oyu 2 sayılsın, mühendisin oyu 1 buçuk sayılsın ya da erkeklerin oyu 5 sayılsın kadınların 2 sayılsın böyle bir şart var mı yok. Veya şöyle bir şart var mı engelliler, görme özürlüler, işte tekerlekli sandalyede olanlar oy kullanamaz diye bir şart var mı hayır. Peki, şöyle bir şart var mı köken olarak yabancı milletlerden olanlar mesela köken olarak İranlı olan, Rus olan böyle bir şart var mı yok. Her T.C. vatandaşı oy verebilir. Atatürk diyor ki hiçbir kayıt, hiçbir şart olmayacak devleti millet yönetecek diyor. Şu an kararlar nerede veriliyor TBMM'de eskiden kararları kim veriyordu padişah. Peki, burada kararları veren kim milletvekilleri. Peki, milletvekilleri nasıl seçiliyor oyla. Hepsi tek bir şehirden mi seçiliyor hayır. Hepsi 81 ilden seçiliyor demek ki kaç ilden vekil var 81 tane mi hayır. 550 tane vekil var arkadaşlar.

Ersin öğretmen de sosyal bilgiler dersi içerisinde siyasi yapı, milli egemenlik ve yasama, yürütme, yargının birbirinden bağımsız olmasıyla ilgili öğrencilerine bilgiler vermiştir. Demokrasinin serüveni ünitesi içerisinde devletin ve adli sistemin işleyişiyle ilgili olarak bilgiler veren Ersin öğretmen 5.sınıf dersi içerisinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Egemenlik yönetme gücü ise milli egemenlik yönetim gücünün halkta olmasıdır. Egemenlik bir padişapta olabilir, egemenlik bir grupta olabilir, egemenlik din adamlarında olabilir ama yönetme gücü demokraside egemenlik halkta olacak. Yönetimin halkta olmasıdır. Egemenlik en üst yönetme gücüydü milli egemenlik de yönetimin halkta olmasıydı arkadaşlar. Tabi demokrasinin bir ülkede olabilmesi için milli egemenliğin de olması gerekiyordu. Yani yönetme gücünün halkta olması gerekiyordu bunun yanında yine o devlette eşitlik ve özgürlük olması gerekiyordu. İnsanların eşit ve özgür olması gerekiyordu yine o devlette siyasi partilerin olması gerekiyordu birden fazla farklı görüşlere sahip. Yine o devlette çoğunluk anlayışı olması gerekiyordu güçlü olanın değil de haklı olanın güçlü olduğu bir devlet olması gerekiyordu. Güçlü olan her zaman haklı mıdır? Hayır, haklı olan güçlüdür. Haklı olan nasıl güçlüdür yasalarla kanunlarla güçlüdür. Onun arkasında kim vardır haklı olanın devlet vardır. Demokratik devlet böyle, bir de arkadaşlar demokratik devletin bizim

gibi olmazsa olmaz organları vardır nedir bunlar. Demokratik ülkelerde yasama, yürütme, yargı birbirinden bağımsızdır. Yani birbirlerinin işlerine karışmazlar mesela yasama içerisinde bulunan bir milletvekili bir bakan mahkemeyi arayıp bunu affedin veya bunu cezalandırın diyemez. Eğer diyorsa bu demokratik bir ülke değildir. Mesela bunun bütünü bir kişide olması demek kralda veya padişapta ne yapıyor her sözü bir kanun yapılması gerekiyor istediğini aştıracabilir, istediği kanunu yürürlüğe koyabilir o zaman orada demokrasi yoktur. Birbirinden bağımsızsa o zaman o ülkede demokrasi vardır arkadaşlar. Bu yoksa birbirinden bağımsız değilse o ülkede demokrasi yoktur.

Yiğit öğretmen başka bir ders içerisinde de sınıfında yer alan İranlı kız öğrenci ile ülkesinin yönetim anlayışı ile ilgili olarak bir konuşma gerçekleştirmiştir. Sosyal bilgiler dersinde demokrasinin serüveni içerisinde cumhuriyet ve demokrasi ile ilgili bilgiler veren Yiğit öğretmenin öğrencisiyle arasında şu konuşmalar geçmiştir:

Yiğit Öğretmen: Feride, sizde kimin elinde egemenlik, kim yönetiyor ülkeyi halkın mı egemenlik?
Feride: Yok hocam
Yiğit Öğretmen: Kimin elinde peki?
Feride: eee
Yiğit Öğretmen: Mollaların mı?
Feride: Evet hocam
Yiğit Öğretmen: Onlar mı yönetiyor ülkeyi
Feride: Onlar yönetiyor hocam
Yiğit Öğretmen: Farklı mı bizim ülkemizden?
Feride: Evet hocam
Yiğit Öğretmen: Bizim gibi demokratik o kadar şey değil mi?
Feride: Evet hocam değil

Yiğit öğretmen seçimlerden önce gerçekleştirilen 6.sınıf dersi içerisinde de güncel ve önemli bir olay olduğu için siyasi partilerin kurulması ile ilgili olarak öğrencilerine bilgi verirken, parti isimlerinin kullanılmaması konusunda da öğrencilerini şu ifadelerle uyarmıştır:

Yiğit Öğretmen: Kaç parti seçimlere giriyor arkadaşlar seçimde?
Rıdvan: 24 ya da 25 tane
Yiğit Öğretmen: 31 parti seçimlere giriyor böyle kocaman olacak kâğıt.
Rıdvan: Daha bilmediğimiz partiler var
Yiğit Öğretmen: Var var çok var
Rıdvan: Saadet partisi var hocam
Yiğit Öğretmen: İsim verme.
Rıdvan: Hocam parayla mı kuruluyor partiler?
Yiğit Öğretmen: Hayır isteyen herkes parti kurabilir dedik ya parayla olsa olur mu
Rıdvan: O zaman hocam herkes kursa
Yiğit Öğretmen: Herkes kurmuş işte zaten bir sürü parti var.
İrfan: Hocam neden isim vermiyoruz
Yiğit Öğretmen: Siyasi şeyleri konuşuyor muyuz sınıfta o zaman hep konuşalım. İsim vermeden. İsteyen herkes parti kurabilir.

Sosyal bilgiler dersi içerisinde demokratik bir devletin temel özelliklerinden bahseden Ersin öğretmen, bu konuda siyasi partilere vurgu yapmıştır. Siyasi partiler ve siyasi

partilerin demokratik bir yönetim konusundaki önemine değinen Ersin öğretmen, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

18 yaşını doldurmuş herkes oy kullanabilir. Siyasi partiler seçtiğimiz kişiler aracılığıyla meclise taşıyıp orada temsil edilen örgütlerdir. Türkiye’de birçok siyasi parti var biliyorsunuz değil mi? Türkiye’de 18 yaşını dolduran herkes oy kullanabilir. Seçimler sonucunda meclise giren ve en çok oy alan partiye iktidar partisi, 2. partiye ana muhalefet partisi denir. İktidarın görevi ülkeyi yönetmektir, muhalefetin görevi ise iktidarı denetlemektir.

Yiğit öğretmen, siyasi partiler arasından seçimlerde daha yüksek oy olanın ülke yönetimine geldiğini ve bu konuda vatandaş tercihlerinin önemli olduğunu dile getirmiştir. Bunun ardından demokratik bir ülkede mevcut yönetimi beğenmiyorsak ne yapmamız gerekir sorusunu öğrencilere yönelten Yiğit öğretmen sosyal bilgiler dersi içerisinde oy kullanmanın önemine şu ifadelerle değinmiştir:

Yiğit Öğretmen: Yasaları gerçek hayata aktarmaktan başbakan ve bakanlar sorumludur. Peki, biz yaptıklarından memnun kalmadık ne oluyor? Hoşumuza gitmedi, yaptı ama bizim hoşumuza gitmedi diyelim ne oluyor? Bizim bir söz söyleme hakkımız yok mu? Ya da çok hoşumuza gitti diyelim süper dedik ne oluyor nasıl destekliyoruz ya da desteklemiyoruz?

Turgay: Oylarla mı?

Yiğit Öğretmen: Tabi seçimlerle 4 yılda bir seçimler yapılıyor hoşumuza gidiyorsa tamam diyoruz hani güzel devam edin diyoruz aynı ekibi partiyi aynı bakan ve başbakanları seçiyoruz hoşumuza gitmezse de eğer bizim istediğimiz gibi olmazsa da tam tersi başka birini seçiyoruz arkadaşlar.

Yiğit öğretmen ayrıca bir ülkeyi yönetme görevine sahip olan kişilerin bu göreve demokratik seçimlerle gelmelerinin daha önemli olduğunu vurgulamış ve bu konuya tarihten bir örnek verme yolunu seçmiştir. Ders içerisinde dört halife dönemiyle ilgili konular işlenirken demokratik seçimler yapmanın önemini şu ifadelerle vurgulamıştır:

Yiğit Öğretmen: Seçimle olunca ne oluyor böyle karizması, etkinliği insanlar üzerinde daha da iyi oluyor. Seçim olmayınca ne olur

Duygu: Öğretmenim babadan oğula

Yiğit Öğretmen: Maalesef Emevilerle birlikte arkadaşlar babadan oğula geçmeye başlıyor babadan oğula geçince de e kabul eden var etmeyen var. Böyle olunca da halifeliğin etkililiği kalkıyor e zaten bunu Atatürk bildiği için arkadaşlar 1924 tarihinde de halifeliği kaldırıyor. Bir insanı seçersek mi daha fazla olur etkisi yoksa şöyle düşünün ben sınıfta desem ki Furkan başkan olsun ben seçtim o olsun veya oylama yaptık herkes Furkan’ı seçti hangisinde daha etkili olur? Herkesin Gökhan’ı seçmesi mi daha etkili olur yoksa benim onu seçmem mi daha etkili olur?

Öğrenciler: Herkesin Gökhan’ı seçmesi öğretmenim.

Ersin öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde demokratik devlet konusuna değinmiş ve “Bir devletin demokratik olarak kabul edilebilmesi için milli egemenliğin, eşitlik ve özgürlüğün, siyasi partilerin, çoğunluk ve çoğulculuğun olması gerektiğini” ifade etmiştir. Ardından bu kavramlar hakkında teker teker bilgi veren Ersin öğretmen

böylelikle öğrencilerinin sosyal adalet anlayışına uygun olarak demokrasinin temel kavramlarından çoğulculuk ve çoğunluk hakkında bilgilenmelerini sağlamaya çalışmıştır. Ersin öğretmen demokrasinin temel kavramlarından çoğunluk ve çoğulculuk kavramlarını anlatmak için sosyal bilgiler dersi içerisinde masa örtüsü örneğiyle ilgili olarak öğrenciler arasında bir oylama yaptırarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Mesela bir tane parti olsaydı demokrasi olmazdı tamam mı çok parti olması lazım çok fazla görüş olması lazım öbür görüşlerin mecliste yansıtılması lazım ancak o şekilde demokrasi olur. En çok oy alan temsil edilir ne gibi sınıf başkanı gibi şimdi çoğunluk nedir en fazla oy alan ya da en fazla tercih edilen şey alınır. Fakat demokrasilerde bir şey daha var o da nedir arkadaşlar çoğulculuk. Çoğulculuk da herkesin oy aldığı kadar temsil edilmesidir. Şimdi diyelim ki sıralarımıza masa örtüsü alacağız terziye gittik dedim ki biz sıramıza masa örtüsü alacağız hangi renk yapabilirsiniz dedim. O da bana 4 tane renk söyledi mavi, sarı, turuncu, kırmızı. Şimdi oylama yapacağız herkes bir tane oy kullanabilir neyi anlatıyoruz burada çoğunluk ve çoğulculuk farkını. Evet, mavi diyenler 2 kişi, sarı diyenler 2 kişi, turuncu diyenler 1 kişi kırmızı diyenler 16 kişi. Şimdi çocuklar burayı dinleyin ben terziye desem ki sıra örtülerini kırmızı yap desem çünkü 16 kişi buna oy verdi o zaman bu çoğunluk olur. Çoğunluğun dediğini yapmış oluruz. Ama gözden kaçan bir şey var biz 5 kişinin dediğini yapmamış olabiliriz. Bu sayı daha fazla olabilirdi mesela 21 kişi var 10 kişinin dediğini yapmamış olabilirdik. Peki, bunu nasıl çözeceğiz diyeceğiz ki terziye kaç kişi var 21 kişi var. Sen sıra örtülerini 21 parçaya böl bu eşit böldüğün örtülerin 16 parçasını kırmızı yap, diğer 2 parçasını sarı yap diğerini mavi yap diğer bir parçası da turuncu olsun böylelikle herkesin dediği oldu mu? Ama bak bu turuncu seçen arkadaş şunu diyemez ama olur mu hocam o kadar çok kırmızı yaptınız ama turuncu çok az oldu diyemez. Çünkü o kadar oy aldığı için bu kadar boyanıyor. Çoğulculukla, çoğunluk farkı anlaşıldı mı mesela bir pasta yaptıracağız pastacı dedi ki bir tane çilekli, çikolatalı, muzlu yapma şansımız var dedi diyelim ki yarından fazlası çilekliyi seçti eğer biz çilekliyi seçersek diğerlerinin dediği olmaz. Ne yapacağız arkadaşlar herkesin oy miktarınca pastayı yaptırabiliriz.

Mustafa öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde demokrasinin gelişimi konusunu ele alırken öğrencileriyle gerçekleştirdiği bir konuşma üzerinden demokrasinin temel kavramlarından biri olan muhalefet kavramını tanımlama yoluna gitmiştir. Mustafa öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Gökhan: Hocam muhalefet ne demek?

Mustafa Öğretmen: Muhalefet herhangi bir olaya herhangi bir düşünceye karşı çıkmak anlamına geliyor. Bugün var mı mesela muhalefet kelimesini kullanıyor muyuz?

Gökhan: Evet.

Mustafa Öğretmen: Kullanıyoruz sen de amma muhalefetsin mesela diyoruz her şeye karşı çıkıyorsun diyoruz mesela. Ya da muhalefet partileri var düşünce ve fikirlere karşı çıkmak anlamında. Siyasette var. Yani günlük hayatta da kullanabilirsiniz ama siyasette de geçiyor bu kavram doğru.

Adalet sistemiyle ilgili temel kavramlar

Yiğit ve Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde adaletle ilgili olarak masumiyet karinesi gibi terimlerin yanı sıra Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay gibi kurumlar hakkında da sosyal adalet anlayışına uygun olarak öğrencilerini bilgilendirmeye

çalışmışlardır. Gülcan öğretmen adalet sisteminin işleyişi ve adaletle ilgili temel kurumlar hakkında sosyal bilgiler dersinde öğrencilerine şu bilgileri vermektedir:

Gülcan Öğretmen: Çocuklar, Türkiye’de insanların kendi anlaşmazlıklarını çözmek için mesela evlendiklerinde boşanmak istiyorlarsa eğer ya da birbirleriyle ilgili bir problem olduğu zaman ya da devletle ilgili bir problem olabilir yani insanların sorunlarını çözmek veya suç işleyen birisini cezalandırmak amacıyla adalet bakanlığına bağlı mahkemeler vardır. Bu mahkemelerin diğer adı adliyedir ve burada hâkim ve savcılar vardır. Ve de avukatlar değil mi. Avukatlar, insanları savunan kişilerdir savcılar olayla ilgili delilleri toplarlar hâkim ise son kararı verir kanunda ne yazıyorsa ona göre tamam. Ve sonra cezaevine gönderir. Adli tıp kurumu ise çocuklar adli tıp kurumunun görevi şu eğer bir insan şüpheli bir şekilde öldürülmüşse otopsi yapılarak nasıl öldüğünü araştırırlar bu adli tıp kurumu burada doktorlar çalışıyor. Beni dinle şimdi şu üçünün ne olduğunu bilmiyorsunuz hep duydunuz belki. Anayasa mahkemesi anayasa ile ilgili... Danıştay ise... Yargıtay ise...

Melis: Öğretmenim peki burada hâkimlerin tarafsız olduğunu nasıl anlayacaklar?

Gülcan Öğretmen: Zaten hâkimlerin tarafsız olması ile ilgili mesela eğer böyle bir durum varsa hemen soruşturma geçiriyor hâkimler.

Melis: Hayır, nasıl anlayacaklar?

Gülcan Öğretmen: Nasıl anlayacaklar olayın durumuna göre anlaşılır ama oradaki hâkimler çok üst düzey hâkimler özel seçilen hâkimler.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersinde demokrasi konuları içerisinde mahkemelerle ilgili bir okuma parçasının ardından öğrencilerden birinin sorduğu bir soru üzerine ders kitabından farklı olarak masumiyet karinesi ve hâkimlerin tarafsızlığıyla ilgili bilgilendirme yapma yoluna gitmiştir. Yiğit öğretmen ve öğrencisinin ders içerisinde konuyla ilgili olarak aralarında geçen konuşma şu şekildedir:

Hülya: Avukatlar, hâkimler, savcılar duruşmalara neyle giriyorlar hocam?

Yiğit Öğretmen: Cübbeyle. O cübbeye hiç dikkat ettiniz mi? Cübbeye hiç düğme yok, cep yok ve simsiyahtır. Neyi anlatıyor bu? Önünde düğme yok yani düğme iliklemiyor, cebi de yok rengi de yok.

Hülya: Hocam şeyi düğmesiz böyle birisine eğilemez yani

Yiğit Öğretmen: Hah tamam yani o zaman ne diyeceğiz. Ülkemizde cumhurbaşkanı bile mahkemelere karışamaz. Evet, ülkemizde mahkemeler tarafsız ve bağımsızdır. Kimse yargı kararlarına karışamaz...

...Masumiyet karinesi, herkes suçu ispat edilene kadar masumdur, bir insanın gözaltına alınması veya tutuklanması onun suçlu olduğunu göstermez. Ayrıca kimse anne babasının akrabalarının işlediği suçtan dolayı cezalandırılmaz, herkesin savunma hakkı vardır. Savunma hakkı kutsaldır. Herkesin avukat tutma hakkı vardır. Parası olmayanlar için devlet avukat görevlendirir.

Eşitlik konuları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazılarının ders içerisinde demokrasi ile ilgili kavramlardan eşitlik kavramlarına değindikleri ve bu bağlamda hukuksal eşitlik ve yasaların karşısında herkesin eşit olması gibi konulara vurgu yapıldığı görülmektedir. Sosyal adalet anlayışında, demokrasi boyutuyla ilgili olarak eşitlikle ilgili bu konulara

değnilmesi önemli görülmektedir. Yiğit öğretmen mahkemeler karşısında herkesin eşit olduğu konusuna vurgu yaparak şu ifadeleri kullanmıştır:

Herkes kanun önünde eşittir, mahkemeler kimseye ayrıcalık yapmazlar. Mahkemeler Türkiye'deki herkesi yargılayabilir. Yani Merve'yi de yargılayabilir, cumhurbaşkanını da yargılayabilir. Beni de yargılayabilir, Serkan'ı da yargılayabilir. Okan'ı yargılayabilir, Burak Yılmaz'ı da yargılayabilir. Uğur'u da yargılayabilir, Kenan İmirzalıoğlu'nu da yargılayabilir değil mi Tarkan'ı da yargılayabilir, Hadise'yi de yargılayabilir. Yani kimsenin yargılanamaz, dokunulamaz diye bir şeyi yok mahkeme önünde herkes eşit, herkes mahkemeler önünde eşit. Kimse anasının karnından ayrıcalıklı doğmuyor ister cumhurbaşkanı ol, ister futbolcu ol, ister artist sanatçı ol, ister öğretmen ister öğrenci ister müdür ister patron fark etmiyor herkes mahkemeler önünde eşittir.

Ahmet öğretmen ise hukuksal çerçevede herkesin eşit olduğunu ve bu konuya sınıf içerisinde sık sık yer verdiğini yapılan görüşmelerde şu ifadelerle dile getirmektedir:

İşte özellikle sosyal adaletle eşleştirebileceğimiz hani güçlü olan hakkını alır güçsüz olan ezilir elenir gider mantığının geçerli olmadığını dile getiriyorum. Hukuksal çerçevede, herkesin hakları sorumlulukları olduğunu dolayısıyla bunları yerine getirirken de buna hukuka uygun olarak davranılırsa güçsüz olanın zayıf olanın da korunması gerektiği hukuk tarafından insan davranışlarıyla bunları sık sık gündeme getiriyorum.

Yasalar karşısında herkesin eşit olmasıyla ilgili olarak Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde vergi konusu işlenirken insanlar arasında ayırım yapmaksızın herkesten vergi alınması gerektiğini vurgulamıştır. Yiğit öğretmen ve öğrencisi arasında konuyla ilgili olarak konuşma gerçekleşmiştir:

Yiğit Öğretmen: Ali gel bakalım. Ali diyelim ki şimdi başbakan diyelim ki geldin hafta sonu gittin alışveriş yapmaya geldi şeyin başına marketin başına ya dedi ki ben başbakanım ya dedi bana bir kıyak yapın KDV benden vergi almayın dedi marketçiye var mı olabilir mi böyle bir şey?

Ali: Hayır

Yiğit Öğretmen: Herkes vergi vermek zorunda evet herkesin görevi vergi vermektir. Vergi vermemek, vergi kaçırmak, sahtecilik yapmak bir suçtur arkadaşlar.

Demokrasiyle ilgili diğer kavramlar

Demokrasiyle ilgili kavramlardan bahsedilirken öğretmenlerden bazıları vatandaş ve çok ulusluluk gibi kavramlara değinmişler ve bu konuda öğrencilerine çeşitli bilgiler sunmuşlardır. Ersin, Mustafa ve Yiğit öğretmen, demokrasiyle ilgili diğer kavramlara değinen öğretmenlerdir. Konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen, çok ulusluluk kavramına değinirken bu kavramın Osmanlı Devleti'nde farklı dinden milletlerin bir arada yaşaması anlamına geldiğini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Mustafa Öğretmen: Çok uluslu kelimesi geçiyor Osmanlı devleti çok uluslu milletlerden oluşan bir devletmiş. Çok uluslu ne anlama geliyor sizce?

Akif: Bir sürü devlet varmış

Mustafa Öğretmen: Millet olarak düşünceksiniz ama

Akif: Bir sürü millet varmış hocam

Mustafa Öğretmen: Osmanlı devletinin fethettiği topraklardaki Türk ve Müslümanlar tabii ki çoğunlukta diyoruz ama azınlık olarak kabul ettiğimiz gayrimüslimler de var yani Müslüman olmayanlar da var dimi arkadaşlar. Hep onlarla birlikte yaşamışlar, Rumları, Ermeni'si var, Arap'ı var, Macar'ı var birçok milleti bir arada barındırmış. Birçok milletin bir arada olmasına biz ne diyoruz çok ulusluluk diyoruz. Sadece dinsel olarak bir millet ayrımı var ama Osmanlı'da.

Yiğit öğretmen ise Suriyeli mülteciler sorunu üzerinden vatandaş kavramına değinmekte ve öğrencileri ile birlikte vatandaşlık kavramı ve tarihsel süreçte vatandaşlık kavramının gelişimi üzerinde konuşmaktadır. Güncel bir konu olan Suriyeli mülteciler sorunu ile ders içerisinde vatandaşlık kavramına değinen Yiğit öğretmenin, öğrencileri ile gerçekleştirdiği konuşma şu şekildedir:

Yiğit Öğretmen: Vatandaş ne demek arkadaşlar? Mesela Suriyeliler şu an vatandaş değil bizim ülkemizde. Sen vatandaşsın ama ne farkın var onlarla aranda? Mesela oy kullanamazlar, kimlikleri yok, her an Türkiye onları sınır dışına itebilir ama seni hiçbir Allah'ın kulu yollayamaz. Ne zaman vatandaş olduk biz, eşit haklara sahip olduk?

Şahin: Hocam, 1923 yılında

Yiğit Öğretmen: Ne oldu o zaman?

Şahin: Hocam Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.

Yiğit Öğretmen: Ne oldu padişahlık sisteminden geçildi. Eskiden biz neydik vatandaş değildik padişahın kölesiydik, padişahın kullarıydık, padişah ne derse emrederse yapan insanlardık ama daha sonra padişahlık kaldırıldı cumhuriyet ilan edildi eşit vatandaşlık hakkına sahip olduk.

Ersin öğretmen ise vatandaşların sahip oldukları özgürlüklerin sınırlarından bahsetmektedir. Özgürlük kavramının ne olduğuna ve sınırlarının nerede başlayıp, bittiğine dair öğrencilerini bilgilendiren Ersin öğretmen, özgürlük konusuyla ilgili olarak sosyal bilgiler dersinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Özgürlük, özgürlüğün sınırı vardır yani her insan istediği her şeyi yapamaz özgürlüğün de bir sınırı vardır. Özgürlüğün sınırı nedir başkasının özgürlüğünün başladığı yerdir. Bizim müzik dinleme özgürlüğümüz var ama yüksek sesle dinleme özgürlüğümüz yok. Yüksek sesle dinlediğimiz zaman başkasını rahatsız ettiğimizden dolayı bizim özgürlüğümüz orada biter. Bizim eğitim alma özgürlüğümüz var ama sınıf içerisinde istediğimizi yapma hakkına sahip değiliz çünkü istediğimizi yapar istediğimiz gibi davranırsak başka arkadaşlarımızın eğitim alma özgürlüğünü zedelemiş olursunuz. Veya bizim sağlıklı bir yaşam hakkına sahip olma hakkımız var ama aynı şekilde başkalarının haklarını çiğnememek şartıyla. O zaman özgürlüğümüz başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter. Yani kafamıza göre özgürüz diye her şeyi yapamayız çocuklar. Kurallar da bunun için vardır değil mi hani önceki konularımızda ne vardı yazılı kurallar yazısız kurallar, kurallar belki bizi kimi zaman sıkı kimi zaman bezdiren kurallar olarak görebiliriz fakat bu kurallar hep bizim içindir.

3. 4. 4. 3. Çevre Koruma Boyutu

Sosyal adaletin bir başka boyutu ise çevrenin korunmasıdır. Çevrenin korunması boyutu doğal çevreye zarar verilmemesi, çevre sorunlarına duyarlı olunması, orman, hava ve

suyun korunması için çalışılması ve bunun yanı sıra tarihi ve kültürel varlıkların korunmasını içermektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinden dersleri içerisinde sosyal adaletin çevre koruma boyutuyla ilgili bu konulardan bahsetmeleri ve öğrencilerini bu konuda bilinçlendirmeleri beklenmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, çevre koruma boyutuyla ilgili olarak bazı konulara ve çevrenin korunması için mücadele veren kuruluşlara değindikleri görülmektedir.

Gülcan öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde enerji kaynakları ve enerjinin üretilmesi konularına değinirken orman tahribatı ve orman varlığının yıllar içerisinde azaldığına dikkat çekmiştir. Gülcan öğretmen ders içerisinde konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Gülcan Öğretmen: Termik santral kömürden elektrik üretmektedir. Hangisi doğaya daha zararlıdır?

Berna: Termik santral hocam

Gülcan Öğretmen: Hangisi doğaya dost

Berna: Hidroelektrik santral

Gülcan Öğretmen: Hidroelektrik santralin de doğaya olumsuz yanları var tabi ki. Mesela ağaçlar kesiliyor mesela bazı kentler sular altında kaldı şey gibi Hasankeyf gibi...

...Çocuklar çok eski çağlarda yani bu Frigler döneminde orada bir proje yapıyoruz 6. sınıflarla yani milattan önceki yıllarda günümüzden 2500 sene önce burası ormanmış. Yani hem de bayağı çok Karadeniz kadar çok ormanlık alan varmış. Ama insanlar tabi bunu bitirmişler kese kese, kullana kullana şimdi tabi burası ağaçsız bir halde maalesef hala ormanları tüketiyor insanlar bazı siyasetçilerimizin yanlış kararları yüzünden.

Yiğit öğretmen ise sosyal bilgiler dersi içerisinde Türkiye'nin orman varlığı ve bölgelere göre sıralanmasıyla ilgili konu işlenirken "Marmara'daki ormanların hepsini mahvettiler" ifadesini kullanırken tasarruf ve geri dönüşümle ilgili konular işlenirken de tasarruf, çevre koruma, geri dönüşüm, siyanür ve çevre temizliğine değinmiştir. Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini ders içerisinde şöyle ifade etmiştir:

Yiğit Öğretmen: Üç tane şeye arkadaşlar dikkat edeceksiniz. Bir israf yapılmayacak boş yere elektrik, boş yere su veya boş yere kılık kıyafet, boş yere bilgisayar, boş yere cep telefonu sürekli sürekli bir yeni mal alınmayacak boş yere israf veya poşetler hemen kullanılıp çöpe atılmayacak israf yapılmayacak. İki geri dönüşüm çok önemli özellikle plastik ürünler. Üç ormanlarımız kesilmeyecek bunların üçüne dikkat ederseniz zaten bayağı bir çevre kirliliği azalır. Belki tamamen ortadan kalkmayabilir sıfır olmaz ama günümüzdeki kirlilikten yarı yarıya düşüş yaşanabilir bunlara dikkat edersek. O yüzden size ne diyoruz arkadaşlar sınıftan çıkarken şu elektriği kapatın işimiz bitiyor diyoruz ki hemen şu yansıtıcıyı kapatalım işimiz bitiyor hemen bilgisayarı kapatıyoruz veya fişi çekiyoruz, orada düğme var düğmeyi kapatıyoruz. Evde de öyle TV izlemiyorsak kapatalım ya mutfığa gidiyoruz mutfakta iş yapıyoruz orada TV açık duruyor sanki duvar TV izliyormuş gibi. Bakın evinizde bunu yaparsanız neyi faydası var bu işin?"

Öğrenciler: Ekonomiye

Yiğit Öğretmen: Tabi canım fatura 5 lira 10 lira fatura az gelir. O yüzden bunlara dikkat edelim okulda da bunu yaparsak onun da vergiye faydası olur...

...Nedense bizim öğrencilerimiz bundan habersizler gören de sanki ya hiç bunu duymamış gibiler çok önemli temizlik. Ama gel gör ki önemli olmasına rağmen şöyle senle bir baksak bakalım mı beraber şuraya bir baksak sınıfı pislik götürüyor. Yani arkadaşlar yani adam düşünebiliyor musun Samet adam peçete ile burnunu siliyor buradan aşağıya atıyor veya çikolata yiyor bisküvi yiyor böyle sıranın altına böyle hiç gözükmeden sokuveriyor veya karların altına şimdi kar yağdı ya karın altına hemen böyle koy sanki kimse görmeyecek gibi. Veya şu şeye atıyorsunuz ben bazen görüyorum okulun yanındaki ormana sanki kimse görmeyecek gibi sanki. Veya geçen hafta müdür bey, müdür yardımcısı uyardılar bakın temizliğin olmadığı yerde hiç bir şey olmaz. Bir de niçin önemli sizin sağlığınız için çok önemli ya temizliğin olmadığı yerde bütün hastalıklar kötü hastalıklar olur. En ağır hastalıklar hepatit gibi olur...

...Madenleri ayrıştırıyorlar ya hatta altın madeni de aynı şekilde. Altın madenin ayrıştırılmasında çok yüksek bir kimyasal madde kullanıldığı için bazı insanlar ölmüş zamanında çünkü onu ayrıştırmak çok zor. Siyanür diye bir madde kullanıyorlar insan sağlığına çok zararlı bu madde.

Mustafa öğretmen, 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde sanayi devrimi konusunu işlerken çevrenin korunması boyutuna vurgu yapmıştır. Hızlı bir şekilde sanayileşmenin çevreye karşı olumsuz etkilerinden bahsederken GDO'lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) gıdalara vurgu yapan Mustafa öğretmen düşüncelerini ders içerisinde şöyle ifade etmiştir:

Sanayi devrimi ile gelişen dünyada para kazanma hırsı ürünlerin çabuk olgunlaşması ile ilgili ürünlerin ilaçlanması kimyasal maddeler kullanılması bu da bizim sağlığımızı olumsuz etkiliyor bu sanayinin getirdiği olumsuz özellik. Atakan da farklı bir şeye değindi onun karşılığında da neyi geliştiriyorlar organik ürünleri geliştiriyorlar. Bize de onu söylüyorlar yani tüketimi desteklemek için organik ürünler almaya çalışın diyorlar ama tabi burada pahalılık da var tabi.

Gülcan öğretmen, diğer öğretmenlerden farklı olarak sosyal bilgiler dersinde bir öğrencisinin sorduğu soru doğrultusunda hayvan sağlığına karşı duyarlı olunması gerektiğine değinmiştir. Hayvan sağlığı konusunda farkındalık sahibi olmaları gerektiğini dile getiren Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Aykut: Öğretmenim hani köpekler aşılandı diye kulağına küpe takıyorlar ya bizim bir ara bizim caddenin oradaki bir köpek vardı biz ona bizim köpek diye hitap ediyorduk sürekli ona yemek veriyorduk bir gün annem buradayken belediye geldi dedi küpe takmak için hiç aşılamadan direkt küpe takıyorlar ona.

Gülcan Öğretmen: Onu işte hemen şikâyet etmeniz lazımdı tamam mı öyle şeylere duyarlı olun.

Aykut: Zaten köpek hemen kaçtı o anda

Gülcan Öğretmen: Hemen şikâyet edin belediyeye bu durumu.

Mustafa ve Yiğit öğretmen ise sosyal adalet anlayışının çevre boyutu içerisinde değerlendirilen tarihi ve kültürel varlıkların korunması konularına sosyal bilgiler dersi içerisinde değinmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen, Mezopotamya

medeniyetleri konusunu işlerken güncel bir duruma dikkat çekerek Irak'ta yıkılan tarihi eserlerle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Mustafa Öğretmen: Işid, Irak'taki o Babillerden kalma o eserleri hep yıktı, Asurlulardan kalma eserleri yok etti.

Doğan: Niye yok ediyorlar hocam?

Mustafa Öğretmen: Terör işte ya saçma sapan şeyler var kötü örnek tarihi eserleri ne yazık ki yok ediyorlar.

Yiğit öğretmen, kültürel varlıkların korunmasına vurgu yapan bir konu işlenirken güncel bir örneğe değinmiştir. İtalya'da Kolezyum'a zarar veren kişilerin aldığı cezalardan bahsederek, Türkiye'de de kültürel varlıklara zarar veren bireylerin ağır cezalar alması gerektiğini vurgulayan Yiğit öğretmen, sosyal bilgiler dersi içerisinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Kolezyumun üstüne K harfini yazmış adam, ona verdikleri ceza 25 bin dolar para cezası ve 4 yıl da hapis cezası vermişler bu da ertelenmiş. Düşünebiliyor musunuz bakın en ufak bir işaret çizmiş oraya aynı oranda çok ağır bir ceza işte bizim de böyle olmamız gerekiyor. Değil mi? İlk önce bunu dememiz lazım işte hem tarihi eserlerimizi hem doğal güzelliklerimizi korumamız lazım. Tarihimizi bizden sonra gelecek çocuklara gençlere öğretmek amacıyla hareket etmeli Anadolu'daki bütün tarihi eserlere sahip çıkmalıyız. Onlara en ufak bir zarar gelmesi geçmişimizin kaybolması demektir.

Sosyal adalet anlayışının çevre koruma boyutuyla ilgili son olarak Gülcan öğretmen de çeşitli çevre kuruluşlarından ve çevre konusunda yapılan bazı etkinliklerden bahsederek, öğrencilerinin dikkatini bu yöne çekmeye çalışmıştır. STK'lar konusu ele alınırken kendi sosyal hayatından örnekler de veren Gülcan öğretmen "Araba Yok" etkinliği, Greenpeace ve "Temiz Şehir" etkinliğiyle ilgili olarak öğrencilerini bilgilendirmiştir. Gülcan öğretmen konuyla ilgili olarak Sosyal bilgiler dersinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Gülcan Öğretmen: Araba yok diye bir çalışma grubumuz var mesela ne olabilir bu?

Orhan: LPG'li araçlar var onlar etrafa gaz yayıyorlar ama mesela otobüs kullansak onlar daha az gaz yayıyor.

Gülcan Öğretmen: Toplu taşıma kullanmalıyız mesela Araba Yok grubu şu an bisikletle çektiğiniz bir fotoğrafı fotoğraf yarışmasına koyuyor bisikletle çektiğiniz bir fotoyu internet sitesi üzerinden gönderiyorsunuz ve yarışmaya katılabilirsiniz...

...**Orçun:** Hocam bir şey soracağım Greenpeace diye bir tane şey var o var mı?

Gülcan Öğretmen: Greenpeace evet onu almadık buraya ama onu da söyleyelim Greenpeace yeşil barış demek dünya çapında çok önemli bir çevre örgütü sloganlarla, yaptıkları protestolarla mesela buzulların erimesini, doğal kaynakların tükenmesini, hayvanların tükenmesini sürekli engellemek için veya nükleer santrallere karşı çalışmalar yapıyorlar. Yani dünyamızı korumak için yapılmış en büyük oluşturulmuş STK ve Türkiye'de de temsilcileri var. Genelde gençler yani...

...**Gülcan Öğretmen:** Temiz Şehir grubunda çalışıyorum mesela yaşadığımız şehirdeki nehirlerin kirlenmesine karşı, yere tükürülmesine karşı yere çöp atılmasına karşı yaşadığımız şehrin daha temiz bir şehir olması için uğraşyoruz.

Selim: Bizim şoför de tükürüyor yere her zaman

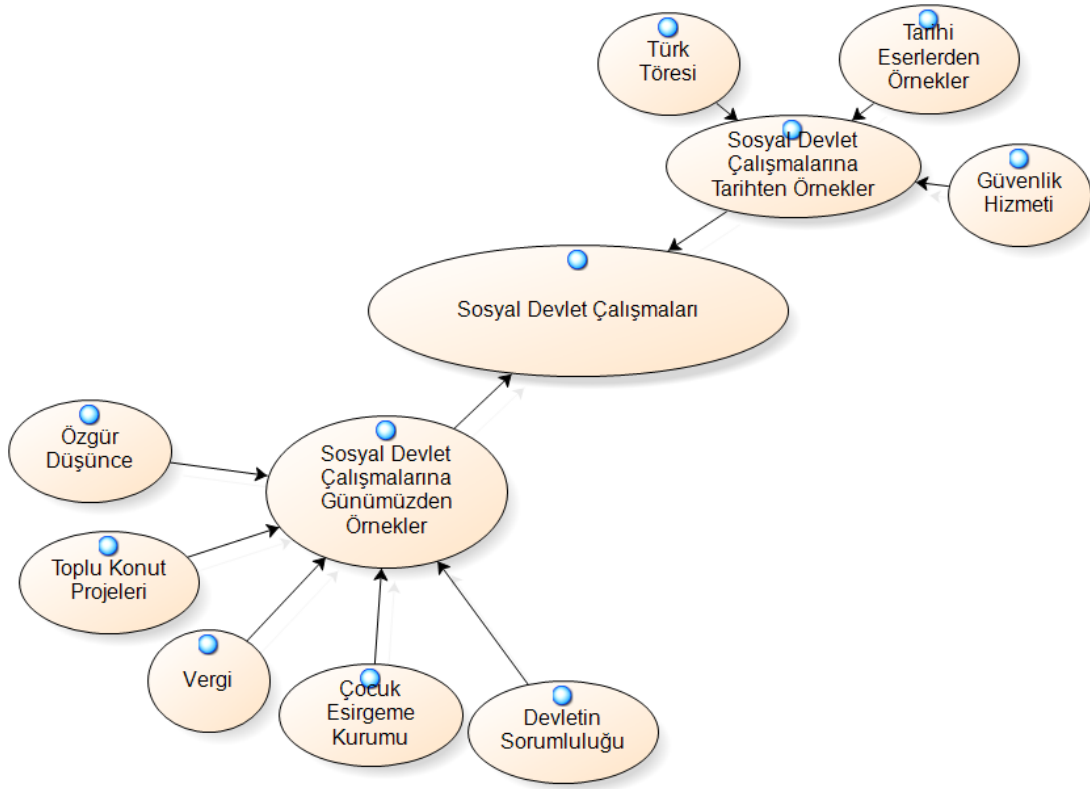
Gülcan Öğretmen: Uyarın arkadaşlar birinin yere tükürdüğünü görürseniz veya çöp attığını görürseniz kaç yaşında olursa olsun uyarın çünkü bu ülke sizin ve bu dünyanın sahibi de siz olacaksınız.

Selim: Yere tükürünce ne oluyor?

Gülcan Öğretmen: Bakın arkadaşlar hastalıklarımızın %24'ü tamam mı çevre kirliliğinden kaynaklanıyor yere tükürmek bile aslında size oradan mikrop bile bulaşabiliyor bu çok dolaylı bir şey ama çevre kirliliği hastalık yapabiliyor. Buna dikkat etmek lazım.

3. 4. 4. Sosyal Devlet Çalışmaları Boyutu

Sosyal adalet anlayışı ile ilgili olarak değinilen son boyut sosyal devlet çalışmalarıdır. Öğretmenlerden bazıları sosyal bilgiler dersi içerisinde toplumda sosyal adaletin sağlanması ve geliştirilmesiyle ilgili olarak devletin sorumluluklarına vurgu yapan ifadelerde bulunmuşlardır. Sosyal devlet çalışmaları ile ilgili olarak hem tarihten hem de günümüzden örnekler verme yoluna giden öğretmenler, böylelikle öğrencilere sosyal adalet konusunda devletin rollerini göstererek, onların sosyal adalet konusundaki farkındalıklarını artırmaya çalışmaktadırlar. Öğretmenler, sosyal devlet çalışmalarıyla ilgili tarihten ve günümüzden örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Öğretmenlerin sosyal devlet çalışmalarına verdiği örnekler Şekil 30'da yer almaktadır.

Şekil 30. Sosyal Devlet Çalışmaları

3. 4. 4. 4. 1. Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazılarının sosyal devlet çalışmalarıyla ilgili olarak verdikleri örnekler arasında Osmanlı devletinden ve İslamiyet öncesi Türk devletlerinden örnekler yer almaktadır. Yiğit öğretmen sosyal devlet çalışmalarıyla ilgili olarak dersleri içerisinde sıklıkla Osmanlı devleti ve İslam öncesi Türk tarihinden örnekler vermiştir. Bu örneklerle birlikte Yiğit öğretmen, sosyal adaletin sağlanması konusunda devletlerin rol ve sorumluluklarına vurgu yaparak öğrencilerdeki farkındalığı artırmaya çalışmaktadırlar.

Yiğit öğretmen özellikle İslamiyet öncesi Türk tarihinden örneklerle sıkça değinerek Orhun yazıtlarından, Kutadgu Bilig'ten ve Türk töresinden çeşitli konuları öğrencileriyle paylaşmaktadır. Örneğin, Göktürklerle ilgili bir konunun işlenmesi sırasında Yiğit öğretmen, Türk töresiyle ilgili olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Eskiden Türklerde kanuna töre denirdi ve her başa geçen kağan bu töreye uymak zorundaydı. Nedir bu töre mesela törenin değişmez maddeleri iyilik, adalet, eşitlik, yoksulları doyurma

yani hiçbir kağan zevk sefa sürerken halkı açsa o zaman isyan çıkar onu tahttan indirirlerdi bunun çok örneği var. Osmanlıda 'da bir sürü örneği var.

Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig'ten de sosyal devlet anlayışıyla ilgili olan çeşitli bölümleri öğrencileriyle paylaşan Yiğit öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini ders içerisinde şöyle dile getirmiştir:

Bakın çok önemli bir konu bu arkadaşlar peki devleti yönetenlere ne gibi öğütler vermiş olabilir Yusuf Has Hacib? Ne demiştir devleti yönetecekler, padişahlara, vezirlere falan? Demiş ki eşit davranın insanlara, adaletli davranın, saygılı davranın diyor. Haksızlık yapmayın kimsenin hakkını yemeyin, insanların hakkını verin, onlara zarar vermeyin, onları öldürmeyin, onlara eziyet, zulüm etmeyin, ülkenizi fakir durumda bırakmayın, halkınızı doyurun, halkınız aç kalırsa isyan çıkar diyor arkadaşlar.

Sosyal devlet anlayışına İslamiyet öncesi Türk devlerinden örnekler vermeye devam eden Yiğit öğretmen, bu kez devlet yönetimiyle ilgili olarak ders kitabında yer alan bir okuma parçası ile Orhun Yazıtlarında yer alan tavsiyelerden birini öğrencilerine ileterek şu ifadeleri kullanmıştır:

Yiğit Öğretmen: Fakirleri doyurdum mesela diyor.

Tayfun: Zenginden alıyor yoksula veriyor hocam.

Yiğit Öğretmen: Sayfa 56'yı açalım orada tam da bununla ilgili güzel bir örnek var bunu okuyalım.

Tayfun: Ben Tanrı yardım ettiği için hakan oldum. Hakan olup, bütün yoksul milleti topladım.

Yiğit Öğretmen: Bir daha söyle bu kısmı

Tayfun: Hakan olup bütün yoksul milleti topladım. Fakir milleti zengin, az milleti çok yaptım.

Yiğit Öğretmen: Evet. Bakın ta bugüne dek gelmiş muhtaç durumda olanlara yardım etme, insanlara yardım anlayışı. Bakın ta Orta Asya'dan milattan öncesinden günümüze kadar devam ediyor. Mete Han, Melik Şah, Fatih, Kanuni, Atatürk, İsmet İnönü hepsi insanlara yardım eli uzatmışlar. Bunu 7.sınıfta göreceğiz, 8.sınıfta da göreceğiz Osmanlı tarihinde göreceğiz, İnkılap tarihinde göreceğiz. Hep göreceğiz, bunun binlerce örneği var tarihimizde o yüzden biz de hepimiz bu konudaki kampanyalara destek olalım.

Yiğit öğretmen, bir başka derste ise Osmanlı tarihindeki ticaret kervanlarından örnekler vererek, devletin ticaret konusundaki sorumluluğuna vurgu yapmakta ve devletin tüccarları koruması gerektiğinden bahsetmektedir. Yiğit öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Yiğit Öğretmen: Mesela o zamanlar kim kontrol altına alıyorsa ticaret yollarını vergiyi de o devlet alıyor. Bunun karşılığında, vergiyi almanın karşılığında da bu kervanları hırsızlara, haramilere karşı koruyor.

İrfan: Hocam kervanlara hırsız gelirse ne oluyor?

Yiğit Öğretmen: Tamam, işte gidip kimden hesabını soruyorlar sigorta yapılıyor onlara?

İrfan: Devletten hocam

Yiğit Öğretmen: Evet, devlet kardeşim biz sana vergi veriyoruz hop bizi soydular soğana çevirdiler. Karşıla benim zararımı karşıla benim zararımı diyor ben sana vergi veriyorum diyor, 40 haramiler beni soydu diyor.

3. 4. 4. 2. Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler

Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerden bazıları, toplumda sosyal adaletin sağlanması ve geliştirilmesiyle ilgili olarak devletin rol ve sorumluluğuna vurgu yapan günümüzden örnekler vermişlerdir. Böylelikle toplumdaki sosyal adaletin sağlanması ve geliştirilmesiyle ilgili devlet rol ve sorumlulukları hakkında öğrenci farkındalığını artırma yoluna giden öğretmenler, toplu konutların yapılması, Çocuk Esirgeme Kurumu ve özgür düşünce ortamının sağlanması gibi konularla ilgili örnekler vermişlerdir.

Gülcan öğretmen, meslekler konusunda müteahhit mesleğinden bahsetmiş, evleri yapan kişilerin genellikle özel sektörden müteahhitler olduğunu ancak devletin maddi durumu yeterli olmayan vatandaşlar için ev satın alma olanağı yaratan toplu konut projelerinin de olduğunu ifade etmiştir. Devletin toplu konut projelerini sosyal adalet bağlamında destekleyen Gülcan öğretmen, bu konuyu sınıf içerisinde şöyle taşımıştır:

Normalde binaları yapanlar müteahhit denilen özel sektör çalışan insanlardır yani özel kamuya bağlı değil. Ama devlet daha ucuz olsun, fakir insanlar da ev sahibi olabilsin diye böyle toplu konut yerleri yapıyor çocuklar. Bununla beraber ev bile alamayacak durumda olan insanlar kira öder gibi kendi evlerine sahip olabiliyorlar, bu da devletin vatandaşlarına sağladığı önemli bir yatırımdır.

Gülcan öğretmen, bir başka ders içerisinde de STK'lar konusunu işlerken devletin, sosyal devlet anlayışına uygun olarak öksüz veya yetim çocuklar için Çocuk Esirgeme Kurumları aracılığıyla sağlamış olduğu olanaklardan bahsetmiştir. Gülcan öğretmen bu konuyla ilgili düşüncelerini sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencileriyle şu şekilde paylaşmıştır:

Türkiye'de topluma hizmet kurumları var. Yardıma muhtaç, annesi babası olmayan ya da annesinin babasının bakacak durumu olmayan çocuklar devlet hizmetinde çocuk esirgeme kurumunda 18 yaşına kadar kalırlar. Ve bütün her şey devlet tarafından karşılanır ve hatta harçlık da verilir bunun için aile ve sosyal politikalar bakanlığı aynı şekilde yardıma muhtaç yaşlılara da yardım ediyor tamam.

Mustafa öğretmen ise ders kitabındaki anayasayayla ilgili konuları işlerken toplumda özgür düşünme ortamının yaratılması ve bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için gerekli fikir ortamının kurulması konusunda devletin sorumluluklarına vurgu yapmıştır. Bu konuda devletin sorumluluklarını gösteren anayasadaki ilgili maddeleri öğrencileriyle paylaşma yoluna giden Mustafa öğretmen, düşüncelerini belirtmek için şu ifadeleri kullanmıştır:

Mustafa Öğretmen: Bilimsel çalışmaların olması için özgürlükçü mü düşünmek gerekiyor?

Öğrenciler: Evet

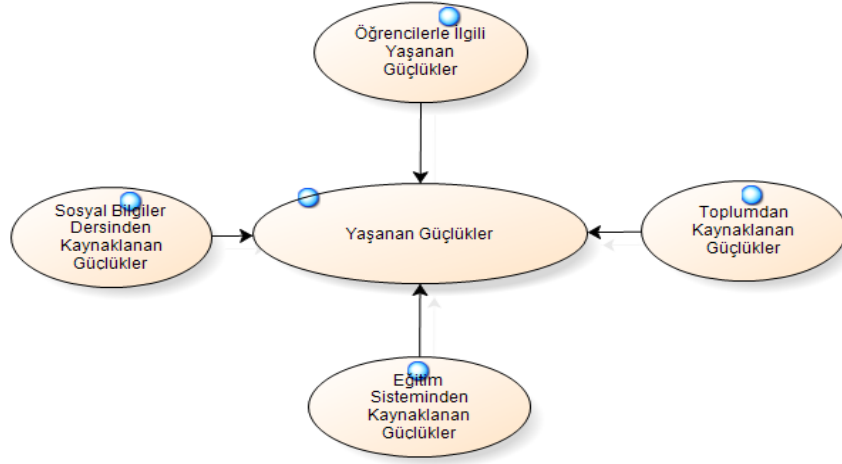
Mustafa Öğretmen: Niye? Bilimsel çalışmaların yapılması için özgür mü düşünmesi gerekiyor toplumun, özgürlükçü olmazsa ne olur hadi diyorum ki gerek yok buna nasıl ikna edeceksiniz beni? Bilimin gelişmesi için özgürlükçü olmaya gerek yok bence atıyorum mesela nasıl ikna edersiniz beni? Bakın anayasamızda 27.madde ne diyor bakın herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama ve yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Demek ki her alanda olduğu gibi hak ve özgürlükleri güvence altına almak da devletin görevidir. Anayasamızda 27.madde bilim ve sanat çalışmalarını destekliyor ve koruyor yani devletin bu konuda çalışmalar yapması gerek ne kadar güzel bakın 27. Madde.

Öğretmenlerin ders içerisinde değındığı konuların yanı sıra sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan bir okuma parçasında geçen ifadeler devletin, sosyal adaletin sağlanması ve geliştirilmesi konusundaki rol ve sorumluluklarına değinmektedir. Mustafa öğretmenin de öğrenciler tarafından okunmasını sağladığı bu açıklamalar ders kitabında şu şekilde yer almaktadır:

İnsan hakları dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmezdir. Devlet, buna samimi olarak inanır ve yapısında insan haklarının en geniş bir şekilde kullanılmasına imkan sağlayacak şekilde anayasal ve yasal düzenlemeler yapar, sendika, dernek, vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarının türlü faaliyetlerinin yürütülmesine müsaade eder. Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve sözleşmelerine uygun düzenlemeler yapar.

3. 4. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerinde Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlükler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlükler başlığı altında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet deneyimlerinde ne gibi sorunlar yaşadıklarına değinilmiştir. Bunun ortaya çıkartılabilmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde öğretmenlere; “Sizin sosyal adalet eğitimi konusunda yaşadığınız bir güçlük var mı? Varsa açıkla mısınız?” soruları sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal adalet deneyimlerinde karşılaştıkları güçlüklerin dört ana başlık altında toplandığı görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinden kaynaklanan, öğrencilerden kaynaklanan, eğitim sisteminden kaynaklanan ve toplumdan kaynaklanan güçlükler şeklinde sıralanabilecek bu başlıklar Şekil 31’de görülmektedir.

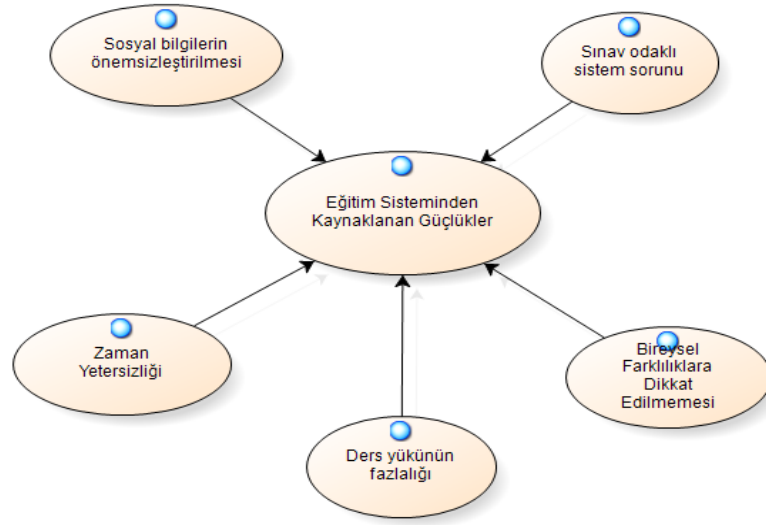

Şekil 31. Yaşanan Güçlükler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde sosyal adalet deneyimlerinde yaşadığı güçlüklerden ilk olarak eğitim sisteminden kaynaklanan güçlükler başlığına değinilmiştir.

3. 4. 5. 1. Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler

Öğretmenlerin çoğu sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlüklerle değinirken eğitim sisteminden kaynaklanan güçlükler vurgu yapmışlardır. Bu konuyla ilgili olarak ders yükünün fazla olması, öğretmen etkisinin sınırlı olması, sınav odaklı anlayışın olması gibi birçok güçlükten bahsetmişlerdir. Öğretmenlerin kullandığı bu ifadeler Şekil 32’de yer almaktadır.

Şekil 32. Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler

Öğretmenlerin çoğu sınav odaklı eğitim anlayışı nedeniyle sosyal adalet eğitimine önem veremediklerini ve daha çok sınavda çıkacak olan konular üzerinden derslerin sınava hazırlık tarzında işlendiğini ifade etmişlerdir. Bu durumun da sosyal adalet eğitiminin göz ardı edilmesine neden olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Ercan öğretmen; “Sınav odaklı çalıştığımız için bizim tek kaynağımız test kitapları onların dışına çok fazla çıkamıyoruz” ifadesini kullanırken, Mustafa öğretmen ise düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır; “Eğitim kategorisi hep sınav olmuş. İşte bakın mesela TEOG sınavı var çocuklar tamamen ona kanalize olmuş ama işte bu sosyal adaletle ilgili ya da daha farklı insan haklarıyla ilgili bir takım şeyler hep biraz geri planda kalabiliyor yani.”

Ercan öğretmen benzer ifadelerle düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır; “Merkezi sınavlar nedeniyle, sınavda çıkmadığı için bu konulara çok fazla önem veremiyoruz.” Ersin öğretmen ise öğrencilerin de sınav odaklı hazırlanmaları nedeniyle sosyal adalet gibi kavramların içselleştirilmesinde sıkıntılar olduğunu vurgulayarak, düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Derse bakış açıları çok önemli bana göre eğer bir çocukta davranış kazandırmaya yönelik bir eğitim öğretim yapılacaksa bu sınav temelli olduğu zaman çocuğun ilgisi ve alakası farklılaşıyor bu sınav temelli olmadığı zaman çocuk ona göre bir davranış sergileyebiliyor.”

Ercan öğretmen ayrıca sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerinin geliştirilmesi adına etkinlik yapmaya fırsat bulamadıklarını dile getirmiştir. Programda yer alan konuların çokluğu, zaman sıkıntısı gibi sebeplerden ötürü sosyal adaletle ilgili herhangi bir etkinlik yapmadığını dile getiren Ercan öğretmen, geçmiş yıllarda bazı çalışmalarda bulunsa da şu an herhangi bir etkinlik yapamadığını ve bunun sebeplerinin neler olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

Şu an herhangi bir etkinlik e yaptığımızı söyleyemeyeceğim. Çünkü hani dediğim gibi konu bazlı gittiğimiz için program önümüzde neyse onları yetiştirmeye çalışıyoruz. E yazılılarımız var o sınavlar bizim için baz almıyor birde özel kurumda çalıştığımız için belli periyotlarda bizim kazanım sınavlarımız oluyor şimdi onun dışına programın dışına çok fazla açıkçası çıkamıyoruz ama tabii ister miydin çeşitli projeler, etkinlikler için eğitim boyutunu biraz daha bastırarak işlemek çok daha farklı ve yararlı olurdu tabii ki.

Gülten öğretmen de sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal adalet bilinçlerini geliştirmek için etkinlik yapma konusunda sıkıntılar yaşadığını, bunun sebebinin de çalıştığı kurumların sınavlara öncelik vermesinden kaynaklandığını şu şekilde dile getirmiştir;

Belki çok etkinlik yaparız ama biz hep özel okul olduğumuz için yaşadığım şehirde bir özel okul diyelim hani İstanbul'dakiler daha farklı çalışıyorlar. Ama yaşadığım şehirdeki özel okullar hep biz şimdiye kadar çalıştığım bütün kurumlarda sınav odaklı çalıştım. Hani konuyu yetiştirelim, öğrenci kazanımı olsun ondan yana çalıştım hep tabii ki etkinlik çok yapılabilir ama aktif olarak yaptığım bir etkinlik yok.

Merkezi sınavlara odaklı bir şekilde ilerleyen eğitim sistemi içerisinde her bir dersin farklı bir katsayıya sahip olduğu ve bu katsayılar oranında soru sayısı ve puana sahip olduğu bilinmektedir. Ercan öğretmene göre bu durum, öğrenciler arasında ve toplumda dersler arasında bir önem sırası oluşturma yoluna gidilmesi sonucu doğurmaktadır. Bunun sonucunda da sosyal bilgiler dersinin önemsiz bir ders olarak görüldüğünü ve derse yeteri kadar zaman ayrılmadığını düşünen Ercan öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Maalesef sosyal bilgiler dersi şu an çok da önemsiz mesela sınava girdiğiniz zaman adalet kavramından bahsediyoruz diğer derslerin katsayısına bakıyorsun 6-8. Sosyal bilgilere bakıyorsun katsayı puanı 2. İşte burada zaten adaletsizlik burada başlıyor. Öğrenciler bu sefer önyargı ile derse yaklaşıyor tabii çok önemli değil hadi ben bir Fen'i, Matematiği hallediyim, Sosyal de yaparız bir şekilde son bir ay şöyle baksak da olur diyor. Her zaman 2.plane 3.plane itilmiş bir ders olarak karşımıza çıkıyor. İşte buradaki sorumluluklarımız, haklarımız, vatandaş olma bilinci hani bunlar aslında çok önemli olması lazım, ön plana getirilmesi gerekiyor bence ama dediğim gibi sınavda çıkmadığı için hep 2.plane 3.plane itilmiş çok da gerekli görülmeyen konular olarak karşımıza çıkıyor.

Öğretmenlerin bazıları sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlükler örnek verirken ders yükünün fazla olması, zaman sorunu yaşanması ve sistemin bireysel farklılıkları göz ardı ederek tüm öğrencileri aynı görmesi gibi durumlardan bahsetmişlerdir. Mustafa ve Gülten öğretmen ders yükünün fazla olması ve zamanın kısıtlı olması sebebiyle sosyal adalet eğitimine yeteri kadar önem veremediklerini ve bu nedenle etkinlik yapma konusunda sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Gülcan öğretmen “İşte zamanın yetersiz oluşu bizde sıkıntı yaratıyor” derken, Mustafa öğretmen ise konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Fazla derse giriyoruz öğretmenin 3-4 saat dersi olsa 2-3 tane sınıfı olsa ya çok harika şeyler yapabilir öğretmen ya ders fazla. O sınıftan çıkıyorsun, ona giriyorsun, o sınıftan çıkıyorsun, ona giriyorsun falan filan cuma günü bir geliyor pert oluyoruz biz. Ne yaptığımızı bile bilmiyoruz böyle bir süreç.

Ersin öğretmen, zorunlu eğitim sisteminin her çocuğa aynı şekilde uygulanmasının bazı sıkıntılar yarattığını düşünmektedir. Mevcut sistemin her çocuğa aynı yaklaştığını ancak bireysel farklılıkları göz ardı ettiğini öne süren Ersin öğretmen, sosyal adaletle ilgili davranışların kazandırılmasında öğretmenin sınırlı bir etkisinin olduğunu vurgulamaktadır. Ersin öğretmen konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bir kere şunu bilmemiz lazım evet her çocuk eşittir ama her çocuğun zihinsel yapısı bir değildir, kültürel değeri bir değildir, ilgi ve alakası bir değildir. Ama biz şu anki sistemde bütün çocukları eşit sayıyoruz. Eşit saydığımız gibi bütün çocukları bence pedagojiden uzak bir şekilde aynı formatta yetiştirmeye çalışıyoruz ve bunun yansıması olarak da çok büyük sıkıntılar çekiyoruz. O yüzden sınıf içerisinde adaleti veya düzeni sağlamaya çalışıyoruz ama mevcut sistem gerçekten bizi bu konuda çok zorluyor yani çok sıkıntı çekiyoruz işte bir disiplin anlayışını okullara getirmek oldukça zor. Zorunlu eğitimin bir paket program içerisinde bütün öğrencilere değil de kişiye göre zorunlu eğitim olması gerekiyor çocuklar çeşitli imkânsızlıklardan dolayı gerekli hazır bulunuşluk seviyesine ulaşmamış olabilir. Ama o çocuklara da yine aynı paket program içerisinde bütün Türkiye'ye yansıttığımız bu derslerin aynısını orada bu çocuklar gördüğü zaman onlar için çok bir şey ifade etmiyor. O çocuk oraya kadar bir şekilde gelmiş okuma yazma bilmiyor dört işlem bilmiyor belki öğrenme güçlüğü var belki ailesel problemleri var bu çocuğu yine aynı sistem içerisinde hayata daha iyi hazırlamak için farklı bir alanda eğitilmesi gerekiyor bana sorarsanız. Şimdi, bu çocuk 4 sene boyunca aynı sınıfta hiç bir şey yapmadan durduğunda sıkılacak ne yapacak sınıf düzenini bozmaya başlayacak bu da diğer çocukların eğitim öğretim alma hakkını elinden az veya çok almış olacak engellemiş olacak. Bu bence sosyal adaleti birebir etkiliyor.

3. 4. 5. 2. Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler

Öğretmenlerden bazıları sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlükler değinirlerken sosyal bilgiler dersiyle ilgili olarak konuların soyut kalması ve uygulama yapma konusunda sıkıntılar yaşanması ve materyal eksikliği gibi durumlardan bahsetmişlerdir. Örneğin; Emine öğretmen sosyal adaletle ilgili olarak materyal eksikliği

yaşadığını ifade ederek konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; “Mesela konuyla ilgili var olan yazılar eklense birkaç tane olsa hani mesela halkçılık ilkesinin yanına ya da çocuk haklarının yanına eklense hani onlar da olsa daha iyi olur. Şimdi birazcık daha az kalıyor.”

Ercan ve Emine öğretmen ise sosyal bilgiler dersinin içerisindeki sosyal adalet konularının öğrenciler için soyut kaldığını düşünmektedirler. Bu durumun sosyal adalet deneyimlerinde kendileri için yaşanan güçlüklerden biri olduğunu ifade eden Emine öğretmen, “bazı konuların soyut kaldığını” söylerken, Ercan öğretmen ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

Tabi bu yaş grubu şu an daha hani soyut döneme tam geçemediği için bunları çok fazla tam olarak oturtamıyoruz. Yani bunu zamanla özellikle de lise hayatına geçince biraz daha tam olarak ayakları üzerine dikilebilecek bizim yaptığımız bu tanımlar hayatta uygulayarak görerek haksızlıklara uğrayarak veya olumsuzluklara başkaldırarak kendileri bunu zaman içerisinde daha iyi anlayacaklar diye düşünüyorum.

Mustafa öğretmen ise sosyal adalet eğitiminde sosyal bilgiler dersi içerisinde uygulama yaptırma konusunda güçlükler yaşadığını ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa öğretmen şu ifadeleri kullanmıştır:

Teorik kalıyor birçok şey bizde teorik kalıyor. Kitaplar yazıyoruz birileri kitaplar yazıyor böyle alengirli böyle harika kitap ama kitaba bir bakıyorsunuz konulara bir bakıyorsunuz bu sanki farklı bir yerden bahsediyor çünkü uygulanabilecek bir şeyler olması lazım bizim hayatımızda gerçekleştirebileceğimiz şeyler olması lazım. Var ama şey böyle teorik kitapta kalıyor işte zaman ayıramıyorsun uygulanacak uygulayamıyorsun ortamı uygun olmayabiliyor ders süresi az yapamıyorsun olmuyor yani. Bence kişisel fikrim yani teorik değil de daha çok öyle bir platform oluşturacaksın ki çocuklara altyapıları da olacak böyle tartışacaksın konuşacaksın zaman sınırlaması olmayacak işte bu konularla ilgili bir şeyleri dışarıda gideceksin yaşayacaksın.

3. 4. 5. 3. Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler

Sosyal adalet deneyimlerinde yaşanan güçlükleri dile getiren öğretmenlerden bazıları ise öğrencilerin işbirliğine kapalı olmaları, bilgilerini davranışa dönüştürme konusunda çaba göstermemeleri ve ailelerin aşırı kontrolcü tutumları gibi konularla ilgili olarak bazı güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin; Gülcan öğretmen öğrencilerine sosyal adaletle ilgili olan bazı konuları anlatmasına rağmen öğrencilerinin bu konuyla ilgili davranışları gösterme konusunda yetersiz kaldığından yakınmakta ve bunun yaşadığı güçlüklerden biri olduğunu dile getirmektedir. Konuyla ilgili olarak Gülcan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Biz yani o bilgiyi veriyoruz, bilgi davranışa dönüşmüyor. Yani mesela ben şimdi şey anlatıyorum tüketici haklarını anlatıyorum, tüketici hakkını nasıl araması gerektiğini söylüyorum ama çocuk hala gidip de mesela bozuk bir mal alıp aman at gitsin çöpe yenisini alırsız deyip de benim söylediğim şeyi gidip yani tüketici haklarına başvuru yapmazsa o zaten bilgi davranışa dönüşmemiş oluyor. O noktada ben başarısız olmuş oluyorum. Bu çok önemli bilgi davranışa dönüşmüyor böyle düşünüyorum yani.

Gülcan öğretmen ayrıca öğrencilerin zayıf arkadaşlık ilişkileri ve birbirlerine karşı içten olmayan yaklaşımlarının yanı sıra ailelerinin sosyal adalete bakışlarını da sosyal adalet deneyiminde karşılaştığı güçlükler arasında görerek konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Burada şimdi karşısındakini sürekli ezmek onunla dalga geçmek bunlar var. Hani bunlar bizim zamanımızda yok muydu vardı ama hani biz hani bir şekilde gülüp geçebiliyorduk birbirimize muhtaçlık teknoloji yoktu çünkü şimdi bunlar birbirlerine muhtaç hissetmiyorlar kendilerini çünkü teknolojileri var onların kendi dünyalarında. İşte bu yeni gelen nesil bu 2000'lerden sonraki nesil bu konuda biraz daha olumsuz diye düşünüyorum ya çok bireyselleştigi için insanlar yani ben çocuklara bir grup ödevi bile verdiğim zaman sıkıntı yaşıyorlar, tartışıyorlar, kavga ediyorlar hani ortak bir paydada buluşamıyoruz biz. Bir de gerçekten sosyal adalet kavramını hiç almamış eğer çok zenginse hep başkalarını aşağılamış bir insanın çocuğunu yetiştirmek benim açımdan da zor hani ben ona davranış değişikliğini çok zor kazandırabilirim.

Mustafa öğretmen de sosyal adalet deneyiminde güçlük yaşamasının nedenlerinden biri olarak ailelerin çocukları üzerindeki baskıcı tutumlarını görmekte ve çocukların kendi yaşamlarıyla ilgili kararları alabilmelerinin sosyal adalet eğitiminde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Mustafa öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

Buradan gidip çocuğa sizi ilgilendiren konularda demokratik olmalıyız çocuklar, görüş alışverişinde bulunmalıyız çocuklar derken evde çocuk benim düşünceme hiç önem göstermiyorlar nasıl demokratik bir aile hayatı olabilir ki kıyafetime bile annem karar veriyor diyor. Mesela 7'lerde oluyor bu daha çok 6'larda oluyor geçen seneden falan biliyorum 12 yaşındaki çocuk kendi kıyafetine kendi karar verir. Daha sonra olacaklar işte bu genişleyip sosyal boyutta da kendi kararlarını şey yapmayacak haklı kim haksız kim ne olacak kafaya yerleşecek ha büyük haklı diyecek sonra kendi düşüncesi oluşamayacak belki. Ya da ne olacak ileride daha farklı boyuta gelip daha da farklı boyuta gelip asalak gibi yaşayacaklar birilerinin mutlaka yanında bulunmasını isteyecek. Karar vermesi sosyal adalette bence bu lazım.

3. 4. 5. 3. Toplumdan Kaynaklanan Güçlükler

Öğretmenlerden bazıları da Türkiye'de yaşanan ve ülke genelinde bilinen bazı olayların sosyal adalet eğitimi için yanlış örnekler teşkil etmesi nedeniyle güçlük yaşanmasına sebep olduğunu vurgulamaktadırlar. Böylece öğretmenler, okulda öğrencilere sosyal adalet gibi kavramları anlatırlarken aksi biçimde öğrencilerin gündelik yaşamda sosyal

adalet anlayışına uymayan örneklerle sık sık karşılaşmalarının gerçekleştirilen eğitimin etkili olmasını engellediğini ifade etmektedirler.

Ercan ve Yiğit öğretmen sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlüklerle değinirken Türkiye’de sosyal adaletsizliklerin artmasından ve ülke olarak konuyla ilgili yeterli olgunluğa sahip olunmamasından bahsetmişlerdir. Bu durum nedeniyle okulda öğrencilere sosyal adalet gibi değerleri kazandırma konusunda güçlük yaşadıklarını dile getirmektedirler. Konuyla ilgili olarak Ercan öğretmen şu ifadeleri kullanmaktadır:

Biz bu kavramları hep bir kenara itmişiz, eşitlik, adalet, hürriyet, demokrasi hep 3. 4. planda olmuş biz biraz daha maddi konulara sayısal konulara ağırlık vermişiz. Maalesef bizi yönetenler de bu şekilde olduğu için şu an işlere sosyolojik ve psikolojik açıdan bakamıyoruz. Genel olarak şu an çok ileri seviyede bir ülke olmadığımız için ve o ihtiyaçlar hiyerarşisinde e biz en alttayız şu an bu fizyolojik aşamadayız. Diğer o işte saygı, değerler o aşamalara biz daha şu an ulaşamadığımız için hani bu eğitimi vermek ne kadar doğru olur ne kadar askıda kalır toplum olarak belli bir seviyeye ulaşmadık biraz erken diye düşünüyorum, o olgunlukta olduğumuzu düşünmüyorum.

Yiğit öğretmen ise yaşadığı güçlüklerle değinirken sosyal adaletsizliklerin azalacağı yere artmasından şikâyet etmektedir. Türkiye’de ve dünyada sosyal adaletsizliklerin artış göstermesinden ötürü sosyal adalet deneyiminde de güçlük yaşadığını ifade eden Yiğit öğretmen konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir; “Sosyal adalet düzeleceğine tam tersi Türkiye’de ve dünyada özellikle büyük kentlerde, büyük ülkelerde daha da derinleşiyor. Yani sosyal adaletsizlik daha da artmaya derinleşmeye başlıyor hani bunun bence işte bir an önce düzeltilmesi lazım.”

Gülten öğretmen, sınıf içerisinde sosyal adaletle ilgili olarak anlattığı bazı konuların gündelik yaşam içerisinde karşılık bulamaması nedeniyle sosyal adalet deneyiminde bazı güçlükler yaşadığını söylemektedir. Gülten öğretmen düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmektedir:

Evet, daha çok yakındaki konularda böyle bir güçlük yaşadım. Ee şimdi tam aklıma gelmiyor ama şu yasama, yürütme, yargı örneğini verebilirim. Yasama, yürütme, yargı ilk mecliste tek elde toplanmıştı hızlı yapmak için sonra demokratik olması için ayrıldı Türkiye Büyük Millet Meclisi yasayı çıkartır yürüten hükümettir yasama bağımsız mahkemelerdir. Şimdi burada bir örnek vermişim işte neden mahkemeler bağımsızdır çünkü bir milletvekili oğlunun kaza yaptığında normal bir halktan kaza yaptığında ikisi de aynı oranda suçlu milletvekili oğlunun aldığı cezayı halktan olan bir çocuğun da alması gerekir diye anlatmışım bunu. Ama çocuklar gerçekte böyle olmadığını yasaların düzgün işlemediğini işte hukuk devletinde farklı şeylerin olduğunu söylüyorlar. Mesela en çok yaşadığım örneklerden biri de bu

güçlüklerden biri bu evet. Yoksa hani şey anlamında bir sıkıntı yaşamıyorum hani okulda bu konuyu anlatabilme konusunda.

4. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölüm içerisinde araştırma bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

4. 1. Sonuçlar

4. 1. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algularına İlişkin Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramını tanımlamak için kullandıkları ifadeler bakıldığında sıklıkla eşitlik, adalet kavramlarından yararlanarak, sosyal adalet konusunda devletin görevlerine vurgu yaparak sosyal devletten bahsettikleri görülmektedir. Adalet, eşitlik ve sosyal devlet gibi kavramların yanı sıra öğretmenlerin sosyal adalet kavramını tanımlamak için hoşgörülü olmak, insanlar arasında ayırım yapmamak, her bireye insan olduğu için saygı duymak ve temel insan haklarına uymak gibi ifadeleri de kullandıkları ortaya çıkarılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal adaletli bir bireyin özelliklerini sıralarken birçok özelliğe değinmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, sosyal adaletli bir birey genel olarak; demokratik becerileri gelişmiş, insan haklarına ve yasalara uyan, yardımsever, başkalarının haklarını savunan ve diğerleriyle empati kuran nitelikte bir bireydir. Bunların yanında öğretmenlerin, sosyal adaletli bir birey için çevreyi koruyan, insanlar arasındaki farklılıkları kabul edip bu farklılıklara hoşgörülle yaklaşan ve tüm insanlara sadece insan oldukları için saygı duyan bir kişidir ifadelerini kullandıkları ortaya çıkarılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algularının gelişiminde sosyokültürel yapının rolüne ilişkin sonuçlar; yetiştikleri ailenin, aldıkları eğitimlerin, çalıştıkları kurumların, yaşadıkları şehirlerin ve son olarak etkilendikleri kişilerin rolleri olmak üzere beş bileşenden oluşmaktadır. Öncelikle sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu, sosyal adalet algularının gelişiminde yetiştikleri ailenin önemli bir rolü olduğunu çünkü küçük

yaşlardan itibaren sosyal adaletle ilgili birçok kavram ve değeri ailelerinden aldıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal adalet algılarının gelişiminde aldıkları eğitimlerin etkilerine değinen öğretmenlerin çoğunluğu, üniversiteye kadar almış oldukları eğitimlerde konuyla ilgili olarak sınırlı oranda kazanım elde ettiklerini ağırlıklı olarak üniversitede aldıkları eğitimlerde sosyal adalete dair kazanımlar elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber öğretmenlerin çoğunluğu sahip oldukları sosyal adalet algılarının gelişiminde şu ana kadar almış oldukları örgün ve yaygın eğitimlerin hatırı sayılır bir öneminin olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin çoğu, sosyal adalet algılarının gelişiminde çalıştıkları kurumların rolüne değinirken özel ve kamu kurumları arasında bir ayırım yapma yoluna giderek, özel okullarda çoğunlukla sosyal adaletsizlik örnekleri ile karşılaştıklarını bunun da kendilerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Ancak devlete bağlı parasız okullarda çalışmakta olan öğretmenler ise kurumlarında sosyal adaletsizliklerle karşılaşmadıklarını ve çoğunlukla sosyal adalet algılarının gelişimi için olumlu bir ortamın olduğunu ifade etmişlerdir.

Sosyal adalet algılarının gelişiminde yaşadıkları şehirlerin rolüne değinirken öğretmenlerin çoğunluğu şu an yaşamakta oldukları şehirden bahsederek bu şehrin sosyal adalet algılarının gelişiminde olumlu bir rolü olduğuna değinmişlerdir. Ancak öğretmenlerden bazıları ise geçmiş yıllarda çalıştıkları farklı şehirlerden bahsederken özellikle Türkiye'nin doğusunda yer alan bazı şehirlerde sosyal adalete ilişkin olumsuz örneklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Son olarak sosyal adalet algılarının gelişiminde etkilendikleri kişi veya karakterlerin rolüne değinirken öğretmenlerin Mustafa Kemal Atatürk gibi bazı tarihi karakterlerin yanı sıra yakın çevrelerinde yer alan aile bireyleri ve öğretmenleri gibi kişilerden de etkilendikleri ortaya çıkarılmıştır.

Öğretmenlerin çoğunluğunun, günlük yaşamları içerisinde sıklıkla sosyal adalet konusunda insanlara eşitlikçi bir şekilde yaklaşmaya ve onlar arasında ayırım yapmamaya dikkat ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin çoğunluğu toplumsal

kurallara uymaya, STK çalışmalarına katılmaya ve çevreye karşı duyarlı olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Buna ek olarak öğretmenlerin engelli vatandaşların haklarını ihlal etmemeye ve onlara yardımcı olmaya çalıştıkları da görülmüştür.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu Türkiye ve dünyadaki sosyal adaletle bakışlarıyla ilgili olarak genelde Türkiye’de karşılaştıkları sosyal adaletsizlik içeren örneklerle değinme ve bu olaylar üzerinden çevreleriyle ilgili yorumlar yapma yoluna gitmişlerdir. Öğretmenler, Türkiye’de sosyal adaletin durumuyla ilgili olarak sıklıkla engelli ve kadın vatandaşlarla birlikte işçi ve çalışanların yaşadıkları sorunlardan bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra sosyal devlet anlayışıyla ilgili olarak yaşanan sorunlardan bahseden öğretmenler gündelik yaşamdan sosyal adaletsizlik örnekleri de vererek Türkiye’de sosyal adaletin yeterince gelişmediğini dile getirmişlerdir.

Dünyadaki sosyal adaletle bakışla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının sosyal adaletle ilgili dünyadan örnekler verdiği görülmektedir. Öğretmenlerden bazıları, bu örneklerde dünyadaki sosyal adalet seviyesini Türkiye’den ileri gördüklerini ifade ederlerken, bazı öğretmenlerin ise dünya genelinde var olan sömürü ve adaletsizliklerden bahsettikleri görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, bireylerin sosyal adalet algılarının gelişiminde medyanın çok önemli bir rolü olduğunu dile getirmişlerdir. Buna karşın Türkiye’de medyanın bireylerin sosyal adalet gelişimlerini genellikle olumsuz etkilediğini dile getiren öğretmenler, TV programlarında yer alan sosyal adaletsizliklerin ve sosyal adaletsizlik içeren davranışlar gösteren karakterlerin normal gibi gösterilmesinden yakınmaktadırlar. Medyanın olumsuz yönünün aksine sosyal adalet konusunda zayıf sesleri hızlı bir şekilde geniş kitlelere yayabilmesi ve sosyal medyanın bireyleri hızlı bir şekilde örgütleyebilmesi ise sosyal adalet adına öğretmenlerin bazıları tarafından olumlu görülmektedir.

Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun sosyal adalet kavramını adalet ve eşitlik kavramları ile açıklayarak diğer boyutlarına değinmedikleri, sosyal adaletli bir bireyin özelliklerini sınırlı bir şekilde algıladıkları, sosyal adalet algılarının gelişiminde ailelerinin ve aldıkları eğitimlerin daha etkili olduğu ve bireylerin sosyal adalet algılarının

gelişiminde medyanın önemli bir yeri olmasına rağmen olumsuz etkilerinin yoğun olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

4. 1. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algılarıyla İlgili Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal adalet eğitimini tanımlarlarken sıklıkla sosyal adalet gibi kavramların öğretilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve değer eğitimi gibi ifadelerden yararlanmışlardır. Bunun yanında öğretmenlerin çoğunluğunun, sosyal adalet eğitimi için ihtiyaç duyanlara ücretsiz ek ders gibi yardımların yapılması, eşitlik, adalet, yardımseverlik ve farklılıkları kabullenme gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması ve öğrencilerinin birbirlerine saygı duymasının sağlanması gibi tanımlamalar da yaptıkları ortaya çıkarılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu sosyal adalet eğitiminde öğretmenin önemli bir rolü olduğu ifade ederek bu nedenle öğretmenlerin yerine getirmesi gereken bazı davranışların olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmenlerin çoğunluğu, sosyal adalet eğitiminin başarılı olabilmesi için öğretmenlerin davranış ve konuşmalarıyla öğrencilere olumlu model olması gerektiğini dile getirmişler. Bu konuda öğretmenler, öğretmenlerin, sosyal adalet gibi kavramları öğrencilerine kazandırması, çevreye karşı duyarlı olması, toplumdaki sosyal adaletsizlikleri ve sosyal adalet konusunda devletin rolünü öğrencilerine aktarması gerekliliğini vurgulayarak, öğretmenlerin farklı kimlik ve düşüncelere saygı gösterip, öğrencilerine eşit davranması ve onlar arasında ayırım yapmamasını önemli görmekteydiler. Bunların dışında öğretmenlerin güvenilir ölçme değerlendirme yapması, bireysel farklılıklara dikkat etmesi ve eleştirel davranan, STK'lara üye olan etkin bir vatandaş olması öğretmenlerin bazıları tarafından sosyal adalet konusunda öğretmenin rolleri arasında gösterilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitiminde dikkat etmeleri gerekenlerle ilgili olarak öğretmenlerin çoğunluğu, toplumda sosyal adaletin sağlanmasıyla ilgili devletin rolünün öğrencilere aktarılması, öğrencilerdeki farklılıkları kabullenme anlayışının güçlendirilmesi ve ekonomik açıdan zorluk yaşayan öğrencilerin durumlarının gözetilmesine dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra sosyal

adalet gibi değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için uygulama yapılması gerektiğine dikkat çeken öğretmenlerin ek olarak okul, aile ve çevre arasında eşgüdümün sağlanmasını sosyal adalet eğitiminde gerekli gördükleri ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun sosyal adalet eğitimini, eşitlik, adalet gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması ve sosyal adalet kavramın öğretilmesi olarak algıladıkları, sosyal adalet eğitiminde öğretmenin önemli bir yeri olduğunu ve bu nedenle öğrenciler arasında ayırım yapılmaması gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür.

4. 1. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolüne Dair Algılarına İlişkin Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinin anlamıyla ilgili olarak kullandığı ifadeler temel olarak üç başlık altında toplanmaktadır. İlk olarak öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersini tanımlarken vatandaş yetiştiren bir derstir ifadesini kullanmıştır. Sosyal bilgiler dersini, eleştiren, sorgulayan, haklarını bilen ve sosyal katılım becerileri gelişmiş vatandaşlar yetiştiren bir ders olarak ifade eden öğretmenlerin kullandığı bir diğer tanımlama ise bireyleri yaşama hazırlayan bir ders olmasıdır. Öğrencileri gündelik yaşamdan konularla karşılaştırması ve toplum kültüründen örnekler içeren bir ders olması nedeniyle sosyal bilgiler dersini bireyleri yaşama hazırlayan bir ders olarak tanımlayan öğretmenler son olarak da sosyal bilimleri öğreten bir derstir ifadesini kullanmışlardır. Buna göre öğretmenler sosyal bilgiler dersi için öğrencilerin tarih, coğrafya, vatandaşlık ve ekonomi gibi birçok sosyal bilim dalı hakkında bilgi sahibi oldukları bir ders tanımını yapmışlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinin amaçlarıyla ilgili olarak kullandıkları ifadeler genel olarak beş başlık altında toplanmaktadır. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersinin en temel amacının vatandaş yetiştirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu vatandaşın özellikleri arasında ise şunlar yer almaktadır; etkin, Atatürkçü, demokrat, eleştirel, basını takip eden ve sosyal adalet bilinci gelişmiş. Vatandaş yetiştirme amacına ek olarak öğretmenler, sosyal bilgiler dersinin amaçlarından bir diğerinin ise hak, özgürlük ve sorumlulukların öğrencilere öğretilmesi olduğunu vurgulamışlardır. Bunların haricinde öğretmenlerin çoğunun, sosyal bilimlerin

öğretilmesini, demokrasi ve toplumsal yaşam kurallarıyla ilgili öğrencilere bilgi verilmesini ve son olarak da insana saygı duyulması ve ayrımcılık yapılmamasının öğrencilere kazandırılmasını sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında gördükleri belirlenmiştir.

Sosyal bilgiler dersinin, sosyal adalet açısından genel değerlendirilmesine ilişkin olarak öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramların öğretilmesi açısından sosyal bilgiler dersinin en önemli ders olduğunu ifade ederek sosyal adalet konusunun sosyal bilgiler dersinin özünü oluşturduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle öğretmenler, sosyal adaletle ilgili konuların sosyal bilgiler dersi içerisinde mutlaka yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Sosyal adaletle ilgili konuların sosyal bilgiler dersi içerisinde mutlaka yer alması gerektiğini düşünen öğretmenler buna karşın sosyal bilgiler ders kitapları ve programlarında doğrudan sosyal adalet kavramına rastlayamadıklarını söylemektedirler. Doğrudan yer almasa da hak ve özgürlükler gibi konular aracılığıyla sosyal adaletin yer bulunduğunu düşünen öğretmenlerden bazıları son olarak sosyal bilgiler öğretim programının, ders kitaplarına oranla sosyal adalet anlayışını daha iyi yansıttığını ifade etmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretim programlarında sosyal adaletle ilgili olarak öğretmenler sosyal adalet kavramının doğrudan yer almadığını ifade etmektedirler. Buna karşın öğretmenlerin çoğunluğu, sosyal bilgiler öğretim programlarının sosyal adaletle ilgili olan kavram, beceri ve değerlerin yansıtılması açısından iyi durumda olduğunu düşünmektedirler. Hak ve özgürlüklerin, devletin görevlerinin, halkçılık ilkesinin, adalet ve eşitlik gibi kavramların sosyal bilgiler öğretim programlarında yer aldığını ifade eden öğretmenler bu açıdan programların iyi durumda olduğunu düşünmektedirler.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili olarak öğretmenler, sosyal adalet kavramının ders kitaplarında doğrudan yer almadığını, ancak bazı kavram ve değerler aracılığıyla sosyal adalete değinilmiş olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal adaletle ilgili olarak hak ve özgürlükler, demokrasi, sosyal devlet,

hoşgörü ve çevreye duyarlılık gibi bazı konuların ders kitaplarında yer bulunduğunu ifade etmekle birlikte ders kitaplarının sosyal adalet kavramını yansıtmaması açısından yetersiz kaldığını vurgulamışlardır.

Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun sosyal bilgiler dersini vatandaş yetiştiren, sosyal bilimleri öğreten ve bireyleri yaşama hazırlayan bir ders olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitapları ve programlarında sosyal adalet kavramının doğrudan yer almadığını ancak bazı boyutlarının yer aldığını ifade etmişlerdir. Ek olarak sosyal bilgiler programlarında sosyal adaletin boyutlarıyla ilgili kazanımlar yer almasına karşın ders kitapları ve etkinlik kitaplarında sosyal adaletle ilgili konu ve etkinliklerin sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir.

4. 1. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimlerine Yönelik Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletle ilişkin deneyimleriyle ilgili olarak öncelikle ders içerisinde sosyal adalet ve adaletsizliğe uyan örneklerden bahsedilmesine değinilmiştir. Sosyal adaletle uyan örnekler verme konusunda öğretmenlerin saltanatın kaldırılması, halkçılık ilkesi ve Osmanlı Devleti topraklarına doğru yaşanan Yahudi göçü gibi tarihten bazı örnekler verdikleri görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet ve adaletsizliğe uyan örneklerden bahsetmeyle ilgili olarak öğretmenlerin verdikleri sosyal adaletsizlik örnekleri ise genel olarak üç başlık altında toplanmaktadır. Öncelikle öğretmenlerin, insan hakları başlığı altında verdikleri sosyal adaletsizlik örneklerine bakıldığında din ve vicdan özgürlüğü, işçi ve çalışanların hakları gibi örneklerle karşılaşmaktadır. Öğretmenlerin sosyal adaletsizlikle ilgili tarihten verdikleri örnekler arasında ise Ortaçağ Hıristiyan dünyasında yaşananlar, coğrafi keşifler, sömürgecilik ve kölelik, Osmanlı Devleti'nden örnekler ve kimi demokratik olmayan yönetim anlayışları yer almaktadır. Son olarak da Kuzey Kore, mülteci sorunu ve Uygur Türkleriyle ilgili bazı güncel örneklere yer verildiği görülmektedir.

Öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersleri içerisinde birçok etkinlik ve alıştırma yaptıkları ancak bu etkinlik ve alıştırmaların sınırlı bir kısmının öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmek için yapılan etkinlik ve alıştırmalar arasında değerlendirilebileceği belirlenmiştir. Sosyal adaletle ilgili olan değerlerden işbirliği ve dayanışma ruhunu güçlendirmek adına öğretmenlerin bazılarının grup çalışmalarına başvurduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal adaletsizlik içeren kimi örnek olayların öğrencilere sunulması ve ardından olayla ilgili fikir alışverişi yapılması da öğretmenler tarafından tercih edilen etkinlikler arasında yer almaktadır. İnsan hakları konusunda yapılan kamuoyu oluşturma etkinliği, çocuk hakları dergisi hazırlama, tarihsel belgeleri karşılaştırma etkinlikleri ve rol oynamayla ilgili yapılan etkinlikler de sosyal adalet bağlamında ele alınabilecek diğer etkinliklerdir. Ayrıca gündelik yaşamla ilişkili olarak gerçekleştirilen fidan dikme ve müze ziyaretleri de sosyal adaletin boyutları arasında düşünülebilmektedir. Yapılan bu etkinliklere rağmen yaklaşık olarak altı ay süren katılımcı gözlemler boyunca sosyal adaletle ilgili olarak sınırlı sayıda etkinlik yapıldığı dikkati çekmektedir.

Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenlerin öğrencilere karşı tutum ve davranışları konusunda öğretmenlerin sınıf içerisindeki davranışları iki ana başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar; öğrenci davranışlarının düzenlenmesi ve öğretmenlerin öğrencilere karşı tutumlarıdır. Bu başlıkların ilki öğrenci davranışlarının düzenlenmesidir. Öğrenci davranışlarının düzenlenmesi konusunda öğretmenlerin çoğunun duyarlı oldukları ve öğrencilerin birbirleri ile olan aşağılayıcı ve kırııcı konuşmalara izin vermedikleri ve ders akışını bozan olumsuz öğrenci davranışlarına karşı genellikle yapıcı uyarılarda bulunmaya çalıştıkları görülmüştür. Buna karşın nadiren de olsa sosyal adalet anlayışına ters bir şekilde öğrencilerine karşı kırııcı ifadeler kullanan öğretmenlere de rastlanmıştır.

Öğretmenlerin öğrencilere karşı tutumlarına bakıldığında genel olarak öğrenciler arasında ayırım yapmamaya dikkat ettikleri ve öğrenciler arasında adaleti sağlamaya çalıştıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra bireysel farklılıkları göz önünde bulundurduğunu ifade eden bazı öğretmenlerin öğrenci özgüvenini ve girişimciliğini yükseltme çabası içinde oldukları dikkat çekmektedir. Son olarak bazı öğretmenlerin

sosyal adalet eğitimine uygun olarak sınıf içerisinde eleştirel tutumlarda buldukları da ortaya çıkarılmıştır.

Sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin boyutlarından bahsetmeyle ilgili olarak öncelikle insan hakları boyutuna değinilmiştir. İnsan hakları boyutundan bahsetmeyle ilgili olarak öğretmenlerin sınıf içerisinde vurguladıkları çeşitli insan hakları dikkat çekmektedir. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersi içerisinde insan hakları boyutuyla ilgili olan birçok hak ve özgürlükten bahsetmişler ve öğrencilerini bu konu hakkında bilgilendirmişlerdir. Yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, engelli, kadın ve çocuk hakları, özel yaşamın gizliliği ve barış içerisinde eylem gibi birçok hak ve özgürlükten bahseden öğretmenler bunlara ek olarak sosyal bilgiler öğretim programında yer almayan idam cezası, ABD'nin bağımsızlığı, derebeylik gibi bazı insan haklarıyla ilgili konulardan da bahsetmişlerdir.

İnsan hakları boyutuyla ilgili olarak dikkat çeken bir diğer konu ise insan haklarıyla ilgili bazı değerlerin sınıf içerisinde vurgulanmasıdır. Bu bağlamda öğretmenler sınıf içerisinde yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, empati, özgür düşüncenin önemi, farklılıklara saygı duyma ve ayrımcılık yapmama gibi konulara değinmişlerdir. Ancak bazı öğretmenlerin, sınıf içerisinde öğrencilerde önyargı oluşmasına neden olabilecek ifadelerle birlikte genelleme içeren bazı ifadeler kullandıkları da dikkat çekmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin boyutlarından biri olan demokrasiyle ilgili olarak öğretmenlerin, çoğunlukla demokrasiyle ilgili kavramlardan bahsetme yoluna gittikleri görülmektedir. Bu bağlamda muhalefet, milli egemenlik, çoğulculuk ve demokratik devlet gibi demokrasinin siyasi yanıyla ilgili kavramların yanı sıra hukuksal eşitlik, siyasal eşitlik gibi bazı kavramlara da değinilmiştir. Bu kavramlara ek olarak çok ulusluluk, yasa, anayasa, mahkemeler ve özgürlüğün sınırları gibi konulara da sosyal bilgiler dersi içerisinde öğretmenlerin bazıları tarafından değinildiği görülmüştür. Ayrıca demokrasiyle ilgili olarak bazı öğretmenler tarihsel süreç içerisinde demokrasinin gelişiminden de bahsetmişlerdir.

Sosyal adaletin bir diğerk boyutu olan çevre korumayla ilgili olarak sınırlı sayıda örneğer rastlanmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından ders içerisinde dile getirilen örneklerden bazıları ise şunlardır; orman tahribatı, hayvan sağlığı, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, çevreyle ilgili olarak yapılan etkinlikler ve çevre koruma amacıyla kurulmuş bazı STK'lar. Öğretmenlerin bazılarının genel olarak bu konulardan bahsettikleri görülmüştür. Ancak birçok öğretmenin sosyal adalet anlayışıyla ilgili olarak çevre koruma konularına değinmedikleri dikkat çekmektedir.

Sosyal devlet anlayışı bağlamında ele alınabilecek bir diğerk boyut ise sosyal devlet çalışmalarıdır. Devletin, toplumda sosyal adaletin sağlanmasına dair sorumlulukları, rolü ve yapması gereken çalışmalardan bahsedilmesi bu boyut bağlamında değerlendirilmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden bazıları ders içerisinde sınırlı şekilde de olsa sosyal devlet çalışmaları boyutuna değinmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak öğretmenlerden bazıları tarihten örnekler verme yoluna giderek İslam öncesi Türk devletlerinde sosyal adaletin sağlanmasında devletin rolüyle ilgili örnekler verme yoluna gitmişlerdir. Bazı öğretmenler ise günümüzden örnekler verme yolunu seçerek Çocuk Esirgeme Kurumu, maddi durumu iyi olmayan vatandaşlar için toplu konutların yapılması ve özgür düşünce ortamının yaratılması gibi konulara değinmişlerdir.

Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun derslerinde sosyal adaletsizlik içeren örnekleri öğrencilerine sundukları ancak bu adaletsizliklerin çözümüne dair herhangi bir düşünme ortamı yaratmadıkları görülmüştür. Öğretmenlerden bazılarının öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştiren nitelikte etkinlikler gerçekleştirdikleri ancak bu etkinlikleri sosyal adalet bilincini geliştirmek amacıyla gerçekleştirmedikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen etkinliklerin sınırlı kaldığı görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunun sosyal adaletin boyutlarına ders içerisinde değindikleri ancak bu boyutlardan biri olan çevre koruma boyutuna sınırlı bir şekilde değindikleri dikkat çekmiştir.

4. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlüklerle İlişkin Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerindeki sosyal adalet deneyimlerinde yaşadıkları güçlükler temel olarak dört başlıkta toplanmaktadır. Bu dört başlık ise şunlardır; öğrencilerden kaynaklanan, toplumdan kaynaklanan, sosyal bilgiler dersinden kaynaklanan ve eğitim sisteminden kaynaklanan güçlükler.

Öğretmenler, eğitim sistemiyle ilgili olarak eğitim sisteminin sınav odaklı olması, ders yükünün fazla olması, sosyal bilgiler dersinin önemsizleştirilmesi gibi güçlüklerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden kaynaklanan güçlüklerle ilgili olarak bazı öğrencilerin işbirliğine kapalı olması, bilgilerini davranışa dönüştürme konusunda çaba göstermemeleri ve ailelerin aşırı kontrolcü tutumları nedeniyle öğrencilerin özerk olmadan uzak olması gibi güçlükler yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Sosyal bilgiler dersiyle ilgili olarak da ders içerisindeki sosyal adaletle ilgili bazı konuların öğrenci seviyesinin üzerinde olması nedeniyle soyut kalmasından ve ders içerisinde uygulama yaptıracak fırsat bulamamaktan yakınan öğretmenler, son olarak da toplumdan kaynaklanan güçlükler başlığıyla ilgili olarak, toplumda sosyal adaletsizliklerin giderek artış göstermesinin ve bu nedenle öğrencilerin günlük yaşamları içerisinde doğru örneklerden daha çok yanlış örneklerle karşılaşmalarının kendileri için güçlük yarattığını ifade etmişlerdir.

4. 2. Tartışma

4. 2. 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algıları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algıları kapsamında öncelikle, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet kavramına dair tanımlamaları değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu sosyal adalet kavramını adalet, eşitlik, hoşgörü, ayrımcılık, saygı duymak ve insan hakları ile tanımlamışlardır. Sosyal adaletle ilgili olarak yapılan bu tanımların alanyazınla örtüştüğü ve genel olarak öğretmenlerin sosyal adaletle ilgili tanımlarının, alanyazındaki tanımları (Bell, 2007; Lewis, 2001; Öztürk, 2013; Samuels, 2014; Speight ve Vera, 2004; Tilman, 2010; Yıldırım, 2011) karşılama

açısından yeterli olduğu dikkat çekmektedir. Buna karşın alanyazında sosyal adaletin tanımlanması konusunda kullanılan homofobi, cinsel yönelim ve ırkçılık gibi kavramların ise öğretmenler tarafından dile getirilmediği görülmektedir. Benzer şekilde Öztürk (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaleti eşitlik ve adalet kavramları üzerinden açıklamaya çalıştıkları ve kavramın farklı boyutlarına değinme konusunda sınırlı kaldıkları ortaya konmuştur. Bu durumun öğretmenlerin sosyal adalet konusunda yeterli farkındalık düzeyine sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal adaletli bir bireyin demokratik becerileri gelişmiş, insan haklarına ve yasalara uyan, yardımsever, başkalarının haklarını savunan, empati kuran, çevreyi koruyan ve insanlar arasındaki farklılıkları kabul edip bu farklılıklara hoşgörülle yaklaşma gibi değer ve becerilere özellikle sahip olmasının gerektiğini düşünmektedirler. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaletli bir bireyin özellikleriyle ilgili kullanmış oldukları bu ifadeler, sosyal adalet alanyazınında bir bireyin sosyal adalet seviyesi açısından gelişmiş olarak kabul edilebilmesi için gerekli görülen özelliklerle benzerlik göstermektedir (Ciardiello, 2010). Bu anlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaletli bireyin sahip olması gereken özelliklere ilişkin ifadeleriyle sosyal adalet alanyazınının örtüştüğü görülmektedir. Ancak öğretmenler, toplumdaki eşitsizlikler için mücadele etmek ve gönüllü çalışmalara katılmak gibi etkin vatandaşlıkla da ilişkilendirilebilecek davranışlardan söz etmemişlerdir (Stewart, 2012).

Araştırmanın sonuçlarından bir diğeri öğretmenlerin gündelik yaşam içerisinde eşitlikçi olmaya ve insanlar arasında ayırım yapmamaya dikkat ettikleri yönündedir. Ancak öğretmenlerin çoğu gündelik yaşam içerisinde gönüllü olarak sivil toplum çalışmalarına katılma ve toplum içerisindeki adaletsizliklerin çözümüne yönelik olarak etkin mücadelede bulunma gibi konuları dile getirmemişlerdir. Oysaki bu davranışlar sosyal adalet için önemli görülmektedir ve Good (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sosyal bilgiler öğretmenleri de sosyal adalet adına toplum içerisinde etkin olmaya ve sivil toplum çalışmalarına katılmaya dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu, sosyal adalet algılarının gelişiminde sosyo-kültürel yapının rolüne değinirken yaşadıkları şehirlerin, çalıştıkları kurumların ve kendilerini etkileyen bazı kişi ve karakterlerin sosyal adalet algılarının gelişiminde sınırlı bir rolü olduğunu ifade etmişler ve sosyal adalet algılarının gelişiminde çoğunlukla aldıkları eğitimlerin ve yetiştikleri aile ortamlarının daha büyük bir rol oynadığından bahsetmişlerdir. Öğretmenlerin bu ifadelerine benzer şekilde Philpott (2009) da göreve yeni başlayan sosyal bilgiler öğretmenleriyle gerçekleştirdiği çalışmasında öğretmenlerin sosyal adalet algılarının oluşumunda en başta aile ve eğitim gibi çeşitli sosyo-kültürel etmenlerin rolünü ortaya koymuştur. Bu ifadeleri destekleyen şekilde Samuels (2014) beş sosyal bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirdiği çalışmasında öğretmenlerin sosyal adalet algılarının oluşumuna, ailelerinin ve çocukluk yıllarındaki yaşantılarının yanı sıra aldıkları eğitimlerin önemli bir etki yaptığını ve öğretmenlerin sahip oldukları sosyal adalet algılarının çoğunlukla aile içi yaşantılar ve eğitim sayesinde geliştiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda araştırmanın sonuçlarıyla alanyazından değinilen bu araştırmaların sonuçları, öğretmenlerin sosyal adalet algılarının gelişiminde etkili olan unsurlar açısından örtüşmektedir. Ayrıca öğretmenler, alanyazından farklı olarak bireylerin sosyal adalet algılarının gelişiminde medyanın önemli bir rolü olduğuna değinmiş, ancak çoğunlukla bireylerin sosyal adalet algılarının gelişimlerine medyanın olumsuz etki yaptığını dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin bu ifadelerine benzer şekilde, Şen (2011) de çalışmasında ekonomik ve kültürel olarak eşitsizlik içeren bazı durumların medya tarafından meşrulaştırılması ve yeniden üretilmesine değinmiştir.

4. 2. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet eğitimi algıları başlığı altında ilk olarak sosyal adalet eğitiminin tanımıyla ilgili ifadeler değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun sosyal adalet eğitimini tanımlarken; sosyal adaletin kavram olarak öğretilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, değerler eğitimi, ihtiyacı olanlara ücretsiz ek ders gibi yardımların yapılması ve eşitlik, adalet, yardımseverlik ve farklılıkları kabullenme gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması gibi ifadeleri kullanıldıkları görülmektedir. Sosyal adalet eğitimiyle ilgili olarak alanyazında var olan tanımlara bakıldığında öğretmenlerin tanımlamalarının çeşitli boyutlar açısından sınırlı kaldığı görülmektedir. Öğretmenlerin sosyal adalet eğitimini tanımlarken; var olan güç

hiyerarşilerinin ve kültürel emperyalizmin reddedilmesi, eşitsizlik içeren uygulamaların neden var olduğunu düşünme, sosyal gruplar arasındaki eşitliğin güçlendirilmesi üzerine bir anlayışın kazandırılması ve ekonomik olarak düşük düzeyde olan toplulukların adaletsizlikler ile mücadele edebilmesi için eğitim yoluyla harekete geçirilmesi gibi boyutlara değinmedikleri dikkat çekmektedir (Brucocoleri, 2008; Carlisle, Jackson ve George, 2006; Francis ve Hemson, 2007; Grant ve Agosto, 2008; Henderson, 2009; Larrivee, 2000; North, 2006; Sleeter ve Grant, 2007). Ayrıca öğretmenlerin sosyal adaleti tanımlarken yeniden yapılandırıcılığa da herhangi bir vurgu yapmadıkları görülmektedir. Oysaki alanyazında, sosyal bilgilerde sosyal adalet eğitiminin yeniden yapılandırıcı anlayışla ilişkili olduğu yer almaktadır (Editorial, 1998). Bu açıdan öğretmenlerin sosyal adalet eğitimi tanımlarının belirli boyutlar açısından sınırlı kaldığını söylemek mümkündür.

Sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolü ve yapması gerekenlere değinirken öğretmenlerin öğrencilere olumlu model olmalarını, sosyal adalet gibi kavramları öğrencilerine kazandırmalarını, çevreye karşı duyarlı olmalarını, toplumdaki sosyal adaletsizlikleri ve sosyal adalet konusunda devletin rolünü öğrencilerine aktarmaları gerektiğini vurgulayarak, öğretmenlerin farklı kimlik ve düşüncelere saygı gösterip, öğrencilerine eşit davranması ve onlar arasında ayırım yapmamasını önemli görmekteyiz. Bunların dışında öğretmenlerin eleştirel davranan ve STK'lara üye olan etkin bir vatandaş olmasının önemli olduğu da bazı öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleriyle ilgili olarak alanyazında yer alan ifadelerin de genellikle öğretmenler tarafından vurgulananlarla benzerlik taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin ifadeleri ile alanyazında yer alan çalışmalar sonucunda ortaya çıkanlar birbirine paralel gözükmektedir (Banks ve Banks, 2007; Bigelow, 1994; Darling-Hammond, 2002; Grant ve Gillette, 2006; Kelly, 2012; Lallas, 2007; Robertson, 2008; Turhan, 2007; Wade, 2004).

4. 2. 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgilerde Sosyal Adaletin Rolüne İlişkin Algıları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerde sosyal adaletin rolüne ilişkin algıları başlığı altında öncelikle sosyal bilgiler dersinin anlamı ve amaçları değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin çoğunluğu, sosyal bilgiler dersinin anlamını ifade ederlerken genel olarak vatandaş yetiştiren, bireyleri yaşama hazırlayan, hak ve özgürlükleri öğreten ve sosyal bilimler hakkında bilgi kazandıran bir derstir ifadesini kullanmışlardır. Buna paralel olarak sosyal bilgiler dersinin en temel amacının vatandaş yetiştirmek olduğunu ifade eden öğretmenler, yetiştirilmek istenen bu vatandaşın özelliklerinden birisinin de sosyal adalet bilincine sahip olmak olduğunu vurgulamışlardır. Vatandaş yetiştirme amacının yanı sıra hak ve özgürlüklerin bireylere kazandırılması, insan saygı duyulması ve ayrımcılık yapmama gibi değerlerin verilmesiyle birlikte, sosyal bilim dallarıyla ilgili bilgilerin öğretilmesi de sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında görülmektedir. Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin anlamı ve amacına yönelik olarak kullandıkları bu ifadeler alanyazınla örtüşmektedir (Keskin ve Keskin, 2009). Ancak, sosyal bilgiler dersi ile küresel demokratik vatandaşların yetiştirilmesi, bu vatandaşların hak ve özgürlüklerini bilmelerinin yanında hak ve özgürlüklerini koruyup, geliştirmek adına mücadele etmeleri gibi bazı ifadeler ise öğretmenler tarafından dile getirilmemiştir. Bu anlamda öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin anlamı ve amacına yönelik kullandıkları ifadeler sınırlı kalmaktadır (Good, 2010; NCSS, 1994; Noffke, 2000; Parker, 2003).

Alanyazındaki birçok çalışmada sosyal adalet eğitiminin, sosyal bilgiler dersinin önemli bir parçası olduğu yönünde ifadeler rastlanmaktadır (Lee, 2011). Örneğin; Ross (2006) sosyal bilgiler dersinin en temel amaçlarından birisinin sosyal adalet ve demokrasi eğitimi vermek olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Rubin ve Justice (2005) de çalışmalarında, sosyal adalet eğitimi için sosyal bilgiler dersinin en önemli ders olduğunu ve önemli bir yerde olduğunu belirtmektedir. Alanyazındaki bu ifadeler paralel olarak öğretmenlerden bazıları da sosyal bilgiler dersinin sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramların öğretilmesi konusunda en önemli ders olduğunu ifade etmişlerdir. Buna paralel olarak sosyal adalet konularının sosyal bilgiler dersinin özünü oluşturduğunu ifade eden öğretmenler, sosyal adaletle ilgili konuların sosyal bilgiler dersi içerisinde mutlaka yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ifadelerine benzer şekilde Good'un (2010) çalışmasında da sosyal adaletin hem öğretmen yetiştirmede hem de eğitim programlarında daha fazla yer bulması gerektiği sonucu ortaya konulmuştur. Ancak, Ladson-Billings (2001) ve Epstein (2001) tarafından sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet eğitimiyle ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda, sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin farklı

kültürler hakkında bilgiler öğrenmeleri ve bu sayede farklı kültürlere karşı duyarlılık kazanmalarıyla birlikte kültürel, etnik, cinsel ve sınıfsal kimliklerinin gelişiminin önemi ortaya koyulmuştur. Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin önemiyle ilgili ifadelerine bakıldığında Ladson- Billings (2001) ve Epstein (2001) tarafından ortaya konan kültürel, cinsel, etnik ve sınıfsal kimlik oluşumu gibi ifadelerle rastlanmaktadır, bu açıdan öğretmenlerin ifadelerinin sınırlı kaldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu, sosyal bilgiler ders kitapları ve programlarında sosyal adaletle ilgili konuların yer almasına ilişkin olarak, öğretim programlarında kazanımların ifade edilmişlerinin yeterli olduğunu ve sosyal adalet anlayışının iyi bir şekilde yansıtıldığını ifade etmişlerdir. Ancak, Polat (2007) tarafından gerçekleştirilen doktora tez çalışmasında ise ilköğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenler, Türkiye’deki eğitim programlarının genel olarak cinsel, dinsel ve etnik ayrımcılıklar içerdiğini dile getirmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri alanyazındaki bu çalışmadan farklı olarak sosyal bilgiler eğitim programlarının sosyal adaleti yansıtmaya açısından iyi durumda olduğunu, buna karşın ders kitaplarında sosyal adaletle ilgili materyallerin yeterli sayı ve nitelikte olmadığını vurgulamışlardır. Oysaki alanyazında başarılı bir sosyal adalet eğitimi için öğretmenleri destekleyen ve onlara farklı olanaklar tanıyan öğretim programlarının olmasının (Agarwal, 2012) yanı sıra ders kitaplarında da sosyal adalet anlayışına uygun olarak ayrımcılık içermeyen, herkesi kapsayan ve eleştirel bakışı güçlendiren çok sayıda örnek ve etkinliklerin yer alması gerektiği vurgulanmaktadır (Sleeter ve Grant, 2009; Zinn, 2003). Bu bağlamda araştırmanın bu sonucu değerlendirildiğinde, sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyal adalet eğitiminin gerçekleştirilmesi konusunda sınırlı kaldığını söylemek mümkün olmaktadır.

Öğretmenlerin sosyal adaletle ilişkin deneyimlerinin kişisel farklılıklarından etkilendiği görülmektedir. Bu kişisel farklılıklardan bazıları sendikal çalışmalarda bulunma, STK’lara katılma ve çalışılan okulun sosyo-ekonomik durumudur. Öğretmenlerden sendikal çalışmalara katılanların sosyal adalet konusundaki farkındalık seviyelerinin diğer öğretmenlere göre daha yüksek olduğu ve hak arama, devlet sorumluluğuna vurgu yapma gibi konulara karşı daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bunun dışında günlük yaşamında sivil toplum çalışmalarına katılan öğretmenlerin için buldukları çalışmanın

konusuyla ilgili olarak daha fazla duyarlılık gösterdikleri gözlenmiştir. Örneğin; günlük yaşamında kadın çalışmaları veya çevre koruma çalışmaları içerisinde bulunan öğretmenlerin derslerinde bu konulara karşı daha fazla duyarlılık gösterdikleri dikkat çekmektedir. Öğretmenlerin sosyal adalete ilişkin deneyimlerini etkileyen bir diğer değişken ise çalıştıkları okuldaki sosyo-ekonomik yapısıdır. Alt ve orta seviyede sosyo-ekonomik düzeyden öğrencilerin ağırlıkta olduğu okullarda sosyal adaletle ilgili değerlerin daha fazla vurgulandığı görülürken üst seviye sosyo-ekonomik düzeyden öğrencilerin ağırlıkta olduğu okullarda ise öğrencileri merkezi sınavlara hazırlama kaygısı nedeniyle sınavlarda sorulan soruları kapsayan konulara ağırlık verildiği görülmektedir.

4. 2. 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerindeki sosyal adalete ilişkin deneyimleri başlığı altında, öncelikle sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal adalet ve adaletsizliklerden bahsetme ve öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmek adına yapılan etkinlikler değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin çoğunun, sosyal bilgiler dersi içerisinde geçmiş ve günümüzden sosyal adaletsizlik içeren birçok örnekten bahsettikleri ancak bu adaletsizliklerin ortadan kaldırılması için neler yapılabileceğine dair tartışmalar yapmadıkları görülmektedir. Buna karşın alanyazındaki çalışmalarda sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerini toplumdaki sosyal adaletsizlik içeren örneklerle karşılaştırmaları ve bunun ardından toplumdaki sosyal adaletsizlik durumlarının çözümüne yönelik öğrencilerinin fikir üretmelerini sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır (Francis ve Roux, 2011; Greene, 1998; Wade, 2007). Bu açıdan öğretmenlerin ders içerisinde sosyal adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak öğrencileriyle tartışma ortamı yaratmamaları bir eksiklik oluşturmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerinde sosyal adalet bilincini geliştirmek adına yaptıkları etkinliklere bakıldığında çoğu öğretmenin grup çalışması ve örnek olay kullanımı gibi etkinliklere başvurduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak yapılan gözlemlerde öğretmenlerin, öğrencilerdeki sosyal adalet bilincini geliştirmek adına nadiren etkinlik gerçekleştirdikleri görülmüştür. Öğretmenlerin, öğrencilerde sosyal

adalet bilincini geliştirmek adına yaptıkları etkinliklerin hem sayı hem de nitelik açısından çok sınırlı kaldığı düşünölmektedir. Çünkü alanyazındaki çalışmalarda, sosyal adalet eğitiminde etkinliklerin çok önemli bir yerinin olduğu ve gerçekleştirilen etkinliklerin farklı tipte etkinlikler olması ve farklı zekâ türlerine hitap etmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Agarwal, 2012; Bender-Slack ve Raupach, 2008; McCall, 2004; McGee ve Hostetler, 2014). Bu nedenle öğretmenlerin, öğrencilerde sosyal adalet bilincini geliştirmek adına ders içerisinde gerçekleştirdikleri etkinliklerin nitelik, nicelik ve çeşitlilik açısından sınırlı kaldığı görölmektedir. Bu durumun nedenleri arasında ise programda sosyal adaletle ilgili konulara yeteri kadar yer verilmemesi, ders kitaplarında konuyla ilgili etkinliklerin olmaması, sınıfların fiziksel koşullarının yeterli olmaması ve öğretmenlerin yeterli farkındalık düzeyinde olmamaları gibi etmenlerin olduğu düşünölmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerinde sosyal adalet bilincini geliştirmek adına yaptıkları etkinlikler başlığıyla ilgili olarak öğretmenlerin ders içerisinde sosyal adalet eğitimi bağlamında değerlendirilebilecek bazı etkinlikleri, öğrencilerde sosyal adalet bilincini geliştirmek amacıyla yapmadıkları düşünölmektedir. Çünkü yarı yapılandırılmış görüşmelerde öğrencilerde sosyal adalet bilincini geliştirmek adına neler yapıyorsunuz sorusuna, yapılan etkinliklerle ilgili herhangi bir açıklama yapmayan bazı öğretmenlerin ders içerisinde öğrencilerde sosyal adalet bilincini geliştiren kimi etkinlik ve alıştırmalar yaptıkları görölmüştür. Bu durumdan yola çıkarak öğretmenlerin sosyal adalet kavramının tüm boyutları konusunda net bir bilgi sahibi olmadıkları ve sosyal adalet eğitimiyle ilgili olarak gerçekleştirdikleri bazı etkinlik ve alıştırmaları konunun tüm boyutlarıyla ilgili farkındalık sahibi olmadan gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Sosyal adalet eğitiminde etkili olan etmenlerden bir diğerisi ise öğretmenlerin, öğrencilere karşı gösterdikleri tutum ve davranışlardır. Araştırmada, öğretmenlerin çoğunun, öğrencilere karşı ayrımcı uygulamalarda bulunmadıkları, öğrenciler arasında adaleti sağlamaya çalıştıkları ve bunun yanı sıra bazı öğretmenlerin mevcut politikalara ve sosyal adaletle ilgili olarak karşılaşılan sorunlara yönelik olarak eleştiren ve sorgulayan tutumlarda buldukları görölmektedir. Öğretmenler tarafından sosyal adalet konusunda sosyal bilgiler dersinde gösterilen bu tutum ve davranışlar alanyazında yer alan bazı

çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (Gregson, 2011; Guthrie ve McCracken, 2010; Kelly ve Brandes, 2010; McKenzie vd. 2008). Ancak bazı öğretmenlerin sınıf içerisinde sosyal adalet anlayışına uymayan davranışlarda bulduklarında görülmüştür. Böylece öğretmenlerin sınıf içerisinde öğrencilere karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar ile sosyal adalet anlayışına kısmen uygun davrandıklarını söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan bir başkası da öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde sosyal adaletin boyutlarından bahsetmelerine ilişkindir. Bu bağlamda öğretmenlerin tümünün, sosyal bilgiler dersinde insan hakları, demokrasi, çevre koruma ve sosyal devlet çalışmalarına ilişkin konulara değindikleri görülmektedir. İnsan hakları bağlamında temel insan haklarına dair bilgiler sunmanın yanında dayanışma, hoşgörü, empati, farklılıklara saygı duyma gibi değerlerden de bahsetmişlerdir. Ancak farklılıklara saygı duyma konusunda öğretmenler, genellikle küresel ölçekteki farklılıklara ve dinsel farklılıklara değinme yoluna giderlerken, yerel düzeyde var olan farklı kültürlere değinmekten kaçınmışlardır. Bu durum toplumdaki farklılıklara sınıf içerisinde değinilmesi konusunda bir sınırlılık yaratmaktadır. Demokrasi boyutunda ise temel olarak demokrasiyle ilgili kavramlardan bahseden öğretmenlerin bu iki boyut için önemli olan temel kavramlara değindikleri görülmektedir. Ancak azınlık gruplar, yerel ve küresel düzeyde farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip toplulukların karşılaştıkları sorunlar ve belirli bir sorunla ilgili olarak toplumda nasıl sosyal değişim yaratılabileceği gibi birçok konu hakkında ise yeterli seviyede bilgi verilmediği görülmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalarda bu tip konuların sosyal adalet eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu ortaya konulmuştur (Adams, 2010; Brown, 2006; Kelly ve Brandes, 2001; Romney, Tatum ve Jones, 1992; Stephan ve Finley, 1999). Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin sınıf içerisinde sosyal adaletin boyutlarına sınırlı şekilde değinebildikleri ortaya konmaktadır. Ayrıca sosyal adaletin eğitiminin diğer boyutlarında olduğu gibi burada da öğretmenlerin sadece sözel ifadeler kullandıkları, etkinlik yaptırma ve farklı yöntem kullanımından uzak oldukları görülmüştür. Fakat alanyazında sosyal adalet eğitiminde etkinlik ve farklı yöntemler kullanımının önemine değinen birçok çalışma bulunmaktadır (Agarwal vd., 2010; Ladson-Billings, 1999; Storms, 2012). Bu da öğretmenlerin derslerindeki sosyal adalet deneyimlerini sınırlandıran durumlardan biridir.

Sosyal adaletin boyutlarından bir başkası olan çevre korumayla ilgili olarak öğretmenlerin verdikleri örnekler ve yaptıkları açıklamaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Buna karşın alanyazında, doğal çevre ve kültürel varlıkların korunmasının yanında küresel krizlerin tüm dünyayı etkilediğinin vurgulanması gerekliliği dikkat çekmektedir (Wade, 2007). Bu açıdan bakıldığında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaletin çevre koruma boyutuna yeteri kadar değinmediklerini söylemek mümkündür.

4. 2. 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Sosyal Adalet Deneyimlerinde Yaşadıkları Güçlükler

Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal adalet deneyimlerinde güçlük yaşadıkları konulara değinirlerken en çok mevcut merkezi sınav sisteminden yakınmaktadırlar. Merkezi sınavlara odaklı bir şekilde ilerleyen eğitim sistemi nedeniyle sınavlarda yer alan konuları yetiştirme kaygısı yaşadıklarını dile getiren öğretmenler bundan dolayı da sosyal adaletle ilgili bazı kavram ve değerleri öğrencilere kazandırabilmek için yeterli vakit bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin yaşadıkları bu güçlüklerin alanyazında yer çalışmaların sonuçlarında da var olduğu görülmektedir. Alanyazında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal adalet eğitimi konusunda geniş bilgiye sahip olsalar da uymak zorunda oldukları eğitim programı ve öğrencileri hazırlamaları gereken merkezi sınavların varlığının, onlar için zorlayıcı bir etmen olduğu ortaya konmuştur (Agarwal, 2012; Clarke ve Sheelagh, 2006).

4. 3. Öneriler

Öneriler başlığı altında araştırmanın bulguları ve sonuçlarından yola çıkılarak geliştirilen önerilere yer verilmektedir. Sosyal bilgiler dersine yönelik öneriler, sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik öneriler ve araştırmaya yönelik öneriler olmak üzere üç başlık altında verilen öneriler şu şekildedir:

4. 3. 1. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Öneriler

- Sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili diğer kavramların sosyal bilgiler öğretim programında sahip oldukları ağırlık artırılabilir.

- Sosyal adalet kavramı doğrudan bir konu olarak sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarına eklenebilir.
- Sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramların öğretilmesinde etkinliklere daha fazla yer verilmeli ve bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarına sosyal adalet eğitimiyle ilgili daha fazla sayıda etkinlik yerleştirilebilir.
- Sosyal adalet eğitiminde STK'lar etkin rol alabilir, STK gezileri ve STK'ların okullara ziyaretleri gibi etkinlikler düzenlenebilir.
- Sosyal bilgiler dersi etkinlik kitaplarına sosyal adaletle ilgili olarak çeşitli etkinlikler yerleştirilebilir.

4. 3. 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Yönelik Öneriler

- Sosyal adalet eğitimi adlı bir ders üniversitelerin öğretmen yetiştirme programlarına dâhil edilebilir.
- Sosyal adalet gibi kavramlarla ilgili olarak öğretmenlerin farkındalıkların artırılması adına MEB ve üniversiteler arasında işbirliği sağlanıp, konuyla ilgili olarak öğretmenlere çeşitli eğitimler verilebilir.

4. 3. 3. Araştırmaya Yönelik Öneriler

- Öğrencilerin, sosyal adalet konusundaki algılarını ortaya çıkartabilmek için çeşitli nitel çalışmalar yapılabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitapları ve programları sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramlar açısından analiz edilebilir.
- Sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet eğitiminin gerçekleştirilmesine dair örnek üniteler üzerinden deneysel çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Sosyal bilgiler dersinde sosyal adalet ve sosyal adaletle ilgili kavramların öğretilmesiyle ilgili olarak STK'larla işbirliği içerisinde eylem araştırmaları gerçekleştirilebilir.
- Sosyal adalet kavramıyla ilgili olarak geniş öğrenci ve öğretmen kitlelerinin görüşlerini belirleyebilmek için nicel araştırmalar yapılabilir.

4. 4. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Araştırma, yarı yapılandırılmış görüşmelere dhl olan 10 sosyal bilgiler ğretmeni ve katılımcı gözlemlere dhl olan dört sosyal bilgiler ğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde dört sosyal bilgiler öğretmeninin derslerinin yaklaşık olarak altı ay süresince katılımcı bir Şekilde gözlemlenmesi, araştırmacının bazı güçlükler yaşamasına neden olmuştur. Bu bağlamda öğretmenlerin ders programlarının uygun bir Şekilde ayarlanabilmesi, okullarda gerçekleştirilen eşitlik etkinlikler, araştırmacının iş yerinde gerçekleşen farklı etkinlikler, gözlem esnasında derslerde sınıf içerisinde kendiliğinden gelişen olaylar ve hava koşulları gibi birçok unsur araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklar arasındadır.

Araştırmada veri eşitilmesi yapılarak inandırıcılığın artırılması amaçlanmıştır. Ancak, tüm öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilirken sadece dört öğretmenin sınıfında katılımcı gözlem yapılabilmiştir. Katılımcı gözlem yapılacak öğretmenler maksimum eşitlik örneklemesine göre seçilmiştir. Ayrıca, bu öğretmenlerin belirlenmesinde araştırmacının olanakları ve öğretmenlerin ders programlarının uygunluğu da dikkate alınmıştır. Araştırmacı olanakları açısından, etkili bir biçimde gözlem yapabileceği en uygun sayı belirlenmiştir. Öğretmenlerin ders programlarının uygunluğu açısından ise, farklı özelliklere sahip olmasına rağmen diğer öğretmenlerle ders programı çakışan öğretmenler katılımcı gözlem sürecine dhl edilmemiştir.

EK 2.

Öğretmen Bilgilendirme ve Onay Formu

Öğretmen Bilgilendirme Formu

Merhaba, adım Sercan Bursa. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım. “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algı ve Deneyimleri” isimli bir yüksek lisans tezi hazırlamaktayız ve sizinle bu konu ile ilgili yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapmak istiyorum. Bu görüşmede elde edilen veriler araştırmada kullanılacaktır.

Görüşmede söyleyeceklerinizin tümünün gizli kalacağını ve araştırmacı dışında başka bir kimse tarafından görülmeyeceğini belirtmek istiyorum. Ayrıca, araştırma yazılırken görüşülen bireylerin isimler belirtilmeyecek ve bir takma isim kullanılacaktır. Araştırma sürecinde söylediklerinizi doğru ve ayrıntılı kaydetmek amacıyla görüşme kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşme sırasında anlaşılmayan soruyu tekrar sorabilirsiniz. Görüşme süresinin ortalama 30 dakika süreceği tahmin edilmektedir. Araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Danışman

Doç. Dr. Arife Figen ERSOY
Anadolu Üniversitesi

Araştırmacı

Sercan BURSA
Yüksek Lisans Öğrencisi

Onay Formu

“*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algı ve Deneyimleri*” adlı araştırma kapsamında yapılacak olan görüşme ve gözlem sürecine, bana verilen bilgiler ışığında gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Tarih:

Çalıştığı Okul:

Adı Soyadı:

İmza:

EK 3.

İlk ve Son Görüşme Soruları

- 1) Kişisel bilgileriniz nelerdir? (doğum yeriniz, yaşadığınız şehirler, aile yapınız, eğitim süreciniz, çalışma hayatı)
- 2) Sosyal Bilgiler dersini nasıl tanımlarsınız? Açıklar mısınız?
- 3) Sosyal bilgiler dersi sonunda öğrencilerin hangi kazanımları elde etmesini bekliyorsunuz?
- 4) Sosyal adaleti nasıl tanımlarsınız? Sizin için ne anlam ifade ediyor?
- 5) Doğduğunuz ve yaşadığınız yerlerdeki sosyal adalete ilişkin neler söyleyebilirsiniz?
- 6) Ailenizin sosyal adalete bakışı nasıldır?
- 7) Yetiştirdiğiniz aile ortamındaki sosyal adaleti ne seviyede görüyorsunuz anlatır mısınız?
- 8) Aldığınız eğitimlerde (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite) sosyal adalete ilişkin neler öğrendiniz?
- 9) Sizi sosyal adalet konusunda etkileyen kişiler kimlerdir? Nasıl etkilediler?
- 10) Daha önceden çalıştığınız ve çalışıyor olduğunuz kurumlarda sosyal adalete bakış nasıldır?
- 11) Sosyal adalet algınızın gelişiminde çalıştığınız kurumların rolü nedir?
- 12) Sosyal adalet eğitimi sizce ne anlam ifade ediyor?
- 13) Sosyal adalet eğitiminin hedefleri neler olabilir? Ne olmasını beklersiniz? Açıklar mısınız?
- 14) Sosyal adalet kavramının Sosyal Bilgiler içerisindeki yeri nedir? Açıklar mısınız? Ders kitabından ve programdan örnekler verebilir misiniz?
- 15) Sosyal adalet anlayışının yansıtılması konusunda ders kitabını ve programı nasıl değerlendirirsiniz?
- 16) Sosyal adalete sınıf ortamında nasıl yer verirsiniz? Açıklar mısınız?
- 17) Öğrencilerinizde sosyal adalet bilincini yerleştirmek için ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? Örnek verir misiniz? Bu etkinlikler sonucu öğrenciler ne tür kazanımlar elde ettiler?
- 18) Sosyal adalet eğitimi konusunda Sosyal bilgiler programını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- 19) Sosyal adalet eğitimi için ne tür kaynaklardan ve materyallerden yararlanıyorsunuz?
- 20) Sosyal adalet eğitiminde öğretmenin rolleri sizce nelerdir?
- 21) Sosyal adalet eğitimi konusunda günlük yaşadığınız durumlar nelerdir? Açıklar mısınız?
- 22) Sosyal adalet eğitiminin başarılı olması için neler önerirsiniz?

Son Görüşme Soruları

- 1) Sosyal adalet bilincini kazanmış bir bireyin özellikleri neler olabilir?
- 2) Güncel yaşantınızda (sınıf ve okul dışında) sosyal adalet adına neler yapıyorsunuz? Örnek verebileceğiniz bir durum var mı? Güncel hayatta karşılaştığınız olaylar sosyal adaletle ilgili görüşlerinizi nasıl etkiliyor?
- 3) Medya ve sosyal adalet ilişkisi nasıldır? Sizce bireylerdeki sosyal adalet bilincinin gelişmesinde medyanın rolü nedir? Konuyla ilgili örnek verebilir misiniz?
- 4) Çevrenizdeki sosyal adaleti nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 5) Geçmişten sosyal adalet adına örnek olarak verebileceğiniz bir durum var mı?
- 6) Sosyal adalete ilişkin ders içerisinde neler yapıyorsunuz?
- 7) Sosyal adalet kavramını öğretirken nelere dikkat ediyorsunuz?

EK 4.

Araştirmacı Alan Notu Örneği

Saat: 13.10

Sınıfta 20 öğrenci var geniş havalandırma

- 7. sınıf ilk gösterim

= Konu: Osmanlı'nın genişlemesi

- Halil İbrahim'in Osmanlılar kitabından okuma, istinadlı konuşma

- Osmanlı höyüğü anlatılıyor. Zorla matama olmayacak, diyor.
höyüğü ile kendi ortasına diyor. Zorlama yapmayı vuru dönem yap-
tımazdı.

- Osmanlı fetihler yolları his ve yolları hatlarını koruması için, dil,
gelenek görenek, kılık kıyafet + yöntemlerinden herhangi bir zorlama yapmaması
onları serbest bırakmıştır. Bu sayede onların desteğini kazanmıştır.

- Osmanlı bir önceki seldirde için

Balkanlardan gidip yabancı sülleden sistem olmaları diyor.

Yeniciler Timarlı Sipahiler

- Öğrenciler örnekte yer almak üzere talimata katılıyorlar.

- ortam gördüğüm kollarıyla rahat, öğrenciler baskı hissetmiyor.

- farklı kaynak kullanımı ders kitabı dışında

- 13.30 Sımdı ~~stajdan~~ projeksiyondan video izleniyor.

- M. Yuzvildan, ulufe dağıtım sahnesi izleniyor busına
da ulufe anlatılıyor.

- para ile beraber sorba dağıtılıyor bunun sebebi nedir sorusu?
3 öğrenci cevap verdi.

(1)

EK 5.**Araştırmacı Gözlem Bilgileri**

Yiğit ğretmen	Mustafa ğretmen	Gülcan ğretmen	Ersin ğretmen
<i>Gözlem Tarihleri ve Gözlenen Ders Sayıları</i>			
1 Aralık 2014 2 Ders Saati	5 Aralık 2014 2 Ders Saati	5 Aralık 2014 2 Ders Saati	3 Aralık 2014 2 Ders Saati
8 Aralık 2014 2 Ders Saati	10 Aralık 2014 2 Ders Saati	12 Aralık 2014 2 Ders Saati	10 Aralık 2014 2 Ders Saati
15 Aralık 2014 2 Ders Saati	24 Aralık 2014 2 Ders Saati	19 Aralık 2014 2 Ders Saati	16 Aralık 2014 2 Ders Saati
22 Aralık 2014 2 Ders Saati	7 Ocak 2015 2 Ders Saati	25 Aralık 2014 2 Ders Saati	23 Aralık 2014 2 Ders Saati
29 Aralık 2014 2 Ders Saati	14 Ocak 2015 2 Ders Saati	16 Ocak 2015 2 Ders Saati	25 Aralık 2014 2 Ders Saati
12 Ocak 2015 2 Ders Saati	21 Ocak 2015 2 Ders Saati	13 şubat 2015 2 Ders Saati	22 Ocak 2015 2 Ders Saati
19 Ocak 2015 2 Ders Saati	11 şubat 2015 2 Ders Saati	27 şubat 2015 2 Ders Saati	12 şubat 2015 2 Ders Saati
24 şubat 2015 2 Ders Saati	26 şubat 2015 2 Ders Saati	6 Mart 2015 2 Ders Saati	26 şubat 2015 2 Ders Saati
3 Mart 2015 2 Ders Saati	5 Mart 2015 2 Ders Saati	13 Mart 2015 2 Ders Saati	5 Mart 2015 2 Ders Saati
10 Mart 2015 2 Ders Saati	12 Mart 2015 2 Ders Saati	20 Mart 2015 2 Ders Saati	12 Mart 2015 2 Ders Saati
17 Mart 2015 2 Ders Saati	19 Mart 2015 2 Ders Saati	27 Mart 2015 2 Ders Saati	19 Mart 2015 2 Ders Saati
24 Mart 2015 2 Ders Saati	26 Mart 2015 2 Ders Saati	3 Nisan 2015 2 Ders Saati	9 Nisan 2015 2 Ders Saati
7 Nisan 2015 2 Ders Saati	9 Nisan 2015 2 Ders Saati	10 Nisan 2015 2 Ders Saati	7 Mayıs 2015 2 Ders Saati
14 Nisan 2015 2 Ders Saati	16 Nisan 2015 2 Ders Saati	17 Nisan 2015 2 Ders Saati	14 Mayıs 2015 2 Ders Saati
21 Nisan 2015 2 Ders Saati		24 Nisan 2015 2 Ders Saati	
22 Nisan 2015 2 Ders Saati		8 Mayıs 2015 2 Ders Saati	
28 Nisan 2015 2 Ders Saati			
5 Mayıs 2015 2 Ders Saati			
12 Mayıs 2015 2 Ders Saati			
<i>Toplam 38 Ders Saati</i>	<i>Toplam 28 Ders Saati</i>	<i>Toplam 32 Ders Saati</i>	<i>Toplam 28 Ders Saati</i>

EK 6.**Araştırmacı Görüşme Bilgileri**

Katılımcı Kod İsimleri	İlk Görüşme Tarihi ve Süresi	Son Görüşme Tarihi ve Süresi
Yiğit Öğretmen	25.11.2014 25 Dakika	27.05.2015 16 Dakika
Ahmet Öğretmen	25.11.2014 35 Dakika	02.06.2015 19 Dakika
Mustafa Öğretmen	30.11.2014 32 Dakika	02.06.2015 16 Dakika
Ercan Öğretmen	30.11.2014 30 Dakika	28.05.2015 15 Dakika
Gülcan Öğretmen	26.11.2014 26 Dakika	28.05.2015 14 Dakika
Ersin Öğretmen	26.11.2014 35 Dakika	27.05.2015 16 Dakika
Okan Öğretmen	27.11.2014 28 Dakika	05.06.2015 13 Dakika
Melek Öğretmen	27.11.2014 25 Dakika	28.05.2015 12 Dakika
Gülten Öğretmen	27.11.2014 25 Dakika	25.05.2015 15 Dakika
Emine Öğretmen	02.12.2014 30 Dakika	09.06.2015 15 Dakika

EK 7.

Alan Uzmanı Değerlendirme Örnekleri

Yer	:	Görüşme No	:
Tarih	:	Sayfa No	: 8
Saat	:		
Görüşülen Kişi	:		
Görüşmeci	:		
BETİMSEL İNDEKS	SAAT	BETİMSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	1	5.sınıf müfredatında var mesela Atatürk ilkeleri var devletçilik var 8.sınıf inkılap tarihinde var yine vatandaşlıkla ilgili konular içerisinde var dolayısıyla bizim sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin hemen her sene mutlaka hanı karşılaşmaları gereken bir kavram.	- Her sınıf düzeyinde kararlaştırıyor
	2	Evet e siz hocam sosyal adalete sınıf ortamında nasıl yer veriyorsunuz	
	3	Soyl e biz ee genelde derslerimizde yani haftada iki saat uc saat derse giriyorum bu sene 8lere hanı ders olmasa da mutlaka bir derste turkiyede yaşanan bir takım güncel olaylar dünyada yaşanan bir takım güncel olaylar bunlardan örnekler veriyoruz. Öğrenciler de takip ediyorlar onların da bazen soru sormaları üzerine konu açılıyor ee konuyla hanı direkt içinde olmasa bile bir şekilde kuruyoruz ve bu anlamda ne eğitimi ne sağlığı ne ekonomisine kadar bu yaşanan aksaklıkları dile getiriyoruz. Bunların böyle olmaması gerektiğini nasıl olması gerektiğini sohbet ediyoruz o şekilde gündeme geliyor yani haftada bir mutlaka gündeme gelir.	- Güncel olaylardan örnekler vardı ya. - sohbet
	4	E bu sosyal adalet bilincini öğrencilerde yerleştirmek için ne tip etkinlikler yapabiliriz?	
	5	Simdi ee ne tip etkinlikler yapılabilir bu daha çok kavramsal düzeyde öğretilebilir hanı sosyal devlet nedir sosyal adalet nedir ee bunun içeriği kavram olarak öğretilebilir bundan beklentiler nelerdir vatandaş ve devlet arasındaki ilişki burada nasıl kurulmalıdır gibi kavramsal olarak öğretilebilir. Onun dışında hanı yaşadığımız günlük hayat içerisinde yaşadığımız olaylardan örnekler çıkarıp olması gereken nedir doğru örnekler yanlış örnekler bulunarak iste bakın bu doğru bir örnek turkiyede sosyal adalet budur sosyal devlet budur. İste bu yanlışır soyle olması gerekir gibi yani daha çok günlük hayatın içinden örneklerle yapılabilir aklıma gelen bu kavramsal olarak tabii şey yaptıkta sonra kavramı kafalarda oturtuktan sonra örnek olaylardan yola çıkarak e somutlaştırılabilir hanı soyuttan somuta doğru bu şekilde geçirilebilir	- Kavramsal bilgi vermek - Güncel olaylardan örnekler çıkarılarak - STK ları ziyaret - Sosyal yardım kurumlarının ziyaret - Sosyal adalet kavramını somutlaştırma
	6	Sosyal bilgiler ders kitabını ve programını düşündüğünüzde sosyal adalet ne şekilde yer buluyor?	
	7	Sey de olabilir hanı ona geçmeden önce aklıma geldi hanı yapılabilmek açısından hanı yapmadım da yapılabilir atıyorum mesela huzur evleri ziyaret edilebilir çocuk esirgeme kurumları ziyaret edilebilir iste asevleri ve benzeri kuruluşlar kurulup tanıtılabilir. Hem bu tarz ülkede kurulan resmi kurumlar ya da STK lar ziyaret edilerek ya da en azından onlardan söz edilerek de bu kavram biraz daha somutlaştırılabilir	
	8	Evet diğer soru da seydi Sosyal bilgiler ders kitabında ve müfredatında sosyal adalet ne şekilde yer buluyor?	
SAYFA YORUMU :			

Yer	:	Görüşme No	:
Tarih	:	Sayfa No	: 8
Saat	:		
Görüşülen Kişi	:		
Görüşmeci	:		
BETİMSEL İNDEKS	SAAT	BETİMSEL VERİ	GÖRÜŞMECİ YORUMU
	1	5.sınıf müfredatında var mesela Atatürk ilkeleri var devletçilik var 8.sınıf inkılap tarihinde var yine vatandaşlıkla ilgili konular içerisinde var dolayısıyla bizim sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin hemen her sene mutlaka hanı karşılaşmaları gereken bir kavram.	SB - SA yer verir
	2	Evet e siz hocam sosyal adalete sınıf ortamında nasıl yer veriyorsunuz	Programda yer alır
	3	Soyl e biz ee genelde derslerimizde yani haftada iki saat uc saat derse giriyorum bu sene 8lere hanı ders olmasa da mutlaka bir derste turkiyede yaşanan bir takım güncel olaylar dünyada yaşanan bir takım güncel olaylar bunlardan örnekler veriyoruz. Öğrenciler de takip ediyorlar onların da bazen soru sormaları üzerine konu açılıyor ee konuyla hanı direkt içinde olmasa bile bir şekilde kuruyoruz ve bu anlamda ne eğitimi ne sağlığı ne ekonomisine kadar bu yaşanan aksaklıkları dile getiriyoruz. Bunların böyle olmaması gerektiğini nasıl olması gerektiğini sohbet ediyoruz o şekilde gündeme geliyor yani haftada bir mutlaka gündeme gelir.	SA gerek uygun
	4	E bu sosyal adalet bilincini öğrencilerde yerleştirmek için ne tip etkinlikler yapabiliriz?	
	5	Simdi ee ne tip etkinlikler yapılabilir bu daha çok kavramsal düzeyde öğretilebilir hanı sosyal devlet nedir sosyal adalet nedir ee bunun içeriği kavram olarak öğretilebilir bundan beklentiler nelerdir vatandaş ve devlet arasındaki ilişki burada nasıl kurulmalıdır gibi kavramsal olarak öğretilebilir. Onun dışında hanı yaşadığımız günlük hayat içerisinde yaşadığımız olaylardan örnekler çıkarıp olması gereken nedir doğru örnekler yanlış örnekler bulunarak iste bakın bu doğru bir örnek turkiyede sosyal adalet budur sosyal devlet budur. İste bu yanlışır soyle olması gerekir gibi yani daha çok günlük hayatın içinden örneklerle yapılabilir aklıma gelen bu kavramsal olarak tabii şey yaptıkta sonra kavramı kafalarda oturtuktan sonra örnek olaylardan yola çıkarak e somutlaştırılabilir hanı soyuttan somuta doğru bu şekilde geçirilebilir	- Güncel olaylardan bahsediyor. - Öğrencilerin sorularına yanıt veriyor
	6	Sosyal bilgiler ders kitabını ve programını düşündüğünüzde sosyal adalet ne şekilde yer buluyor?	
	7	Sey de olabilir hanı ona geçmeden önce aklıma geldi hanı yapılabilmek açısından hanı yapmadım da yapılabilir atıyorum mesela huzur evleri ziyaret edilebilir çocuk esirgeme kurumları ziyaret edilebilir iste asevleri ve benzeri kuruluşlar kurulup tanıtılabilir. Hem bu tarz ülkede kurulan resmi kurumlar ya da STK lar ziyaret edilerek ya da en azından onlardan söz edilerek de bu kavram biraz daha somutlaştırılabilir	SA uygulanabilir
	8	Evet diğer soru da seydi Sosyal bilgiler ders kitabında ve müfredatında sosyal adalet ne şekilde yer buluyor?	- kavramsal bilgi verir - günlük hayatın örnekleri verir - Huzur evleri çocuk esirgeme kurumları ziyaret edilebilir (STK)
SAYFA YORUMU :			

EK 8.

Ayrıntılı Öğretmen Bilgileri

Yiğit Öğretmen

1987 yılında Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde doğan Yiğit öğretmen annesi, babası ve kardeşi ile birlikte büyümüştür. Türkiye'nin batısında yer alan büyük bir şehrin merkezinden uzakta yer alan ve alt sosyo-ekonomik düzey grubuna sahip bir bölgesinde büyüdüğünü dile getiren Yiğit öğretmen, ailesinin maddi durumunun da alt seviyede olduğunu ifade etmiştir. İlk ve orta öğrenimini de bu şehirde tamamladıktan sonra 2008 yılında Türkiye'nin batısında yer alan bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. Bir yıl süresince özel kurumlarda sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmasının yanı sıra sosyal bilgiler derslerini özel ders olarak da vermiştir. Bir yıllık bu sürecin ardından Türkiye'nin batısında yer alan bir ilçeye sosyal bilgiler öğretmeni olarak atanmış ve bu okulda geçen dört senenin sonunda şu an çalışmakta olduğu okula tayin olmuştur. Şu an çalışmakta olduğu okul Türkiye'nin batısında bir il merkezinde yer alıp okul olanakları ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda orta-alt seviye olarak değerlendirilebilir. Ek olarak Yiğit öğretmen, haklarının örgütlü bir güç ile korunabilmesi ve kendi bakışına yakın görmesi sebebiyle Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikasına (Eğitim-İş) üye olduğunu belirtmiştir.

Ersin Öğretmen

Türkiye'nin iç bölgelerinde yer alan bir şehirde doğan Ersin öğretmen, sosyo-ekonomik düzey olarak orta seviyede kabul edilebilecek bir ailede yetiştikten sonra 2004 yılında Türkiye'nin Batısında yer alan bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. İlk olarak sözleşmeli öğretmen olarak Türkiye'nin doğusunda yer alan bir ilçedeki Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'na (YİBO) atanmıştır. Aynı okulda sözleşmeli öğretmenlikten kadrolu öğretmenliğe hak kazanan Ersin öğretmen iki yıllık çalışma süresinin ardından il dışı tayin ile Türkiye'nin Batısında yer alan bir ilçeye sosyal bilgiler öğretmeni olarak geçmiştir. Bu ilçede yaklaşık olarak dört senelik deneyimin ardından şu an çalışmakta olduğu okula il içi tayin ile gelen Ersin öğretmen üç senedir de bu okulda görevini devam ettirmektedir. Şu an çalışmakta olduğu okul, Türkiye'nin batısındaki bir şehrin merkezinde yer alıp okul olanakları ve

öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda alt seviye olarak değerlendirilebilir. Ek olarak Ersin öğretmen, haklarının örgütlü bir güç ile korunabilmesi ve kendi bakışına yakın görmesi sebebiyle Eğitimciler Birliği Sendikasına (Eğitim-Bir-Sen) üye olduğunu belirtmiştir.

Gülcan Öğretmen

1982 yılında Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde doğan Gülcan öğretmen, yetiştiği ailenin demokratik nitelikte ve kızlarla erkekler arasında ayırım yapmayan bir aile olduğunu ifade etmektedir. Gülcan öğretmen, ilk ve orta öğrenimini doğduğu şehirde tamamladıktan sonra 2003 yılında Türkiye'nin batısında yer alan bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından bir yıla yakın süre boyunca bir köy okulunda vekil öğretmenlik yapmıştır. Bunun ardından yaşamının bir yıllık dönemini çocuk bakıcılığı ve İngilizce eğitimi almak için Amerika Birleşik Devletleri'nde geçiren Gülcan öğretmen, Türkiye'ye döndükten sonra dershaneler ve kolejler gibi özel kurumlarda çalışma hayatını devam ettirmiştir. Dershaneler ve özel okullarda toplamda on yıldır çalışmakta olan Gülcan öğretmen son dört senedir de şu an çalışmakta olduğu özel eğitim kurumunda bulunmaktadır. Şu an çalışmakta olduğu okul şehir merkezinde yer alıp okul olanakları ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda üst seviye olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında Gülcan öğretmen, kadın hakları ve engelli bireyler konusundaki farkındalığın artırılması konusunda kadın meclislerinde etkin bir şekilde çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir.

Mustafa Öğretmen

Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehirde doğan Mustafa öğretmen, sosyo-ekonomik düzey olarak orta seviyede bir ailede yetiştiğini ifade etmiştir. Ailesinin demokratik özelliklere sahip olması sayesinde kendisinin de demokratik niteliklere sahip ve farklılıklara saygı duyan bir birey olarak yetiştiğini dile getiren Mustafa öğretmen, babasının iş durumu nedeniyle bir süre sonra Türkiye'nin iç bölgesinde yer alan bir şehre gelmiş, ilk ve orta öğrenimi süresince de bu şehirde bulunmuştur. 1998 yılında Türkiye'nin Batısında yer alan bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olan Mustafa öğretmen, mezuniyetinin ardından 1998 yılında

Türkiye'nin batısında yer alan bir ilçede sosyal bilgiler öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Bu ilçede üç yıl çalıştıktan sonra asker-öğretmenlik için Türkiye'nin doğusunda yer alan bir ilçeye gitmiştir. 16 aylık asker-öğretmenliğin ardından Türkiye'nin Batısındaki bir şehre gelen Mustafa öğretmen merkezdeki bir okulda süren iki yıllık deneyiminin ardından şu an çalışmakta olduğu kuruma il içi tayin yoluyla geçiş yapmıştır. 2004 yılından beri şu an çalışmakta olduğu kurumda bulunmaktadır. Şu an çalışmakta olduğu okul şehir merkezinde yer alıp okul olanakları ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda orta seviye olarak değerlendirilebilir. Ek olarak Mustafa öğretmen haklarının örgütlü bir güç ile korunabilmesi ve kendi bakışına yakın görmesi sebebiyle Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikasına (Eğitim-Sen) üye olduğunu belirtmiştir.

Gülten Öğretmen

Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde doğan Gülten öğretmen, küçük yaşlarda iken yine Türkiye'nin batısında yer alan başka bir şehre taşınmış ve hayatını bu şehirde sürdürmüştür. Gülten öğretmen çeşitli ailevi sorunlar nedeniyle ailesinden ayrı bir şekilde büyümüştür ve şu an evli olup, çocuk sahibidir. Türkiye'nin batısında yer alan üniversitelerden birinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olan Gülten öğretmen, 11 yıldır özel kurumlarda sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmaktadır. Görev hayatının ilk sekiz yılını bir özel kurumda geçirdikten sonra şu an çalışmakta olduğu kuruma gelen Gülten öğretmen, son üç senedir de çalışma hayatını bu kurumda sürdürmektedir.

Melek Öğretmen

Türkiye'nin batısında yer alan küçük bir şehirde doğan Melek öğretmen, anne babası ve 2 kardeşi ile birlikte büyümüştür. Sosyo-ekonomik düzey olarak orta seviyede kabul edilebilecek bir ailede yetişen Gülten öğretmen, yetiştiği aile ortamını demokratik bir aile ortamı olarak nitelendirmektedir. Üniversite eğitimini Türkiye'nin batısında yer alan bir şehirde aldıktan sonra yaşamını halen daha eğitim aldığı şehirde sürdürmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan 12 yıl önce mezun olan Melek öğretmen, kısa süreliğine vekil öğretmenlik yaptıktan sonra özel eğitim kurumlarında çalışmaya

başlamış ve yaklaşık olarak 12 yıldır da özel okul ve kolejlerde çalışmaya devam etmektedir.

Okan Öğretmen

Türkiye'nin Batısında yer alan bir ilçede dünyaya gelen Okan öğretmenin anne ve babası öğretmendir. Anne ve babasının öğretmen olması nedeniyle demokratik bir aile ortamında yetiştiğini düşünen Okan öğretmen küçük yaşlardan itibaren aile içerisinde fikirlerini özgürce dile getirebilme fırsatı bulduğunu ifade etmiştir. Okan öğretmen, Türkiye'nin batısında yer alan bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. İlk olarak Türkiye'nin batısında yer alan bir köy okulunda çalıştıktan sonra il dışı yer değiştirme ile şu an çalışmakta olduğu şehre geçiş yapmıştır. Dokuz yıldır sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışan Okan öğretmen, sonrasında il içerisinde yer değiştirmede bulunarak şu an çalışmakta olduğu okula geçiş yapmıştır. Ek olarak haklarının örgütlü bir güç ile korunabilmesi ve kendi bakışına yakın görmesi sebebiyle Türkiye Eğitim ve Öğretim Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikasına (Türk-Eğitim-Sen) üye olduğunu belirtmiştir.

Ercan Öğretmen

Türkiye'nin Batısında yer alan bir şehirde dünyaya gelen Ercan öğretmen, babasının emekli bir öğretmen, annesinin de ev hanımı olduğunu dile getirmiştir. Aile içerisinde herkesin fikrinin alındığını ve özgür bir ortam olduğunu ifade eden Ercan öğretmen dedesinin eski bir köy enstitülü olması sebebiyle de demokratik bir aile ortamına sahip olduğunu düşünmektedir. Doğduğu şehirde yer alan üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. 11 yıllık mesleki deneyime sahip olan Ercan öğretmen, bu süre içerisinde özel eğitim kurumlarında çeşitli görevler almış ve bir dönem eşinin görevi nedeniyle Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehirde yaşamıştır. Öncelikle dershanelerde sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışan Ercan öğretmen, daha sonra kendi dershanesini açmış ve dört yıla yakın bir süre boyunca kendi dershanesini idare etmiştir. Bu dört yıllık deneyimin ardından bir kolejde sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmaya başlayan Ercan öğretmen, 4 senedir bu kurumda görev almaktadır.

Ahmet Öğretmen

Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehirde dünyaya gelen Ahmet öğretmen, ailesinin kardeşi ve kendisinin maddi ve manevi isteklerini karşıladığını ve demokratik nitelikleri olan bir aileye sahip olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin batısındaki bir üniversitenin Tarih Bölümü Lisans Programından mezun olmuştur. Daha sonra sosyal bilgiler öğretmeni olarak göreve başlayan Ahmet öğretmen, yüksek lisans eğitimi özür grubu tayininden yararlanarak şu an yaşamakta olduğu şehre geçiş yapmıştır. Yüksek lisans eğitimi özür grubu tayini ile geçiş yaptıktan sonra tarih eğitimi bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamlayan Ahmet öğretmen, 17 yıldır Sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmaktadır. Şu an çalışmakta olduğu kurumdaki görevini 15 yıldır devam ettiren Ahmet öğretmen, haklarının örgütlü bir güç ile korunabilmesi ve kendi bakışına yakın görmesi sebebiyle Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikasına (Eğitim-Sen) üye olduğunu belirtmiştir.

Emine Öğretmen

Türkiye'nin Batısında yer alan küçük bir şehirde doğan Emine öğretmen, anne, baba ve bir kardeşi ile birlikte büyümüştür. Sosyo-ekonomik düzey olarak orta-üst seviye olarak kabul edilebilecek bir aile ortamında yetişen Emine öğretmen yetiştiği ailenin demokratik niteliklere sahip bir aile olduğunu düşünmektedir. Emine öğretmen, Türkiye'nin batısındaki bir üniversitenin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından bir sene boyunca özel bir kolejde sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışan Emine öğretmen, Türkiye'nin doğusunda yer alan bir şehre sosyal bilgiler öğretmeni olarak atanmıştır. Bu şehirde geçen bir yılın ardından Türkiye'nin batısında yer alan bir şehrin köyüne il dışı yer değiştirme ile geçiş yapmıştır. Altı ay burada çalıştıktan sonra eş durumu yer değiştirmesi ile şehir merkezinde yer alan bir kuruma geçiş yapmış ve halen daha o kurumda çalışmaktadır.

EK 9.
Nvivo Kodlama Raporu

2.12.2015 14:55

Node Structure
Yüksek Lisans Tez
2.12.2015 14:55

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Node			
Nodes			
Nodes\\Öneriler		No	None
Nodes\\Öneriler\Eğitim Sistemiyle ilgili öneriler		No	None
Nodes\\Öneriler\Eğitim Sistemiyle ilgili öneriler\Biz merkezli yetiştirmeliyiz		No	None
Nodes\\Öneriler\Eğitim Sistemiyle ilgili öneriler\Bütün derslerle ilişkilendirilmeli		No	None
Nodes\\Öneriler\Eğitim Sistemiyle ilgili öneriler\Erken Yaşlarda Verilmeli		No	None
Nodes\\Öneriler\Eğitim Sistemiyle ilgili öneriler\Tüm paydaşlar tutarlı davranmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Anılar kullanılabilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Etkinlik Kitapları		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Gazete kupürleri		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Konu uzmanlarının eserleri		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Medyada örnek olaylar yer almalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Örnek olay		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Örnek olay\Örnek olay içeren eserler		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Örnek olay\Örnek olay içeren görseller		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Örnek olay\Örnek olay içeren videolar		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Örnek olay\Örnek tv dizi ve filmleri yapılmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Tarihsel belgeler		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Tarihsel belgeler\Çocuk Hakları Sözleşmesi		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Tarihsel belgeler\İnsan Hakları Sözleşmesi		No	None
Nodes\\Öneriler\Materyal Önerileri\Tiyatro		No	None
Nodes\\Öneriler\Öğretmen yetiştirmeye ilgili öneriler		No	None
Nodes\\Öneriler\Öğretmen yetiştirmeye ilgili öneriler\MEB-ÜNİ işbirliği		No	None
Nodes\\Öneriler\Öğretmen yetiştirmeye ilgili öneriler\Öğretmenler eksiklikleri dile getirsin		No	None

Nodes\\Öneriler\Öğretmen yetiştirmeyle ilgili öneriler\Öğretmenlere konuyla ilgili bilgi verilsin	No	None
Nodes\\Öneriler\Öğretmen yetiştirmeyle ilgili öneriler\Üniversitelere ders olarak konulsun	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Başarılı ülkelere örnekler verilsin	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Bireylere hakları öğretilsin	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Demokrasi tarihinden örnek verilebilir	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Ders saatleri artırılabilir	No	None

Reports\\Node Structure Report

Page 1 of 22

2.12.2015 14:55

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Derslerin eşit öneme getirilmesi gerekiyor		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Devletin sorumluluğu anlatılmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Arkadaşlık ilişkilerini düzenleyici etkinlik olabilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Empati Geliştirme etkinlikleri		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Etkinlik temelli olmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Güncel olaylardan yararlanılabilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Oyunlar üretilebilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Problem çözme		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Toplum sorunlarına vurgu yapan etkinlikler olabilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Etkinliklerle ilgili öneriler\Varlıklı ve yoksul bölgelere gezi		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Hoşgörü eğitimi olmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\Adalet kavramı verilmeli		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\Engellilerle ilgili konu		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\Hak ve özgürlükler verilmeli		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\Kadın haklarıyla ilgili konular eklenebilir		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\STK'lara katılım		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Konu olarak eklenebilir\Yasalara uyum konusu olmalı		No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Kötü yaşantılara hazırlıklı yetiştirmeliyiz		No	None

Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Öğrenci davranışları üzerinden öğretebiliriz	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Programda daha fazla yer alması gerek	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Sosyal adaletle ilgili konular programda öne alınmalı	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\STK'larla ilgili öneriler	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\STK'larla ilgili öneriler\Öğrenciler STK'lara yönlendirilebilir	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\STK'larla ilgili öneriler\STK gezileri olmalı	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\STK'larla ilgili öneriler\STK'lar eğitimde etkin olmalı	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\STK'larla ilgili öneriler\STK'larda yer alınmalı	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Tartışma ortamı yaratılmalı	No	None
Nodes\\Öneriler\Sosyal Bilgiler Öğretimiyle ilgili öneriler\Tarih konularında bahsedilebilir	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Adil Olma ve Ayrımcılık Yapmama		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Çevreye duyarlılık		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Engellilere karşı duyarlı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Farklılıklara saygı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\İnsanların Fikirlerine Saygı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Kadın çalışmalarına katılıyor		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Öğrencilere Destek Olma		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Önyargılı olmuyorum		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Sosyal Adaleti Çocuğuna Kazandırma Gayreti		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\STK çalışmalarına katılım		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Güncel Yaşam Deneyimleri\Güncel Yaşam Deneyimleri\Toplumsal kurallara uyum		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\Aldıkları Eğitimlerin Rolü		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\Barışa vurgu yapıldı		No	Red

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Eğitimin etkisi olmadı	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Eşitlik temelli	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Eşitsiz durumlara denk gelmedim	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Etnik ayrımcılık olmaması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\İnsana saygı ve ayrımcılık yapmamaya vurgu	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Nasihatlar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Tevg Semineri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Aldıkları Eğitimlerin Rolü\\Üniversite etkili	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Beraberliğin önemini burada öğrendim	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Devlet okulunda yaşamadım	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Kurumların temelini oluşturur	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Meslektaşlar arasında sorun yok	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\öğrencilere ekonomik yardım	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Özel Okullar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Özel Okullar\\Demokratik ve eşitlikçi bir kurum	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Özel Okullar\\Olumsuz özel okul anısı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Özel Okullar\\Önemli bir sorun yaşamadık		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\Özel Okullar\\Özel okullarda dikkate alınmıyor		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Çalıştıkları Kurumların Rolü\\ücretsiz ek ders		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Abilasından tarafsızlık		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk\\Atatürk'ün hanedanı ortadan kaldırması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk\\İlkeleri		No	None

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk\\Köylüye değer vermesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk\\Madenci hastanesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Atatürk\\Ülke içinde bölgelere eşit yatırım yapılması	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki politikalar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Ecevit ve yaşantısı	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Evrensel ve İslami değerler	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi\\Eşit yaklaşımı	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi\\Herkesin söz hakkı vermesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi\\Kötü davranışlarda bulunmaması	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi\\Öğrenciye değer vermesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\İngilizce öğretmeninin etkisi\\Öğrenciyle zaman geçirmesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Köy enstitüsü dede örneği	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Mevlana	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\millet mektepleri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Etkilendikleri Kişi veya Karakterler\\Türk Düşünürleri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Amerika deneyimi hoşgörüsü	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Bölgesel Ekonomik Farklar Önemi	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Eskişehirin olumlu yanı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Haydi Kızlar okula örneği cinsiyet eşitsizliği		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Kırıkkale yetersizdi		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Küçük ve Büyük Şehir Kıyaslaması		No	Red

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Okul imkanları	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Olumsuz Urfa Örneği	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Sosyal adaletsizliğin olumsuz etkileri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Şırnak olumsuz örneği	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yaşadıkları Şehirlerin Rolü\\Yerel yönetim ve STK'lar belirleyici	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Ailede başlıyor	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Ailede ekonomik ihtiyaçlar karşılanmış	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Aileden ayrı yetiştim	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Ayrım yapmamayı öğrendim	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Demokratik Ortamda Yetişme	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Doğrudan sosyal adalet verilmedi	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Farklılıkları kabul var önyargı yok	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Söz hakkı ve eşit paylaşım	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet Algılarının Gelişiminde Sosyo-kültürel Yapının Rolü\\Yetiştikleri Ailelerin Rolü\\Yokluk nedeniyle ekonomik ayırım yaşamıyor	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumlu Etkileri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumlu Etkileri\\Kamu Spotları etkili olabilir	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumlu Etkileri\\Sosyal Medyanın Kamuoyu Yaratabilmesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumlu Etkileri\\Zayıf Sesleri Duyurabilmesi	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Ajitasyona çok yer veriliyor	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Gerçek Yaşamdan Uzak Sosyal Adaletsizlik İçeren Örneklerin Sunulması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Medyanın Tarafsız Olmaması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Seçici olmak gerek	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Sosyal Adaletle İlgili Toplumsal Değerleri Unutturması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adalet ve Medya İlişkisi\\Olumsuz Etkileri\\Sosyal Adaletsizlikleri Normalleştirmesi	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Adalet		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Adalet ve Eşitlik arasındaki farka vurgu		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Adalet\Gelir dağılımında adalet		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Adalet\Themis heykeli		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Ayrım Yapmamak		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Ayrım Yapmamak\Cinsiyet ayrımcılığı olmaması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Ayrım Yapmamak\Ekonomik eşitsizlik olmaması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Demokratik olmak		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Eşitlik		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Eşitlik\Eğitimde fırsat eşitliği		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Eşitlik\Hakların eşit paylaşımı		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Eşitlik\Hukuksal eşitlik		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Eşitlik\Olanakların eşit dağıtılması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Farklılıkları Kabullenme		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Güven Duygusu		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Halkçılık		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Hayatın özü		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Hoşgörülü olmak		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Hakları		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Hakları\bedensel yetersizlik		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Hakları\eğitim alanında yetersizlik		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Hakları\Ekonomik yetersizlik		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Hakları\sağlık hayatında		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Haklarının Korunması		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\İnsan Yaşamının İyileştirilmesi		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Özgürlük		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Saygılı olmak		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet\Devletin Görevi		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet\Devletin Görevi\Devletin Fırsat Eşitliği Yaratması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet\Devletin Görevi\Devletin sınıf ayrımcılığını ortadan kaldırması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet\Devletin Görevi\Devletin vatandaşın ihtiyaçlarını karşılaması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Sosyal Devlet\Sosyal olanaklara erişim		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\Sosyal Adaletin Anlamı\Toplum Vicdanı ve Ahlakı		No	Red

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletin Anlamı\\Yardımlaşma	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletin Anlamı\\Yaşamın her alanında etkili	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Ailede İyi Eğitim Almış	No	Red

Reports\\Node Structure Report

Page 6 of 22

2.12.2015 14:55

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Aktif birey		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Ayrımcılık yapmamalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Başkalarının Haklarını Savunur		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Çevreyi Korur		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Demokratik Becerileri Gelişmiş		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Empati Becerileri Gelişmiş		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Farklı Kültürleri Kabul Eder		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Hak arama yollarını bilir		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Hoşgörülü		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\İnsan Haklarına Saygılı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\İnsanlara Karşı Saygılı		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\İş ahlakı		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Toplum yararına çalışır		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Vatandaşlık Sorumluluklarını Yerine Getirme		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Vergi verir		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Yardımsaver		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Sosyal Adaletli Bireyin Özellikleri\\Yasalara uyar		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Dünya		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Dünya\\ABD Örneği		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Dünya\\Afrika Ülkelerinin Sömürülmesi		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\Devlet yetersiz kalıyor		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\İnsanın doğası gereği sağlanamadığını düşünüyor		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\İnsanlar arasında duyarlılık var		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\Kentleşmenin olumsuz etkileri		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\Manevi duygular düşünülerek yapılıyor		No	None

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Sosyal Adalet Konusunda Çevresini Değerlendirmesi\\Yeterli seviyede değil	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Ailenin olumsuz etkisi	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Alevilerle ilgili	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Bireysel çıkarların ön planda olması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Dış Görünüşe Göre Değer Bıçme	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Engelli Vatandaşların Yaşadığı Sorunlar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Engelli Vatandaşların Yaşadığı Sorunlar\\Engelli öğrencilerin ulaşımı	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Engelli Vatandaşların Yaşadığı Sorunlar\\Engelli raporu sorunu		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Engelli Vatandaşların Yaşadığı Sorunlar\\Engellilere hizmet yapılmaması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Engelli Vatandaşların Yaşadığı Sorunlar\\Engellilerin kent içi ulaşımı		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler\\Aysun kayacı örneği		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler\\Halk Pazarı örneği		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler\\Trafik ışıklarında beklememe sorunu		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler\\Tramvaya binme örneği		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Günlük Yaşamdan Örnekler\\Yaşlılara öncelik tanınmaması		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\İş ve Çalışan Hakları		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\İş ve Çalışan Hakları\\İşçi grevleri		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\İş ve Çalışan Hakları\\Maden ve iş kazaları		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\İş ve Çalışan Hakları\\Özel Sektör sorunları		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Kadınların Yaşadıkları Sorunlar		No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Kadınların Yaşadıkları Sorunlar\\Kadına şiddet		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Kadınların Yaşadıkları Sorunlar\\Kadına taciz		No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adalet Bakış\\Türkiye\\Kadınların Yaşadıkları Sorunlar\\Kadınların siyasi yaşama katılımı		No	None

Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Kadınların Yaşadıkları Sorunlar\\Trafikte sıkıştırılması	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Kanun koyucuların kurallara uymaması	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Adalet sistemi ve anayasa ile ilgili sorunlar	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Eğitimle İlgili Sorunlar	No	None
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Eğitimle İlgili Sorunlar\\Dersaneler ve parasız eğitim	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Eğitimle İlgili Sorunlar\\Eğitimde ekonomik eşitsizlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Eğitimle İlgili Sorunlar\\Öğretmen atamaları	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Eğitimle İlgili Sorunlar\\Özel okul devlet okulu eşitsizliği	No	Red
Nodes\\Sosyal Adalet Algıları\\Türkiye ve Dünyadaki Sosyal Adaletle Bakış\\Türkiye\\Sosyal Devlet Anlayışıyla İlgili Sorunlar\\Sağlık Hizmetlerinde adaletsizlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Demokrasi ve Toplumsal Yaşam Kurallarıyla İlgili Bilgiler	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Etik değerler	No	Yellow

Reports\\Node Structure Report

Page 8 of 22

2.12.2015 14:55

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Özerklik ve çözüm üretme becerisi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Sosyal Bilimlerin Öğretilmesi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Atatürkçü ve Demokratik		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Basını Takip Eden		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Bilinçli		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Donanımlı		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Eleştirel		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Etkin Vatandaş		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Hak ve sorumluluklarını bilen		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\İnsan haklarına saygılı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları\\Vatandaş Yetiştirilmesi\\Sosyal Adalet Bilinci Gelişmiş		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Dünyaya bakış açısını değiştiren	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\İnsan merkezli bir ders	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Sosyal Bilimleri Öğreten Bir Ders	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Ülkeye uyum sağlamayı kolaylaştıran	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Vatandaş Yetiştiren Bir Ders	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Vatandaş Yetiştiren Bir Ders\\Haklarını öğretin	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Vatandaş Yetiştiren Bir Ders\\Kültürel bilgi veren	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Dersinin Anlamı\\Yaşama Hazırlayan Bir Ders	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Demokrasi konuları	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Eşitlik konuları	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Hak ve özgürlüklerimiz konuları		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Sosyal devletin görevleri		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\STK'lar üzerinden		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Demokrasi ve İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Uluslararası Kuruluşlar	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Gündelik Yaşam ve Çevre Korumayla İlgili Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Gündelik Yaşam ve Çevre Korumayla İlgili Örnekler\\Çevreye Duyarlılık Konuları	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Gündelik Yaşam ve Çevre Korumayla İlgili Örnekler\\Korsan kitap konusu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Gündelik Yaşam ve Çevre Korumayla İlgili Örnekler\\Toplu taşıma kuralları	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Tarihten Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Tarihten Örnekler\\Ahilik Teşkilatı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı'da hoşgörü ve adalet	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Tarihten Örnekler\\Tekalif-i Milliye Emirleri	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Adalet\\Tarihten Örnekler\\Türk Düşünürleri	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Değerler eğitimi olarak	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Doğrudan yer almıyor	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
-------------------	----------	-----------	---------------------

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\En uygun ders	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Program yeterli ama kitaplar zayıf	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Sosyal adalet konuları var	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Sosyal bilgilerin özü	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Dersinin, Ders Kitabı ve Öğretim Programlarının Sosyal Adalet Açısından Genel Değerlendirilmesi\\Yeterli seviyede değil	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet\\Atatürk ilkeleri var	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet\\Düşünceyi açıklama özgürlüğü	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet\\Eğitim ve çalışma hakkı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet\\Konut dokunulmazlığı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adaletin Rolü\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Programlarında Sosyal Adalet\\Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sosyal Adalet\\Yerleşme ve seyahat özgürlüğü	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Doğrudan verilmiyor	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Eğitimin Rolü	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Eğitimin Rolü\\Eleştirel Bakmalarını Sağlıyor	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Eğitimin Rolü\\Empatik Gelişim	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Eğitimin Rolü\\Kişilerarası Uyum Güçlendirir	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Eğitimin Rolü\\Mevcut durumu değiştirmeye çalışırlar	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\Devletin sorumluluğu olduğu öğretilmeli	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\Dezavantajlı grupların ayrımcılık görmemesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\Farklılıkları kabul anlayışını aşılacak lazım	No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\İnsani değer olarak kazanması gerekir	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\Okul çevre aile işbirliğine dikkat edilmesi	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler\\Sosyal Adalet Eğitimi için uygulama gerekiyor		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Adil Olmak		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Ayrım yapmamak		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Baskıcı olmamak		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Bireysel Farklara Dikkat Etmek		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Çevreye Karşı Duyarlı Olmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Devletin Görev ve Sorumluluklarını Vurgulamalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Etkin Vatandaş Olmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Etkin Vatandaş Olmalı\\Eleştirel Davranmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Etkin Vatandaş Olmalı\\STK'lara Üye Olmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Farklı Düşüncelere Saygı Göstermeli		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Farklı Kimliklere Saygı Göstermeli		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Güvenilir Ölçme-Değerlendirme Yapmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\İdeal olanı anlatmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Kavram Olarak Öğretmeli		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Öğrencilere Eşit Davranmalı, Ayrım Yapmamalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Öğrencilerin Ekonomik Durumlarını Gözetmeli		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Öğrencilerine Olumlu Model Olmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminde Öğretmenin Rolü\\Toplumdaki Sosyal Adaletsizlikleri Anlatmalı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Değerler Eğitimi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Eğitimde Bölgesel Farkların Giderilmesi		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Eşitlik ve adalet	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Farklılıkları kabullenme	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Fırsat eşitliği yaratmak	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\İhtiyaç sahiplerine yardım	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\İnsan haklarına uyulması	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Kavram olarak öğretimi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Köy Enstitüleri	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Kültürel çalışmalar		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Öğrencilerin birbirlerine saygı duymaları		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Sınıf ayrımcılığını bitirmek		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Eğitimi Algıları\\Sosyal Adalet Eğitiminin Anlamı\\Sorunlara karşı kamuoyu oluşturmak		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Aferin		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Alkışlatma		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Artı puan verme		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Etkinliklere katılmama ve soru çözme cezası		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Pekiştirme kullanma		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Ödül ve Ceza Sistemi\\Tiyatro ödülü		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Aşağılama ve Kırıcı Davranışları Önleme	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Ders Akışını Bozan Davranışlara Verilen Tepkiler	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Ders Akışını Bozan Davranışlara Verilen Tepkiler\\Kırıcı ve Rencide Edici Tepkiler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Ders Akışını Bozan Davranışlara Verilen Tepkiler\\Yapıcı Uyarılar	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Oturma Planı ayarlama	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Sınıf dışında uyarma	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Sınıf içi olaylar üzerinden sosyal adaletle değinme	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğrenci Davranışlarını Düzenleme\\Suçlamayı Engelleme		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Ayrım yapmamaya dikkat		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Eleştirel Tutumlarda Bulunma		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Eleştirel Tutumlarda Bulunma\\Ders kitabına eleştiri		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Eleştirel Tutumlarda Bulunma\\Dersanelere eleştiri		No	None

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Eleştirel Tutumlarda Bulunma\\Mevcut Politikalara Eleştiri	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Kaynaştırma öğrencilerine destek	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Öğrenci Özgüvenini Yükseltme Çabası	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Öğrenciler arasında adaleti sağlamaya çalışmak	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\STK Çalışmalarına Yönelme	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sınıf İçi Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları\\Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutumları\\Yabancı Öğrenciye Destek olma	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\AOÇ arazisi	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Etkinlik veya Kuruluşlarla İlgili Bilgi Verme	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Etkinlik veya Kuruluşlarla İlgili Bilgi Verme\\Araba Yok grubu	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Etkinlik veya Kuruluşlarla İlgili Bilgi Verme\\Greenpeace	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Etkinlik veya Kuruluşlarla İlgili Bilgi Verme\\Temiz Eskişehir grubu	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\GDO		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Hayvan haklarına vurgu		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Hidroelektrik Santralleri		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Orman tahribatı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Siyanür		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Tarihi varlıkların korunması		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Tarihi varlıkların korunması\\İşid terörüne vurgu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Tarihi varlıkların korunması\\Kollezyum örneği	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Tasarruf ve çevre koruma	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Çevre Koruma\\Temizliğe vurgu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasinin tarihçesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Adalet sisteminin işleyişi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Çok ulusluluk	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik\\Eşitlik Sağlamaya Örnek	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik\\Hukuksal Eşitlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik\\Siyasal eşitlik	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik\\Yargısal eşitlik	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Eşitlik\\Yasalar önünde eşitlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Özgürlükler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar\\Çoğulculuk		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar\\Demokratik Devlet	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar\\Demokratik seçim yapmanın önemi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar\\Milli Egemenlik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Siyasal Yapı ve Yönetimle İlgili Kavramlar\\Muhalefet	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Demokrasiyle İlgili Kavramlardan Bahsedilmesi\\Vatandaş	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Program Dışı Demokrasi Konuları	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Program Dışı Demokrasi Konuları\\Dünya ekonomik düzeni	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Demokrasi\\Sınıf içi kuralların koyulması	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Barış içinde eylem	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Çocuk haklarına vurgu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Din ve vicdan özgürlüğü	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Hak arama vurgusu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\İntihal ve Fikir Hırsızlığı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Kadın haklarına vurgu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Kadın haklarına vurgu\\Cinsiyet ayrımcılığı	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Kadın haklarına vurgu\\Pozitif ayrımcılık	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Kişi dokunulmazlığı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değininilmesi\\Özel hayatın gizliliği	No	Red

2.12.2015 14:55

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değiniilmesi\\Yaşama hakkı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Ders İçerisinde Çeşitli İnsan Haklarına Değiniilmesi\\Zorla çalıştırılmama		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Empati		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Farklılıklara Saygı Gösterme ve Ayrım Yapmama		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Genelleme içeren ifadelerin kullanılması		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Genelleme içeren ifadelerin kullanılması\\Ders kitabından kaynaklanan		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Hoşgörü		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Hoşgörü\\Osmanlı'da hoşgörü		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Önyargı oluşturabilecek ifadelerin kullanılması		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Özgür Düşünmenin Önemine Vurgu		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Savaş Karşıtı Söylemde Bulunma		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Savaş Karşıtı Söylemde Bulunma\\Orduyla ilgili özel soru		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\İnsan Haklarıyla İlgili Değerlerin Vurgulanması\\Yardımlaşma ve dayanışmaya vurgu		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değiniilmesi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değiniilmesi\\ABD bağımsızlık bildirgesi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değiniilmesi\\ABD Çay partisi isyanı		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\Alevilik ve Mezhepler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\BM ve şehitlik	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\Derebeylik	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\İdam cezalarının kalkması		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\İşçi bayramı		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Program Dışından İnsan Hakları Konularına Değİnilmesi\\Kölelik		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Tarihsel Belge ve Olaylara Değİnme		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Tarihsel Belge ve Olaylara Değİnme\\Fransız devrimi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Tarihsel Belge ve Olaylara Değİnme\\Luther King		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Tarihsel Belge ve Olaylara Değİnme\\Sömürgecilik		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\İnsan Hakları\\Tarihsel Belge ve Olaylara Değİnme\\Tarihsel Belgelerin Kullanımı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler\\Çocuk Esirgeme Kurumu		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler\\Devlet Sorumluluğuna Vurgu		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler\\Özgür düşüncüyü korumak		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler\\Ucuz evlerin yapılması		No	None

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Günümüzden Örnekler\\Vergi konusu	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler\\Güvenlik Hizmeti	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler\\Tarihi Eserlerden Örnekler	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler\\Tarihi Eserlerden Örnekler\\Kutadgu Bilig	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler\\Tarihi Eserlerden Örnekler\\Orhun yazıtları	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Adaletin Boyutlarından Bahsetme\\Sosyal Devlet Çalışmaları\\Sosyal Devlet Çalışmalarına Tarihten Örnekler\\Türk Töresi	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adalete Uyan Örnekler		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adalete Uyan Örnekler\\Atatürk'ün saltanatı kaldırması		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adalete Uyan Örnekler\\Halkçılık ilkesi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adalete Uyan Örnekler\\Yahudi göçü ve Osmanlı		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Bankalara eleştiri		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Elmas ticareti		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Kuzey Kore		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Suriyeli mülteci sorunu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Uluslararası Yardım Kuruluşu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Güncel Sorunlar\\Uygur Türkleri	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\ABD siyahi öldürülmesi	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Çalışanların Haklarıyla İlgili Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Çalışanların Haklarıyla İlgili Örnekler\\Maden Kazalarına ve Madenci Yaşamına Dikkat	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Çalışanların Haklarıyla İlgili Örnekler\\Ucuz işgücü sorunu	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Din ve Vicdan özgürlüğü	No	Red

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\İnsan Haklarıyla İlgili Örnekler\\Din ve Vicdan özgürlüğü\\İran örneği		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Demokratik olmayan yönetim		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Dinin yayılması		No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Halife Seçimi		No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Kaşiflerin Amerika'ya Altın Hücumu		No	Red

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Kölelik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Ortaçağ Hristiyan Dünyası	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı Döneminden Örnekler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı Döneminden Örnekler\\Kadın-erkek ayrımcılığı	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı Döneminden Örnekler\\Müsadere Cezası	No	Yellow
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı Döneminden Örnekler\\Osmanlı Devşirme Sistemi	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Osmanlı Döneminden Örnekler\\Piri Reis'in idamı	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Sömürgecilik	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Sosyal Bilgiler Dersinde Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletsizlik Örneklerine Yer Verme\\Sosyal Adaletsizlik Örnekleri\\Tarihten Örnekler\\Tarım devrimi ile eşitsizliklerin başlaması	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Balbal	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Belgesel Gösterimi	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Ben kimim oyunu(siyasetçi rolleri)	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Bilim Çocuk dergisi		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Bulmaca Etkinliği		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Canlandırma		No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adalete İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Drama Etkinliği		No	None

Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\İcat Bulma Etkinliği	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Kartpostal	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Kütüphaneye gitme	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Masal anlatma	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Materyal kullanımı	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Mektup ödevi	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Muhteşem Yüzyıl	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\NTV tarih dergisi	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Projeksiyonsuz Video İzlettirme	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Şarkı Etkinliği	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Şehir Bulma	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Tabu oyunu	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Tişört Boyama	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Turizm etkinliği	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Ders Konusuyla İlgili Etkinlikler\\Video gösterimi	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Dergi çıkarma	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Etkinlik Yapılmıyor	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Fidan Dikme	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Grup çalışması	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Kamuoyu oluşturma	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Karşılaştırma Yapma	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Müze Ziyareti	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Örnek olay kullanma	No	Red
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Rol Oynama	No	None
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\\Yapılan Etkinlikler\\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\\Söyleşi	No	None

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\\Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Sosyal Adaletle İlişkin Deneyimleri\Yapılan Etkinlikler\Sosyal Adaletle İlgili Yapılan Etkinlikler\Video Gösterimi		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Bireysel farklılıklara dikkat edilmiyor		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Ders yükünün fazlalığı		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Disiplin yönetmeliği		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Öğretmenin etkisinin sınırlı olması		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Sınav odaklı sistem sorunu		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Sosyal bilgilerin önemsizleştirilmesi		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler\Vatandaşlık dersi kaldırıldı		No	Yellow
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler>Zaman Yetersizliği		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Güçlükler>Zorunlu eğitim sorunu		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Güçlük yaşamıyorum		No	Yellow
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Aşırı kontrolcü aileler		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Ben merkezlilik		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Bilgiler davranışa dönüşmüyor		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Hak aramanın yetersiz olması		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\İşbirliği eksikliği		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Okuma alışkanlığı yok		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Olumsuz Öğrenci Davranışları		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Öğrencilerle İlgili Yaşanan Güçlükler\Sorunlu arkadaşlık ilişkileri		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler\Konuların Soyut Kalması		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler\Materyal Yetersizliği		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler\Programın Baskısı		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler\Sosyal bilgilerin çok geniş kapsamlı olması		No	Yellow
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Sosyal Bilgiler Dersinden Kaynaklanan Güçlükler\Uygulamada eksiklik		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Toplumdan Kaynaklanan Güçlükler		No	Red
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Toplumdan Kaynaklanan Güçlükler\M.Vekili oğlu Örneği		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Toplumdan Kaynaklanan Güçlükler\Sosyal adaletsizlik artıyor Türkiye'de		No	None
Nodes\\Yaşanan Güçlükler\Toplumdan Kaynaklanan Güçlükler\Ülke olarak yeterli olgunlukta değiliz		No	None

KAYNAKÇA

- Adams, M., Bell, L. A., & Griffin, P. (Ed.). (1997). *Teaching for Diversity and Social Justice: A Sourcebook*. New York: Routledge.
- Adams, M. (2010). Social justice education. Christie, D. J. (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology* içinde (s.1033-1036). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Agarwal, R., Epstein, S., Oppenheim, R., Oyler, C., & Sonu, D. (2010). From ideal to practice and back again: Beginning teachers teaching for social justice. *Journal of Teacher Education*, 61(3), 237-247.
- Agarwal, R. (2012). Perceiving possibility in teaching for social justice: Finding hope without illusion. *Journal of Multiculturalism in Education*, 7(3). 1-31.
- Alexander, M. J. (2005). *Pedagogies of Crossing: Meditations on Feminism, Sexual Politics, Memory and the Sacred*. Durham, NC: Duke University.
- Allen, A. (1997). Creating space for discussion about justice and equity in an elementary classroom. *Language Arts*, 74(7), 518-524.
- Alsbury, T.L., & Shaw, N.L. (2005). Policy implications for social justice in school district consolidation. *Leadership and Policy in Schools*, 4(2), 105-126.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya.
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and Curriculum* (3. Baskı). New York, NY: Routledge Falmer.

- Applebaum, B. (2009). Is teaching for social justice a “liberal bias”? *Teachers College Record*, 111(2), 376–408.
- Au, W. (2009). Social studies, social justice: W(h)ither the social studies in high-stakes testing? *Teacher Education Quarterly*, 36(1), 43-58.
- Ayers, W. (1998). Foreword. W. Ayers, J. Hunt, & T. Quinn (Ed.), *Teaching for Social Justice: A Democracy and Education Reader* içinde (s.17-30). New York, NY: Teachers College.
- Ayers, W., Hunt, J. A., & Quinn, T. (Ed.). (1998). *Teaching for Social Justice: A Democracy and Education Reader*. New York: Teachers College.
- Banks, J. A. (1993). Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice. *Review of Research in Education*, 19, 3-49.
- Banks, J. A. (1994). *Multicultural Education: Theory and Practice*. Boston, MA: Allyn & Baker.
- Banks, J. A., & Banks C. M. (2007). *Multicultural Education, Issues and Perspectives*. (6. Baskı). Hoboken, NJ: John Wiley.
- Banks, J. A. (2010a). Approaches to multicultural curriculum reform. J. A. Banks & C. A. Banks (Ed.), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* içinde (7. Baskı, s. 233–256). Hoboken, NJ: Wiley.
- Banks, J. A. (2010b). Multicultural education: Characteristics and goals. J. A. Banks & C. A. Banks (Ed.), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* içinde (7. Baskı, s. 3-26). Hoboken, NJ: Wiley.

- Beane, J. A., & Apple, M. W. (2007). The case for democratic schools. M. W. Apple, & J. A. Beane (Ed.), *Democratic Schools: Lessons in Powerful Education*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Bell, L. A. (2007). Theoretical foundations for social justice education. M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Ed.), *Teaching for Diversity and Social Justice* içinde (s. 1–14). New York: Routledge.
- Bell, L. A., & Griffin, P. (2007). Designing social justice education courses. Adams, M., Bell, L. A. & Griffin, P. (Ed.), *Teaching for Diversity and Social Justice* içinde (s. 67–87). New York, NY: Routledge.
- Bender-Slack, D., & Raupach, M. P. (2008). Negotiating standards and social justice in the social studies: Educators' perspectives. *The Social Studies*, 99(6), 255-259.
- Bettez, S. C. (2008). Social justice activist teaching in the university classroom. Deim, J. & Helfenbein, R. J. (Ed.), *Unsettling Beliefs: Teaching Theory to Teachers* içinde (s. 279-296). Charlotte, NC: Information Age.
- Bigelow, B., Christensen, L., Karp, S., Miner, B., & Peterson, B. (Ed.). (1994). *Rethinking Our Classrooms: Teaching for Equity and Justice*. Milwaukee, WI: Rethinking Schools.
- Blackmore, J. (2009). Leadership for social justice: A transnational dialogue. *Journal of Research on Leadership Education*, 4(1).
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2006). *Qualitative Research for Education*. Boston: Pearson.
- Bowles, S., & Gintis, S. (1976). *Schooling in Capitalist America: Education and the Contradictions of Economic Life*. New York, NY: Basic Books.

- Boyles, D., Carusi, T., & Attick, D. (2009). Historical and critical interpretations of social justice. W. Ayers, T. Quinn, & D. Stoval (Ed.), *Handbook of Social Justice in Education* içinde (s. 30-42). New York, NY: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brooks, J., & Thompson, E. (2005). Social justice in the classroom. *Educational Leadership*, 63(1), 48-52.
- Brown, K. M. (2006). Social justice education for preservice leaders: Evaluating transformative learning strategies. *Equity & Excellence in Education*, 38(2), 155-167, DOI: 10.1080/10665680590935133
- Brucoleri, C. (2008). *Perceptions of the Principal's Role in Facilitating and Promoting Social Justice Education in Schools*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Alberta: The University of Calgary.
- Carlisle, L. R., Jackson, B. W., & George, A. (2006). Principles of social justice education: The social justice education in schools project. *Equity and Excellence in Education*, 39(1), 55-64.
- Ciardello, A. V. (2010). "Talking Walls": Presenting a case for social justice poetry in literacy education. *The Reading Teacher*, 63(6), 464-473. doi: 10.2307/25615836.
- Clark, M., & Sheelagh, D. (2006). Teaching for diversity, social justice, and global awareness. *European Journal of Teacher Education*, 29(3), 371-386.

- Cochran-Smith, M. (2004). Defining the outcomes of teacher education: What's social justice got to do with it? *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 32(3), 193-212.
- Cook-Slather, A., & Youens, B. (2007). Repositioning students in initial teacher preparation: A comparative descriptive analysis of learning to teach for social justice in the United States and in England. *Journal of Teacher Education*, 58(1), 62-73.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, W, J. (2011). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating, Quantitative and Qualitative Research*. (4. Baskı). Boston: Pearson.
- Dantley, M. E., & Tillman, L. C. (2010). Social justice and moral transformative leadership. Marshall, C., & Oliva, M. (Ed.), *Leadership for Social Justice* içinde (2. Baskı, s. 19-34). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Darling-Hammond, L. (1996). Democracy and access to education. R. Soder (Ed.), *Democracy, Education, and the Schools* içinde (s. 151-181). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Darling-Hammond, L., French, J., & Garcia-Lopez, S. P. (Ed.). (2002). *Learning to Teach for Social Justice*. New York: Teachers College.
- Deutsch, M. (1975). Equity, equality and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice? *Journal of Social Issues*, 31,137-149.

- Editorial: Social studies education and the pursuit of social justice. [Editorial] (1998). *Theory & Research in Social Education*, 26(4), 457-460. doi: 10.1080/00933104.1998.10505860.
- Epstein, T. (2001). Racial identity and young people's perspectives on social education. *Theory Into Practice*, 40(1), 42-47.
- Erickson, F. (2005). A history of qualitative inquiry in social and educational research. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* içinde (s.43-61). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Francis, D., & Hemson, C. (2007). Rainbow's end: consciousness and enactment in social justice education. *Perspectives in Education*, 25, 99-112.
- Francis, D., & Roux, A. L. (2011). Teaching for social justice education: The intersection between identity, critical agency, and social justice education. *South African Journal of Education*, 31, 299-311.
- Freire, P. (1974). *Education for Critical Consciousness*. New York: Continuum.
- Freire, P. (1993). *Pedagogy of the Oppressed*. New York, NY: The Continuum Publishing Company.
- Furman, G. C., & Shields, C. M. (2003). How can educational leaders promote and support social justice and democratic community in schools?. *Annual Meeting of the American Educational Research Association* 'da bildiri sunulmuştur. Chicago, IL.
- Furman, G. C. (2012). Social justice leadership as praxis: developing capacities through preparation programs. *Educational Administration Quarterly*, 48(2), 191-229. doi: 10.1177/0013161X11427394.

- Gaudelli, W. (2001). Reflection on multicultural education: A teacher's experience. *Multicultural Education*, 8(4), 35–37.
- Gay, G. (2000). *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. New York: Teachers College.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York, NY: Basic Books.
- Giroux, H. A. (2004). "Critical pedagogy and the postmodern/modern divide: towards a pedagogy of democratization." *Teacher Education Quarterly*, 31(1), 31–47.
- Giroux, H. A. (2007). *The University in Chains: Confronting the Military-Industrial-Academic Complex*. Boulder, CO: Paradigm.
- Glendon, M. (2001). *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*. New York, NY: Random House.
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, (Çev.). Ankara: Anı.
- Golden-Biddle, K., & Locke, K. (1997). *Composing qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Good, R. A. (2010). *Social Studies Teachers Who Teach Toward Social Justice: An Examination of Life Histories*. Yayınlanmamış doktora tezi. St. Louis: University of Missouri.
- Goodlad, J. I. (1996). Democracy, education and community. R. Soder (Ed.), *Democracy, Education, and the Schools* içinde (s. 87-124). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Goodman, J. (1992). *Elementary Schooling for Critical Democracy*. Albany: State University of New York.
- Goodman, D. (2001). Living (and teaching) in an unjust world. W. Goodman (Ed.), *Living (and Teaching) in an Unjust World: New Perspectives on Multicultural Education* içinde (s. 1-25). Portsmouth, NH: Heinemann.
- Gorski, P. C. (2008). Good intentions are not enough: A de-colonizing intercultural education. *Intercultural Education*, 19(6), 515–525.
- Grant, C. A., & Gillette, M. (2006). A candid talk to teacher educators about effectively preparing teachers who can teach everyone's children. *Journal of Teacher Education*, 57(3), 292-299.
- Grant, C., & Agosto, V. (2008). Teacher capacity and social justice in teacher education. Cochran-Smith, M., Feiman-Nemster, S., McIntyre, D., & Demers, K. (Ed.), *Handbook of Research in Teacher Education: Enduring Questions in Changing Contexts* içinde (s. 175–200). New York, NY: Taylor and Francis.
- Grant, C., & Sleeter, C. (2010). Race, class, gender, and disability in the classroom. Banks, J. A., & Banks, C. A. (Ed.), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* içinde (7. Baskı, s. 233–256). Hoboken, NJ: Wiley.
- Grant, C. A., & Gibson, M. L. (2013). "The path of social justice": A human rights history of social justice education. *Equity & Excellence in Education*. 46(1), 81-99. doi:10.1080/10665684.2012.750190.
- Green, S. (2007). Preparing special educators to work with diverse student populations: Culturally responsive teaching and its alignment with the teaching of social studies. *Black History Bulletin*, 70(1), 12-18.

- Greene, M. (1998). Introduction: Teaching for social justice. Ayers, W., Hunt, J. A., & Quinn, T. (Ed.), *Teaching for Social Justice: A Democracy and Education Reader* içinde (s. 27-46). New York: Teachers College.
- Gregson, S. A. (2011). Negotiating social justice teaching: One full-time teacher's practice viewed from the trenches. *Journal for Research in Mathematics Education*, 44(1), 164-198.
- Griffiths, M. (2003). *Action for Social Justice in Education: Fairly Different*. Philadelphia, PA: Open University.
- Guba, E., & Lincoln, Y. (1994). Competing paradigms in qualitative research. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* içinde (s.105–117). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Guest, G., Namey, E. E., & Mitchell, M. L. (2013). *Collecting Qualitative Data*. SAGE.
- Guthrie, K. L., & McCracken, H. (2010). Teaching and learning social justice through online service-learning courses. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 11(3), 79-94.
- Gutmann, A. (1999). *Democratic Education*. Princeton, NJ: Princeton University.
- Gutmann, A. (2003). Introduction. Gutmann, A. (Ed.), *Michael Ignatieff: Human Rights as Politics and Idolatry* içinde (s. 7–27). Princeton, NJ: Princeton University.
- Gutstein, E. (2006). *Reading and Writing the World with Mathematics: Toward a Pedagogy for Social Justice*. New York, NY: Routledge, Taylor and Francis.
- Gürkan, Ü. (2008). Sosyal Adalet. Adnan Güriz (Ed.), *Adalet Kavramı* içinde (s.115-124). Ankara: Ankamat.

- Hackman, H. (2005). Five essential components for social justice education. *Equity & Excellence in Education*, 38(2), 103-109.
- Hackman, H. W., & Rauscher, L. (2010). A pathway to access for all: exploring the connections between universal instructional design and social justice education. *Equity & Excellence in Education*, 37(2), 114-123. doi:10.1080/10665680490453931.
- Halx, M. D. (2010). "Re-conceptualizing college and university teaching through the lens of adult education: Regarding undergraduates as adults." *Teaching in Higher Education*, 15(5), 519–530. doi:10.1080/13562517.2010.491909.
- Henderson, M. A. (2009). *We All Make a Difference: Social Justice Education Through Service-Learning and Critical Literacy*. Yayınlanmamış doktora tezi. Indiana University.
- Hess, D. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*. New York: Routledge.
- Hilliard, A. G. (1994). Teachers and cultural styles. Bigelow, B., Christensen, L., Karp, S., Miner, B., & Peterson, B. (Ed.), *Rethinking Our Classrooms: Teaching for Equity and Justice* içinde (s. 127-128). Milwaukee, WI: Rethinking Schools Limited.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2005). Interpretive practice and social action. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* içinde (s. 483-506). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hooks, B. (1981). *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End.
- Hooks, B. (1994). *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.

- Hunt, J.A (1998). Of stories, seed and the promises of social justice. Ayers, W., Hunt, J. A., & Quinn, T. (Ed.), *Teaching for Social Justice* içinde (s. 8-15). New York: The New Press and Teachers College.
- Irvine, J. J., & Armento, B. J. (2001). *Culturally Responsive Teaching: Lesson Planning for Elementary and Middle Grades*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Ishay, M. (2004). *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era*. Berkeley, CA: University of California.
- Janesick, V. J. (2004). "Stretching" exercises for qualitative researcher (2. baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kaplan, C., Alarcon, N., & Moallem, M. (Ed.). (1999). *Between Woman and Nation: Nationalisms, Transnational Feminisms, and the State*. Durham, NC: Duke University.
- Karagiannis, A., Stainback, W., & Stainback, S. (1996). Rationale for inclusive schooling. Stainback, S., & Stainback, W. (Ed.), *Inclusion: A Guide for Educators* içinde (s.3–16). Baltimore: Paul Brooks.
- Katz, E. (1987). Communications research since lazarsfeld. *The Public Opinion Quarterly*, 51(2), 25-45.
- Kelly, D. M., & Brandes, G. M. (2001). Shifting out of "neutral": Beginning teachers' struggles with teaching for social justice. *Canadian Journal of Education*, 26(4), 437-454.
- Kelly, D. M., & Brandes, G. M. (2010). Social justice needs to be everywhere: Imagining the future of anti-oppression education in teacher preparation. *The Alberta Journal of Educational Research*, 56(4), 388-402.

- Kelly, D. (2012). Teaching for Social Justice Translating an anti-oppression approach into practice. *Our Schools/Our Selves*, 21(2), 135-154.
- Keskin, S. C., & Keskin, Y. (2009). Cumhuriyet dönemi ilkokul sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak “barış”ın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 69-92.
- Kliebard, H. (1994). *The Struggle for the American Curriculum*. New York: Routledge.
- Kumashiro, K. (2002). *Troubling Education: Queer Activism and Anti-Oppressive Pedagogy*. New York and London: Routledge Falmer.
- Kuşcu, E. (2010). Dini araştırmalarda çoğulcu bir perspektife doğru; Pozitivist sekülerliğin ve teolojileştirilmiş fenomenolojinin ötesinde. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 7-39.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam: İstanbul.
- Ladson-Billings, G. (1999). Preparing teachers for teaching diverse student populations: A critical race theory perspective. *Review of Research in Education*, 24, 211-247
- Ladson-Billings, G. (2001). Crafting a culturally relevant social studies approach. Ross, E. E. (Ed.), *The Social Studies Curriculum* içinde (s.201-215). Albany: State University of New York.
- Ladson-Billings, G. (2006). “Yes, but how do we do it?” Practicing culturally relevant pedagogy. Landsman, J., & Lewis, C. (Ed.), *White Teachers/Diverse Classrooms: A Guide to Building Inclusive Schools, Promoting High Expectations, and Eliminating Racism* içinde (s. 29–42). Sterling, VA: Stylus.

- Lalas, J. (2007). Teaching for social justice in multicultural urban schools: Conceptualization and classroom implication. *Multicultural Education*, 14(3), 17-21.
- Larrivee, B. (2000). Transforming teaching practice: Becoming the critically reflective teacher. *Reflective Practice*, 1(3), 293–307.
- Lee, J. H. (2011). *Investigating The Influences of Social Studies Methods Courses on Preservice Teachers with a Focus On Issues of Diversity And Social Justice: Three Case Studies*. Yayınlanmamış doktora tezi. University of Illinois at Urbana-Champaign
- Lewis, J. B. (2001). Social justice, social studies, social foundations. *The Social Studies*, 92(5). 189-192.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Lucey, T. A., & Laney, J. D. (2009). This land was made for you and me: Teaching for economic justice in upper elementary and middle school grades. *The Social Studies*, 100(6), 260-272.
- Lund, D. E. (2006). Waking up the neighbors: surveying multicultural and antiracist education in canada, the united kingdom, and the united states. *Multicultural Perspectives*, 8(1), 35-43.
- Madakbaş, E., & Gülener, S. (2014). Geçiş dönemi adaleti-sosyal adalet ilişkisinde ekonomik ve sosyal hakların rolü ve önemi. Ertan, K. A., Kartal, F., & Atay, Y. Ş. (Ed.). *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar içinde* (s. 59-71). Ankara: Todaie.
- Marshall, C., & Oliva, M. (2006). *Leadership for Social Justice: Making Revolutions in Education*. Boston: Pearson Allyn & Bacon.

- McCall, A. L. (2004). Using poetry in social studies classes to teach about cultural diversity and social justice. *The Social Studies*, 172-176.
- McDaniel, J. E., Rios, F. A., Necochea, J., Stowell, L. P., & Kritzer, C. F. (2001). Envisioning the arc of social justice in middle schools. *Middle School Journal*, 33(1), 28-34.
- McGee, E. O., & Hostetler, A. L. (2014). Historicizing mathematics and mathematizing social studies for social justice: a call for integration. *Equity & Excellence in Education*, 33(1), 28-34.
- McKenzie, K. B., vd. (2008). From the field: A proposal for educating leaders for social justice. *Educational Administration Quarterly*, 44(1), 111-138.
- McLaren, P. (2003). *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*, (4. Baskı). Boston: Pearson Education.
- MEB. (2013). Sosyal Bilgiler (4-5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı web sitesinden 29.03.2015'te alınmıştır.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2002). *Qualitative Research in Practice: Examples for Discussion and Analysis*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A Guide to Design and Implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mertens, D. M. (2005). *Research and Education in Education and Psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Michelli, N. M., & Keiser, D. L. (2005). *Teacher Education for Democracy and Social Justice*. New York: Routledge.
- Miller, D. (1999). *Principles of Social Justice*. MA: Harvard University.
- Moffatt, I., Hanley, N., & Wilson, M. D. (2001). Definitions and principles of sustainable development. Moffat, D., Hanley, N. & Wilson, M. D. (ed), *Measuring and Modelling Sustainable Development: Principles, Analysis and Policies* içinde (s. 1-14). Informa Health Care.
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham, NC: Duke University.
- Montalto, N. V. (1982). *A History of the Intercultural Educational Movement*. New York: Garland.
- Morsink, J. (1999). *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- NCSS. (1994). *Expectations of Excellence: Curriculum Standards for Social Studies*. Washington, D.C. New York.
- Noffke, S. (2000). Identity, community and democracy in the new social order. Hirsch, D. W., & Ross, E. W. (Ed.), *Democratic Social Education: Social Studies for Social Change* içinde (s. 78-83). New York: Falmer.
- North, C. E. (2006). More than words? Delving into the substantive meaning(s) of “social justice” in education. *Review of Educational Research*, 76(4), 507–535.

- North, C. E. (2008). "What is all this talk about 'social justice'? Mapping the terrain of education's latest catchphrase." *Teachers College Record*, 110, 1182–1206.
- Novak, M. (2000). Defining social justice. *First Things*, 108, 11-13.
- Osler, J. (2007). A guide for integrating issues of social and economic justice into mathematics curriculum. <http://www.radicalmath.org/docs/SJMathGuide.pdf> adresinden 19. 06. 2015 tarihinde alınmıştır.
- Öktem, Ü. (1995). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de apaçıklık (evidenz) problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Öztürk, A. (2013). *Liberal Adalet*. İstanbul: Doruk.
- Öztürk, A. (2014). Kant liberalizmi arka planında ve sosyal adalet sorunsalı özelinde Rawls'un adalet teorisinin ideolojik sınırları. Ertan, K. A., Kartal, F., & Atay, Y. Ş. (Ed.). *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar içinde* (s. 19-33). Ankara: Todaie.
- Öztürk, F. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel Eğitim Bilgi, Deneyim ve Uygulamaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Parker, W.C. (2003). *Teaching Democracy: Unity and Diversity in Public Life*. New York: Teachers College.
- Patrick, J. J. (2003). The civic mission of schools: Key ideas in a research-based report on civic education in the United States. *Eric Digest*, 1-7.
- Patterson, C. H. (1973). *Humanistic Education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Bütün, M. Ve Demir, S. B. (Çev.) Ankara: Pegem.
- Philpott, R. J. (2009). *Exploring New Teachers' Understandings and Practice of Social Justice Education*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ottawa: Simon Fraser University.
- Polat, S. (2007). *Eğitim Politikalarının Sosyal Adalet Açısından Sonuçları Konusunda Yönetici ve Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Rawls, J. (1993). *Political Liberalism*. New York: Columbia University.
- Rebore, R. W. (2001). *The Ethics of Educational Leadership*. Prentice-Hall Inc, New Jersey.
- Richardson, E. (2004). 'A ripple in the pond': challenging homophobia in a teacher education course. *Education as Change*, 8, 146-163.
- Rizvi, F. (1998). Some thoughts on contemporary theories of social justice. Atweh, B., Kemmis, S., & Weeks, P. (Ed.), *Action Research in Practice: Partnerships for Social Justice in Education* içinde (s. 47-56). London, UK: Routledge.
- Robertson, S. E. (2008). *Teaching For Social Justice: A Case Study Of One Elementary Teacher's Experience with Implementing Social Justice Education In The Social Studies*. Yayınlanmamış doktora tezi. The University of Texas at Austin.
- Romney, P., Tatum, B., & Jones, J. (1992). Feminist strategies for teaching about oppression: The importance of process. *Women's Studies Quarterly*, 20(1/2), 95–110.

- Rosner-Salazar, T. A. (2003). Multicultural service-learning and community-based research as a model approach to promote social justice. *Social Justice*, 30(4), 64-76.
- Ross, E. W. (2001). Remaking the social studies curriculum. Ross, E. W. (Ed.), *The Social Studies Curriculum*. Albany: State University of New York.
- Ross, E. W. (2006). The struggle for the social studies curriculum. Ross, E. W. (Ed.), *The Social Studies Curriculum: Purposes, Problems, and Possibilities* içinde (3. Baskı, s. 17–36). Albany: State University of New York.
- Rubin, B. C., & Justice, B. (2005). Preparing social studies teachers to be just and democratic: problems and possibilities. Michelli, N. M., & Keiser, D. L. (Ed.), *Teacher Education for Democracy and Social Justice* içinde (s. 79–103). New York, NY: Routledge.
- Rubin, H., & Rubin, I. (2005). *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Samuels, G. L. (2014). *Reflections in the Classroom: Perspectives on Teaching for Social Justice from Secondary Social Studies Educators*. Yayınlanmamış doktora tezi. University of South Florida.
- Savage, T.V., & Armstrong, D.G. (1996). *Effective Teaching in Elementary Social Studies*. USA: Prentice Hall.
- Schostak, J. (2006). *Interviewing and Representation in Qualitative Research*. Open University.
- Schugurensky, D. (2004). The Heteronomous university and the question of social justice: in search of a new social contract. *World Congress of the Comparative and International Education Society (CIES)*'de sunulmuştur. Havana, Ekim.

- Schweik, S. M. (2009). *The Ugly Laws: Disability in Public*. NY: New York University.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences* (3. Baskı). New York: Teachers College.
- Sleeter, C. E. (1996). *Multicultural Education as Social Activism*. Albany, NY: State University of New York.
- Sleeter, C. E., & Grant, C. A. (2007). *Making Choices for Multicultural Education: Five Approaches to Race, Class, and Gender*, (6. Baskı). NJ: John Wiley & Sons.
- Sleeter, C. E. (2008). Teaching for democracy in an age of corporatocracy. *Teachers College Record*, *110*(1), 139–159.
- Sokolowski, R. (2000). *Introduction to Phenomenology*. New York: Cambridge.
- Solomon, R. C. (2004). *Adalet Tutkusu*, (Çev. Ertuğ Altınay). İstanbul: Ayrıntı.
- Speight, S. L., & Vera, E. M. (2004). A Social justice agenda: Ready, or not? *The Counseling Psychologist*, *32*(1), 109-118.
- Stephan, W., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, *55*(4), 729–743.
- Stewart, D. L. (2012). Promoting moral growth through pluralism and social justice education. *New Directions for Student Services*, *139*, 63-72. doi: 10.1002/ss.20023.
- Storms, S. B. (2012). Preparing Students for Social Action in a Social Justice Education Course: What Works? *Equity & Excellence in Education*, *45*(4), 547–560. doi: 10.1080/10665684.2012.719424.

- Şen, F. (2011). Kültürel kimlikler karşısında sınıf kimliği ve işçi sınıfı kimliğinin medyada temsili (tek el işçi eylemi örneği). *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 33, 88-112.
- TDK. (2015, 28 Mart). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Erişim tarihi: 28.03.2015, URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55168e6925a9b8.26803817
- The Commission on Social Justice (1998). What is social justice? Franklin, J. (Ed.), *Social Policy and Social Justice: The IPPR Reader* içinde (s. 37-50). Cambridge: Polity Press.
- Todd, S. (2003). *Learning from the Other: Levinas, Psychoanalysis, and Ethical Possibilities in Education*. New York: SUNY.
- Tomul, E. (2009). İlköğretim okullarındaki sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 126-137.
- Torres, C. A. (2009). *Education and Neoliberal Globalization*. New York, NY: Routledge.
- Tungaraza, C. (2007). *What is Equal Opportunity and Social Justice*. Erişim tarihi: 23.10.2014, URL: <http://www.tlc.murdoch.edu.au/eosj/>
- Turhan, M. (2007). *Genel ve Mesleki Lise Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- UN. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Erişim Tarihi: 15.09.2014. URL: <http://www.un.org/Overview/rights.html>
- Wade, R. C. (2001). Social action in the social studies: From the ideal to the real. *Theory Into Practice*, 40(1), 23-28.

- Wade, R. C. (2004). Citizenship for social justice. *Kappa Delta Pi Record*, 40(2), 64-68.
- Wade, R. C. (2007). *Social Studies for Social Justice: Teaching Strategies for the Elementary Classroom*. New York: Teachers College Press.
- Weiler, K. (1988). *Women Teaching for Change: Gender, Class & Power*. South Hadley, MA: Bergin and Garvey.
- Weissglass, J. (2004). Reasons for hope: You can challenge educational inequities. *Principal Leadership (High School Edition)*, 3(8), 24-29.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, F. (2011). *Üniversite Gençliği "Sosyal Adaletten" Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkeleri Bağlamında Bir Eğilim Belirleme Araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Yüksel, P., & Yıldırım, S. (2015). Theoretical frameworks, methods, and procedures for conducting phenomenological studies in educational settings. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(1), 1-20
- Zajda, J., Majhanovich, S., & Rust. V. D. (2006) "Education and social justice: Issues of liberty and equality in the global culture." Zajda, J., Majhanovich, S., & Rust. V. D. (Ed.), *Education and Social Justice* içinde (s.1-12). Netherlands: Springer.
- Zinn, H. (2003). *A People's History of the United States*. New York: Harper Collins.